

קונטרס

איך נשיר

בדיני איסור זמרא בזה"ז,

איסור שירת פסוקים, והמסתעף



קונטרס

איך נשיר

בדיני איסור זמרא בזה"ז,

איסור שירת פסוקים, והמסתעף



תמוז ה'תשע"ה, בני ברק יצ"ו

וזאת למודעי

כי אין כוונתי בחיבור זה לפסוק הלכה
למעשה, כי אם לעורר לב המעיינים בלבד,
ובפרט בעניינים אשר בכגון דא אמרו חז"ל
פוק חזי מאי עמא דבר.

הכתובת להערות והארות

3165035@gmail.com

מכתב רבינו הראב"ד שליט"א

בס"ד, אור לח"י באייר תשע"ח.

ראיתי קונטרס איך נשיר שחיבר ת"ח א', בדיני איסור זמרא בזה"ז אשר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוהו בו אבותינו חרב ושמום בעוונותינו, וגם צירף בו איסור לשורר פסוקים כמין זמר, וכן נגע באיסור השמחה בימי העומר ובין המצרים, ודבר גדול עשה לעורר על איסורים אלו אשר בעווה"ר נפרצו כליל בזמנינו ואין איש שם על לב. והרהמ"ח שליט"א קיבץ דברי הפוסקים בעניינים אלו, וצלל במים אדירים להעלות פנינים מתוך דברי הגמ' והראשונים, והוציא מתח"י חיבור חשוב וערוך בטו"ט. ובודאי חיבור זה יגרום חיזוק בענין זה, ואשרי לו שזיכה את הרבים. והנני בברכה, שעוד יוסיף חיל בתורת ד' כולה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולזכות את הרבים.

וע"ז באה"ח

שריאל רוזנברג

ברכת אב

בספר חפץ חיים על התורה (סוף פרשת אחרי מות) הביא, דחזינן ב' איסורים שווים שעונש שניהם שווה, בפרשה אחת נאמרו, ובוא וראה המרחק ביניהם, באיסור אחד אם עבר אדם עליו יתמהו עליו, וירננו עליו מביהמ"ד וירחיקוהו ומחוץ למחנה יהי' מושבו, ומאידיך באיסור הב', גם העובר עליו לנכבד יחשב ואולי אף ימנוהו לגבאי ביהכנ"ס ויכבדוהו. ובאמת מה בין לאו א' ללאו ב', הלא שניהם מרועה אחד ניתנו ועונשם שווה, אלא הוא משום ששכחת התורה גרמה להפריד ביניהם, ולו למדנו את התורה והיינו מתייראים ממי שציוה שני הלאוין יחד לא היינו מבדילים ביניהם, והיינו מקיים הלאו השני באותו דיוק כהלאו הראשון.

והנה כדוגמת זאת מצינו עוד איסורים שחוסר הידיעה בהם גרמה לזלזול לרבים וכאומר מותר משוי להם, ובתוכם ההלכות בשו"ע או"ח ס' תקס שהם דינים הנובעים מדינא דגמ'. ונראה שהנהגת העולם בדינים אלו כהיתר גמור, מלבד מה שנובע מחוסר ידיעה בדינים אלו, טעם נוסף לזה, לפי שבאמת מצינו היתרים שהתירו חז"ל כגון לדבר מצוה, לשמחת חתן וכלה או בשירה להתעוררות ודביקות, וכן לצורך הזקוקים לכך לבריאותם וכדו'. וכיון שיש מקומות היתר זה גרם לשכחת דינא דגמ', והותרה הרצועה גם במקום שאין צורך בכך.

וכעין מש"כ הגרי"ס לענין ביטול תורה, שעל אף היותה חמורה מכל, וכמב' בשערי תשובה (שער ג' אות קעז), מכ"מ רבים נכשלים בה ונעשית להם כהיתר, דמכיון שהותר לאדם לצורך פרנסתו וכדו' נקל הוא בפני בני אדם.

והנה בני יקירי המצוין, המופלג בתורה ויר"ש ומדה נכונה ... שליט"א, מלבד עמלו בלימודיו הסדירים אזור חיל ביומא דפגרא ובעתות הפנאי לברר סוגי' זו דאיסורי זמרא בעומקא דשמעתתא, וסידר באופן נפלא עניינים אלו בבהירות עם שורשם ומקורם. והנה אין מטרתו לפסוק הלכתא בזה, אלא עיקר מטרתו ע"ד שנתבאר כדי לעורר וליידע כי תורה היא, ומינה לילפו ליבדוק כ"א צדדי האיסור וההיתר בזה. ומהא"ט נמי הוא מוצא לנכון לתת להדפסת חיבור זה עדיפות על שאר חידושי תורתו, ולמען הרבות כבוד התורה וכבוד שמים.

והנני בזה בהודאה גדולה להשי"ת שזיכני בתוך כל שאר חסדיו המרובים, לראות בני מחמדי שיחי' שקוע בעמלה של תורה, ותיכף להודאה תפילה שימשיך בעמלה ובבירור מקחה של תורה מתוך שמחה, ונזכה אני ונו"ב תחי' לנחת מכל יוצאי חלצינו, שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו עד עולם.

הכו"ח בציפי' לבנין ביהמ"ק, לראות כהנים בעבודתם ולויים בשירים ובזמרים, ונגלה כבוד ה', בב"א.

תוכן הענינים

בפתח השער יא

פרק א' - איסור שירת פסוקים טו

מקור האיסור ☆ שלא בבית המשתה ☆ לשבח להקב"ה, והמסתעף ☆ תורה שבע"פ ☆ קדיש, קדושה
וברכו ☆ שירת חצאי פסוקים ☆ שינוי סדר התיבות בפסוק ☆ שמיעת שירת פסוקים מאחרים
ומטייפ ☆ סעודות מצוה וחתונות ☆ לצורך הלימוד ☆ לצורך רפואה ☆ כשאין כוונתו להתענג
משירת הפסוק ☆ קניית קלטות ☆ שיר היחוד ושיר הכבוד ☆ שירת 'האדרת והאמונה' ☆ מנהג
העולם בזה ☆

פרק ב' - איסור זמרא בזה"ז לד

מקור וטעם האיסור ☆ דעות הראשונים היכן נוהג האיסור ☆ הלכה למעשה בזה ☆ מתענג ביותר
ורגיל בכך ☆ גדר 'רגיל' ו'מתענג ביותר' ☆ גדר 'בית המשתה' ☆ חומר האיסור ושכר הנוהר בו ☆
חובת האבילות על חורבן ביהמ"ק ☆

פרק ג' - שמחת חתן וכלה נד

כלי זמר לשמחת חתן וכלה ☆ דין שבעת ימי המשתה ☆ מנהג ירושלים שלא לנגן בכלי זמר
בחתונות ☆ בני עדות המזרח בתקנה זו ☆ אורחים העורכים חתונה בירושלים, והמסתעף ☆ דין
ירושלים החדשה, והמסתעף ☆ כלי הנגינה האסורים ☆ סעודות 'תנאים' ושבע ברכות ☆ שאר
סעודות מצוה ☆

פרק ד' - סעודות מצוה סד

כלי זמר בסעודות מצוה ☆ גדר סעודת מצוה ☆ סעודת שבת ויו"ט ☆ סעודות שעושים בחנוכה ☆
סעודה בל"ג בעומר ☆ סעודת ראש חודש ☆ סעודת נישואין ☆ סעודת 'תנאים' ☆ סעודה בשבת
שקודם הנישואין ☆ סעודת שבע ברכות ☆ סעודת 'שלום זכר' ☆ סעודת לילה שלפני המילה ☆
סעודת ברית מילה ☆ סעודת שלישי למילה ☆ סעודה כשנותן שם לבתו ☆ סעודת פדיון הבן ☆
סעודה שעושה כשמתחיל בנו ללמוד תורה ☆ סעודת בר מצוה ☆ סעודת בת מצוה ☆ סעודת יום
הולדת, ובשנת השבעים ☆ סעודת סיום מסכת ☆ סעודה שת"ח שרוי בה ☆ סעודה לפרסם הנס ☆
סעודת חנוכה הבית ☆ סעודת הכנסת ס"ת ☆ סעודה שעושה בגמר קיום מצוה ☆ סעודת מרעים ☆
סעודת דינע"ר ☆ סעודת הבראה ☆

פרק ה' - שבת ויו"ט פה

דין איסור זמרא בשבת ויו"ט ☆ נגינה בכלי שיר בחוה"מ ☆ ראש חודש ☆ ימים שאין אומרים בהם
למנצח ☆

פרק ו' - עניינים שונים באיסור זמרא..... צב

שירות ותשבחות, והמסתעף ☆ לרפואה ולמנוע עצבות ☆ שמיעת מוזיקה לנשים וקטנים ☆ ניגונים ללא מילים ☆ דין שמיעת מוזיקה מ'טייפ' ☆ ניגונים 'שקטים' ☆ סיפורים המלווים בנגינה ☆ בשעת העבודה ☆ צלצול בטלפון או בשעון מעורר וכדו' ☆ שמיעת ניגונים בע"כ ☆ לצורך פרנסתו ☆ בשעת הנהיגה ברכב ☆ לימוד תורה בנעימה ☆

פרק ז' - שירה ונגינה בימי ספירת העומר..... קט

מקור האיסור ☆ הימים בהם נוהג האיסור ☆ ל"ג בעומר ☆ אחר ר"ח סיון ☆ שירה בפה ☆ סעודות מצוה, והמסתעף ☆ ער"ש אחר חצות ☆ לצורך פרנסה ☆ קטנים וחולים ☆ עניינים שונים ☆

פרק ח' - שירה ונגינה בימי בין המצרים..... קכא

חובת האבילות בימי בין המצרים ☆ זמן האיסור ☆ השירה האסורה ☆ קטנים ☆ לצורך פרנסה ☆ סעודות מצוה וסעודות שבת ☆ חולה ☆ שמיעת מוזיקה בע"כ ☆ צלצול הטלפון וכדו' ☆ בשעת הלימוד ☆



מילואים

סימן א' בדיון דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה..... קל

סימן ב' בדיון כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן ליה..... קלח

סימן ג' שירת הלויים בביהמ"ק..... קמו

סימן ד' בביאו"ד הרמב"ם בטעם איסור זמרא בזה"ז, והמסתעף..... קמז

סימן ה' בדעת הראשונים דטעם איסור זמרא הוא משום איסור מילוי פיו שחוק..... קנב

סימן ו' בענין איסור מילוי פיו שחוק..... קנה

סימן ז' עוד בענין טעם איסור זמרא בזה"ז..... קנז

סימן ח' ביישוב סוגיית הגמ' בגיטין, ודברי הר"מ במשנ"ת אלי' דכמה אחרונים..... קנט

סימן ט' בדעת הרי"ף וסייעתו דלא התירו זמרא לשמחת חתן וכלה..... קסב

סימן י' מה נחשב לסיום מסכת..... קסד

סימן יא אי שרי לנגן בכלי שיר בחוה"מ..... קסז

סימן יב עניינים נוספים בענייני שירה..... קסז

סימן יג חכם אחד מתיר ואחד אוסר, כמי יש לנהוג למעשה..... קסה



ליקוטי תשובות

בענין היתר שמיעת מוזיקה למניעת עצבות קעב
שו"ת מהרש"ג חלק ב' סימן קכה

בענין שמיעת מוזיקה מטייפ קעג
שו"ת חלקת יעקב חלק א' סימן סב אות ב' [ובנדמ"ח או"ח סימן סד]

בענין עשיית חתונה בל"ג בעומר באופן שהריקודים נמשכים לליל ל"ד בעומר קעד
שו"ת כפי אהרן סימן נב

בענין ריקודים ומחולות בסעודת מצוה בימי הספירה קעט
שו"ת חבלים בנעימים חלק ד' סימן יא



בפתח השער

נתאר לעצמנו, אילו היה בא אדם אל אחד מאתנו ומבשר לו כי אביו נמצא במצוקה גדולה, הרי ודאי היה רץ כדי לנסות להציל את אביו, ולהשתדל להוציאו ולו במעט מן הצער הגדול בו הוא שרוי. ואם יאמרו לו כי אביו נמצא בצער גדול מחמתו, הרי שירון עוד יותר כדי להתנצל בפני אביו ולמנוע ממנו את צער הגדול.

במה דברים אמורים, בתורתנו הקדושה אהובת נפשנו וחמדת לבנו, וכמבו' בגמ' (סנהדרין קא). שכאשר אדם משורר פסוקי התורה, הרי היא חוגרת שק ומצטערת ומתאוננת, ועומדת לפני הקב"ה ושופכת את צערה שעשאוני בניך ככינור שמנגנים בו לצים. וא"כ איך יוכל האדם לישב בשלוח ולשורר פסוקי התורה הקדושה אשר בשבילה נברא העולם, וכדרשו חז"ל בראשית ברא אלוקים בשביל התורה שנקראת ראשית (עי' רש"י בראשית א,א), בו בזמן שהתורה יושבת ובוכה וחוגרת שק על כך, ואיך לא נחליץ חושים לעזרתה של תורה אשר נמצאת היא בצער נורא, ולא זו בלבד אלא שאנו גורמים לה צער גדול זה.

והרחבנו באיסור זה של שירת פסוקים בפרק הראשון, וכן במילואים הוספנו כמה סימנים בזה, והרחבנו גם בדינא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, ודינא דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקין לי, מפאת שייכותם לאיסור זה, ובתפילה ובתקוה שיביא תועלת בס"ד, ומכבדי התורה לעולם לא יבושו.



מיום שחרב ביהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין, אלא דאין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה, (ב"ב ס:). אך הנה קבעו לנו חז"ל כמה תקנות ומנהגות, יש מהם דברים אשר ראוי לעשותם, ויש מהם דברים אשר יש להמנע מלעשותם, וכל אלו הדברים כדי שנוכור את ירושלים, שנאמר (תהלים קלז,ה-ו) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי.

והנה אחד מתקנות אלו הוא, שנמנע עצמנו מלשמוע קול מנגנים ומלשורר ולזמר, כי איך יוכל האיש הישראלי לשמוח בשיר וזמר כאשר בעו"ה חרב בית מקדשנו וערבה כל שמחה, [אכן ראה בפנים הספר מה שהארכנו להביא טעמים נוספים לאיסור]. וכל ימי תמחתי על מנהג רוב העולם ואף חסידים ואנשי מעשה שאינם מקפידים באיסור חמור זה, ואין איש שם על לב את צער השכינה אשר אין לה בית מדור.

וביערות דבש (ח"ב דרוש לז' אב דף קמג:) כ' בזה"ל, אמרו (ב"ב ס:) משחרב ביהמ"ק ראוי הי' שלא לשתות יין, והיינו כי אין לנו לשמוח לאחר חורבן, כי אף שאחד אשר קיימא לי' שעתא

ורואה טובה בעמלו ומתת ה' היא לו, הלא כל ישראל כאיש אחד וגוף אחד, ובגולה רוב ישראל הם בצער ודוחק, ותרב בבת יהודה תאניה, וא"כ איך ישמח, וכי ישמח יד של אדם הואיל והוא נקי משחין אם יעלה שחין ונגעים ברגל וכדו' משאר אברים, ולכן המשמח בגולה מפריד החבילה ומורה בעצמו כאילו אין עם ישראל כגוף אחד, וזהו מרי גדול, עכ"ל.

עו"כ שם (ריש ח"ב), וז"ל, בכבוד הגלות אשר בעו"ה אזלת יד ואפס עצור ועזוב, ראוי תמיד להתאונן אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ואיך יערב לנו קול שמחה וקול שיר בזכרנו כי פסקו שירים ומזמרים לפני ה' בחצרות אלוקינו ישוררו בקול וערבה כל שמחה, עכ"ל.

עו"כ שם (ח"א דרוש לז' אב דף לא). וז"ל, ואיך נשמח ונגיל בראות אבדן שלמותנו חכמת תורתנו מקור חיינו בית מקדש ה' ואבדנו חזון וצופה, וממש לא נשאר בנו שום לחלוחית ורוח חיוני הלא טוב לנו שבתנו בין תנור וכיריים בוכה ומבכה כאשר על בעל נעוריה וכאבל יחיד, אולי יסקיף ה' וירחם עמו וישוב ה' לשוב אתנו כמוש חתן על כלה, ואז נשמחה ונגילה, עכ"ל.

והגר"ח מוואלוז'ין כתב בדרשתו (הובא בקונט' אל גיל כעמים, ירושלים תשכ"ט, עמ' יג), וז"ל, אין לשער ולהאריך גודל הצער של השכינה כביכול, וכמו שמצינו שאמר המגיד להב"י שאם היית יודע ומרגיש גודל צער השכינה מעוונותיו לא הי' ערב לחכך שום דבר מאכל, ואם היינו מכוונים בכל התפילות והבקשות רק על צער השכינה בודאי היינו זוכים להיות נענים להגאל בגאולה שלימה, עכ"ל.

ובס' פלא יועץ (ערך אבילות) כ' בזה"ל, כמה רע ומר המעשה שעושים קצת אנשים או נשים, שמתוועדים יחד לשמוח בשמחת מריעות בלילי מוצאי שבת ובשאר לילות ובפרט בלילות החורף, ומרבים בשמחה של הבל, אוכלים ושותים ומנגנים ומשוררים שירי עגבים ושירי נכרים אוי להם אהה אליהם, כי בלי ספק השמחה לתוגה יהפך להם או בעוה"ז או בעוה"ב אם לא יתנו לב לשוב, כי מלבד כמה איסורים שעושים מושב לצים ונבלות הפה בשירי עגבים, ואמרו רז"ל (סוטה מוה). אודנא דשמעא זמרא תעקר, עוד בה כי כעס לאביו בן כסיל וממר לילדתו (משלי יז, כה), כי יאמר הקב"ה אוי בנים אכזרים, קול ברמה נשמע נהי בתי תמרורים רחל מבכה על בניה, והיא כבתולה חגורת שק, וה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג על נהו (ירמיהו כה, ל), ומלאכי שלום מר יבכיו, וכל צבא המרום במרום, צדיקים וחסידים ומשיח צדקנו בוכים ומתאוננים, והכל על חרבן ביהמ"ק שהחרב בעוונותינו, ואנחנו באותו עת נהיה יושבים ומשוררים, ששים ושמחים בשמחת מריעות, אין זה כי אם רוע לב וסמיות עיניים, מי האיש הירא ורך הלבב בשמעו כדברים האלה יתן אל לבו שלא לילך עוד בשמחת מריעות כזה ובסעודת הרשות, רק בכל עצב יהיה מותר (משלי יד, כג), ולא ישמח אלא בשמחה של מצוה, ובה ישמח ישראל בעושו (תהלים קמט, ב), עכ"ל.

ומעתה על כן יאמרו המושלים באו חשבון, הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובנו זה כמה אורך ימים ושנים שאנו מצפים לגאולה העתידה, כלה חורף וכלה קיץ ועדיין לא נושענו, ואמרו חז"ל כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו הרי זה כאילו נחרב בימיו. ועד כמה דוה נפשנו באפנו דאנשי

אמנה אבדו, ואין בידינו גיבורים העומדים בפרץ לדחות את הגזירות, ובעו"ה לב מי לא יחרד על המספחת שפשטה באזנינו שאין אנו עומדים בפרץ מחמת שיצה"ר מצא את הדרך לבטל אותנו מעבודתנו, ולערבב את כל הטוב ברע במכשירים המצויים כיום; על כן שמנו פנינו כחלמיש, ועינינו נשואות אליך אבינו אב הרחמן, חתום פה שטן ואל ימשל בנו, ואל תביאנו לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון.

והארכנו באיסור זמרא זה, אימתי שיך ואימתי יש להקל בזה, וכמו"כ צירפנו לזה פרק העוסק בדיני וגדרי סעודות מצוה, אשר היא סוגי נרחבת וחשובה בפנ"ע, ונוגעת למעשה לכמה וכמה עניינים, ואף לאיסור זמרא [לענין אי שרי לנגן בכלי זמר בסעודת מצוה, ובאיזה מן הסעודות].

וצירפנו בזה אף ב' פרקים העוסקים בדיני שמיעת כלי זמר וניגונים בימי ספיה"ע ובימי בין המצרים, אשר משום מה איסורים אלו נתפשטו מאד בקרב כל בית ישראל, ובשונה מאיסור זמרא בכל ימות השנה אשר חמור הוא שבעתיים, ואי"ז אלא כי בעידן האחרון אשר רבו כ"כ הכלי שיר והתחברו לזה בני האדם מאד מאד, הרי שאינם מוכנים להתנתק משמיעתם, ומרגישים כאילו הניגונים הם אלו שנותנים להם את התענוג הגדול ביותר עלי אדמות ובלא זה לא יוכלו להמשיך לחיות בצורה בריאה, ורק בתקופות ספיה"ע וביהמ"צ נקבע בקרב כל בית ישראל מיונק ועד איש שיבה שאין לשמוע כלל ניגונים בימים אלו, [ואגב אורחא יש לציין שלא מצינו מקור בדברי הפוסקים הקדמונים לאיסור שמיעת ניגונים בימי ספיה"ע ובימי ביהמ"צ יותר מבשאר ימות השנה, ואכמ"ל]. וכל זה אינו, כי כאשר יתרגל האדם [ועכ"פ באופן הדרגתי] להמנע מכך, הרי שלא יזדקק כלל לשמיעת הניגונים, והנסיון מורה כי גדול כח ההרגל ואף בזה. ונקוט האי כללא בידך, שכל מה שציווינו התורה הקדושה וציוונו חכמינו ז"ל, יכול כל אדם לעמוד בזה, ואילו לא היו יכולים לעמוד בזה לא היו גוזרים ומתקנים כן.

ויש לציין בזה, שרבים מההלכות שדיברו בהם הפוסקים לענין שמיעת ניגונים בימי הספירה ובימי ביהמ"צ, הרי שנידונים אלו שייכים כמו"כ אף לענין איסור זמרא בכל ימות השנה, ובכגון דא לא הרחבנו הדיבור בב' המקומות כי אם לענין איסור זמרא בכל ימות השנה, ומשם תדרשנו, ואף אם נשנו הדברים פעמיים, הרי דכל פרשה שנשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

ובסופו של דבר הארכנו בעניינים נוספים הנוגעים בזה, ויען כי ארוכים הם ולא הכילם הגליון, סדרנו הדברים יחד במילואים. וכן הבאנו כמה מתשובות גדולי ישראל זצוק"ל העוסקות בעניינים אלו, אשר חשובות הם ללימוד הענין, ומאידך, ספרים אלו נדירים הם, ועל כן אמרתי מהיות טוב אעתיק בזה לשון תשובותיהם.

וה' הטוב ישלם טוב לעושה טוב, ולא יארע לשום אדם שום רע מההקפדה על ההלכות וכל פרטיהם ודקדוקיהם, ועל קלה כבחמורה, ובזכות זה נזכה לביאת גו"צ ולגילוי כבוד מלכותו ית"ש, במהרה בימינו.

במה אקדם לה' אכף לאלקי מרום, על כל החסד אשר עשה עמדי מעודי ועד היום הזה, ואשר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בין עמודי דגירסא, ויזכני לברר סוגיות אלו לעומקן, ולהוציא לאור חיבור זה.

ויתכן שבזמן שביהמ"ק ה' קיים, אם ה' זוכה אדם לחבר ספר, ה' מחויב להביא קרבן תודה, וידועים דברי רבינו בחיי (ויקרא ו,ב) שכ' דמלבד הארבעה המנויים בכתוב שצריכים להודות, הרי שגם על שאר שמחות כגון שמחת חתן וכלה צריך להביא קרבן תודה, עכ"ד, ולפי שאין שמחה כשמחת התורה, מסתבר דב' שאר שמחות' נכלל אף הזוכה לחבר ספר בפקודי ה' הישירים משמחי הלב, ומה גם דכפי שהעידו עליהם כמה מחכמי הדורות שהשמחה שהופיעה אצלם לעת יציאת חידושיהם לאור עולם היתה כשמחה אשר היתה שרויה אצלם בעת הכנסתם בנם לחופה ואף יותר מכך, ומעתה אם מביאים תודה על שמחת חתן וכלה מכש"כ שיש להביא תודה על שמחת הוצאת ספר.

אשא עיני אל ההורים, וביראה ובאהבה אזכיר את עטרת ראשי ותפארת, אבי מורי הגאון שליט"א, ואת אמי מורתי שתחי', אשר התמסרו רבות לגדלני ולחנכני בדרך התורה והיראה, ועומדים לימיני בכל לבם ונפשם. ואעתיר בעדם לצור עולמים, שיאריך שנותיהם בטוב ובנעימים, ויזכו לראות מכל יוצ"ח רוב נחת דקדושה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

ברכת התורה שלוחה בזה להעומדים בראש בית היוצר המפואר ישיבת פוניבז' המעטירה, רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א, מרן ראש הישיבה הגר"ד פוברסקי שליט"א, ואתם עמם שאר רבני הישיבה שליט"א, אשר יצקו את יסודות חיי וזכיתי לשאוב תורה ממעיינותיהם. יה"ר שיקוים בהם הכתוב, עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו, ויהא אור תורתם זורח מתוך שלווה והשקט עד ביאת גוא"צ בב"א.

אודה בזה הודאה מרובה לכמה תלמידי חכמים שליט"א, אשר הקדישו מזמנם ועברו על פרקים מהספר, והאירו את עיני בהערות, עצות והוספות מחכימות, אחד המרבה ואחד הממעט. וכן אודה בזה הודאה מיוחדת, לידידי הרה"ג רי"י שליט"א, אשר שיכל את ידיו בתבונה במלאכת כתיבת ועריכת חיבור זה. יה"ר שיזכו להמשיך לזכות את הרבים, ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

אקדמה בתודה את פני אחי הרה"ג ר' אליהו שליט"א, אשר הקדיש רבות מזמנו וסייע לי רבות בכל שלבי כתיבת חיבור זה, וכן אודה לאחי וראש הרה"ג ר' אלחנן שליט"א וגיסי הרה"ג ר' יצחק שליט"א, ועוד מבני משפחתי שליט"א, אשר ליבנו עמי כמה סוגיות המבוארות בחיבור זה, והתמסרו רבות למען יצא דבר מושלם מתחת ידי. וה' הטוב ישלם טוב לעושי טוב, ויתברכו ממקור הברכות בכל טוב סלה.

ונותן אני הודאה להשי"ת על העבר ומבקש על להבא, שיזכנו השי"ת ללמוד וללמד, ולחבר חיבורים נוספים ושהיו לתועלת הרבים להרבות כבוד שמים, והיו מעשינו לנח"ר לפניו יתברך, ולא תמוש התורה מפנינו ומפי זרענו עד עולם. אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

פרק א' - איסור שירת פסוקים

מקור האיסור

א. מדינא דגמ' אסור לשורר פסוקים משיר השירים¹, ואף שבגמ' לא נזכר כי אם

שהתורה יכולה לומר ומה שיש לו להקב"ה להשיב, עכ"ל, והוב"ד במעדני יו"ט (על הרא"ש, ברכות שם אות י'). [וע"ע בס' משנת ר' אהרן (ח"א עמ' נב) שהביא דברי הרמח"ל (דרך עץ החיים, ד"ה וזה תראה) שיש לתורה מציאות קיימת בפני עצמה, והוכיח כדבריו מסוגיין דהתורה עצמה חוגרת שק, יעו"ש, ולכאור' דבריו אינם עולים בקנה אחד עם דברי הראשונים הנ"ל שביארו דמשל בעלמא הוא].

ויעו"ע בספר חסידים (סי' קמז) שכ' בזה"ל, אבל אותם ההלכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים, עתידה תורה שתצחק עליהם ואומרת רבש"ע עשאוני ככינור, עכ"ל, וצ"ב במש"כ 'עתידה תורה'.

וכ' המהר"ל (חידושי אגדות סנהדרין שם, ח"ג עמ' רלב), וז"ל, הקורא פסוק של שיה"ש כו', כלומר שדב"ז נחשב הפסד כאשר ישנה בתורה, לכך לובשת שק שמורה הפסד ואבל, ואמר' עשוני בניך ככינור שמנגנים בו ודב"ז הוא שינוי לתורה, כי הכינור הוא היפך התורה, כי התורה עיקר שלה המחשבה והשכל, והומר הוא בפה, וכאילו לא היתה התורה רק דברים שנאמרו בפה בלבד ואין בהם חכמה עמוקה, וכאשר האדם מחשב מחשבה עמוקה סותם פיו ואין מדבר, ומי שעושה התורה כמין זמר שמנגנים בפה כאילו אין בה רק הדיבור בלבד ואין עיקר שלה חכמה עמוקה השכלי, דבר זה ביטול לתורה, עכ"ל. ובטעמא דמילתא דנקט כינור דייקא ולא כלי נגינה אחר, יעו"ש שו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מה סוף אות ב'), וז"ל, ונראה דמשו"ה אמרו עשאוני בניך ככינור, כי המשורר ככינור אין כוונתו לכינור עצמו, דאין הכינור אלא מכשיר להוציא ממנו קול נעים, והכינור מצד עצמו אין לו צורך בו, וכן זה שמזמר פסוקים רק לשם שיר ושחוק ואינו מכוין לתוכן וכוונת

1. גרסי' בסנהדרין (קא.) ובריש מסכת כלה, הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו, מביא רעה לעולם, [ובמסכת כלה שם הגירסא 'מביא מבול לעולם', ויעו"ש בפירוש נחלת יעקב שביאר דחטאו גדול כאילו מביא מבול לעולם, אך יעו"ש בהגהות הגר"א שהגיה 'מביא רעה לעולם'], מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו, רבש"ע עשאוני בניך ככינור שמנגנים בו לצים, אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו, אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, ואם בעלי משנה הן יעסקו בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות חג בחג, העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' שמעון בן חנני, כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר (משלי טו, כג) ודבר בעתו מה טוב, ע"כ. ועי' רי"ף (ברכות כא: מדפי הרי"ף) ורא"ש (ברכות פ"ה סימן א') שהביאו ד"ז להלכה.

וע"ע תוספתא (סנהדרין פ"ב ה"ה) ואבות דר' נתן (סוף פרק לו), דתניא, המנענע קולו בשיה"ש בבית המשתה אין לו חלק לעוה"ב, ע"כ, [אך יעו"ש בחזון יחזקאל (על התוספתא שם), דכשהשירה בבית המשתה אזי אין לו חלק לעוה"ב, וכמב' בתוספתא, אך כשהשירה אינה בביה"מ מביא רעה לעולם, אך אינו בכלל אלו שאין להם חלק לעוה"ב].

וכ' ביד רמ"ה (סנהדרין שם), וז"ל, דברים הללו דרך משל הם, לפי שהתורה אינה דבר שיש בו חיות ולא דעת, אלא הקב"ה בעצמו מריב ריבה של תורה ומחשב כאילו היא חוגרת שק, ויש לומר שמדת הדין אומרת לפניו כך ותובעת עלבונה של תורה, עכ"ל. וכע"ז כ' רבינו יונה (על הרי"ף, ברכות שם), וז"ל, מפני שהתורה חוגרת שק כו', דרך משל הוא מה

שיה"ש², מכ"מ כתבו הראשונים דה"ה שאר פסוקי התנ"ך³, ונקט שיה"ש לריבואת⁴,
וכן הסכמת כל הפוסקים^{5,6}.

קדמאי, יומא דאתגלי תושבחתא דא בעלמא, ההוא יומא אשתכח שלימא בכולא, ועל דא איהו קדש קדשים כו', יומא דאתגלי שירא דא ההוא יומא נחתת שכינתא לארעא כו', תושבחתא דשירתא דא איהי כללא דכל אורייתא, כללא דכל עובדא דבראשית, כללא דרזא דאבהן, כללא דגלותא דמצרים ודנפקו ישראל ממצרים ותושבחתא דימא, כללא דעשר אמין וקיומא דהר סיני, וכד אולו ישראל במדברא עד דאעלו לארעא ואתבני בי מקדשא, ע"כ. ותנן עוד במסכת ידים (פ"ג משנה ה'), אמר ר' עקיבא כו', שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיה"ש לישראל, שכל הכתובים קודש ושיה"ש קודש קדשים, [ובחידושי אגדות מהרש"א שם כ', שכולו ירא"ש וקיבול עול מלכותן], ע"כ. ובמדרש רבה (ריש שיה"ש) א', מהו שיר השירים, המשובח שבשירים, המעולה שבשירים, המסולסל שבשירים, מאי טעמא, לפי שבכל השירים או הקב"ה מקלס לישראל או ישראל מקלסין אותו כו', ברם הכא הוא מקלס לישראל 'הנך יפה רעיתי' (שיה"ש א, טו) וישראל מקלסין אותו 'הנך יפה דודי אף נעים' (שם טז), ע"כ. ויעו"ע בהקדמות שכתבו הראשונים לשיה"ש (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, אלשיך, ועוד) בגודל קדושת ומעלת ספר עילאי זה. ומפאת כל זה ה' נראה בפשטות לומר, דדווקא נקטה הגמ' שיה"ש, דכל איסור זה אינו אלא בשיה"ש מחמת קדושתו, דהא כל הכתובים קודש ושיה"ש קודש קדשים, ומשו"ה אסור לשורר פסוקים ממנו, אך אין איסור לשורר פסוקים משאר התנ"ך.

3. כ' רש"י (סנהדרין שם) וז"ל, הקורא שיה"ש ועושה אותו כמין זמר, שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותו כמין שיר, [ויש שדייקו מדברי רש"י, דכל איסור שירת פסוקים היינו דווקא היכא שבשירתו מפסק את הפסוק בפסוק שאינו נכון ע"פ טעמי המקרא, והיינו שכ' בנגינה אחרת שאינו נקוד בה, דאל"ה היאך שוררו הלויים בביהמ"ק. אך לענ"ד זה אינו, ואין להקשות ממה ששוררו הלויים בביהמ"ק, וכמו שיתבאר בס"ד בארוכה במילואים

הפסוקים עצמם, נמצא שעשה את הפסוקים מעשה כינור שאינו אלא מכשיר להשיר, עכ"ל.

ובעיון יעקב (על עין יעקב, סנהדרין שם) ביאר ענין 'מביא רעה לעולם', וז"ל, ולכך מביא רעה מדה כנגד מדה, ששר בשירים הוא ודאי מרוב טובה שהשפיע לו ה', כי אין דרך לשיר על לב רע, וכיון שאינו מכיר בטובה שעשה לו ה' יתברך להודות ולשבח לו, רק מרד בטובתו, על כן מביא רעה על עצמו ודורו, עכ"ל.

ובטעם איסור זה, בפשטות הרי הוא משום כבוד התורה, וכמב' מפשטות דברי הגמ' הנ"ל. אך בחי' הרא"ה (ברכות לא.) מב', דטעם איסור זה הוא משום חורבן הבית, וכאיסור זמרא בזה"ז. וז"ל הרא"ה, גרסינן בפרק חלק, ת"ר הקורא פסוק משיה"ש ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו, פ' בלא זמן קריאתו שאינו נוהג בו כקורא בתורה אלא כמשורר בו, [ואגב אורחא יש להעיר בזה, דלכא' משמע מדבריו דלא נאמר בגמ' כי אם איסור אחד, אך בפשטות נראה דאי"ז איסור אחד אלא ב' איסורים, איסור שירת פסוקים משיה"ש, ואיסור אמירת פסוקים מכל ספרי התנ"ך בבתי משתאות שלא בזמנם, ובמקו"א (לק' הערה ד') נאריך בזה בס"ד, וצ"ע דברי הרא"ה], מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה, פ' מיום חורבן ביהמ"ק ואילך, ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככינור שמנגנין בו, עכ"ל; והרי לן מדבריו, דאיסור זה אינו אלא מיום חורבן ביהמ"ק, ולכא' היי"ט משום דכל עיקר טעם איסור זה הוא משום חורבן הבית, ואין טעם האיסור משום זלזול בכבוד התורה. ולא זכיתי להבין דבריו, דמה ענין שירת פסוקים לחורבן הבית, דהא משום חורבן הבית אסרו השירה בכלל והיינו כדי למעט השמחה ולהרבות האבילות על החורבן, אך מאיזה טעם יאסרו משום חורבן הבית לשורר פסוקים דווקא, וצ"ע.

2. ומצינו מקורות רבים לגודל קדושת ומעלת שיה"ש. ובזוה"ק (פר' תרומה, דף קמג: קמד.) א' הכי, ותושבחתא דא איהי מעליא מכל תושבחן

אסרה', ומשמע מלשונו דזהו איסור גמור ולא הנהגה טובה בלבד. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק כב ריש סימן י') כ', דככל הנראה הרמב"ם והטוש"ע השמיטו די"ז משום שאין למדין מן האגדות.

ובקיצור פסקי הרא"ש (סנהדרין שם) כ' נמי בזה"ל, הקורא פסוק בבית המשתה שלא בזמנו או קורא פסוק לשם זמר שלא בנגינתו, אפי' הוא משיה"ש שהוא שיר מביא רעה לעולם, עכ"ל, ומבוי' דנקט נמי דאיסור זה אינו דווקא בשיה"ש, אלא נקטו שיה"ש לריבואת משום דעיקרו שיר.

והנה, קיצור פסקי הרא"ש נכתב ע"י רבינו יעקב בעל הטורים בנו של הרא"ש, אך לא ידעתי היכן מצא הטור דב"ז בדברי אביו הרא"ש, דהא הרא"ש לא הוסיף כלום על דברי הגמ', וכפה"נ הביאור בזה, דהוה פשיט"ל להטור דהגמ' איירי גבי כל פסוקי התנ"ך ולא"ד שיה"ש, ומש"ה סבר דכיון דהרא"ש העתיק לשון הגמ' להלכה, הרי דס"ל להרא"ש דאיסור זה הוא אף בשאר התנ"ך ולא"ד בשיה"ש, ודו"ק בזה.

ובראבי"ה (ברכות אות צא) גרס בגמ', הקורא פסוק ועושה אותו כמין זמר וכו', והרי לן להדי' דס"ל דאיסור זה שייך אף בשאר פסוקי התנ"ך. וכן בליקוטי מהרי"ל (הוצאת מכון ירושלים אות יא) מבוי' דס"ל הכי, וז"ל, שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אורך כי עניתני וכהא"ג כמה פיוטין לשמחת הריעות, כי אז התורה חוגרת שק ומתאוננת לפני הקב"ה לומר בנין עשאוני כמין זמר, עכ"ל. וע"ע בספר חסידים (סי' קמז) שכ' בזה"ל, אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפייהם כשיר של עגבים, עתידה תורה שתצעק עליהם ואומרת רבונו של עולם עשאוני ככינור, עכ"ל; והנה בסוגי' דסנהדרין שם נתבארו ב' איסורים, חדא, איסורא ד'הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר' והיינו איסור שירת פסוקים, ועוד, איסורא ד'הקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו' והיינו איסור אמירת פסוקים בביה"מ שלא בזמנם, ויל"ע אי כוונת הספר חסידים להאיסור הראשון או להאיסור השני; ומכ"מ במקו"א (סי' תתריד) מבוי' לכאוי' דדעתו נמי דאיסור שירת פסוקים הוא אף בשאר ספרי התנ"ך ולא"ד משיה"ש, דז"ל, מי שאומר שירים פסוקים מנגן או כמו פיוטים שהם להקב"ה, שהם

(סימן ג'), אע"פ שמשיה"ש הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו, עכ"ל. והיינו דאיכא ריבואת במאי דנקטה הגמ' שיה"ש דייקא, דהו"א דיהא שרי לשורר פסוקי שיה"ש אף שלא בטעמי המקרא שלהם כיון דעיקרו שיר, קמ"ל דאפי' בפסוקי שיה"ש איכא איסורא, וכש"כ בשאר ספרי התנ"ך. והן אמנם, דלכאוי' ה' אפשר לפרש דברי רש"י, דלעולם אינו אסור אלא לשורר פסוקים משיה"ש דווקא מחמת גודל קדושתו ומעלתו, וליכא איסורא בשאר ספרי התנ"ך, ומש"כ רש"י אע"פ שמשיה"ש הוא היינו דבשיה"ש אסרינן מחמת קדושתו אע"פ שהי' נראה שאין לאסור משום שעיקרו שיר, אך לעולם היינו טעמא דאסרינן ב' משום קדושתו ומעלתו; אך פירוש זה דחוק הוא בדברי רש"י, ועוד, דדבר מוסכם הוא לפרש בדברי רש"י כהפ' הא' הנ"ל, דלעולם איכא איסורא אף בשאר ספרי התנ"ך, [וכן פירשו להדי' בס' יד דוד (סנהדרין שם), ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמב), ועוד], ולא מצאתי למי שפירש בדברי רש"י כהפירוש הב' הנ"ל. וע"ע נמק"י (סנהדר' שם) שכ' נמי כדברי רש"י.

וכן הרמב"ם (פיה"מ אבות פ"א משנה יז בתוה"ד) כ' בזה"ל, אם נוסף לכך שימוש בפסוק מן התורה או משיה"ש באותו הענין מן החלק המרוחק אל החלק האסור והמוזהר עליו, לפי שהתורה אסרה לעשות לשון הנבואה מיני זמר במגרעות ובשפלות, עכ"ל, יעושה. והרי לן מדבריו, דאין חילוק בין שיה"ש לשאר פסוקי התורה, ובתרווייהו איכא איסורא הנ"ל. אכן, הרמב"ם בספרו משנה תורה השמיט די"ז, וכן הטוש"ע השמיטו די"ז, ויל"ע בטעם הדבר. ובס' יד דוד (להגר"ד זינצהיים, סנהדרין שם) כ' בזה בזה"ל, ונראה דהרמב"ם מפרש דבעי דווקא כעין שיר, וכיון שאין ידוע עתה מהו כעין זמר לכן לא העתיקו, עכ"ל, יעושה כוונתו. ובברכת אברהם (להגר"א ארלנגר שליט"א, סנהדרין שם) ביאר הטעם להשמטת הרמב"ם והטוש"ע, דאפשר דהרמב"ם סבר די"ז אינו איסור גמור אלא הנהגה טובה, ופליג בזה על רש"י שכ' להדי' ד'אסור לעשותו כמין שיר', והרמב"ם בחיבורו אין דרכו להביא הנהגות טובות אלא דינים והלכות פסוקות. אך יל"ע בזה ממש"כ הרמב"ם גופי' בפיה"מ (הנ"ל בסמוך) 'שהתורה

משוררים לפקח ולשמח לב עצב, רע בעיני ה' שמשמש בעבודת ה', עכ"ל.

וע"ע הערה הבאה מדברי הר"י אלמדארי בזה.

4. מצינו כמה ביאורים אמאי איכא ריבואא במאי דנקטה הגמ' שיה"ש דייקא, ויעו' הערה קודמת מה שהבאנו מדברי רש"י בזה, דהו"א דבשיה"ש יהא שרי כיון דעיקרו שיר, ומשו"ה יהא שרי לשורר פסוקים ממנו אף שלא בטעמי המקרא, וקמ"ל דאפי' בשיה"ש איכא איסורא, וכש"כ בשאר פסוקי התנ"ך. ובעיון יעקב (על עין יעקב, סנהדרין שם, וע"ע שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קמב, ודו"ק) כ' לבאר באופ"א, אמאי נקטו בגמ' שיה"ש דייקא אע"ג דאיסור זה שייך בכל התנ"ך, משום דאיכא מא"ד (מגילה ז.) דשיה"ש פחות בקדושתו משאר ספרי התנ"ך, ומשו"ה הו"א דאע"ג דאיסור לשורר פסוקים שלא בטעמי המקרא שלהם, מכ"מ בפסוקים משיה"ש יהא שרי כיון שאינו קדוש כ"כ, וקמ"ל דאף משיה"ש איכא איסורא, וז"ל העיון יעקב, אפשר דלהכי נקט שיה"ש דאיכא למא"ד שלא נאמר ברוח הקודש, עכ"ל.

והנה בפירוש רבינו יהודה אלמדארי (סנהדרין שם) כ' בזה"ל, הקורא פסוק אחד משיה"ש ומנענע בקולו פסוק משיה"ש, להכי נקט פסוק משיה"ש שנאה לאומרו בזמר ושיר יותר משאר פסוקים מפני שמדבר בחיבת נשים וחתן וכלה, עכ"ל. ויש שרצו לדייק בדבריו דלא ס"ל כרש"י ושאר ראשונים דנקטו שיה"ש לריבואא ולעולם אסור אף בשאר התנ"ך, דהא בדבריו מבו' לכא' דטעם האיסור הוא משום שפסוקים אלו מדברים בחיבת נשים וחתן וכלה, וטעם זה שייך לכא' דווקא בפסוקי שיה"ש ולא בשאר ספרים. אך ודאי דזה אינו, חדא, דבלשונו מבו' להדי' דלהכי נקט שיה"ש דווקא ולא שאר ספרי התנ"ך, ומשמע דלעולם האיסור הוא אף בשאר התנ"ך אלא דמבאר אמאי נקטו שיה"ש דייקא. ותו, דהא מבו' מסוגיית הגמ' דטענת התורה היא משום דכשמשורר הפסוקים שלא בטעמי המקרא שלהם הרי הוא מראה בכך זלזול בכבודה, ואי הוה אמרינן דאיסור זה אינו אלא בשיה"ש מחמת קדושתו ניחא, דכיון דקדוש יותר יש ליהרהר בו יותר, ואף כשמשורר הפסוקים שלא בטעמיהם הו"ל כזלזול בקדושתו, אך אי נימא כמבו' לכא' בדבריו דהיינו טעמא דאיסור זה שייך דווקא בפסוקי

שיה"ש משום שמדבר בחיבת נשים וכו', א"כ מאי שייטא דענין כבוד התורה להכא; ומשו"ה נראה ברור, דאין כוונת הר"י אלמדארי דאיסור זה שייך דווקא בפסוקי שיה"ש, אלא כוונתו דאע"פ שאיסור זה שייך בכל פסוקי התנ"ך, אלא שביאר בזה טעמא דמילתא דנקטה הגמ' שיה"ש דייקא אע"ג דאיסור זה שייך בכל פסוקי התנ"ך.

וע"ע חידושי אגדות מהרש"א (סנהד' שם ד"ה הקורא) שכ' בזה"ל, לפי שהספר נקרא שיה"ש ומדבר במשל ומליצה, יחשוב המשורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא, עכ"ל, ונראה כוונתו במש"כ בתחילת דבריו [שהספר נקרא שיה"ש], כפירש"י, דלהכי נקט שיה"ש דייקא דהו"א דכיון דעיקרו שיר יהא שרי, ובהמשך הדברים כוונתו לבאר בזה טעם נוסף וכעין טעמי' דהר"י אלמדארי, דנאה לאומרו בזמר ושיר משום שהוא מדבר בדרך משל ומליצה, וע'.

5. מלבד מה שנתבאר בארוכה לעיל בסמוך, דכ"ד כל הראשונים [רש"י, רמב"ם, רא"ש ראבי"ה, ר"י אלמדארי, טור, נמק"י, מהרי"ל], כן הוא נמי הסכמת כל הפוסקים, דאיסור שירת פסוקים שייך בכל פסוקי התנ"ך ולא"ד בשיה"ש, וכ"כ בים של שלמה (פ"ק דגיטין סי' יז), [יעו"ש שכ' שעוון גדול בידם], וכן מבו' מדברי מהרש"א (סנהד' שם). וכ"כ המג"א (תקס"ו) והוב"ד בא"ר (סק"י) ובמשנ"ב (סק"י), וז"ל, שלא כדין הוא שמשוררין במשחה אורך כי ענייני וכהא"ג כמה פיוטין לשמחת מריעות, כי אז התורה חוגרת שק כו', עכ"ל. וכן נקטו בשו"ת שמן המשחה (הל' תענית סי' סה), והוב"ד בשד"ח (אסיפת דינים מערכת ז' אות יב), ובשו"ת שלמת חיים (הישן, ח"ד סי' כא), ובשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' יב אות ו' ד"ה והנה), וכע"ז בשו"ת לבושי מרדכי (הנדמ"ח, ליקוטי תשובות סי' כב), ועוד רבים. וכ"ד כל פוסקי זמנינו, כ"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קעג וח"ב סי' קמב), שו"ת אול"צ (ח"ב פרק יד אות לה), שו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סימן א', חלק כב סימן י'), שו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' מב), שו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מה וסי' מז), שו"ת אז נדברו (ח"ז סי' סד), וכ"ד הגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"א הוספות עמ' לז, ח"ג עמ' קלד, ובנדמ"ח ח"ב עמ' קפב ועמ' שה), הגרש"ז אוירבך (כן אמר לי מו"ר הגר"י גנס שליט"א בשמו, וכ"ה

שלא בבית המשתה

ב. איסור שירת פסוקים שייך אף שלא בבית המשתה.⁷

לריבואת אעפ שמשיה"ש הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר, שמשמע שכש"כ פסוקים של תורה וכל נביאים וכתובים שאסור, אבל אף אם נמצא פירוש כזה ה' לנו לחוש לפירש"י, וכ"ה גם בנמק"י, וצ"ע בטעם שמקילין, עכ"ל.

7. הנה מפשטות לשון הגמ' (סנהדרין שם) נראה דאיכא תרי איסורי, חדא, 'הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר', ועוד, 'הקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו'. וכן מב' ממה שפירש"י בזה"ל, הקורא שיה"ש ועושה אותו כמין זמר, שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותו כמין שיר, אע"פ שמשיה"ש הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו; הקורא כו' בבית המשתאות, במיסב על יינו ועושה שחוקותיו בדברי תורה, וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה, אבל אם אומרו בזמנו על המשתה, כגון שהוא יו"ט ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מעניינו של יום, מביא טובה לעולם, עכ"ל רש"י; ומב' מדבריו דאיכא בגמ' ב' איסורים נפרדים אשר צד שווה להם, דבתרווייהו איכא זלזול בכבוד התורה, דבהאיסור הראשון הזלזול הוא בכך שמשורר את הפסוקים שלא בטעמי המקרא שלהם, וזהו זלזול אף אם עושה כן שלא בביה"מ, נדהא בגמ' לא נזכר כלל גבי איסור זה דהיינו דווקא 'בבית המשתאות', ובהאיסור הב' הזלזול הוא בכך שקורא הפסוקים בדרך ליצנות בבית המשתאות, ואיסור זה בפשטות אינו אלא בבית המשתאות דהוי זלזול גדול. ומב' שפיר אמאי גבי האיסור הא' אי' בגמ' שיה"ש דייקא, וגבי האיסור הב' נזכר בגמ' דהיינו בכל הפסוקים, והיינו טעמא, משום דגבי האיסור הא' דהאיסור הוא בכך שמשורר הפסוקים הו"א להתיר בשיה"ש משום שעיקרו שיר, ומשו"ה נקטה הגמ' שיה"ש לריבואת וכש"כ שאר התנ"ך, אך לגבי האיסור הב' ליכא סברא לאסור בזה יותר מבזה, ושפיר נקטה הגמ' 'פסוק' והיינו כל פסוקי התנ"ך, ודו"ק. ומעתה פשיטא דאיסור שירת פסוקים שייך אף שלא בביה"מ, דלא

בס' הליכות שלמה תפילה פי"ג הערה 72), הגרי"י פישר (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שפט אות ו'), הגרי"ש אלישיב (שלהי דקייטא לש"ב הרה"ג ר' שמואל ברוך גנוט שליט"א, עמ' רפז אות יג), הגר"ש וואזנר (קובץ שערי הוראה שע"י בית הוראה מערב ב"ב, גליון ז' עמוד קו), הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני הל' שבת ח"ב עמ' שלד), הגר"ח קניבסקי שליט"א (דולה ומשקה עמ' רי, שאלת רב ח"א עמ' שע), ושאר פוסקים.

6. אכן, בס' מרגליות הים (סנהדרין שם) האריך לטעון דיי"ז אינו אלא בשיה"ש ולא בשאר פסוקי התנ"ך, והיינו משום גודל קדושת ומעלת שיה"ש, ויעו"ש מה שהביא רא"י מדברי הוזה"ק, ויעו"ל לק' (הערה לז) דאין להוכיח כלל מדברי הוזה"ק שם. ודעתו דעת יחיד נגד כל הפוסקים. ומה שהביא שם ממאי דאי' באבות דר' נתן (סוף פרק לו), שהמנענע קולו בשיה"ש בביה"מ אין לו חלק לעוה"ב, וכ' דמשמע דהיינו דווקא שיה"ש ולא בשאר ספרי התנ"ך, לא ידעתי מנין לו זה, דלא נתבאר התם יותר מבסוגי' דסנהדרין, ובתרווייהו אי' להדי' שיה"ש, אלא דמכ"מ פירשו הראשונים דנקט שיה"ש לריבואת.

אכן, במסכת כלה רבתי אי', דהיכי דמי כמין זמר, כגון דזמיר ב' ודעת' על הרהור, ולפ"ז נראה נמי דאין האיסור אלא בשיה"ש דשייך ב' האי טעמא ולא בשאר פסוקי התנ"ך, אך אף אי נימא הכי בביאור דברי הבריייתא התם, הלא זהו ג"כ נגד הסכמת כל הראשונים והפוסקים, וכמשנ"ת.

ובנותן טעם להביא כאן משו"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמב), וז"ל, ובעצם אנו רואים שרוב העולם מזמרים נוסח ברכות וגם פסוקים בכל ענייני שמחה אף חסידים ואני מעשה, אף שזה ודאי הא מפורש בגמ' לאיסור, ולא ידוע לי טעם נכון; ואולי מפרשים בגמ' דווקא פסוק של שיה"ש שלא יבואו לזלזל בשיה"ש לומר שאינו קדוש אלא הם דברי שיר בעלמא, ודלא כרש"י שפירש שנקט שיה"ש

לשבח להקב"ה, והמסתעף

ג. הסכמת רוב הפוסקים, דאיסור שירת פסוקים אינו אלא כששר בדרך שחוק וקלות ראש, אך כששר בשביל לשבח ולהודות להקב"ה, שרי⁸. וכן כששר כדי להתעורר מהשירה ליראת שמים ולעבודת ה', שרי⁹.

מכוון לשבח להקב"ה ולהתעורר לירא"ש].
וראשית כל יש להעיר בזה, דרבים טעו והביאו כמקור להיתר זה, את דברי המאירי בגיטין (ז), דלשבח להקב"ה שרי לומר פיוטים ומזמורים, אך במחכ"ת דברי המאירי לא שייכי לנידוד^ד, שהוא איירי גבי איסור זמרא בזה"ז המבו' בסוגי' דגיטין שם, ואין לדייק נמי מה דכ' המאירי 'מזמורים' דהיינו פסוקים, ומבו' מדבריו דשרי לשורר פסוקים לשבח להקב"ה, דאפשר ד'מזמורים' היינו 'שירים' ולא"ד מזמורי תהלים ופסוקים.

והמקור הראשון שמצאתי להיתר זה הוא בדברי הרמ"ה (יד רמ"ה סנהדרין שם), אך לא כתב זאת כהיתר ברור אלא הניח הדבר בצ"ע. וז"ל, הקורא פסוק משיה"ש ועושה אותו כמין זמר, אפי' לשורר בו להקב"ה, שלא ניתן אלא לקרותו בטעמים שבו ולא דרך זמר, ויש לפרש דה"מ מאן דקרי לי' דרך שחוק, אבל מאן דמיכוין לשבוחי בי' לקודשא בריך הוא דרך ניגון שפיר דמי, ומילתא צריכא עיונא, עכ"ל. הרי לן, דבפירושו הראשון פי' הרמ"ה דאף לשבח להקב"ה אסור, אך בפ' השני כ' דאפשר דכשמשבח להקב"ה שרי, והניח הדבר בצ"ע.

ובספר חסידים (סי' קמז) כ' בזה"ל, אבל אותם שהולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים, עתידה תורה שתצק עליהם ואומרת רבש"ע עשאוני ככינור, עכ"ל. ובאמת יש לדון בדבריו אי כוונתו לענין איסור שירת פסוקים, או לענין האיסור הב' המבו' בסוגי' דסנהדרין שם, והיינו איסור אמירת פסוקים בביה"מ שלא בזמנם; אך מכ"מ, אי כוונתו לאיסור שירת פסוקים, יש להוכיח מדבריו דכל האיסור אינו אלא דווקא במשורר הפסוקים בדרך קלות ראש, אך אם משורר הפסוקים להודות ולשבח להקב"ה שפיר דמי. ובשדי חמד (אסיפת דינים מערכת ז' אות יב) כ' בזה"ל, והרב שמן המשחה (הל' תענית סי' סה)

נזכר בגמ' כלל גבי איסור זה דהיינו דווקא בביה"מ. ודברים אלו פשוטים וברורים, דאיכא בגמ' ב' איסורים נפרדים, ולא הוצרכתי לבאר דב"ז כי אם מחמת שמצאתי לרבים וטובים שטעו בזה. דהנה יעוי' בשו"ת להורו"נ (ח"ד סי' מה, ונסחפו אחריו כמה מספרי המלקטים), שהוכיח דליכא איסור לשיר פסוקים שלא בדרך שחוק, מהא דכ' רש"י 'במיסב על יינו ועושה שחוקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה', ודייק מדבריו דהיינו דווקא כשעושה כן בדרך שחוק, עכ"ד. ולפי הנתבאר פשוט דאין להוכיח כן, כיון דדברי רש"י אלו קאי על האיסור הב', דהיינו איסור אמירת פסוקים בבית המשתה שלא בזמנם, אך אין להוכיח מזה לענין איסור שירת פסוקים, ופשוט. וע"ע בשו"ת ציצן אליעזר (חלק כב סימן י' אות א'), שהביא מש"כ בס' בן יהוידע בביאור הגמ' בסנהד', וכ' עליו שהוא פירוש חדש בדברי הגמ'; והמעייין יראה כמשנ"ת, דהבן יהוידע קאי איסור הב' ולא איסור הא', וא"כ לא קשי' מידי. שוב מצאתי בשו"ת שרידי אש (חלק ב' סימן יב אות ו' ד"ה והנה), שכ' להדי' דאיסור שירת פסוקים שייך אף שלא בביה"מ, וכמשנ"ת.

8. הנה יש לדון, האם איסור שירת פסוקים המבו' בגמ' היינו בכל גווני, או דלא נאסר אלא דווקא בדרך שחוק וקלות ראש, אך כשמשורר כדי לשבח להש"ת ולהודות לו על חסדיו המרובים, וכן כשמשורר כדי להתעורר מהשירה לירא"ש ולעבודת ה', אין איסור בדבר. ומדברי רוב הפוסקים [ובפרט מפוסקי הדורות האחרונים] נראה שפסקו, דליכא איסורא בכהא"ג, ולא אסרו אלא כשקורא בדרך שחוק וקלו"ר, [ולק' (סעיף ה', ובהערה שם) יתבאר בס"ד, דכל שאי"ז בגדר שירות ותשבחות להקב"ה או התעוררות לירא"ש, הר"ז בגדר קלו"ר ואסור, ואין לומר דכל דהוי בכבוד ראש וברצינות שרי אף שאינו

הוכיח מדברי הראשונים [ולולא דמסתפינא הו"א דאין דבריהם שייכים כלל לנידוד, יעו"ש היטב ודו"ק, ופשוט הוא], דמותר לנגן פסוקים דרך שבח והודאה להשי"ת, ואותה שאמרו התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך ככינור כו', היינו בעושים כן דרך שחוק והיתול, אבל בשאומרים דרך שבח והודאה ובטעמים של המקרא שפיר דמי, עכ"ל. ולכאור' כוונתו להתיר שירת פסוקים כשמשבח בזה להשי"ת, וכן מבו' במקור הדברים בס' שמן המשחה, אך לא ידעתי אמאי הוסיף בסוף דבריו 'ובטעמים של המקרא'; שוב מצאתי בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מו) שעמד בזה; ולכאור' צ"ל דכוונתו, דיש להתיר שירת פסוקים היכא דהוי לשבח והודאה להשי"ת, או היכא דהוי בטעמים של המקרא, וצ"ע, וע"ע מש"כ בשמן המשחה שם בסוף דבריו.

ובס' אמרי נועם (להרה"ק מדו"קוב, ח"ב מועדים תשובה א') כ' נמי דלא אסרו בכה"ג שמשורר כדי לשבח להקב"ה, ומשו"ה כ' שם להתיר לשורר מזמור ברכי נפשי בסעודת ר"ח, יעו"ש. וכ"כ באשל אברהם בוטשאטש (מהדו"ת סי' תקס) ובארחו"ח ספינקא (תקס"ו) ובשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' יב אות ו' ד"ה והנה), דלא אסרו שירת פסוקים היכא דהוי לשבח ולהודות להשי"ת. וכ"ד כל פוסקי זמנינו להקל בזה. וכ"ד הגרש"ז אוירבך (חכו ממתיקין ח"ב, סוף ערך 'עניינים שונים') והגרי"ש אלישיב (שלהי דקייטא עמ' רפז אות יג). ובקובץ שערי הוראה (שע"י בית הוראה מערב ב"ב, גליון ז' עמוד קו) הביאו בשם הגר"ש וואזנר בזה"ל, שאלה, המשנב מביא את דברי המהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה כו', אני מבקש לדעת הלכה למעשה אם מותר להביא זמר לשיר בחתונה או שאר שמחה של מצוה שירים עם מילים של פסוקים, או אולי עדיף להזמין נגנים בלי זמר, עכ"ל השואל. והשיב הגר"ש וואזנר, דעתי העני' כמש"כ בס' ארחו"ח (ספינקא, הנ"ל) ללמד זכות על ישראל, דאותה שאמרו בסנהדר' וברייטא מסכת כלה, היינו משום שהוא דרך שחוק והיתול, אבל כשאומרים דרך שבח והודאה להשי"ת ובפרט אם אומרים גם עם הטעמים של המקרא, גם המהרי"ל יודה לזה, וכתב עוד שם [בארחו"ח] בשם ספר אמרי נועם (הנ"ל).

ההעתיק תשובה ליישב ג"כ מנהג ישראל אם זה לצורך שירי מצוה והודאה ממש, ויש בזה עכ"פ לימוד זכות להעושים לשם שמים, עכ"ל. וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני הל' שבת ח"ב עמ' שלד), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (דולה ומשקה עמ' רי, שאלת רב ח"א עמ' שע), וכן אמרו לי רבים מגדולי ההוראה שליט"א.

9. כן הסברא נותנת, דאי נימא דלא נאמר איסור זה אלא כשמשוררים הפסוקים דרך שחוק וקלות ראש, הרי דיהא שרי כל היכא שהוא שבח להקב"ה או היכא דהשירה מעוררת האדם לעבודת ה' ולירא"ש, דג"ז לכאור' לא יחשב בכלל קלו"ר. וכן נקטו רבים מפוסקי זמנינו, דכשהשירה מעוררת לירא"ש ולעבודת ה' שרי. וכ"כ בארחות רבינו (ח"ג עמ' קלד, ובנדמ"ח ח"ב עמ' שה) בשם הקה"י. והוכיח הקה"י להיתר זה, מהא דמבו' ביומא (יט:) שלא היו מניחים לכה"ג לישן בליל יוהכ"פ, והיו מעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה, ולא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכינור אלא בפה, ופירש"י שהיו משוררין לפניו, ומה היו אומרים 'אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו' (תהלים קלז,א), ומבו' לכאור' ששוררו פסוקים, וע"כ דהותר להם משום שהשירה היתה מעוררת לירא"ש ולעבודת ה'. ולענ"ד יש לדחות ראייתו בנקל, דמהיכ"ת דלא שוררו בטעמי המקרא ובכה"ג ודאי דליכא איסורא. ועי' לקמן (מילואים סימן ג') לענין שירת הלוויים, ודו"ק.

ואגב אורחא אציין למש"כ בס' נטעי גבריאל (הל' ביהמ"צ ח"ב פרק קא הערה ב') אחר שהביא רא"י זו מגמ' דיומא בשם חכ"א, כ' להקשות על רא"י זו דהרי התם מיירי בזמן שביהמ"ק על מכוננו, והשו"ע (תקס"ג) והפוסקים כ' דהאיסור הוא דווקא לאחר החורבן, ובמחכ"ת לא דק, ועירוב פרישיות הי' כאן, דהא לא כתבו כן המחבר והפוסקים אלא גבי איסור זמרא בזה"ז, דהוא באמת הרי הוא משום חורבן ביהמ"ק, אך לא לגבי איסור שירת פסוקים, וק"ל, והן אמנם דעת הרא"ה (ברכות לא). [והבאנו דבריו לעיל (הערה א')] דאיסור שירת פסוקים הרי הוא ג"כ משום חורבן ביהמ"ק, אך לא זכיתי להבין דבריו (יעו"ש לעיל), ומפשטות דברי הגמ' בסנהדר' מבו' דאיסור זה עניינו משום כבוד התורה.

ד. אכן, מדברי רש"י ועוד ראשונים מוכח, שאסור לשיר פסוקים אף כשמשבח בכך לה' יתברך או שמתעורר מכך לירא"ש¹⁰. ולכאור' נראה, דאף דעת המג"א והמשנ"ב דאין להתיר שירת פסוקים לשבח להקב"ה, וכשיטת רש"י¹¹.

את הפסוקים שלא בטעמי המקרא שלהם, הרי דב"ז ביזוי הוא לתורה, כיון שאינו נוהג בחשיבות הראוי' לפסוקי התורה, ואף אם יכוון בשירה לשבח להקב"ה או להתעורר ממנה לעבודתו ית"ש, הרי"ז אסור.

ויסוד זה מצינו נמי גבי קדושת ביהכ"נ, דהנה במגילה (כח.) א"י, ת"ר בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן ואין שותין בהן כו', ופירש"י, דלא גרסינן 'ואין אוכלין בהן' אלא 'אין אוכלין בהן', והיינו דהכל פירושא ד'קלות ראש' ניהו, דאכילה ושתיה בביהכ"נ חשיב קלור'; ולכאור' יל"ע, דהא יכול לאכול ולשתות בביהכ"נ בכבוד ראש וברצינות, ואמאי מכ"מ חשיב קלות ראש, ויש לבאר בזה נמי ע"פ משנ"ת, דלגבי קדושת ביהכ"נ חשיב הדבר קלות ראש וכהורדה וזלזול בקדושתו, ולכן אף אם אינו עושה כן בדרך שחוק וקלות ראש מכ"מ חשיב כ'קלות ראש' גבי קדושת ביהכ"נ. ואפשר דיש לבאר כן גם במש"כ רש"י (ברכות לג: ד"ה מילתא) גבי הקורא שמע שמע, דדווקא בכהא"ג דקורא את כל הפסוק וחוזר וקורא שוב מיחזי כב' רשויות, אך בכהא"ג דקורא כל תיבה ותיבה ושונה אותה בפנ"ע אין משתקין אותו, שא"י"ז דומה למקבל עליו שתי מלכויות אלא כמתלוצץ, ואע"ג דאפשר דאיירי שקורא קריאת שמע בכבוד ראש, מכ"מ קרי לי' 'מתלוצץ' כיון שמתנהג באופן שאינו מכובד וראוי לקריאת שמע, ודו"ק בכ"ז.

11. הנה במג"א (סק"י) ובמשנ"ב (סקי"ד) הביאו דברי מהרי"ל שכ', דשלא כדין הוא שמשוררין במשתה וכו', אבל בביהכ"נ ברגלים מצוה לומר. ולכאור' יל"ע, דאי נימא דשרי כל שמכוון בשירה לשבח להקב"ה או שמתעורר ממנה לעבודתו ית"ש, אמאי הלך המהרי"ל והביא לחמו מרחוק, וכ' דבביהכ"נ ברגלים שרי, הו"ל ליפלוג וליתני בדידה דאף בסעודת מריעות שרי כל שהשירה נעשית לשבח להקב"ה או להתעוררות, ודוחק לומר דכוונתו דווקא לאמירת ההלל בביהכ"נ ברגלים, דבאופן זה

10. הנה על האי איסורא כ' רש"י (ד"ה הקורא) וז"ל, שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר, אע"פ שמשיה"ש הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו, עכ"ל. ולכאור' יש לדייק מדברי רש"י, דלא הותר לומר הפסוקים כלל בדרך ניגון, אלא בקריאתם עם טעמי המקרא, אבל באופ"א אסור לעשותו כמין שיר, ומשמע דאף כשמטרת השירה אינה לשחוק וקלור' אלא לשירות ותשבחות להקב"ה או להתעורר לירא"ש ולעבודת ה', מכ"מ אסור לעשותו כמין שיר אלא בטעמי המקרא שלו. וכן ביאר הרמ"ה להדי' בביאורו הראשון (יד רמ"ה סנהד' שם), וז"ל, אפי' לשורר בו להקב"ה, שלא ניתן אלא לקרותו בטעמים שבו ולא דרך זמר, עכ"ל, [אכן, בביאורו השני כ' הרמ"ה, דיש לפרש דהיינו דווקא בדרך שחוק, וכמו שהבאנו לעיל בסמוך, אך סיים שם 'ומילתא צריכא עיונא']. ומבוי' דסבירא להו, דאפי' אם עושה כן שלא בקלות ראש, נמי אסור, דלא הותר אלא לקרותו בדרך ניגון אלא בטעמים שבו.

ולכאור' יש לתמוה ע"ז, דהא בגמ' אי' דהתורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך ככינור שמנגנים בו לצים, ומבוי' דכל האיסור היינו דווקא משום שהשירה נעשית בדרך שחוק, אבל אם עושה כן בכבוד ראש וכו' שרי. ויש ליישב בפשיטות, ע"פ מש"כ רש"י (שבת קיח: ד"ה הרי זה) אהא דאמר' התם דהקורא הלל בכל יום הרי"ז מחרף ומגדף, וז"ל רש"י, שנביאים הראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודי' כדאמר' בערבי פסחים (ק"ז), וזה הקוראה תמיד בלא עיתה אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ, עכ"ל, ומבוי' דאע"פ שקורא את ההלל בכבוד ראש וברצינות גמורה מכ"מ הרי"ז בגדר 'קלות ראש' לגבי אמירת ההלל, וביאור הדבר, משום שאינו נוהג בדבר בחשיבות הראוי' לו, וכיון שאומרו תמיד בכל יום הרי"ז בגדר 'מזמר שיר ומתלוצץ', וע"ע בחידושי המאירי (שבת שם) ובס' גבורות ה' למהר"ל (פרק סא). והכי נמי יש לבאר בנידוד, שכיון שמשורר

ומכ"מ נהגו ישראל להקל בזה¹².

ובביאור ההיתר לשורר דווקא בביהכנ"ס ברגלים, אף שבמקום אחר אסור לשורר פסוקים אף להודות ולשבח להקב"ה, יש לבאר, דלא הותר אלא בגוונא שעוסק בתפילה ומזכיר פסוק זה, דבכהא"ג שרי לזמר בו ואדרבה מצוה היא, שעל ידי השירה והניגון הוא מייפה את התפילה, אך אם הוא מתעסק בשירה בעלמא ורוצה לשורר פסוקים ודברי תורה, אף שהשירה היא להודאה להקב"ה מכ"מ אסור, משום שדב"ז נחשב שמוריד את התורה ממעלתה והופכה לשיר, ודו"ק. [אכן, בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מה) כ', דאין כוונת מהרי"ל בביהכנ"ס דווקא, אלא ה"ה בכל מקום שמתאספין ומזמין לשם שמים ולשם נתינת שבח להקב"ה, והנראה לענ"ד כתבתיו].

ויש מי שרצה להוכיח מדברי האגרות משה דלא ס"ל כהיתר זה, דבשו"ת אגרו"מ (יו"ד ח"ב סי' קמב) תמה על מנהג העולם שלא נהגו להקפיד באיסור חמור זה, ואף חסידים ואנשי מעשה משוררים פסוקים בחתונות ובשאר ענייני שמחה וכו', וכ' ללמד זכות דאולי פירשו בדברי הגמ' בסנהד' דהיינו דווקא בפסוקי שיה"ש ולא בשאר התנ"ך, אך הביא בדבריו רש"י והנמק"י מכו' להדי' דהיינו אף בשאר התנ"ך ונקט שיה"ש לריבואתא, והי' לנו לחוש לפירש"י, וסיים דצ"ע בטעם שמקילין בזה. ויש מי שכ' להוכיח מדבריו כנ"ל, דאי הוה ס"ל דשרי לשיר פסוקים היכא שמכוין לשבח להקב"ה או כשמתעורר לירא"ש, אמאי לא לימד זכות בזה, וע"כ מוכח מדבריו דלא ס"ל כהיתר זה, וכדעת כל הפוסקים הנ"ל. אך לכאו' דיוק זה אינו מוכרח כלל, דשפיר י"ל דס"ל כהיתר זה, אלא שהוא כ' ללמד זכות אף בכהא"ג דלא שייך ללמד זכות שמכוונים לשבח, שהרי פעמים רבות משוררים אף פסוקים שאין בהם תוכן המעורר לירא"ש או שבח והודאה להש"ת, [וכגון השיר הנפוץ על המילים 'יותר יעקב לבדו', ועוד רבים כיוצא], ועל כהא"ג כ' האג"מ ללמד זכות כנ"ל.

12. ובכגון דא אמרו חז"ל בירושלמי (מע"ש פ"ה ה"ב) דפוק חזי מאי עמא דבר, יעו"ש ודו"ק.

משוררים אותו הפסוק 'אודך כי עניתני', דאף בסעודת מריעות יכולים לעשות כן], וע"כ דס"ל דלא התירו אפי' היכא דהוי לשבח להקב"ה, [ובטעמא דמילתא דיש להתיר דווקא בביהכנ"ס ברגלים, ראה מה שנבאר לק' בסמוך בס"ד]. ולכאו' יש להוכיח כן גם מהמשך דברי המג"א, והובאו נמי במשנ"ב, דעל כן לא שרי לזמר בסעודת שבת אלא אותם שירים ופיוטים שנתקנו על הסעודה, אבל פיוטים אחרים אסור, ולכאו' יש להקשות דממ"נ, אי איירי כשמשורר בדרך קלות ראש ואינו משבח להקב"ה אמאי אותם פיוטים שנתקנו על הסעודה יהא שרי לזמר, ואי איירי כשמכוון לשבח להקב"ה אמאי אסור המג"א והמשנ"ב לשורר פיוטים אחרים שלא נתקנו על הסעודה, ולכאו' גם מזה יש להוכיח דלעולם לא הותר לשורר פסוקים אף אם מכוין לשבח להקב"ה או מתעורר לירא"ש, אלא דפיוטים שנתקנו על הסעודה שרי; שוב מצאתי שכן הוכיח בשו"ת מנחת אשר (להגר"א וייס שליט"א, ח"ב סי' מד) בדעת המג"א.

ואפשר דבזה באמת פליג האשל אברהם על דברי המג"א, דהנה בא"א (בוטשאטש, מהדו"ת סי' תקס) כ' על דברי המג"א דאי"ז אלא מדת חסידות, דמעיקה"ד שרי לזמר בסעודת שבת כל השירים שיש בהם שבח להקב"ה, אלא דמדת חסידות יש להחמיר ולא לשורר אלא הפיוטים שנתקנו על הסעודה, ולפי הנ"ל יש לבאר דכוונתו לחלוק על המג"א דס"ל שאסור לשיר פסוקים שלא בטעמי המקרא שלהם ואע"ג דהוי שבח להקב"ה, ובזה פליג הא"א וכ' דמעיקה"ד כל דהוי שירות ותשבחות שרי. ואם כנים הדברים, הרי לן דדעת המהרי"ל והמג"א והמשנ"ב, דאין להתיר שירת פסוקים אף כשהשירה היא לצורך שבח והודאה להש"ת או התעוררות לירא"ש, ולא התירו אלא בפיוטים שנתקנו על הסעודה או בביהכנ"ס ברגלים. וכן מדברי הפמ"ג (א"א סק"י) וא"ר (סק"י) ובאה"ט (סק"ז) שסתמו כדברי המג"א, לכאו' מוכח נמי כן, דאי"ז היתר לשורר פסוקים כדי לשבח להקב"ה, וכן מסתבר טובא, דאי הוה סבירא להו דשרי כל היכא דהוי שירות ותשבחות להקב"ה, אמאי לא פירשו כן להדי'.

ה. אכן, לכו"ע לא הותר אלא היכא דמכוון לשבח להקב"ה, ולא סגי שאינו בדרך שחוק¹³.

ו. היתר הנ"ל לשורר פסוקים לשבח להשי"ת וכדו', היינו דווקא היכא דמכוון לכך, ולא סגי שתוכן הפסוק הוא שבח להקב"ה¹⁴. וה' יראה ללבב¹⁵.

מכ"מ יש להוכיח מדבריהם דלא הותר אלא היכא דמכוון המשורר לשבח להקב"ה, ולא סגי שתוכן הפסוק הרי הוא שבח להקב"ה, שהרי בדבריהם נקטו דשלא כדין הוא שמשוררין במשתה 'אודך כי עניתני', ואע"ג דהאי קרא איירי בשבחו של הקב"ה, וע"כ דלא הותר כי אם בגוונא שמכוון המשורר לשבח להקב"ה בשירה זו, וכן בים של שלמה (פ"ק דגיטין ס' יז) נקט האי קרא 'אודך כי עניתני'. אך לפמשנ"ת לעיל דלהני פוסקים לא ס"ל כלל כהיתר זה, אין להוכיח מדבריהם.

וכן נקט נמי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' קה אות ז'), וז"ל, ובאמת כל שיר תלוי איך ששרים אותו, אם לדביקות בהשי"ת, או לשמחת בחורים והוללות, עכ"ל. וכן אמר לי הגר"ש רוזנברג שליט"א.

15. ויש בנותן טעם להעתיק כאן מדברי הגה"צ ר' שמשון דוד פינקוס זצ"ל בספרו שיערים בתפילה (עמ' סז בהגה"ה), וזה לשונו. איני ראוי לומר דבר זה ואיני בא אלא כמציע לפני חכמים, אבל לענ"ד נראה שבדורנו דור יתום, כמעט שאין לנו שום השגה בכל סוגיית הניגון, ורוב בני"א נמשכים מאד לשמוע זמר יפה, והרבה מאתנו מבלים ע"ז חלק ניכר מחייהם. אבל נראה שמשל למה הדבר דומה, לאותו אחד שהכריז מי שרוצה זהב שיבוא אלי הביתה, ובאו כולם בהמוניהם, וההוא אמר, לא אמרתי שאני אתם זהב חנם לכל דורש, כל מה שאמרתי שיש אצלי זהב לרוב, אבל רק מי שמוכן לשלם יקבל, כך הוא ממש הדבר הזה, הניגון מכריז ואומר, מאן בעי עומק ופנימיות, כנוף ואתו כולי עלמא לגביה ואמרי ליה הב לן חיי, וכל אחד בא לשמוע הניגון, אבל לבסוף כולם חוזרים ריקם, שמי הוא זה אשר לבו פתוח כ"כ לעומק עד שירגיש את מה שהניגון אומר. וכבר ראינו בעינינו מי שתופס מסילת ישרים או כל ספר מוסר או חסידות אחר, שכתוצאה מכך אחר כרבע שעה של קריאה מתעורר הוא לתפוס את הגמ'

13. הנה בפשטות ה' מקום לומר, דלא אסרו חז"ל אלא לשיר פסוקים בדרך שחוק וקלות ראש, אך כשא"ז בדרך שחוק וקלו"ר שרי, אף אם א"ז לשבח והודאה להשי"ת או התעוררות לירא"ש. והיינו דאיכא ג' דרגות בדבר, דיש המשורר בדרך שחוק וקלו"ר, ויש המשורר לשבח להקב"ה, וביניהם איכא דרגה נוספת דאינו משבח להקב"ה אך משורר בכובד ראש ולא בדרך שחוק. ורבים מספרי הזמן כתבו בזה, דכל היכא דשירת הפסוק לא נעשית בדרך שחוק וקלו"ר, ליכא איסורא בדבר, ולא"ד היכא דהוי שירות ותשבחות להקב"ה, ולא נאסר כי אם היכא דהוי בדרך שחוק וקלו"ר. אך לענ"ד אין הדבר כן, ויש להוכיח כן מדברי הראשונים, דיעוי' לעיל (הערה ח') שהבאנו מדברי הרמ"ה, דהעלה סברא זו להתיר לשורר פסוקים לשבח להקב"ה, וכתבו דיש לפרש בהאי איסורא דה"מ מאן דקרי ל' דרך שחוק, אבל מאן דמכוין לשבוחי ב" להקב"ה שפיר דמי, והרי לן דליכא בזה אלא אופן של שירה בדרך שחוק וקלו"ר, ואופן של שירה לשבח להקב"ה, ואי הוה אופן נוסף הוה להו לפרושי; וע"כ ביאור דבריהם, דכל שהשירה אינה לשבח והודאה להשי"ת וכדו', הרי"ז בגדר שחוק וקלו"ר, והדברים פשוטים לפי מה שביארנו לעיל (הערה י'), דגבי קדושת ומעלת התורה חשיב שחוק וקלו"ר כל שא"ז לשבח להקב"ה או להתעוררות לעבודתו ית"ש, וק"ל. וכן מבו' להדי' מדברי השד"ח ועוד אחרונים שכ' היתר זה, דכתבו דלא אסרו אלא בדרך קלו"ר אבל לא היכא דהוי שירות ותשבחות, ואי הוה אופן נוסף הוה להו לפרושי, וע"כ כנ"ל. וע"ע שו"ת להורות נתן (ח"ד ס' מה אות ב'), ודו"ק לפי דבריו.

14. הנה לעיל (הערה יא) ביארנו באריכות, דדעת המהרי"ל והמג"א והמשנ"ב ורבים מגדולי הפוסקים, דאין להתיר שירת פסוקים אף היכא דהוי שבח להקב"ה. ומכ"מ אף אי נימא דלא כדברינו התם,

ז. יש לדון אי שרי לשורר פסוקים בדרך תפלה ובקשה להקב"ה¹⁶.

תורה שבע"פ

ח. לדעת רבים מגדולי הפוסקים, איסור זה ד'עשאוני בניך ככינור', אינו דווקא בפסוקי תורה שבכתב, אלא אף בתורה שבע"פ¹⁷. אך י"א דאיסור זה אינו אלא בתורה שבכתב¹⁸.

בערי יהודה קול ששון וקול שמחה, וק"ל. ולמעשה צ"ע אי שרי לשיר פסוקים בדרך תפלה ובקשה להקב"ה.

17. עי' שלחן שלמה (תקסד) וז"ל, ופשיטא מה שעושה שחוק בפסוקים ובגמרות על דרך ליצנות שאין ערך לאותו עוון ופשע, עכ"ל, והרי לך דהשווה 'פסוקים' ל'גמרות', ומבו' דאין לחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, וכשם שבתורה שבכתב איכא איסורא לשורר הפסוקים שלא בטעמיהם, ה"ה בתורה שבע"פ איכא האי איסורא, מלבד היכא שמכוון לשבח להקב"ה וכו' [להפוסקים דס"ל כהאי היתרא]. ואף שדברי השלחן שלמה לכאו' קאי לענין האיסור הב' המבו' בסוגי' דסנהדרין, והיינו איסור אמירת פסוקים בבתי משתאות שלא בזמנם, ולזה כ' השלחן שלמה דה"ה בגמרות, אך לכאו' אין לחלק ביניהם, דב' איסורים אלו בחדא מחתא מחתינהו בגמ', וכשם שבאיסור זה מצינו דה"ה גמרות, לכאו' פשוט דה"ה באיסור זה. ועי' נמי ט"ז (סק"ה) ומשנ"ב (סקט"ו) שכ', שמה שלוקחים ליצן אחד על הסעודה ועושה שחוק בפסוקים או בתיבות קדושות, הר"ז עוון פלילי; ואפשר שיש לדייק אף מדבריהם כמשנ"ת בדברי השלחן שלמה, דאף הם נקטו 'פסוקים או תיבות קדושות', ודו"ק. [ואף דגם דברי הט"ז והמשנ"ב לכאו' קאי לענין האיסור הב' הנ"ל, מכ"מ נראה דאין לחלק ביניהם, וכמשנ"ת].

וכ"כ בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סי' קעג, וח"ב סי' קמב) לנידו"ד, וז"ל (בח"ב שם), ואף על דברי תורה שבע"פ נמי מסתבר שהוא כמו בפסוקי תורה שבכתב לענין איסור זה דעשאוני בניך, דמאי שנא, עכ"ל, [ויעו"ש נמי בהמש"ד שכ' לתמוה על מה שנהגו העולם לשורר פסוקים ו'ברכות', והוכיח שם דברכות נמי בכלל האיסור כיון דהוי תורה

וללמוד בחשק מחודש, אבל עוד לא ראינו שאחרי ערב שירה חסידית שקיבל באותו מעמד, או כשיצא תקליט חדש עם ניגונים מרגשים, שכן תורה אחרי חצי שעה של שמיעת הניגון 'צמאה לך נפשי' או 'וטהר לבנו לעבדך באמת', שכתוצאה מכך בתפילת מנחה הסמוכה יתפלל בהתרגשות וחשק. ולא באתי להרהר ח"ו אחר שירה של שבתות וימים טובים וזמני שמחה שאינם בכלל הנידון, אבל הבולמוס החדש מה שגם בני תורה מרשים לעצמם לשבת ולשמוע קטטות, וכש"כ בדרך בנסיעה במכונית במקום להשמיע איזה דרשה בטייפ של האוטו שומעים ניגונים ומבלים ע"ז שעות רבות. ולא באתי אלא לעורר, שבדר"כ זה ביטול תורה בטהרתו ונוראותו, וביטול זמן פשוטו כמשמעו, שידוע איך שחז"ל הפליגו בחומרות יותר ויותר מכל, עכ"ל. וע"ע לק' (פ"ב הערה לה) באריכות.

16. דמחז גיסא י"ל, דזה אינו בכלל שחוק וקלו"ר, אך מאידך לא מצאתי בדברי הפוסקים להתיר אף בכהא"ג, ולא התירו כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות להקב"ה, או שמתעורר מכך לירא"ש. ומצאתי רק באחד מספרי זמנינו שכ' בזה בזה"ל, ולכן גם מה ששרים 'עוד ישמע' לחתן וכלה מותר, שהוא תפילה להשי"ת שנשמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה בביאת גואה"צ במהרה בימינו, עכ"ל; אך פשוט הוא, דאף אי נימא כדבריו דשרי לשורר פסוקים בדרך תפלה ובקשה להקב"ה, לא יהא זה היתר או לימוד זכות למה שנוהגים בימינו בכל החתונות לשיר את הפסוק (ירמיה לג, יא) עוד ישמע בערי יהודה וגו', משום שבדר"כ שירת שיר זה נעשית בריקודים סוערים ולא מתוך השתפכות הנפש, וקרוב לודאי שהשתתפים שם אינם מכוונים בזה כתפילה להקב"ה שישמע

כל חלקי תורה שבע"פ בכלל האיסור¹⁹, ואף ברכות חשיבי כתורה שבע"פ לענין זה²⁰.
ופיזטים [שלא בזמן שנתקנו לאומרים], יל"ע אי חשיבי בכלל תורה שבע"פ²¹.

קדיש, קדושה וברכו

ט. אסור לשיר קדיש, קדושה וברכו²².

ברוח הקודש, והיינו כ"ד ספרי התנ"ך (עי' מגילה ז.), ומשמע דליכא איסורא כי אם בזה ולא בתורה שבע"פ, וצ"ע.

19. לכאור' ילהסת"פ, אי היינו דווקא במאמרי חז"ל, או אף כל קטעי תורה שבע"פ שנכתבו במשך הדורות חשיבי כתורה שבע"פ, [וכגון השיר הנפוץ על המילים 'אם היו בנ"א מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה' שמקורם בדברי האוה"ח (דברים כו,יא)]. וצ"ע.

20. כ"כ בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סי' קעג, וח"ב סי' קמב), וז"ל (בח"ב שם), ואפשר [ועי' בלשונו בח"א שם שכ' די"ז בפשיטות ולא בדרך 'אפשר'], דאיסור ד'מין זמר' הוא גם על ברכות, דג"כ הם דברי תורה כמפורש בשבת דף קטו (ע"ב) דברכות הם דברי תורה שבע"פ, עכ"ל.

21. הנה במהרי"ל (ליקוטי מהרי"ל, הוצאת מכון ירושלים אות יא) כ', דשלא כדן הוא שמשוררין במשנת 'אודך כי עניתי' וכהא"ג כמה פיזטים לשמחת מריעות, וכן המג"א (סק"י) והמשנ"ב (סקי"ד) הביאו דבריו. ויל"ע אי כוונתו דאף פיזטים נכללים בכלל איסור זה ד'עשאוני בניך ככינור', ולכאור' היינו משום שיש להחשיבם נמי כתורה שבע"פ, או דלמא כוונתו לאסור שירת פיזטים כיון שיש בהם מילים הלקוחים מפסוקים. ורבים [מספרי זמנינו] למדו בדבריהם דס"ל דאף פיזטים בכלל האיסור, ולכאור' היינו טעמא משום דחשיבי בכלל תורה שבע"פ; אך בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מה) למד דכוונתם לפיזטים אשר יש בהם קטעי פסוקים וכדו'. ולמעשה צ"ע.

22. כ"כ המהרש"ל ביש"ש (פ"ק דגיטין סי' יז). וכ"כ הט"ז (סק"ה), וז"ל, ובהרבה סעודות נוהגים לשורר קדיש דהיינו יתגדל, וזהו ודאי חטא גדול, עכ"ל, והביא דבריו במשנ"ב (סקט"ו). וכ"כ במקור

שבע"פ, יעו"ש]. וכן נראה דעת הגרש"ז אוירבך (חכו ממתקים ח"ב, סוף ערך 'עניינים שונים', וכן כתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובה, וכ"כ בספר לבושה של תורה (להגרפ"א פאלק שליט"א, ח"ב עמ' תתקיד), וכן הורו לי כמה מגדולי ההוראה שליט"א. ועי' נמי שו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ה'), שהשיב לשואל ששאלו האם שמיעת מוזיקה נכנסת בגדר ביטול תורה, והיאך הדין כשיש מוזיקה מפסוקים או ממאמרי חז"ל, והשיב לו בזה"ל, ומה שהסתפק אודות ביטול תורה ואם יש בניגונים פסוקי תנ"ך ומאמרי חז"ל, מה הספק, דהא עוד מיגרע גרע דהתורה חוגרת שק, עכ"ל, ונראה מדבריו נמי דאף תורה שבע"פ נכלל בכלל איסורא ד'עשאוני בניך ככינור'.

ובס' לבושה של תורה (שם) הוכיח כן מדברי ספר חסידים (סי' רלח), דכ' שם בזה"ל, מי שיש לו בן קטן מוטל בעריסה כדי שלא יבכה, לא ירננו לו שירים וזמירות של נכרים כו', אבל אם יש חרוזות מפסוק ותלמוד והוא מנגנם כדי שיזכרו ולא ישתכח, אע"פ שהתינוק שותק ונהנה מותר, עכ"ל, ומשמע מדבריו דאי לאו דהי' מנגנם כדי שיזכרו, הוה איסורא בהכי, כיון שהתינוק נהנה משירה זו, ולכאור' טעם האיסור הוא משום איסורא ד'עשאוני בניך ככינור', ומבו' דדין אחד איכא לתורה שבכתב ולתורה שבע"פ לענין זה.

18. עי' שו"ת עין משפט (למוה"ר עזרא מלכי, סימן א' ד"ה ומה דאיתי), וז"ל, אבל לשנות נגינת הכתובים לעשותן כמין זמר אחר אסור, דמשמש בדברים הנאמרים ברוח הקודש לשיר בהם בקול נעים שרוצה ומתאוה ככינור הזה שמהפכין אותו לכמה מיני ניגונים, והוי זילותא לדבר שבקדושה להשתמש בו ככינור הזה שמתהפך לכמה גוונים, עכ"ל. והרי לן דנקט בדבריו דאיסור זה היינו 'בדברים הנאמרים

שירת חצאי פסוקים

י. איסור שירת פסוקים הוא אף בשירת כמה תיבות שהם חלק מפסוק שלם, כל שיש בהם הבנה בפני עצמם²³. [ויש לדון בזה אף מצד האיסור, דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה²⁴].

שינוי סדר התיבות בפסוק

יא. אסור לשיר פסוקים אף כשמשנה את סדר התיבות בפסוק וכדו'²⁵.

הרשב"ש (סי' תפב) שכי', דפעמים דשרי לכתוב ג' תיבות מפסוק בלא שרטוט, ורק ד' תיבות אסור, והיינו בגוונא דליכא שום משמעות לאותם ג' תיבות, דדווקא בגוונא דאיכא משמעות והבנה לאותם ג' תיבות אסור לכותבם בלא שרטוט אע"פ שאינם פסוק שלם, וכגון בגוונא דכותב 'מים קדושים בכלי' (במדבר ה'ז), דאע"ג דלא סיים המשך הפסוק ולא כתב 'בכלי חרש' מכ"מ חייב לשרטט כיון דאיכא משמעות להנך ג' תיבות, אבל אם כותב ג' תיבות שאין להם משמעות והבנה בפנ"ע, וכגון 'מים קרים על' (משלי כה, כה) ולא סיים המשך הפסוק ולא כתב אף תיבת 'נפש', בכה"א ג' אינו חייב שרטוט אע"ג דהוי ג' תיבות. ובס' גנזי הקודש (להרה"ג ר' יחזקאל פיינהנדר שליט"א, פ"ט ס"ג ויעו"ש בהערות) סמך על דינים אלו גם לענין דיני גניזה, דאף חלק מפסוק טעון גניזה, וכ' דהיכא דאיכא משמעות בג' תיבות אף שאינם פסוק שלם הרי הם טעונים גניזה, ואי ליכא משמעות בג' תיבות לא יתחייב בגניזה כי אם בד' תיבות, ויעו"ש עוד (בתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א בסוף הספר, אות סט) שהביא בשמו, דאי גם בד' תיבות ליכא משמעות בפני עצמן מכ"מ טוב לגנוזן.

וכל אלו הדברים לענין דין שרטוט ודין גניזה, ויש לדון לגידוד, אי איכא איסור לשיר חצאי פסוקים, ומהו גדר 'פסוק' לענין זה. ובפשטות י"ל, דאף לענין זה תלוי דבר בהנ"ל, דג' תיבות מפסוק חשיבי פסוק, והיכא דאין להם משמעות והבנה בפנ"ע לא חשיבי פסוק כי אם בד' תיבות.

24. ונאריך בזה במילואים (סימן ב') בס"ד.

25. כ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני ה' שבת

חיים [לבעל חווי], וז"ל על דברי השו"ע (תקסג) דשרי לומר דברי תשבחות להקב"ה, ולא דברים שבקדושה וברכו וקדיש, עכ"ל. ואף בדברי הט"ז והמשנ"ב לא נזכר כי אם קדיש, אכן בדברי הי"ש והמקו"ח נזכר להדי' דה"ה ברכו, ונראה פשוט דה"ה נמי לענין קדושה, אך לא הזכירו כן הפוסקים, משום דקדושה הרי היא מפסוקי התנ"ך, ובלא"ה אסור לשורר פסוקים אלו אף אי לא הוי בכלל דברים שבקדושה, ולא הוצרכו הפוסקים לאסור אף מהא"ט, וק"ל. וכן מבו' בשלחן שלמה (סוף סעיף ג'), וז"ל, אבל לא לשורר הקדיש שהוא חטא גדול, וה"ה שאר דברים, עכ"ל, ולכא' כוונתו לשאר דברים שבקדושה, והיינו ברכו וקדושה.

ובטעם איסור זה, כ' היש"ש (שם), שהוא משום דהוי דברים שבקדושה שאינם נאמרים אלא בעשרה. ונראה, דאין כוונתו דבעשרה יהא שרי לשורר קדיש וברכו וכדו', [והיתר זה לא נזכר כלל בדברי הפוסקים הנ"ל], אלא דכוונתו להביא מהא דקיי"ל דאינם נאמרים אלא בעשרה, דהוי דברים שבקדושה, ומעתה כיון דקדושתם גדולה יהא אסור לשורר אותם אף בעשרה מחמת קדושתם. ומה שנהגו בקהילות רבות לנגן בג' רגלים ובימים נוראים את הקדיש, יש לבאר מנהג זה כעין מש"כ במהרי"ל (ליקוטי מהרי"ל, הוצאת מכון ירושלים אות יא, והוב"ד במג"א סק"י ומשנ"ב סק"יד), דבביהכ"נ ברגלים מצוה לומר, וראה מה שביארנו לעיל (הערה יא) בטעם היתר זה, ומשם תדרשנו לגידוד.

23. הנה כ' המחבר (יו"ד רפד, ב), וז"ל, אסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלא שרטוט אם הוא כתב אשורית, עכ"ל. ויעו"ש בפתחי תשובה (סק"א) שציין לשו"ת

שמיעת שירת פסוקים מאחרים ומטייפ

יב. אסור לשמוע שירת פסוקים מאחרים כשמכוון ליהנות מכך²⁶.

יג. אסור לשמוע שירים מפסוקים מתוך טייפ²⁷, וכן מתוך פלאפון, ואין להקל בזה מחמת שאינו שר בפיו.

27. לכאור' פשוט הוא לפמשנ"ת לעיל בסמוך, דאסור נמי לשמוע שירת פסוקים מאחרים כשמכוון ליהנות מכך אף שאינו שר בפיו, וא"כ ה"ה נמי היכא ששומע השירה מתוך טייפ. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (שאלת רב ח"א עמ' שעא), וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ה'). וע"ע שו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ה סי' לב אות ח'), ודו"ק. וע"ע שו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח, הלכות שמירת הגוף והנפש סי' קג) שנשאל בזה"ל, האם שייך איסור בכלל אם הגראמעפא"ן מזמר מענייני תפילה, האם י"ל עשאוני בניך ככינור, עכ"ל השואל, והשיב הגרי"ח זוננפלד בזה"ל, אשרי מי שנוהר שלא לשמוע כלל, עכ"ל; וצ"ב אי כוונתו דאיכא בכך איסורא דעשאוני בניך כו', או דלמא כוונתו רק משום איסור זמרא בזה"ל, ויעו"י שו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי' לג) ננסתפק בכוונתו. ורבים מהפוסקים כ' לדון לענין הזכרת שם שמים מתוך טייפ וכדו', וחלקם הזכירו בדבריהם אף ענין 'עשאוני בניך ככינור', ואכמ"ל בזה. ולפ"ז אסור נמי לעשות ה'צלצול' בפלאפון וכדו' מפסוק, [וראיתי מי שכתב בנידו"ז, דלא אריך למיעבד הכי, וזה אינו, דהא איסור גמור הוא]. ולכאור' נראה לאסור עשיית הצלצול בפלאפון מפסוק אף מטעם אחר, והיינו אף אי נימא דלא שייך בזה איסורא דעשאוני בניך ככינור, והוא משום מש"כ הט"ז (יו"ד רפב, יג) וז"ל, נראה לי דאותן אנשים שנוהגים בשעת לימודם בספר ורוצה להגביה הספר שלומד, פושט ידו ולקוח ספר אחר ומניח תחת זה שלומד, דאיסורא איכא משום בזיון, וגרע טפי ממניח הספר על ברכיו (שם סעיף ז' ברמ"א), כי בזה מבזה הספר להיות לתשמיש מה שיוכל לעשות בעץ או באבן, עכ"ל, וא"כ ה"נ אין לעשות צלצול בפלאפון ע"י פסוק.

ח"ב עמ' שלד). וע"ע מש"כ המשנ"ב (סקט"ו) בשם הט"ז (סק"ה), שעוון גדול ביד אלו הלוקחים ליצן אחד על הסעודה ועושה שחוק בפסוקים או ב'תיבות קדושות', ודו"ק, [ואף שהמשנ"ב איירי לכאור' לענין האיסור הב' המבו' בסוגי' דסנהד' שם, והיינו איסור אמירת פסוקים בבתי משתאות שלא בזמנם, מכ"מ לכאור' אין לחלק בזה, וכמו שביארנו במכה מקומות]. אכן, יש להעיר בזה, דלענין גניזה מצינו דמהני לשנות את סדר המילים בפסוק כדי שלא יהא טעון גניזה, ויעו"י בארוכה בס' גנוי הקודש (פ"ט ס"ח ובהערות), וע"ע.

26. כ"ד הגר"ג קרליץ שליט"א (חוט שני הל' שבת ח"ב עמ' שלד), וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' מב), וע"י הערה הבאה, וע"ע שלחן שלמה (תקס"ד) ודו"ק. והסברא בזה פשוטה היא, דכיון דנהנה מזה משירת הפסוק, הרי גם בזה נגרם זלזול והורדה בכבוד ובקדושת התורה, אע"ג שהשירה עצמה נעשית ע"י אחר. אכן, לכאור' אם אינו מכוון ליהנות מהשירה ליכא איסורא בהכי, ויעו"י לק' (פ"ה סעיף טו, ובהערות שם) בארוכה לענין איסור זמרא בזה"ל, ומשם תדרשנו.

ומשו"ה נראה, דהשר פסוקים בפני אחרים וגורם להם ליהנות מהשירה, הרי הוא עובר בלאו דלפני עור לא תתן מכשול. ואע"ג דבפשטות איסור שירת פסוקים אינו אלא מדרבנן, מכ"מ כבר כתבו התוס' (ע"ז כב. ד"ה תיפוק) בשם ר"ת, דעובר בלאו דלפני"ע אף כשמכשילו בדבר שאינו אסור מה"ת אלא מדרבנן, וע"ע שו"ת תורת חסד (לובלין, או"ח סימן ה' אות א') שלמד בדעת הרמב"ן בכמה מקומות דליכא איסור לפני"ע כשמכשילו באיסור דרבנן, אך הסכמת האחרונים דלא כדבריו, ע"י כנסת הגדולה (יו"ד סי' נה הגב"י אות פט) ושדי חמד (כללים, מערכת ו' כלל כו אות כא), ועוד.

סעודות מצוה וחתונות

יד. איסור שירת פסוקים הרי הוא אף בסעודות מצוה ובחתונות.²⁸

לצורך הלימוד

טו. מותר לשיר פסוקים ומאמרי חז"ל לצורך הלימוד, כגון לזכור מה שלמד.²⁹

מעיקרא, הרי עוברים בכך בלאו דלפני עור, כיון שעייז נהנים הציבור משירת הפסוקים ומכשילם באיסורא ד'עשאוני בניך ככינור'. ואמנם, פעמים שהשירה מעוררת את האדם לירא"ש ולהתחזק בעבודת ה', וכן פעמים שמכוון לשבח בזה להשי"ת, אך ודאי שאנשים רבים מהמשתתפים בחתונה אינם מכוונים בשירה לשבח והודאה להשי"ת ולא להחזקות בירא"ש, אף אם תוכן השיר הרי הוא שבח או התחזקות. ותל"ת מצאתי לחד מן קמאי שכבר צווח בזה, והוא בס' שלחן שלמה (שם), וז"ל, ופשיטא מה שעושה שחוק בפסוקים ובגמרות על דרך ליצנות, שאין ערך לאותו עוון ופשע, ומוטל על כל בעל סעודה להתנות עם המרשלא"ק שלא ידבר כלל רק ישמח בפשוטא החתן והכלה, ולא ישלם לו עד אחר החתונה, ויתנה שאם יאמר שלא ישלם לו כלל, וג"כ מוטל על כל העולם שיושבים על הסעודה לגעור מאד, ובעונותינו הרבים כמה קלקולים נמשכים מזה, עכ"ל. ואכן, בפשטות נראה דכוונתו לענין האיסור הב' המבו' בסוגי' דסנהדר' שם, והיינו איסור אמירת פסוקים בבתי משתאות שלא בזמנם, ולא לענין איסור שירת פסוקים, אך לכאן אין לחלק ביניהם בדב"ז, וק"ל. ובנותן טעם להעתיק כאן מש"כ בקובץ ירושתנו (לשרשי מנהגי אשכנז, שנת ה'תשע"ע עמ' קעו), בזה"ל, ידוע המנהג ברבות מקהילות ישראל בדורות שעברו, שלא לשורר פסוקי תורה בסעודות שבת וחג או בשמחת חתן וכדו', והיו משוררים פיוטים וזמירות שנתחברו ע"י גדולי וצדיקי הדורות לזכרון חסדי ה' וגבורותיו, ענייני אמונה ודביקות בה' ובתורתו, שירי ערגה וכיסופין לגאולת ישראל ולבנין בית הבחירה, עכ"ל.

29. בספר חסידים (סי' רלח) כ' בזה"ל, מי שיש לו בן קטן מוטל בעריסה כדי שלא יבכה לא ירננו לו

28. כן מבו' ביש"ש (פ"ק דגיטין סי' יז), דאסור לשיר שירים מפסוקים אף לשמחת חתן וכלה. וכ"כ בשלחן שלמה (תקס"ד), ונעתיק לשונו בסמוך, ואף שיש לבאר כוונתו לענין האיסור הב' המבו' בגמ' בסנהדר', ונהיינו איסור אמירת פסוקים בבתי משתאות שלא בזמנם, מכ"מ אין סברא לחלק ביניהם בדב"ז. וכן מבו' בדברי המג"א (סק"י) ש', דלא שרי לזמר בסעודת שבת אלא אותם פיוטים שנתקנו על הסעודה, ואע"ג דסעודת שבת הוי סעודת מצוה, והוב"ד במשנ"ב (סקי"ד). וכן נראה בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה) גבי שמחת חתן וכלה, וכ"ד הגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"א הוספות עמ' לו, ובנדמ"ח ח"ב עמ' קפב). וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני הל' שבת ח"ב עמ' שלד), [וכן הגר"ק מקפיד מאד שלא ישוררו פסוקים ואפי' בחתונות, וכן בהשתתפות בחתונות דעתו אינה נוחה כלל משירת הפסוקים], והגר"ח קניבסקי שליט"א (שאלת רב ח"א עמ' שעא, וכ"ה בקובץ יחלק שלל גליון ד' בתשובות הגר"ק לענין שירת פסוקים בהקפות בשמחת תורה). וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ז', וכעיי"ז בחלק י' סי' צב אות ז'). וכן המנהג הנפוץ בסעודת בר מצוה, להפסיק את החתן בדרשתו בשירת 'וראה בני', הרי הוא נמי בכלל האיסור, [ומקור המנהג להפסיקו מדרשתו, יעוי' בס' שלחן העזר (סי' ט' סקי"ב), אך לא כ' שם להפסיק בשירת פסוק זה, ואגב יש להעיר בזה עוד, שכמה מגדולי ישראל ס"ל שאין לנהוג במנהג זה, כיון דהוי ביזוי לתורה שנראה שאינם רוצים לשמוע את דרשתו של החתן, ואכמ"ל בזה].

ובעו"ה, אין איש שם על לב, והי' ראוי שכאור"א המביא זמר לחתונתו, יאמר לו בתחילה איזה שירים לשיר ובאיוז צורה, ולכאן אותם האנשים המביאים זמר לחתונתם ואינם מודיעים כן להזמר

לצורך רפואה

טז. לענין שירת פסוקים לצורך רפואה, ראה בהערה³⁰.

כשאין כוונתו להתענג משירת הפסוק

יז. לענין שמיעת שירים מפסוקים כדי להזכר במעמד מסוים, ראה הערה³¹ דבפשוטות יש לאסור. אך יש מי שכ' להתיר בזה³².

קניית קלטות

יח. אסור לקנות קלטות המושמעים בהם שירים הלקוחים מפסוקים וממאמרי חז"ל, משום לאו דלפני עור לא תתן מכשול, ובזה מכשיל את הזמרים להמשיך להפיץ קלטות אלו ולהקליט קלטות נוספות³³.

שירים אלו. שוב מצאתי כן בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סימן א' ענף א' אות ח'), ונביא דבריו בהערה הבאה בס"ד.

32. כ"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמב), וז"ל, ואם אינו לזמרה ולשחוק אלא רק להזכיר איך שנהגו אז בימי חתונתו וכדו', נראה שלא שייך האיסור בפסוקים, ואין להחמיר אף לבעלי נפש, עכ"ל. אך בשו"ת צי"א (שם) כ' ע"ז בזה"ל, ולענ"ד הדבר עוד לא פשוט כ"כ לומר שאין להחמיר בכהא"ג אף לבעלי נפש, דסוף סוף הא בא זה ג"כ רק לשם תענוג גופו, ולהנאתם של המקשיבים אתו, להזכר ולהתענג ממעמד ימי חתונתו הנעימים וכדו', וללא כל לימוד ותועלת רוחנית, וא"כ ספק גדול הוא אם מותר בכגון דא כו' ואם אי"ז ג"כ כמין זמר כו', וא"כ שפיר יש לבעלי נפש להחמיר גם על כגון זה, עכ"ל. ואי בדידי תלי' הו"א דאסור זה באיסור גמור, ולא לבעלי נפש בלבד, וכנ"ל הערה קודמת. וצ"ע.

33. וראה לעיל (הערה כו) שהבאנו, דעובר על לאו דלפנ"ע אף היכא שמכשילו רק באיסור דרבנן. ואע"ג דהכא אף אם לא הי' קונה את הקלטות, היו אחרים קונים אותם, ומחמת אותם קונים היו המפיצים ממשיכים להפיץ את הקלטות, מכ"מ כבר האריך בקה"י (חלק ב' סימן ז') דאף בכהא"ג שייך לאו דלפנ"ע, ואכמ"ל בזה; וע"ע מש"כ בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' עט).

שירים וזמירות של נכרים כו', אבל אם יש חרוזות מפסוק ותלמוד והוא מנגנן כדי שיזכרם ולא ישכח, אע"פ שהתינוק שותק ונהנה מותר, עכ"ל. ומבד' דשרי לשיר פסוקים ומאמרי חז"ל לצורך הלימוד, כגון לזכור מה שלמד, וכ"כ נמי בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמב), ועוד]. אך מש"כ שם דאע"פ שהתינוק שותק ונהנה מותר, לכאור' צ"ב, דאמנם לדידי' ליכא איסורא, אך אמאי משו"ה יהא שרי לאחרים ליהנות משירה זו; ולפי דבריו לכאור' ה"ה בגוונא שמשבח להשי"ת דיהא שרי לאחרים ליהנו מהשירה אע"פ שהם אינם מכוונים לכך, וצ"ע למעשה.

30. לכאור' אין להתיר שירת פסוקים או שמיעת שירים מפסוקים לצורך רפואה, משום שיכול לשיר או לשמוע שירים אחרים שאינם מפסוקים, וכיון שיכול להתרפאות באופן שלא יעבור על איסור זה הרי דאין להתיר בזה. ואכן, היכא שצריך לשמוע מוזיקה וכדו' לצורך רפואה, ואין לו אפשרות אחרת אלא לשמוע שירים מפסוקים, לכאור' יש להתיר; ובס' חידושי משנה (לבעל משנה הלכות, גיטין ז.) הוסיף דליכא בזה משום האיסור להתרפאות בדברי תורה, כיון דאינו מתרפא בד"ת אלא בניגון. וע"ע שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה, והעתקנו לשונו בליקוטי תשובות), ודו"ק.

31. כן נראה פשוט, דהא למעשה הרי נהנה משמיעת

שיר היחוד ושיר הכבוד

יט. לענין שירת קטעים משיר היחוד ושיר הכבוד, ראה בהערה³⁴.

'סובב את הכל ואתה בכל', יצא המהרש"ל בהתנגדות לשיר זה. ומקורו כנ"ל, בספר העתיק כתב תמים, המיוחס להר"מ בן חסדאי, [אשר הרמב"ן (גיטין ז:)] כינהו בשם 'החכם הגדול'. וכן הלבוש (או"ח סי' קלג) הביא דברי רבו המהרש"ל שהתנגד לאמירת שיר היחוד, וז"ל, אך כבר עמד מורנו ורבונו וגאוננו הגדול מוהרש"ל ז"ל וביטל אותה בכל מקום שהי' שם אב"ד שלא יאמרוהו, מטעם לא ניתן לכתוב, עכ"ל, ולכאור' היינו הטעם הנ"ל שחשש המהרש"ל שמחברו הי' מין, וישנם בשיר זה ביטויים הניתנים לפרש כהגשמת הבורא ח"ו. ולפ"ד המהרש"ל לכאור' אין לאומרו אף ביוהכ"פ.

ובסידור בית יעקב להיעב"ץ (בסופו), האריך לחלוק על דברי האחרונים הנ"ל, והעלה דשרי לומר שיר היחוד ואף בשאר ימות השנה; אך הדבר ידוע בסידור זה אינו מוסמך כלל, והלכות רבות שנכתבו בסידור זה אין מקורם מהיעב"ץ.

והנה כיום נפוצים כמה וכמה שירים שמקורם בשיר היחוד, [וכגון השיר הנפוץ על המילים 'כי הרבית טובות אלי' וכו', אשר מקורו ב'שיר היחוד ליום ראשון', ועוד כמה כיו"ב]. והנה לדעת מהרש"ל הרי דאסור כלל לומר שיר זה ואף בליל יוהכ"פ, ולפ"ז ה"ה נמי דאין לשורר קטעים ממנו בכל אופן שהוא, [ואין לומר דקטעים אלו אשר אין בהם חשש הנ"ל לא יהא איסור לאומרם, דהא מהרש"ל לא הנהיג בקהילתו לדלג על קטעים הנ"ל, אלא ביטל לגמרי אמירת שיר היחוד, והיינו משום שחשש שמחברו הי' מין, וכמשנ"ת, וק"ל]; ולדעת המהר"ל דאין לאומרו כי אם ביוהכ"פ, י"ל דה"ה נמי שאין לומר קטעים ממנו בשאר ימות השנה אף שאינו אומר כולו, [אם כי זה אינו מוכרח, די"ל דלא נאסר כי אם לומר כולו דבזה איכא משום מספר בשבחו של מקום יותר מדאי, וכמשנ"ת].

ולכאור' אף לדעת היעב"ץ שהתיר לומר אותו בין ביוהכ"פ ובין בכל ימות השנה, מכ"מ שיר נשגב וקדוש הוא, ואין לאומרו כי אם בכבוד ראש ובמתינות, ולא כנפוץ היום לשורר קטעים משיר

34. הנה ברוב תפוצות ישראל נוהגים כיום באמירת שיר היחוד רק בליל יוהכ"פ לאחר תפילת ערבית, אך בימי קדם הי' נפוץ המנהג בכמה מקהילות ישראל לומר שיר היחוד בכל יום לאחר התפילה, וכמו שמצינו ששיר זה מחולק ביסודו לשבעה חלקים, והיינו חלק אחד לכל יום מימות השבוע, וכן בכמה סידורים ישנים הובא 'בכמה קבילות אומרים אותו בכל יום', אך כמה מגדולי האחרונים יצאו בתקיפות נגד מנהג זה, מכמה וכמה טעמים.

דהנה בס' נתיבות עולם למהר"ל (נתיב העבודה פרק יב) כ' בזה בזה"ל, ולכן אותם האומרים השיר הנקרא שיר היחוד, הוא איסור גמור, ובעלי בתים תקנו לומר אותו, ומתחילה לא הנהיגו לומר אותו רק ביוהכ"פ, ואפשר שאי"ז נקרא המספר בשבחו של מקום יותר מדאי [-ביוהכ"פ, וכוונתו להא דא' במגילה (יח). כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם] כי יום זה קבוע לספר בשבחו של מקום, יען כי האדם קדוש וביום זה מעלתו כמו מלאך, ואל יפנה אל דבר אחר כלל, ומצד הזה ראוי שיתן שבח ושירה להקב"ה, אבל לומר כל יום ויום שבח להקב"ה, דבר זה לא הגיע מן החכמים, עכ"ל. המבר' מדבריו, דדווקא משום קדושת שיר היחוד ומעלתו הנהיגו שלא לאומרו בכל יום, כי אם בליל יוהכ"פ שאז אנו דומים למלאכים.

ומאידך מצינו דעה נוספת במתנגד לאמירת שיר היחוד, אך מן הקצה אל הקצה. והיא דעת מהרש"ל המובאת בתשו' הרמ"א (סי' קכו אות ג'), ושם אי' בזה"ל [היא תשובתו של רבינו שמואל יהודה קאצינלבוויג מפאדווה להרמ"א], רע עלי המעשה אשר כתב לי אדוני [-הרמ"א] בשם שארנו הגאון כבוד מוה"ר שלמה יצ"ו [-מהרש"ל], ששלח לשונו בשיר היחוד וגזר במקומו שלא לאומרו, על סמך שמצא כתוב בספר אחד ישן נושן נקרא 'כתב תמים', כי האומר חרוז 'סובב את הכל ואתה בכל' [ב'שיר היחוד ליום שלישי'] הר"ז מחרף ומגדף ח"ו, עכ"ל. והיינו, דמשום שבשיר היחוד מצינו כמה ביטויים שניתנו לפרש כהגשמת הבורא ח"ו, וכגון חרוז

שירת 'האדרת והאמונה'

ב. אין לשיר פיוט 'האדרת והאמונה' בציבור כי אם ביוהכ"פ³⁵, והגר"א נהג לאומרו אף בשמחת תורה³⁶.

35. כ' המשנ"ב (תקסה, יב), דאין לומר פיוט 'האדרת והאמונה' בציבור כי אם ביוהכ"פ, אבל יחיד יכול לאומרו בכל השנה. ומקור דבריו במהרי"ל (מנהגים, הל' יוהכ"פ סימן ח'), ובדרכ"מ (תקסה, ד) ובמג"א (תקסה, ה) ובפמ"ג (סי' תקסה, א"א סק"ה), וש"פ. וטעמא דמילתא, משום גודל קדושת ומעלת פיוט נשגב זה. וז"ל המהרי"ל, האדרת והאמונה אומר ש"צ בנעימות ביראה ובכוונה גדולה בכפיפת ראש ובהשתחוואה, כי הרבה שמות וסודות כלולים בו, ואמר מהר"י סג"ל דאין ציבור רשאים לאומרו בשאר השנה רק ביו"ט, אבל יחיד לאומרו מתי שירצה במקום תחינה, עכ"ל. ומשו"ה כ' בהגהות מהר"ם בנעט (על השו"ע, תרסט"א), דאין לשיר 'האדרת והאמונה' בשמחת תורה כנהוג בקהילות רבות, כיון שלא ניתן לאומרו כי אם ביוהכ"פ. ולכן יש להקפיד שלא לשורר שיר זה בציבור, ויל"ד לענין שירת קטע אחד מפיוט זה בציבור בשאר ימות השנה, ולכאור' אף אם אינו אומר כל הפיוט הרי דרב"ז אינו הותר בציבור כי אם ביוהכ"פ ולא בשאר ימות השנה, ולכן לכאור' אין לשיר בציבור את השיר הנפוץ על המילים 'המלוכה והממשלה לחי עולמים', וצ"ע. ומה שנהגו בני עדות המזרח וקבילות החסידים, לומר פיוט 'האדרת והאמונה' קודם 'ברוך שאמר' בשבת ויו"ט, כ' האשל אברהם (בוטשאטש, רפ"א), דהקפידא היא שלא לאומרו כדרך שיר שלא בקביעות, אך אם אומרו בקביעות אין להקפיד בזה, והביא דבריו בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' פו), והוסיף עוד בשם ספר ליקוטי מהרי"ח, דמשו"ה כמה צדיקים זיע"א היו אומרים פיוט זה בשבת קודם 'הודו', כדי שלא יחשב כאמירה בציבור אלא כאמירה ביחיד, וליחיד ליכא איסור לאומרו אף בשאר ימות השנה. אכן, בערוה"ש (רפ"ד, כ'), שהנהוגים לומר אותו כל שבת לא חששו לדברי מהרי"ל הנ"ל, והיינו לדברי מהרי"ל ושאר פוסקים הנ"ל אכן יש להקפיד שלא לאומרו בכל שבת כי אם ביוהכ"פ.

36. כ"ה במעשה רב (סי' רלג), דהגר"א הי' נוהג

היחוד בדרך שחוק וקלו"ר, ודו"ק. ולענין שיר הכבוד, הנה כ' הלבוש (סו"ס קלג) בזה"ל, אך מה שנוהגין לומר גם בכל יום שיר הכבוד שהוא אנעים זמירות, וגם הגאון הנזכר [-מהרש"ל] לא ביטל אותן, על זה תמהתי מאד, כי הי' נראה לי שלא לאומרו בכל יום, ולא מפני גריעותי ח"ו אלא ממעליותי, והיינו משום שכיון שחושבין אותו לשבח גדול לא הי' להם לאומרו בכל יום אלא לפרקים כגון בשבת ויו"ט ועל דרך שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קיח:) כל האומר הלל בכל יום הר"ז מחורף ומגדף, כי אי"ז דרך המוסר אפי' במלך בשר ודם לספר בשבחיו הגדולים בכל יום, כדי שלא להרגילם כ"כ בפי הבריות ויהי' אז בפייהם כמזמר ומתלוצץ, ולא יהי' הגדולה כ"כ בעיני הבריות כמו שהוא בדבר שקורין לפרקים ולעיתים רחוקים, וכמו שכ' ג"כ החכם רבי משה מיימון ז"ל (מורה נבוכים ח"ג פרק מה) בטעם ביאת הכה"ג לפני ולפנים דווקא ביום אחד בשנה ולא יותר, כדי להגדילו, כן הי' להם לעשות ג"כ בשיר הכבוד; ואם עכ"פ היו רוצים לאומרו לא הי' להם לפתוח הארון בכל יום, שהוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים, וכמו שעושין בעלינו לשבח שאומרין אותו בכל יום ואין פותחין הארון לאמירתו אלא בר"ה ויוהכ"פ, כדי להגדילו ולהודיע להם שהוא שבח גדול ביותר, ויאמרוהו על ידי כן גם בשאר ימות השנה בכוונה יותר גדולה, ולתת זה על לבם בר"ה ויוהכ"פ שהם ימי הדין, גם הי' להם לעשות כן באנעים זמירות, עכ"ל. ומבוי' דשיר זה הרי הוא שיר נעלה מאד. ועי' נמי מעשה רב להגר"א (סי' נג), דאין לומר שיר הכבוד [ושיר היחוד] אלא בימים טובים, וביאר טעמו בדברי שלמה (לגר"ש מוילנא בעל בנין שלמה, על מעשה רב סי' קנח) דהוא משום דחשיב כמחרף ומגדף, משום שמרבה בשבחיו של מקום. ומחמת כ"ז נראה לכאור', דהכ"נ אין לשיר קטעים משיר הכבוד בדרך שחוק וקלו"ר כי אם בכבוד ראש ובמתינות, ודוגמת הנתבאר לענין שיר היחוד. ועיי'.

מנהג העולם בזה

כא. יש לתמוה מאד על מה שלא נהגו העולם להקפיד על איסור זה, ופעמים שיש ללמד זכות שמכוונים לשבח להקב"ה או להתעורר לירא"ש, אך פעמים השירה נעשית באופן שלא יתכן שמכוונים לכך, ובכהא"ג לא מצינו שום לימוד זכות³⁷.

כב. ומצינו לכמה מגדולי ישראל שהקפידו מאד בענין זה, שלא לשיר שירים הלקוחים מפסוקים, וראה בהערה³⁸. אכן רבים מגדולי ישראל לא ראינו להם שהקפידו בזה, וצ"ע.

מדברי הזוה"ק. אך לאחר העיון נראה פשוט דהזוה"ק לא איירי כלל לענין זה. דהנה בזוה"ק (פר' תרומה, דף קמד.) א' בזה"ל, כל מאן דאפיק פסוקא דשיה"ש ואמר ל' בבי משת', ודאי אורייתא סלקת וקאמרת הכי, וסלקא לגבי קודשא בריך הוא ואמרה קמי' עבדו לי בניך מחוץ בבי משתיא, ודאי אורייתא סלקת וקאמרת הכי, בגין דא איצטריך לנטרא ולסלקא עטרא על ריש' דבר נש כל מילה ומילה דשיר השירים, ע"כ; ומזה הוכיח בספר הנ"ל, דליכא איסורא כי אם בשיה"ש, כיון דבזוה"ק התם א' כמה וכמה מאמרים בגדל קדושת ומעלת שיה"ש, ומשמע דדווקא בשיה"ש איכא האי איסורא.

אך במחכ"ת לא דק, דהא ביארנו באריכות בכמה מקומות דבסוגי' דסנהד' שם איכא ב' איסורים, והיינו איסור שירת פסוקים, ואיסור אמירת פסוקים בבתי משתאות שלא בזמנם, והזוה"ק לא איירי כלל גבי איסור שירת פסוקים, דהא לא נזכר התם כלל דמשורר את הפסוק, ואיירי לענין האיסור הב' שאומר הפסוקים בבית המשתאות שלא בזמנם, וכמב' בלשון הזוה"ק ד'אמר ליה בבי משתיא', ואין רא' מהתם לענייננו כלל, ונע"ע שו"ת מנחת אשר (ח"ב סי' מד) ועוד, שטעו ג"כ בזה והביאו מדברי הזוה"ק לענין שירת פסוקים, וק"ל. ואולי יש לפרש כוונתו, כיון דהזוה"ק מפרש האיסור הב' שהוא דווקא בשיה"ש, לכאור' ה"נ גבי האיסור הא' דהיינו דווקא בשיה"ש, אך אין כל הכרח לזה; ובפרט, דאף אי נימא הכי, הרי דלא יאה זה היתר לשורר פסוקים משאר ספרי התנ"ך, כיון דכל הפוסקים נקטו עיקר דאיסור זה שייך בכל פסוקי התנ"ך, וכמו שנתבאר בארוכה לעיל (סעיף א' ובהערות שם), וע"ע משנ"ב (כהמב) ודו"ק.

38. בס' ארח דוד (לידידי הרה"ג ר' ישראל גולדברג

לאומרו ברנה וקול זמר בשמחת תורה. ואפשר דשאני שמח"ת דשירי לאומרו, אך בשאר ימות השנ אף הגר"א מודה דאסור.

37. הנה בעוה"ה רוב העולם ואף חסידים ואנשי מעשה אינם מקפידים באיסור חמור זה, אשר לכאור' נכלל הוא בכלל קרא ד'כי דבר ה' בזה' (במדבר טו, לא), ובשלחן שלמה (תקסד, כ') על איסור זה 'שאין ערך לאותו עוון ופשע'. וישנם אופנים אשר יש ללמד בהם זכות שמכוונים המשוררים לשבח והודאה להשי"ת או שמתעוררים מכך לירא"ש ולעבודת ה', אבל ישנם אופנים שהשירה נעשית באופן סוער וכו' ואי"ז נראה כלל שמכוונים לכך, או משוררים פסוקים אשר אין בהם שבח והודאה להשי"ת ואינם מעוררים לירא"ש, ונכגון השיר הנפוץ על המילים 'יותר יעקב לבדו', ובכהא"ג לכאור' לא מצינו שום לימוד זכות. וכבר מצינו בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קמב), ונהבאנו לשונו לעיל (הערה ו'), שתמה על מנהג העולם בזה, והביא שאף חסידים ואנשי מעשה משוררים פסוקים וברכות, וכ' דלא ידוע לו טעם נכון בזה, וסיים דצ"ע בטעם שמקילין. וכ' שם, דאולי מפרשים בגמ' דהאיסור הוא דווקא בשיה"ש ולא בשאר התנ"ך, אך כ' דאף אם ה' לנו פירוש כזה בדברי הגמ' ה' לנו לחוש לפירש"י שם שפ' דלריכותא נקט שיה"ש וכש"כ שאר התנ"ך.

ושאלתי לכמה מגדולי ההוראה שליט"א על מה סמכו העולם לשורר פסוקים וכו', והשיבו שאינם יודעים לימוד זכות בדבר. והגר"י רצאבי שליט"א אמר לי, דאפשר שסמכו על דברי הזוה"ק, דיש להוכיח מדבריו דאיסור ד'עשאוני בניך ככינור' היינו דווקא בשיה"ש ולא בשאר התנ"ך, ויעו' לעיל (הערה ו') שהבאנו דכ"כ בס' מרגליות הים להוכיח

פרק ב' - איסור זמרא בזה"ז

מקור וטעם האיסור

א. גזרו חכמים שלא לשמוע כלי זמר בזמן הזה, וכן שלא לשורר בפה¹. ומצינו כמה טעמים לדבר². א. כדי לזכור את ירושלים³. ב. משבטלה סנהדרין חששו חכמים שיבואו לומר דברי נבלה בשיר, דהשתא אין אימת הסנהדרין עליהם, ולפיכך גזרו על השירה בכלל⁴. ג. כיון שע"י השירה והזמרה יוכל לבוא לידי מילוי פיו שחוק, וקיי"ל

(א"ח תקס, ג).

2. ונאריך בזה בס"ד במילואים, יעו"ש באורך.
3. כן מבו' לכאו' מדברי הרמב"ם והשו"ע (שם) שכתבו בזה"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, עכ"ל, ומבו' לכאו' דטעם האיסור הוא משום החיוב המוטל עלינו לזכור את החורבן, וכמבו' התם ברמב"ם ובשו"ע גזירות נוספות שגזרו חז"ל זכר לחורבן. וזהו הטעם המפורסם לכל, דאיסור זמרא בזה"ז טעמו משום זכר לחורבן. ויעו"ש במילואים (סימן ד' אות ג') אי היינו מחורבן בית ראשון או מחורבן בית שני.

ויל"ע בטעם הדבר דאסרו הזמרא בזה"ז לגמרי, ומאידך בשאר עניינים שתקנו חז"ל זכר לחורבן לא נאסרו לגמרי, וכגון לענין לסוד את ביתו בסיד, דלא אמרו חכמים שלא יסוד כלל בסיד, אלא אמרו שיהא סד בסיד וישייר אמה על אמה בלא סיד, וכן התקינו לשייר מאכל אחד בסעודה, וכן התקינו שתהא אשה משיירת אחד מתכשיטיה, ולכאו' אף לענין זמרא הי' להם לגזור למעט בזמרא, ואמאי גזרו לאסור הזמרא לגמרי, וצ"ע. ואפשר דשאני הכא, משום דהזמר מטבעו הרי הוא דבר המשמח ומשו"ה אסרוהו לגמרי, משא"כ באינך.

4. דהנה בסוטה (מח.). תנן, משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר (ישעי' כד, ט) בשיר לא ישתו יין, ע"כ. ומפרש בירושלמי דהתם (פ"ט הי"ב), אמר רב חסדא, בראשונה היתה אימת הסנהדרין עליהם ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר, אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהם הם אומרים

שליט"א, עמ' ככד) הביא, שהגר"ד בהר"ן זצ"ל הי' מקפיד מאד שלא ישירו פסוקים, והובא שם בהערה, שבחזו"מ סוכות באושפיזא דיוסף היו עושים זכר לשמחת בית השואבה אצל הגר"ח זוננפלד, ולאחמ"כ היו מלויים את הגר"ד בהר"ן לביתו בשכונת שערי חסד בשירה וריקודים, ואמר שמסכים לכך רק אם לא ישירו פסוקים. ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ד') כ' בזה"ל, גיסי הרה"ק ציס"ע מהר"א מבעלזא זי"ע, הקפיד אפי' בהקפות שמח"ת לא לשורר בפה פסוקים, כי אם ניגון בעלמא, עכ"ל. וכן ידוע הדבר על עוד מגדולי זצ"ל ויבלח"ט.

והנה בס' תולדות יעקב (קניבסקי, עמ' קיט) הביאו בזה"ל לגבי אחד ששאל את הקה"י אם מותר לשיר שירים מפסוקים שהרי ישנם המפקקים בזה, 'הקפיד רבינו על השואל וגער בו, באומרו, מוסר אין לומדים, וקצת ירא"ש שאפשר לקבל ולהתעורר ע"י שירת פסוקי תפילה ושבח גם א"ז אתה רוצה ליקח, ובני הדור מה תהא עליהם, עכ"ל. אכן, זה ודאי דאיירי דווקא כשהשירה מעוררת לירא"ש או שמכוונים בזה לשבח להקב"ה, אך פעמים רבות אין שייך לומר כן.

1. תנן בסוטה (מח.). משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר (ישעי' כד, ט) בשיר לא ישתו יין. ובגיטין (ז.) גרסינן, שלחו ל' למר זוטרא זמרא מנא לן דאסיר, שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו, אי מההוא הו"א ה"מ זמרא דמנא אבל דפומא שרי, קמ"ל, ע"כ. וכ"ה ברמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ד) ובטוש"ע

דאסור לאדם למלאות פיו שחוק⁵. ד. משחרב ביהמ"ק אסרו הזמרה משום שבטלה שירת הלויים בביהמ"ק⁶. ומצינו טעמים נוספים בדרך הדרוש⁷.

דברי נבלה בשיר, ע"כ. (ברכות שם) אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז, עכ"ל. וע"ע במילואים (סימן ה' אות א') מה שהבאנו בזה מדברי הלבוש, אי ס"ל נמי דהיינו טעמא דאסור זמרא בזה"ז.

6. כ"כ בישועות יעקב (תקסג), וז"ל, ונראה לי דמש"ס דבב"ב (ס:) משנחרב הבית הנהיגו פרושים בישראל שלא לאכול בשר ולשתות יין, לפי שביהמ"ק קיים הקריבו קרבנות ונסכו יין על גבי המזבח, [וביאור דבריו, שהנהיגו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין מכיון שבטלו הקרבנות והנסכים], נטפל להם ר' יהושע, ואמר א"כ לחם לא נאכל שהקריבו ממנו מנחות, [ויעו"ש המשך הסוגי], אלא שלא להתאבל לגמרי אינו רשאי, ולהתאבל יותר מדאי הוי גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, אמרו בונה ביתו וסד בסיד [ומשייר בו דבר מועט], משיירה אשה אחד מתכשיטיה, והנה אף שא"א לגזור שלא ישתו יין כלל כיון דהוי גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, אבל בשיר בעת שתיית יין כמו שהי' במקדש בזמן שהיו צריכים לעורר השמחה בזמן הנסכים הי' השיר והשיר מעכב הנסכים, וזה דבר שהציבור יעמדו בה, ומהראוי לאסור עכ"פ בשתיית יין השיר כדוגמת הבאת נסכים, עכ"ל. המבר' מדבריו בביאור טעם האיסור, דכיון שבטלה שירת הלויים שהיו משוררים בשעת ניסוך היין בביהמ"ק, ביטלו חכמים השירה לגמרי, ועכ"פ בשעת שתיית יין, [ויעו"ש עוד בהמשך בפלוגתא התנאים אי עיקר שירה בכלי או בפה].

7. בס' נצח ישראל למהר"ל (פרק כג) כ' לבאר בזה, וז"ל, והדברים הללו ידועים למשכילים למה אמר (סוטה מח.) אודנא דשמעא זמרא תעקר, וזה מפני כי השיר מיוחס למדת הדין, שהרי הלויים היו משוררים בביהמ"ק להמתיק הדינים של האדם, [ויעו"ש בהערות שבהוצאת מכון ירושלם, פי"ג הע' 46, מה שהביאו מהזוה"ק דהלויים מתייחסים למדת הדין], וכאשר משורר ואין ראוי לו פוגע בו מדת הדין, וכל הבית אשר שם השיר חרב מכח מדת הדין שמחריב הכל, וקאמר (סוטה שם) שהתחלת החורבן הוא בסף היינו מפני שהוא מקום ששם

5. כן נראה בס' כד הקמח (לרבינו בחיי, ערך זנות הלב והעין ד"ה חוש השמע), וז"ל, והי"ה שאסור לשמוע מיני הזמר והניגון והשחוק שכ"ז אסור מדין התורה, מפני שטבע הברש קל להתפתות בעניינים אלו ומטרידים האדם מן התורה והמצוות ומלעשות הפעולות הרצויות הנבחרות, עכ"ל. וכע"ז כ' נמי בס' חובות הלבבות (לרבינו בחיי הראשון, שער הפרישות פ"ה), וז"ל, והשתדל אח"כ לאטום אזניך משמעך מה שאינך צריך לו כו', ופרוש ממה שיביאך להמרות האלוקים ולעזוב מצוותיו, ממני הזמר והניגון והשחוק והרינה הטורדים אותו מן המצוות והמעשים הטובים, עכ"ל. ולכא' ביאור דבריהם, דהנה קי"ל (ברכות לא.) דאסור לאדם שימלא פיו שחוק, ויש מן הראשונים שפירשו דהיינו אף בזמן שביהמ"ק קיים, והיינו דטעם האיסור אינו משום זכר לחורבן, אלא משום שהשמחה היתירה והשחוק מרגילים את האדם שישכח המצוות, (וכע"ז לשון רבינו יונה ברכות כא: מדפי הרי"ף), ומעתה נראה דכוונת הראשונים הנ"ל, דמהא"ט אסרו חכמים את השירה והזמרא, משום שהם מרגילים את האדם לשחוק ולשמחה יתירה, ועי"ז ימנע מלקיים התורה והמצוות.

וכן נראה לפו"ד בדברי המאירי (בסוגי' דגיטין שם), וז"ל, כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכיון בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלו"ר ותענוג במיני מאכל ומשתה, אסור לשומעו ולהשתעשע בו בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה על פה, עכ"ל, [וע"ע בדברי המאירי בסוגי' דסוטה שם ד"ה כל השירים, ודו"ק]. אכן אי"ז מוכרח, דשפיר יש לפרש דבריו דאסור הזמרה מטעם אחר, אלא דמכ"מ ככהא"ג דהוי סעומ"צ או לשבח להקב"ה שרי, דלא אסרו אלא בגוונא דהוי לשמחת הוללות.

וכן מבר' להדי' בדברי השל"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות טו), וז"ל, ועוד יש חשש בשמחת שיר, שיביאנו לידי שחוק, ואמרו בריש פרק אין עומדין

ב. י"א דאיסור זה מדברי נביאים הוא, ודברי קבלה כדברי תורה דמי⁸. אך י"א, דאיסור זה אינו אלא מרבנן ואסמכוהו אקראי⁹.

דעות הראשונים היכן נוהג האיסור

ג. אף שירה בפה אסורה ולא"ד בכלי¹⁰. ונחלקו הראשונים אימתי נוהג איסור זמרה.

דבזה"ז דייקא דבטלה הסנהדרין אדם נידון בכל יום וכו' יוסי, אך בשעה שהיתה סנהדרין קיימת לא הי' אדם נידון בכל יום, משום דכשיש דין למטה אין דין למעלה וכדאי' במדרש תנחומא (פר') משפטים אות ה'), ומשו"ה נקטו בגמ' 'האידנא' דייקא, משום דבזמן ביהמ"ק שהיתה סנהדרין קיימת לא הוה פסקינן כו' יוסי, ודווקא האידנא פסקינן כו' יוסי וכמשנ"ת. ומעתה, מכיון דאי' בר"ה (לב:) דאין אומרים הלל בר"ה וביוהכ"פ משום שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ואיך נאמר שירה, והיינו דבשעה דאיכא דין אין אומרים שירה, א"כ האידנא דאיכא דין בכל יום אין ראוי שבזמן זה ישוררו ויזמרו. עכת"ד היערות דבש, וכן ביאר נמי בס' גאון יעקב (סוטה שם).

8. הנה בסוגי' דסוטה (מח.) ובסוגי' דגיטין (ז.) מיייתי קראי לאיסור זה, ובפשטות מבו' דהוא איסור מדברי קבלה. וכן בארחו"ח (לרבינו אהרן הכהן מלוניל, הל' תשעה באב סי' יד) כ' בזה"ל, ואיסורן מה"ת, שנאמר (הושע ט, א) אל תשמח ישראל אל גיל כעמים כו', ודברי קבלה כדברי תורה דמי, עכ"ל. ויעו"ע בס' כד הקמח (לרבינו בחיי, ערך זנות העין והלב ד"ה חוש השמע), וז"ל, וה"ה שאסור לשמוע מיני הזמר והניגון והשחק שכל זה אסור מדין התורה, עכ"ל, ודו"ק.

9. כן מבו' מתשו' הרמב"ם (הוצאת מקיצי נרדמים סי' רכד, הוצאת פריימן סי' שע), וז"ל בתו"ד, וסמכו דבריהם אל איסור הנביא שאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, עכ"ל, ומבו' דהוי איסור מדברי סופרים אלא דאסמכוהו אקראי, וכן מבו' מלשון הרמב"ם במשנ"ת (פ"ה מהל' תעניות הי"ד), דכ' וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר כו' ע"ש.

10. וכמבו' להדי' בסוגי' דגיטין (ז.), שלחו ל' למר זוטרא זמרא מנא לן דאסור, שרטט וכתב להו אל

הכניסה והיציאה לבית והוא עיקר ישוב הבית ששם נכנסין ויוצאין, ולפיכך שם מתחיל החורבן, כי מדת הדין המחריב פוגע דווקא בדבר שהוא מיושב יותר, ולכך אמר שם במשנה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שכאשר היו הסנהדרין יושבין ודנין הי' נמצא מדת הדין בעולם וראוי ג"כ שיהיה השי' בעולם המיוחס למדת הדין, אבל כאשר בטלה הסנהדרין ואין מדת הדין עם בנ"א, ולכך אין ראוי להיות השירה נמצא אצלם כי כל שירה הוא מצד מדת הדין, וזה שאמר ר' יוחנן (סוטה שם) כל השוטה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם כו', היינו ג"כ כמו שאמרנו, שכאשר שוטה בד' מיני זמר הרי דב"ז חמשה מיני שמחה כי היין עצמו הוא החמישי, ולכך מביא חמשה פורעניות לעולם, כי ידוע שחמשה מתייחס למדת הדין, כנגד יד ה' הויה במקנך (שמות ט, ג), וכתוב שם בסוסיים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד, ולכך מביא חמשה פורעניות מפני שמדת הדין הקשה שולט כאשר יחטא האדם במדת הדין כמו שהתבאר, ואין דבר חטא יותר במדת הדין יותר כמו זה לשורר כאשר אין ראוי השירה והזמרה, לכך עונשו כמו שהתבאר, עכ"ל המהר"ל.

וביערות דבש (ח"ב דרוש יד ד"ה ואמרו חכמינו) ביאר באופ"א, וזה תמצית דבריו. דהנה גרסינן בר"ה (טז.), הכל נידונים בר"ה וגזר דין שלהם נחתם ביוהכ"פ דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר הכל נידונים בר"ה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו כו', ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום, ע"כ. ואמרין התם, דהא דבזה"ז מבקשים ומתפללים על החולין בכל יום היינו כו' יוסי דאדם נידון בכל יום, משום דלר"מ ולר' יהודה דכבר נגזר דינו שוב אין תועלת לתפילה זו. ויש לדקדק בלשון הגמ' 'כמאן מצלינן האידנא', ומא"ש בזה"ז מימי קדם. וי"ל,

א. דעת רש"י ותוס' דאין האיסור אלא בבית המשתה¹¹, וכ"כ עוד ראשונים¹², והאחרונים האריכו להקשות על דעה זו¹³. ב. דעת הרמב"ם בתשו', דאיסור אף שלא בבית

תשמח ישראל אל גיל כעמים, ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשתיו, אי מההוא הו"א ה"מ זמרא דמנא אבל דפומא שרי, קמ"ל, ע"כ.

11. הנה בסוגי' דגיטין (שם) פירש"י, זמרא, לשורר בבית המשתאות. וכן הסכימו התוס' (שם ד"ה זמרא), והוכיחו כן מהא דפרכינן מא"ט לא שלח להו מר עוקבא קרא דבשיר לא ישתו יין, ולא משנינן דאי מהאי קרא הו"א דאינו אסור אלא בביה"מ, ולזה קמ"ל מר עוקבא דאסור אף שלא בביה"מ, ומהא דלא משנינן הכי מוכח דלעולם אינו אסור אלא בביה"מ. וכן הוכיחו התוס' ממתני' דסוטה (מת.) דתנן דמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ומב' דשלא בבית המשתאות ליכא איסור כלל. אכן, כבר כתבו האחרונים [ב"ח (ס' תקס), מהר"ל (נצח) ישראל פרק כג סוד"ה ובפ"ק], ועוד¹⁴ לדחות ראי' זו, דאפשר דמאי דתנן התם בית המשתאות, לא"ד קאמר אלא אורחא דמילתא נקט, דדרכם ה' לשורר בבית המשתאות, או ד"ל נמי דלריביותא קאמר, דאפי' בשעת שתיית היין דדרך האדם לשורר בשעה זו וכאילו ה' דבר זה מנהג לאדם, נמי אסור, ולעולם אסור אף שלא בביה"מ.

ובטעם דעה זו דיש לאסור בביה"מ יותר משלא בביה"מ, הנה אי נימא דטעם איסור זמרא הוא משום חורבן הבית, י"ל דדווקא בביה"מ על היין אסור משום דהוי שמחה יתירה, והאי שמחה יתירה אסור חכמים כדי שזכור את ירושלים, אך שלא על היין דליכא שמחה יתירה כ"כ לא אסרו חכמים. וכן אי נימא דטעם האיסור הוא משום ביטול הסנהדרין וכמב' מפשטות מתני' דסוטה, נמי א"ש, דכיון דבביה"מ השכרות וההוללות מצוי' חששו חכמים שיבואו לומר דברי נבלה בשיר, אך שלא בביה"מ ליכא למיחש כ"כ להכי ולא אסרו חכמים. ואף אי נימא דטעם איסור זמרא הוא משום דקיי"ל דאסור לאדם למלאות פיו שחוק, וע"י הזמרא יוכל לבוא לידי כך, י"ל נמי דדווקא בביה"מ דהוי שמחה יתירה חששו חכמים שיבוא עי"כ למלאות פיו שחוק, משא"כ שלא בביה"מ דל"ה שמחה יתירה כ"כ ליכא

למיחש להכי ולא גזרו בזה.

12. ארחו"ח (לרבינו אהרן הכהן מלוניל, הל' תשעה באב סי' יד) בשם הגאונים, תוס' הרא"ש ותוס' הרי"ד וחי' הר"ן (גיטין שם), [אך יעוי' לק' (הערה כב) ממש"כ הרא"ש במקו"א, וצ"ע], סמ"ג (עשין דרבנן ג'), ספר האגודה (גיטין שם).

13. הנה הסכמת כל הפוסקים בביאור ש"י רש"י ותוס', דלא אסרו אלא בביה"מ, אך שלא בביה"מ ליכא איסורא כלל, [מלבד מש"כ התוס' שם גבי הא דקאים ודמיך בזמרא, ואכמ"ל בזה]. [ועי' שו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו) שחידש ללמוד בדעת רש"י ותוס' כדעת הרמב"ם, יעו"ש, אך יחיד הוא בזה, והסכמת הפוסקים כמשנ"ת].

אך לכאור' ילה"ק טובא על דעה זו, דהא בסוגי' דסוטה (מת.) א", אמר רב אודנא דשמעא זמרא תעקר, ועוד אי' התם אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא, ועוד אי' התם אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקי שרי דגורדאי אסור, ומכל הנך מימרות מב' לכאור' דאף שלא בבית המשתה איכא איסורא, דהא לא אמר רב דהיינו דווקא באודנא דשמעא זמרא בביה"מ, וכן במימרא דרבא מב' להדי' דהיינו בביתא ולא בביה"מ, [ודוחק גדול לומר בכל הנך מימרות דאיידי דווקא בביה"מ, ודב"ז לא נזכר בגמ' כלל, וע"ע בס' דבר שואל (סוטה סי' עג אות ב')]. וכבר עמדו בקושי' זו רבים מגדולי האחרונים, יעוי' כן בב"ח (ס' תקס), של"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד, בסופו), מהר"ל (נצח) ישראל פרק כג, באר שבע (סוטה שם), חסדי דוד (על התוספתא, סוטה פט"ו ה"ג), ועוד. ובשלמא להמב' מפשטות לשון הרמב"ם במשנה תורה, דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ וזמרא דפומא אסורה דווקא בביה"מ, יש לפרש בדוחק מימרות הנ"ל דאיידי בזמרא דמנא, [ואכתי דוחק גדול הוא לפרש כן בדברי רב הונא, דאיידי על האומנים המזמרים בשעה שחורשים השדה, ולא מסתברא דהיו מנגנים בכל"ז בשעת מלאכתן, וצ"ע], אך לש"י רש"י ותוס' צע"ט.

והנה רש"י התם פ"י האי מימרא דרב הונא,

בב"י, וז"ל, הנה מרן הביא סוגיית סוף סוטה דאמר רב זמרא דנגדי כו' שרי דגרדאי אסור, וראיתי בכת"י מו"ר מהרי"ך ז"ל סביב הב"י שכ', תימא דהא לכל הפוסקים דפומא לא אסיר אלא על היין והרי רב הונא אסר זמרא דגרדאי, עד כאן לשונו, וקשה לענ"ד [על קושיית מהרי"ך, וכוונתו ליישב קושייתו] הרי תוס' ולרבינו [הרמב"ם] בתשובה שהביא הטור הרי אפי' שלא על היין, אמנם לרש"י דווקא על היין קשה הרי גרדאי בעת מלאכה איירי דליכא יין, ומוכרח לומר דגם לרש"י כשהוא ברגילות אסור, כסברת התוס', עכ"ל. ובס' פנינת המקדש (קונט') שיר וקול זמרה, עמ' רסה) הוסיף, לדייק כיישוב זה בדברי מהרש"ל (יש"ש פ"ק דגיטין סי' יז), דכ' בזה"ל, כתבו תוס', אף דקרא איירי בשתי', מכ"מ ראוי להחמיר כיצא בזה, שהוא ריבוי השמחה ומרגיל עצמו בה כו', ולפ"ז משמע דאף לומר בלא משתאות אסור היכא שמרגיל עצמו לכך ומתענג לבבו, ולא שרי אלא דרך עראי כו', ובמס' סוטה נמי אמר' אמר רב הונא כו' דגרדאי אסור, פי' הנגינות שמנגנים האורגים או אר האומנים אסור, שאינו אלא לשמח לבבו, כן פירש רבינו ישעי', עכ"ל; ומהא דכ' היש"ש ע"ד התוס' 'ובמסכת סוטה נמי אמרין', מבו' דנקט דזמרא דגרדאי דאסר רב הונא היינו מחמת רגילותם בכך.

אך לכאו' ברש"י גופי' מבו' דלא כתי' זה, דהא לביאור זה טעמי' דרב הונא הוא משום רגילותם בכך, וברש"י שם (ד"ה דגרדאי) כ' להדי' דטעמי' דרב הונא דאסר להם משום דאינו אלא לשחוק. ואפשר דיש לבאר כוונת תירוצם, דלעולם אף נגדי ובקרי היו רגילים בזמרא, אלא דלנגדי ולבקרי לא אסר להו רב הונא משום שהשירה היתה לסיוע ולזירוז במלאכתם, ובכה"ג שרי, ולגרדאי דהיתה השירה לשחוק בעלמא אסר להו רב הונא כיון דהיו רגילים בכך ולא שייך היתר דסיוע במלאכה. אכן אכתי' ילה"ק על תי' זה, דלפ"ז עיקר חסר מן הספר, דהא כל מאי דאסר להו רב הונא היינו משום שהיו רגילים בכך, ודב"ז לא נזכר התם בגמ' כלל. עוד ילה"ק, דא"כ דפירשו התוס' סוגי' דסוטה דאיירי ברגילים בכך, ומשו"ה אסר להו רב הונא, א"כ אמאי הוצרכו להביא לחמם מרחוק ולהוכיח דברגיל בכך אסור אף שלא בביה"מ מהא דאי' בירושלמי, ואמאי לא הביאו רא' מסוגי' דסוטה דאסר רב הונא זמרא דגרדאי מחמת

דזמרא דנגדי ובקרי שרי ודגרדאי אסור, משום שזמרא דנגדי ובקרי היתה לסיוע ולזירוז במלאכתם, אך זמרא דגרדאי לא היתה נצרכת לזרזם במלאכתם ולא היתה אלא לשחוק בעלמא, והיינו דלא התיר רב הונא לומר בשעת המלאכה אלא בגוונא דהזמרא נצרכת לזירוז המלאכה. ומאידך, בתשו' הגאונים (הוצאת הרכבי סימן ס', וכ"כ בס' כפתור ופרח פ"ו בשם רב האי גאון) ובערוך (ערך בקר, והו"ד בקצרה במסורת הש"ס סוטה שם) פירשו, דזמרא דנגדי ובקרי שרי משום שעיין בהם רב הונא ולא מצא בהם דברי גידופין, אך בזמרא דגרדאי היו בס דברי גידופין והלכך אסר להו רב הונא. ולפי' הגאונים לכאו' יש ליישב קושי' הנ"ל ממימרא דרב הונא דמשמע דאסור אף שלא בביה"מ, ד"ל, דלעולם אינו אסור אלא בביה"מ, ומכ"מ הא דר"ה אסר זמרא דגרדאי היינו מטעם אחר שהי' בהם דברי גידופין; אך מלבד דאכתי' יקשה ממימרא דרב וממימרא דרבא הנ"ל, מכ"מ הלא לשי' רש"י אין לפרש כן, דהא רש"י גופי' פי' טעם החילוק בין זמרא דנגדי ובקרי לזמרא דגרדאי, דאי"ז משום דבזה היו אומרים דברי גידופין ובזה לא היו אומרים, אלא משום דאלו לצורך זירוז המלאכה ואלו לשחוק בעלמא, והדק"ל.

ובס' דבר שאול (סוטה סי' עג אות ב') רצה לבאר בזה, דזמרא דגרדאי איירי שהיו משוררים בחבורה ובקיבוץ רבים, ובכה"ג הוי שמחה יתירה, ואף לשי' רש"י ותוס' יש לאסור בכה"ג דהוי שמחה יתירה, [וכמבו' בדברי התוס' התם], דהא כל מאי דלא אסרו אלא בביה"מ היינו משום דהתם איכא שמחה יתירה, ומהא"ט יש לאסור אף שלא בביה"מ כל היכא דאיכא שמחה יתירה. אך לכאו' לא נתיישב בזה אלא ממימרא דרב הונא, אך במימרא דרב ובמימרא דרבא לא נזכר כלל דאיירי בחבורה ובקיבוץ רבים, ודוחק גדול לומר כן, והדק"ל.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קסו) ושו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו) כ' ליישב בזה, ע"פ המבו' בטור (סי' תקס) בשם התוס', דדווקא באקראי שרי שלא בביה"מ, אך ברגיל בכך אסור אף שלא בביה"מ, ומעתה י"ל דהני גרדאי היו רגילים בשירה וזמרא והלכך אסר להו רב הונא. שוב מצאתי שכבר קדם להם בדב"ז בס' פרי האדמה (על הרמב"ם פ"ה מהל' תעניות הי"ד, ד"ה והנה מרן

המשתה¹⁴. ג. מפשטות דברי הרמב"ם במשנה תורה נראה לכאן, דזמרה בכלי אסור אף שלא בבית המשתה, אך שירה בפה אינה אסורה אלא בבית המשתה¹⁵.

הענין הכלול באותם הדיבורים. ואליבא דאמת אסור לשמוע דבר טפשות אפי' נאמר שלא בשירה. ואם מנגנים אותו על כלים יש כאן שלשה איסורים, איסור שמיעת דבר טפשות ונבלות הפה, איסור שמיעת זמרא דפומא, ואיסור שמיעת מיתרים. ואם זה במקום שתיית יין יש איסור רביעי, והוא אומרו יתעלה (ישעי' ה,יב) 'זהה כינור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם', עכ"ל הרמב"ם הנוגע לענייננו. המבו' מדבריו, דלא זו בלבד דאיכא איסור זמרא במקום שתיית יין, אלא איכא איסור אנמי בזמרא שלא בבית המשתה.

וראי' גדולה לדעה זו, הביאו האחרונים מסוגי' דסוטה, דאמר רב אודנא דשמעא זמרא תעקר, ואמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא, ואמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי ודגרדאי אסור כו' יעו"ש, ובפשטות לא איירי בביה"מ, [וביותר, דבמימרא דרבא נזכר להדי' דאיירי בזמרא בביתא], ומבו' דאעפ"כ אסור. ולעיל בסמוך הארכנו בישוב סוגי' זו לש"י רש"י ותוס' דס"ל דאין האיסור אלא בביה"מ, ועלתה בצע"ג.

15. דזה לשון הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ד), וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוע בהן ואסור לשומען מפני החורבן, ואפי' שיר בפה על היין אסור שנאמר בשיר לא ישתו יין, עכ"ל. ולפז"ר נראה כוונתו, דשירה בפה אינה אסורה אלא על היין, אך בכלי שיר אסור אף שלא על היין, דהא לענין כלי שיר לא הזכיר הרמב"ם דהיינו דווקא על היין. אך אם כנים הדברים יסתרו דבריו להמבואר בתשובתו, דלעיל בסמוך הבאנו מתשו' הרמב"ם דמבו' דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ, ויעוי' לק' בסמוך בארוכה בביאור דעת הרמב"ם. ולתועלת הענין יש להביא כאן תמצית מה שכתבו האחרונים בביאור' הרמב"ם במשנ"ת, דיש לפרש דבריו בג' אופנים. א. כמשנ"ת, דבכלי שיר אסור אף שלא בביה"מ, ומאידך, בפה לא נאסר אלא בביה"מ. ב. דלעולם ס"ל כדעת רש"י ותוס' דאף בכלי שיר לא

רגילותם בכך, וע"כ דלא מיירי בסוגי' דסוטה שהיו האומנים רגילים בכך, ודלא כתירוץ הנ"ל, והדק"ל. ובהכרח יש לבאר לש"י רש"י ותוס', דלעולם משום גזירת חז"ל שגזרו על הזמרא לא נאסר אלא בביה"מ, אלא שרב הונא הוסיף לגזור על בני דורו אף שלא בביה"מ, וכמבו' מדברי רש"י שם שכ' 'שגזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית המשתאות', ומבו' דהוסיף לגזור על דורו לאסור זמרא אף שלא בביה"מ, ואי"ז מעיקר דין וגזירת חכמים. אכן אף תי' זה אינו מיישב אלא הקושי' ממימרא דרב הונא, אך אכתי לא נתיישב ממימרא דרב וממימרא דרבא, דלא אמרו דינים בזה אלא עונשים המגיעים לאדם הרגיל בשמיעת הזמר. וצע"ג בכ"ז.

14. ז"ל הרמב"ם בתשובתו (הוצאת מקיצי נרדמים ס' רכד, הוצאת פריימן ס' שע) לשאלה שנשלחה מארם צובה אי שרי לשמוע שירה וזמרה, וז"ל [ונעתיק אריכות לשונו לתועלת הענין], ידוע שעצם הזמר והניגונים כולם אסורים, אפי' אין אומרים עליהם מילים כלל, לאומרים ז"ל (סוטה מח). אודנא שמעא זמרא תעקר, וכבר ביאר התלמוד שאין הבדל בין שמיעת הזמר או ניגון על מיתרים או השמעת הנגינות בלא מילים, אלא כל מה שמביא לידי שמחת הנפש והתרגשות אסור, כמו שאמר, וסמכו דבריהם אל איסור הנביא שאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. וטעם זה ברור מאד, לפי שכח תאוה זה ראוי למונעו ולמשוך ברסנו, ולא שיפעל ויחיה מתו. ואין משגיחין באחד היוצא מן הכלל שמעטים כמותו, אשר מביאו לידי שמירת הנפש ומהירות התפעלות להשגת מושכל או כניעה לדברים האלקיים, לפי שדיני התורה לא נכתבו אלא לפי הרוב והרגיל, שדיברו חכמים בהווה. וכבר ביארו לנו הנביאים זאת ואמרו בגנותם השימוש בכלי שיר על דרך הפולחן על ידי שמיעתם, וזה אומרם (עמוס ו,ה) 'הפורטים על פי הנבל כדויד חשבו להם כלי שיר'. וכבר ביארו בפירוש אבות (פיה"מ להרמב"ם אבות פ"א מ"ז) שאין הבדל בין הדיבורים העבריים לדיבורים הערביים, ואי"ז אסור או מותר אלא לפי

ד. ולמעשה נקטו גדולי הפוסקים בדעת הרמב"ם, דאף שירה בפה אסורה אף שלא בבית המשתה, ולזה נתכוון גם בדבריו במשנה תורה¹⁶. אכן, יש שלמדו בדבריו באופ"א¹⁷.

ומלשון הרמב"ם משמע דבכלי אסור בכל ענין ובפה דווקא על היין, אבל הוא בירר בתשובת שאלה דאפי' בפה אסור אף בלי משתה, עכ"ל.

[ויש שהעירו בזה, דהא ביאור זה לא א"ש אא"כ נימא דתשובה זו כתבה הרמב"ם לאחר שכתב את חיבורו הגדול משנ"ת, והא מהיכ"ת. זה אינו, דהא בתשובה זו מציין הרמב"ם למש"כ בספרו מורה נבוכים, וכידוע שהרמב"ם כ' מתחילה את פירוש המשנה, ולאחמ"כ כ' את חיבורו הגדול משנ"ת, ולאחמ"כ כ' ספרו מורה נבוכים, וא"כ בהכרח דהרמב"ם כ' תשובה זו לאחר ש' דבריו במשנ"ת, וע"ע בזה בקונט' שירה כשרה (להגר"י רצאבי שליט"א, עמ' כה-כו)].

שוב עיינתי ומצאתי כן מדויק שפיר במג"א. דהנה המחבר (תקס"ג), העתיק לשון הרמב"ם מילה במילה, ומעתה לאחר שנתבאר דכוונת הרמב"ם במשנ"ת כדבריו בתשובה ולאסור אף זמרא דפומא אף שלא בביה"מ, י"ל דכה היא נמי כוונת המחבר, אך א"כ יל"ע אמאי סתם המחבר דבריו ולא פירש כן; ונראה דכבר עמד המג"א בהערה זו, דהא ע"ד המחבר שם כ' המג"א (סק"ט) וז"ל, בפה על היין, זה לשון הרמב"ם, וכתב הטור שבתשובה ביאר הרמב"ם שאפי' בלא יין אסור, וצ"ע למה סתם פה בשו"ע, עכ"ל, ולכא' כוונתו ממש כדברינו. ומה שהקשה המג"א אמאי סתם המחבר ולא פירש יותר, לכא' אין להקשות כן לפמש"כ בס' יד מלאכי (כללי השו"ע אות יא) בשם הרב הלכה למשה, וז"ל, דרך מרן לעולם להעתיק בשו"ע לשון הפוסק אות באות, ואף שיש קושיא או פירוש בדברי הפוסק ההוא דנפק"מ לענין דינא, הוא ז"ל מעתיק דבריו לבד ואח"כ כ"א יפרש כפי עיונו, עכ"ל, ולפ"ז לק"מ אמאי סתם המחבר והעתיק לשון הרמב"ם במשנ"ת ולא פירש טפי. ואם כנים הדברים, הרי לן דאף המחבר ס"ל כמב' בתשו' הרמב"ם, וכדבריו נמי במשנ"ת, דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ. ואף מדברי הא"ר מב' שהבין בדברי הרמב"ם במשנ"ת כדבריו בתשו'. דהנה המחבר העתיק

נאסר אלא בביה"מ, ומש"כ בהמש"ד 'על היין' קאי אף על תחילת דבריו והיינו לענין ביה"מ. ג. כדבריו בתשובתו, דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ, ומש"כ 'על היין' אורחא דמילתא נקט, וכמו שבמתני' דסוטה (מח.). נמי נקט בית המשתאות אע"ג דאסור אף שלא בבית המשתאות, [ולביאור זה מרווחא דלא יסתרו דברי הרמב"ם אלו לאלון].

16. הנה הבאנו מדברי הרמב"ם בתשובתו, דמב' דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ, והבאנו מדבריו במשנה תורה דמב' לכא' דכוונתו לאסור בכלי שיר אף שלא בביה"מ, אך שירה בפה אינה אסורה אלא בביה"מ. אך לפ"ז צ"ע בסתירת דבריו. [וראה בהערה קודמת תמצית הביאורים בדברי הרמב"ם במשנ"ת]. ונראה שכבר עמד הטור (סי' תקס) בסתירה זו, וז"ל, ומלשון הרמב"ם ז"ל משמע דבכלי אסור לשמוע בכל ענין ובפה דווקא על היין, אבל הוא ביאר בתשובת שאלה דאפי' בפה אסור אף בלא משתה, עכ"ל. ונראה בעליל ככוונת הטור בזה, דאע"ג דמלשון הרמב"ם במשנ"ת משמע דזמרא דפומא מותרת שלא בביה"מ, מכ"מ אין כוונתו לכך, אלא כוונתו כמו שהוא ביאר בתשובת שאלה דאף זמרא דפומא אסורה אף שלא בביה"מ, והיינו דהרמב"ם בתשובתו ביאר את דבריו הסתומים במשנ"ת. ולפ"ז יתפרשו דברי הרמב"ם במשנ"ת הכי, דלעולם אסורה שירה בפה אף שלא על היין, והא דנקט 'על היין' אורחא דמילתא נקט דדרכם ה' לשורר על היין, אי נמי ריבזותא נקט, דהו"א דעל היין יהא שרי כיון דהכי הוא דרך בנ"א, וקמ"ל דאף על היין אסור, ועל דרך מה שביארו האחרונים במתני' דסוטה, דתנן התם דבטל השיר מבית המשתאות, ופירשו האחרונים דלא"ד בית המשתאות, אלא אורחא דמילתא נקט ולעולם ה"ה דאסור אף שלא בביה"מ. שוב מצאתי בס"ד בס' מעשה רוקח (על הרמב"ם שם), שלמד כן בדברי הטור, דכוונתו לפרש בדברי הרמב"ם במשנ"ת כדבריו בתשובה, אע"פ שמפשוט דבריו במשנ"ת משמע באופ"א. וכן בס' האגור (סי' תתסד) כ' כעין לשון הטור, וז"ל,

וכן מאידך גיסא מצינו לכמה אחרונים שכ' בביאור דברי הרמב"ם במשנ"ת, דס"ל כדעת רש"י ותוס', והיינו דמש"כ הרמב"ם בסו"ד 'על היין' קאי אף על תחילת דבריו והיינו אף לענין זמרא דמנא, ובין בכלי ובין בפה לא נאסר כי אם בביה"מ. ויעוי' בכנה"ג (סי' תקס הגה"ט) שהביא דברי מהראנ"ח הנ"ל בביאור הר"מ, והאריך להקשות על דבריו ולדחותם, וכ' וז"ל, ולכן נראה לי, דההכרח המביאנו להכניס בדוחקים הללו ליישב סברת הרמב"ם ז"ל כפי סוגיית הגמ', משום דפסקינן לישנא דברי הרמב"ם בתרי פסקי, והכי קאמר, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, וזה אפי' שלא על היין אסור, ואפי' שירה בפה על היין אסורה; אבל אם נפרש בדברי הרמב"ם דהכל הוא דין אחד, ומה שאמר על היין אסורה קאי אמה שלמעלה הימנו, וה"ק וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן וכל זה על היין אסור, דבריו ז"ל עולים כשי' רש"י והתוס' דלא נאסר בין במנא בין בפומא אלא על היין, עכ"ל.

והא דבתשובתו מבו' בדברי הרמב"ם דבין במנא בין בפומא אסור אף שלא בביה"מ, והוא לכא' היפך הנ"ל, כ' הכנה"ג וז"ל, ובתשובה שאסר זמרא אפי' שלא על היין מיירי ברגיל כדברי התוס', עכ"ל. אך לכא' תימא גדול לומר כן, דא"כ כל מאי דאסר הרמב"ם היינו משום שרגיל בכך, וזה לא נזכר כלל בדבריו, וצע"ג. ומשה"ק בכנה"ג שם ע"ד מהראנ"ח, דלפי דבריו דאסור זמרא דמנא אף שלא בביה"מ וזמרא דפומא רק בביה"מ, אמאי כ' הרמב"ם ד'אפילו' שיר בפה על היין אסור, דמהיכ"ת דזמרא דמנא שלא על היין חמורה יותר מזמרא דפומא על היין דמשו"ה הוצרך הרמב"ם להוסיף ד'אפילו' בזה אסור, עכ"ד; אי בדידי תלי' הו"א דלק"מ, דהא מבו' בסוגי' דגיטין דאי הוה חד קרא הו"א דלא נאסר אלא זמרא דמנא, והשתא דאית' לן ב' קראי אמרי' דחד אייתי לאסור זמרא דמנא וחד אייתי לאסור זמרא דפומא, וא"כ כוונת הרמב"ם שכ' דאפי' שיר בפה [על היין] אסור, היינו מחמת הפסוק הב', ודו"ק. שוב מצאתי בשלטה"ג (ברכות כא: מדפי הרי"ף) דנראה מדבריו נמי כהבנת הכנה"ג, וז"ל,

לשון הרמב"ם מילה במילה, ובב"ח (סי' תקס ד"ה ולענין הלכה) כ' דלענין הלכה יראה כדברי הרמב"ם בתשובתו דאף זמרא דפומא אסורה אף שלא בביה"מ, וכ' הא"ר (סק"י) וז"ל, הב"ח והשל"ה הסכימו לסברא ראשונה, וכל שאין שירות ותשבחות או לשמח חתן וכלה אף בפה אסור, עכ"ל, וכוונתו דהב"ח והשל"ה הסכימו לסברא הראשונה דהיינו הדעה שהביא המחבר, ודלא כהדעה השני' שהביא הרמ"א ודהיינו דעת רש"י ותוס' שלא אסרו אלא בביה"מ], ומבו' דהדעה המובאת במחבר דהיינו דברי הרמב"ם במשנ"ת ס"ל דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ, הרי לן דכן הבין הא"ר כדברי הרמב"ם במשנ"ת וכמו שנתבאר, וק"ל. וכן בבאה"ט (סק"ו) העתיק דברי הא"ר.

ולכא' בהכרח יש ללמוד כן בדברי הרמב"ם במשנ"ת, דהא בתשו' שפתיו ברור מללו לאסור אף זמרא דפומא אף שלא בביה"מ, ואי לא נפרש כנ"ל הרי דיסתרו דבריו במשנ"ת לדבריו בתשו', וע"כ צריך לפרש כנ"ל, ופשוט. ונראה להוסיף עוד בזה, דאף אי נימא דכוונת הרמב"ם במשנ"ת לחלק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא, דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ וזמרא דפומא אינה אסורה אלא בביה"מ, מכ"מ כיון שתשובה זו כתבה הרמב"ם לאחר שכתב את ספרו משנ"ת, [וכדמוכח מתשו' זו שהזכיר בה הרמב"ם את ספרו מורה נבוכים, וכידוע שספר זה כתבו הרמב"ם לאחר שכ' את ספרו משנ"ת], הרי דחזר בו הרמב"ם ממש"כ במשנ"ת, ונקט עיקר לאסור אף זמרא דפומא אף שלא בביה"מ, וק"ל.

17. הנה לעיל ביארנו, דפשוט דברי הרמב"ם במשנ"ת מורים, דבכלי אסור אף שלא בביה"מ, אך בפה לא נאסר כי אם בביה"מ. ומצינו לכמה אחרונים שהבינו כן בדבריו, וכ"ה בספר חרדים (פרק לח, מצוות עשה מדברי קבלה ומדברי סופרים התלויות בפה ובקנה ואפשר לקיימם בכל יום, אות כא), דרשות מוהראנ"ח (הנקרא גם ספר 'הנותן אמרי שפר', דרוש לפרשת במדבר), ובס' עץ החיים (למהר"ח אבועלפיה, דף קלב. וכן בספרו ישרש יעקב דף צה:), וכן נקטו בפשיטות בדעת הרמב"ם במשנ"ת, בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו) ובשו"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג').

הלכה למעשה בזה

ה. המחבר העתיק דברי הרמב"ם במשנה תורה כלשונם, ולהבנת רוב הפוסקים יש לבאר כוונתו דבין בכלי ובין בפה אסור אף שלא בבית המשתה¹⁸, וכן הסכמת רוב האחרונים [והמשנ"ב] לאסור אף שירה בפה ואף שלא בביה"מ¹⁹. אכן, יש שפסקו כשי'

רגיל אסור, וכן משמע בגמ' דאמרינן זמרי דנגדי ודבקרי שרי שאינו אלא לזרום במלאכתם, דגרדאי אסור שהוא שחוק בעלמא, עכ"ל [-הב"ח], וא"כ הנשים המשווררות בשעת מלאכתן שלא כדין הן עושין, עכ"ל. ומהא דכ' המג"א בסו"ד דשלא כדין הן עושין, מבו' דנקט עיקר להלכה כמש"כ הב"ח, והיינו כדעת הרמב"ם בתשו', דבלא"ה לא הי' לו לכתוב כן, או דעכ"פ הי' לו לכתוב דלדעה זו שלא כדין הן עושין, ומדסתם דשלא כדין הן עושין משמע דנקט כן עיקר להלכה. וכן יש לדייק מריש דבריו, וכמשנ"ת לעיל (הערה טז), דלכאו' כוונתו להקשות, דכיון דהטור כ' דהרמב"ם בתשובתו ביאר כוונתו במש"כ במשנה תורה, א"כ אמאי סתם המחבר ולא פירש יותר דכוונת הרמב"ם דאף בפה אסור אף שלא בביה"מ. ועי' נמי מאמ"ר (תקסב, שכ' בפשיטות, דהמג"א ס"ל כמש"כ הרמב"ם בתשובה, וכמו שפסק הב"ח, [ויעוי' בסמוך שנביא כן גם מדברי הכה"ח בדעת המג"א], וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' סא אות ד') בשעת המג"א, וכעיי' נמי בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סוף סי' רמו) שכ' דנראה מדברי המג"א שחשש לדעת הב"ח.

ולפ"ז יש ללמוד כן אף בדברי המשנ"ב (סקי"ג), דכ' בזה"ל, וב"ח פסק דאפי' בלא יין ג"כ אסור, דאמרי' בגמ' דווקא זמרא של מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי שאינו אלא לזרום במלאכתם, אבל דגרדאי אסור שהוא לשחוק בעלמא, ועל כן נשים המזמרות בפה בעת מלאכתן יש למחות להן, ואם אינן שומעות מוטב שיהיו שוגגין, עכ"ל. והיינו כעין דברי המג"א, ומבו' מדבריו נמי דנקט עיקר להלכה כמש"כ הב"ח, דהא סיים המשנ"ב דיש למחות בהנשים המשווררות בעת מלאכתן כו' ולא כ' דהיינו דווקא לדעה זו, וק"ל. [אכן, ממש"כ המשנ"ב (סקי"א) ע"ד המחבר 'לדעה זו', הי' מקום להוכיח דליה לא ס"ל הכי, וכעין מש"כ התוס' (ב"ק

רש"י ומיימוני פסקו דווקא בבית המשתה, עכ"ל, והרי לן דהבין בדעת הרמב"ם דס"ל כרש"י דלא אסרו אלא בביה"מ, וצ"ע.

18. וכמשנ"ת לעיל בסמוך בארוכה, דהטור ורוב הפוסקים הבינו בכוונת הרמב"ם במשנ"ת כדבריו בתשובה, והמחבר העתיק לשון הרמב"ם במשנ"ת ולא פירש טפי, וזהו דרך המחבר להעתיק לשון אותו הפוסק מילה במילה, והרי לן דכוונת המחבר לאסור אף בפה אף שלא בביה"מ. וכ"כ בס' דבר שאל (סוטה סי' עג אות ב'), וז"ל, מיהו אחר שהטור כ' דבתשובת שאלה כ' הרמב"ם דאין לחלק בזה, קשה לכאו' לעשות סניף להקל מדברי השו"ע, שאינם אלא העתק לשון הרמב"ם בספר היר, שיש לבארם ע"פ דבריו בתשובתו, עכ"ל.

19. כ"כ בשלטה"ג (ברכות כא: מדפי הרי"ף), והביא כן אף בשם רבו הרי"א, וז"ל, הנגינות שמנגנין בשעה שבנ"א מושכין משאוי או בשעה שמנהיגין השוורין לחרישה מותרין, שאינו אלא לתקן מלאכתן, אבל הנגינות שמנגנין באורגין או שאר האומנין באומנותן אסורין שאינן אלא לשמח לבבם, ודבר זה אסור בכל עת, עכ"ל. ובפשטות כוונתו, דהשירה אסורה בכל עת, ואף שלא בביה"מ, ולפיכך זמרא דגרדאי אסורה, משא"כ זמרא דנגדי ודבקרי דשרי כיון דהוי לזירוז המלאכה; ודוחק לפרש בדבריו דכוונתו דווקא היכא דרגיל בזה, ונפרש דבריו ד'דבר זה אסור בכל עת' דהיינו דלמי שרגיל בזה בכל עת הדבר אסור. וכ"פ הב"ח (סי' תקס ד"ה ולענין הלכה), וז"ל, ולענין הלכה יראה עיקר כדברי הרמב"ם בתשובת שאלה, שכל שאינה של שירות ותשבחות אסור אפי' בלא משתה ואפי' בפה, עכ"ל. ובמג"א (תקסט, כ' בזה"ל, בפה על היין, [לשון המחבר-] זה לשון הרמב"ם, וכ' הטור שבתשובה ביאר הרמב"ם שאפי' בלא יין אסור, וצ"ע למה סתם פה בשו"ע, וב"ח פסק דאפי' בפה ואפי' מי שאינו

רש"י ותוס' דלא נאסר אלא בביה"מ²⁰, והרמ"א הביא דעה זו, אך לכאור' לא פסק כן להלכה²¹. וע"ע הערה²².

בביה"מ, היינו דווקא בזמננו דהדרך היתה לשוור דווקא בביה"מ, והלכך לא הי' צורך לאסור הזמרא שלא בביה"מ, ולא גזרו על השירה אלא בביה"מ, משא"כ בזה"ז דהדרך לשוור תדיר אף שלא בביה"מ, הרי דאף לש"י רש"י ותוס' הדבר אסור שלא בביה"מ כמו בביה"מ; וז"ל, זאת ועוד, אל תשמח ישראל אל גיל כעמים כתיב, ולא נזכר שם דווקא על היין אסור, אלא שבזמננו ששיקר השירה היתה על שקבעו עצמם לשתות יין לפיכך אינו אסור אלא באופן זה, אבל בזמנינו שאינו נהוג לקבוע עצמו על היין, על עצם השירה עוברים על אל תשמח ישראל אל גיל כעמים לכל הדעות, עכ"ל. אך יחיד הוא בדעה זו, ולכאור' לדעת רש"י ותוס' אין לאסור שלא בביה"מ אף בזמנינו, ומכ"מ כמשנ"ת דרוב הפוסקים ס"ל עיקר כדעת הרמב"ם.

20. כ"כ בשלחן שלמה (להגרש"ז ממיר, תקס"ג), וז"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיצי קול של שיר לשמח בהם אם הוא רגיל בהם, ואפי' אינו רגיל אם הוא בביה"מ אם אינו של מצוה, עכ"ל. ובערך לחם (למהריק"ש, סי' תקס) כ' נמי דהמנהג לסמוך על דעת רש"י ותוס', וז"ל, נראה לי שהעולם סומכין על סברת התוס', דווקא בביה"מ [ו]למי שרגיל בכך, כההיא דירושלמי ריש גלותא הוה קאים ודמיך בזמר, דאילו לשאר המפרשים אסור לשומעם כלל ואפי' שלא על היין, עכ"ל. ומלבד דברי השלחן שלמה שפסק כדעה זו, והערך לחם שכ' שהמנהג לסמוך על דעה זו, לא מצאתי בדברי האחרונים הקדומים שכתבו להלכה כדעה זו, ואדרבה, רוב האחרונים ס"ל עיקר כדעת הרמב"ם וכמשנ"ת לעיל בסמוך.

מאידך, רוב גדולי זמנינו נקטו להקל כשי' רש"י ותוס', דאין לאסור אלא בביה"מ, ורובם ככולם הסתמכו על כך שהרמ"א פסק כדעה זו, אך יעוי' לק' בסמוך שנבאר בס"ד דאין כוונת הרמ"א כלל לפסוק כדעה זו, אלא הביא דעה זו כדי לחלוק כבוד להסוכרים כך, יעו"ש. וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (להגר"י ברייש אב"ד ציריך, ח"א או"ח סי' סב אות

מו. ד"ה המוציא, וכע"ז כ' נמי בב"ב לה. ד"ה ומאי, יעו"ש) גבי הא דאמר שמואל 'זו דברי סומכוס אבל חכמים אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה', דמשמע ד'זו דברי' אבל ליה לא ס"ל, וכ"כ להוכיח בדעת המשנ"ב בקונט' מנחת רפאל (לידידי הרה"ג ר' רפאל סוויד שליט"א, ח"ב סי' טו). אך נראה דהכא אין להוכיח כן מדבריו, דמש"כ 'לדעה זו' היינו לאפוקי מהדעה השני' המובאת ברמ"א, וק"ל.

וכן נראה מדברי הפמ"ג (א"א סק"ט) וא"ר (סק"י) ובאה"ט (סק"ו) דהביאו דברי הב"ח הנ"ל, וסתמו כדבריו, ונראה דנקטו כן להלכה. ובכח"ח נמי (סק"י) הביא מדברי הא"ר דפסק להלכה כדעת הב"ח, וע"ע שם (סק"ח). וכן נראה דעת החיי אדם (ח"ב כלל קלז אות ג') והקצש"ע (סי' קכו ס"ג), שכתבו בסתמא דאסור לשמוע כלי שיר, ומדלא פירשו דהיינו דווקא בביה"מ, משמע דאסור אף שלא בביה"מ, [וע"ע לק' (הערה כב) מדברי השל"ה בדעת הרי"ף, ודו"ק לענייננו].

וכ"ד השל"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד), מעשה רוקח (על הרמב"ם הל' תעניות שם), באר שבע (סוטה שם), עיון יעקב (על 'עין יעקב' סוטה שם), וכן מבוי' מדברי החת"ס (שו"ת, ח"ו סי' פו וסי' פט, יעו"ש ודו"ק), וכן מבוי' בס' ארץ חיים (מנהגי הספרדים בארץ ישראל, אהע"ז סי' כא אות א'), וכן משמע בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קסג, ד"ה ועפ"ד המהרש"א וד"ה ויתר). ובשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' יב אות ו') כ' נמי, דאע"פ שהרמ"א היקל בזה שלא בביה"מ, מכ"מ מסקנת הפוסקים לאסור. ובשם הגר"ג קרליץ שליט"א הביאו (חוט שני או"ח עמ' שעב), דהנהגה הראוי' היא שלא לשמוע כלי שיר כלל, ואף שלא בביה"מ. [ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קסו) ושו"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג') נקטו עיקר כפשטות לשון הרמב"ם והשו"ע, דבכלי אסור אף שלא בביה"מ, אך בפה לא נאסר כי אם בביה"מ].

ובשו"ת אז נדברו (ח"ז סוף סי' סד) כ' לחדש בזה, דכל מאי דכתבו רש"י ותוס' דאינו אסור אלא

מוזיקה מטייפ או משאר כלי שיר כל כמה דאי"ז בביה"מ, דיש לסמוך על דעת הרמ"א בזה, וכמו דנהגו כל ישראל לצאת ביד רמ"א בכל מקום. ובאמת ידוע המעשה באחד מגדולי תימן אשר חיבר חיבור סביב השו"ע, והדפיס השו"ע ללא הגהותיו של הרמ"א, וכאשר יצא הכרך הראשון מבית הדפוס מיד נסתמא עין ימינו, ואמר וי וי הן זאת בעבור שפגמתי ונגעתי באור מאור הגולה הרמ"א ז"ל, ויעזי' בזה באורך בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' מא בשולי התשובה, וע"ע שם חלק טו סי' לג לנידוד"ד).

אכן, אחר מחכ"ת של הגאונים הנ"ל נראה דבנידוד"ד אין לפסוק כדעה זו. דהנה כ' הפמ"ג (כללים לשו"ע יו"ד אות ג') להסתפק בגוונא דהביא הרמ"א מדברי הראשונים דעה החולקת על דעת המחבר, ולא סיים הרמ"א 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין' וכדו', אי כוונתו לפסוק כדעה זו ודלא כדעת המחבר, ואע"פ שלא הכריע להדי' מכ"מ מהא דהביא דעה זו מוכח דפסק כן, או דלמא לא כתב כן אלא לחלוק כבוד לאותה דעה, וכמו דדרך המחבר פעמים להביא דעה אחת בסתם ולאחמ"כ להביא דעה נוספת בשם יש אומרים, וכוונתו לפסוק כדעה קמיתא, ולא הביא הדעה הב' אלא לחלוק כבוד לאותה דעה, וילהת"פ מהו כשכ' המחבר דעה אחת בסתם וע"ז הוסיף הרמ"א די"א לא כן. והביא הפמ"ג מדברי הש"ך (יו"ד סי' סא סק"ג, וכן בס' שטו סק"ד), דדייק מהא דלא סיים הרמ"א דכן עיקר, דאינו חולק על דעת המחבר; ועוד הביא הפמ"ג מתשו' מהר"ם זיסקינד (סי' כו ד"ה ועוד), דכ' בפשיטות גבי היכא דהמחבר כ' דעה אחת בסתם, ולאחמ"כ הביא הרמ"א דעה החולקת ולא סיים וכן עיקר וכדו', הוי כסתם ויש אומרים, ואין כוונת הרמ"א להכריע כהדעה הב'. וסיים הפמ"ג שם, דלדידי צ"ע, וע"ע שם בגליון מהרש"א.

ואע"פ דבכללים ליו"ד שם הניח הפמ"ג דב"ז בצ"ע, נראה מדבריו בכללים לאו"ח דנקט כן עיקר, דבמקום שהביא הרמ"א דעה החולקת על דעת המחבר, ולא הכריע לכתוב 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין', אין כוונתו לפסוק כן. דבכללים לאו"ח (אות כה) כ' בפשיטות דמסכים הרמ"א לדעת המחבר ככה"ג, וכן במקו"א שם (אות כ') הביא משו"ת עבודת הגרשוני (סי' מו ד"ה כללא דמילתא) דבגוונא שהביא

(ב'), וז"ל, וזמרת הרדי' עכ"פ יש לסמוך על שיטת רש"י ותוס' בגיטין דרך בביה"מ על יין או שרגיל בכך כו', עכ"ל. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט), שו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי' לג אות א', ע"ש שכ' שאין לפקפק במה שנהגו כל ישראל לצאת ביד רמ"א), ועוד. וכ"ד הגרי"ש אלישיב (הערות במסכת סוטה, מח.), וראה לשונו לק' בסמוך) והגאון בעל משנה הלכות (הובאו דבריו בשו"ת אז נדברו ח"ז סי' סד בשולי התשובה), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (קובץ בנתיבות ההלכה גליון מד עמ' 511, ועוד), וכן אמרו לי כמה מורי הוראה שליט"א. ומחמ"ז אכן אין למחות ביד המקילים כשי' רש"י ותוס', כיון דיש להם על מי שיסמוכו, ובפרט דמנהג רוב העולם להקל בזה, ואף בציבור המדקדקים ויראי ה' רבים מקילים כדעה זו, וכלל גדול בידינו (ומקורו בירושלמי דמע"ש פ"ה ה"ב) דאם הלכה רופפת בידך, והיינו דהיכא דאיכא פלוגתא בהלכה, צא וראה היאך הציבור נוהג ונהוג כן, והיינו דשפיר יכול להיסמך על אותו פוסק המיקל בדבר ושעליו סומכים העולם. וכן בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו) ובשו"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג'), על אף שפסקו דלא כדעה זו, אלא דיש להחמיר עכ"פ בזמרא דמנא אף שלא בביה"מ, מכ"מ כתבו שאין למחות ביד המקילים בזה.

ומכ"מ, אף לאותם דס"ל להקל בזה כדעת רש"י ותוס', מכ"מ בעל נפש ודאי צריך להחמיר לעצמו כדעת הרמב"ם ורוב הפוסקים הנ"ל, וכ"כ בשו"ת אג"מ (שם) ובשו"ת אול"צ (שם), וכ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה תפילה פ"ג ארחות הלכה הע' 71), וכ"ד הגרי"ש אלישיב (הערות במסכת סוטה שם), וז"ל, ולענין הלכה נראה, דודאי יש מקום להחמיר בכלי שיר גם שלא בשעת משתה, דהרי דעת הרמב"ם היא כן, ומכ"מ לדינא נקטינן כרמ"א דלא גזרו אלא בכלי שיר בשעת משתה, עכ"ל, וכן אמרו לי כמה מורי הוראה שליט"א.

21. הנה מרגלא בפומי' דאינשי, דמקילים בענין זה ונוהגים כיום להקל ולשמוע מוזיקה בכל ימות השנה, משום שסומכים על דעת הרמ"א, ולדעה זו כל שאי"ז בביה"מ ואינו רגיל בכך ומתענג ביותר, שרי. וזהו עיקר היסוד שסמכו עליו פוסקי זמנינו (הנ"ל הערה קודמת), ומשו"ה נקטו דיש להקל אף בשמיעת

המג"א יש להוכיח דלא ס"ל כהפמ"ג. ובאמת מצינו לכמה מגדולי האחרונים שהביאו להלכה האי כללא דכ' הפמ"ג, וכ"כ בנפש אדם (לבעל חכמת אדם, כלל א' אות לז), שו"ת צמח צדק (אהע"ז סי' ל' אות א'), שו"ת בית שערים (יו"ד סי' ז' ד"ה אבל דעת), שו"ת אבני נזר (אהע"ז סי' לה אות ב'), ועוד לו שם (סי' לח אות ד'), שו"ת חידושי הרי"ם (חלק או"ח סי' ד' ד"ה וא"כ הגם), שו"ת דבר יהושע (ח"ג סי' כז אות א'), שו"ת צי"א (חלק כא סי' מט אות ה'), שו"ת משנת יוסף (ח"ח סי' כג), ועוד. ויש עוד מן הפוסקים שידוע בכללי פסיקתם, דכשמביאים דעה החולקת ולא כתבו 'וכן עיקר' וכדו', דלא באו לפסוק כדעה זו, אלא לחלוק כבוד לאותה דעה, וכ"כ החיד"א בהקדמת ספרו מחזיק ברכה (חלק או"ח), דאין כוונתו לפסוק כדעה פלונית אלא אם יכתוב דכן עיקר.

22. הנה הרי"ף (ברכות כא: מדפי הרי"ף) והרא"ש (ברכות פ"ה סי' א') העתיקו סוגיות הגמ' בסוטה ובגיטין, ולא פירשו בדבריהם אי האיסור היינו דווקא בביה"מ וכדע' רש"י ותוס', או אף שלא בביה"מ וכדעת הרמב"ם. וכן מצינו בעוד מספרי הראשונים (תורת האדם להרמב"ן ענין אבילות ישנה, סמ"ג עשין דרבנן ג', ח' הרא"ה ברכות לא., כל בו הל' תשעה באב סי' סב, ספר האשכול הל' תפלה, ועוד) שהביאו דברי הגמ', ולא פירשו אי היינו בבית המשתה או אף שלא בביה"מ. ובס"ד מצאתי בדברי השל"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד) שעמד בזה, ולאחר שהביא דעת רש"י ותוס' שכ' דאין האיסור אלא בביה"מ, כ' בזה"ל, מכ"מ כל הפוסקים סתמו דבריהם, משמע דסבירא להו בכל ענין אסור, עכ"ל, ומבו' דנקט השל"ה דיש ללמוד מסתימת הפוסקים דאסור אף שלא בביה"מ, דאל"ה הי' להם לפרש. ולפ"ז יש ללמוד כן אף בדברי כמה אחרונים, דסתמו דבריהם וכתבו דאסור לשמוע כלי שיר, ולא פירשו אי היינו דווקא בבית המשתה, ולפנה"ל מבו' דה"ה שלא בביה"מ, וכ"ה בחי"א (ח"ב כלל קלז ס"ג) ובקצש"ע (סי' קכו ס"ג), ועוד, [וע"ע שו"ת נשמת חיים (להגר"ח ברלין בן הגרנצי"ב, חלק יו"ד סי' קמא אות טז)].

[עוד בדעת הרי"ף, יעו"ז ספר חרדים (פרק לח, מצוות עשה מדברי קבלה ומדברי סופרים התלויות

המחבר דעה האוסרת והרמ"א הוסיף דיש מקילין, ולא הכריע הרמ"א 'וכן עיקר' וכדו', באיסור והיתר לכתחילה יש לאסור ובדיעבד או בשעה"ד שרי, ובברכות אמר' בזה דספק ברכות להקל, ובממון יכול לטעון קים לי כו', יעו"ש. וע"ע פמ"ג (יו"ד סי' נב שפתי דעת סקט"ו).

ומעתה, בנידו"ד דהביא הרמ"א דעה החולקת על דעת המחבר, ולא הכריע לכתוב 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין' וכדו', אין כוונתו לפסוק לגמרי כאותה דעה, אלא הביא דעה זו כדי לחלוק לה כבוד, או עכ"פ לומר דבדיעבד או בשעה"ד שרי, וק"ל. נו"ש לדייק כדברינו לנידו"ד בשו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סימן נב, ולק' בליקוטי תשובות נעתיק תשובתו), שכ' שם בתוה"ד בזה"ל, דלא הביאו השו"ע והרמ"א איסור שמיעת כלי שיר בימי הספירה ובביהמ"צ להדי', משום שהם ס"ל עיקר דכל השנה ג"כ אסור, עכ"ל הנוגע לענייננו, ודו"ק].

והנה, עי' רמ"א (או"ח תכט,ב) שכ', דהמנהג לקנות חיטים לחלקן לעניים קודם הפסח, וכל מי שדר בעיר י"ב חודש מחויב ליתן לזה, וכ' המג"א (סק"ב) דבסמ"ק (מצוה רמח) כ' דהאידינא משערים לזה בשלשים יום, והיינו דמי שדר בעיר ל' יום מחויב ליתן לקמחא דפסחא, ובאמת כ"כ הרמ"א בהל' צדקה (יו"ד רנו,ה) דבזה"ז משערים בשלשים יום. אך יל"ע לפ"ז אמאי הכא לא הביא כן הרמ"א, ואמאי הכא סתם דרך הדר בעיר י"ב חודש מחויב ליתן לזה. ובפמ"ג שם (א"א סק"ב) כ' לשיטתו, דהרמ"א ביו"ד לא סיים על דעה זו 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין', והרי דלא ס"ל עיקר להלכה כדעה זו, ואין הלכה אלא כמש"כ המחבר, וא"כ א"ש אמאי הכא לא הביא הרמ"א דעת הסמ"ק, דלעולם לא ס"ל כוונתו, ודלא כהמג"א שהביא דעת הסמ"ק להלכה דבזה"ז משערים בל' יום. ובמשנ"ב (תכט,ה) הביא דכתבו האחרונים בשם הסמ"ק דהאידינא משערים בל' יום, ולכאור' הי' נראה להוכיח מדברי המשנ"ב דלא ס"ל כדברי הפמ"ג, דאי ס"ל הכי אמאי פסק כדעת הסמ"ק, דהא הרמ"א לא פסק כן; אך לכאור' אי"ז מוכרח, דאחר שפסק המג"א כדברי הסמ"ק, הביא כן המשנ"ב בשמו, דעל אף שהרמ"א לא הכריע כדעת הסמ"ק דלא כמש"כ המחבר, כבר הכריע בזה המג"א ונקט עיקר להלכה כדעת הסמ"ק, אכן לכאור' מדברי

מתענג ביותר ורגיל בכך

ו. אף לשי' רש"י ותוס', מכ"מ בגוונא דמתענג ביותר אסור אף שלא בבית המשתה²³, ואף שירה בפפה²⁴. וכ"ז היינו דווקא היכא דרגיל בכך, אבל היכא דאינו רגיל בכך, שרי לדעה זו כל שאי"ז בביה"מ אף שמתענג ביותר, [ויש חולקים, וראה בהרחבה בהערה]²⁵. אך בביה"מ אסור אף היכא דאינו מתענג ביותר ואינו רגיל בכך²⁶.

בירושלמי ריש גלותא הוה קאים ודמיך בזמרא, פירוש בשכבו ובקומו היו מזמרין לפניו, עכ"ל. והנה בדברי התוס' לא נזכר כלל ענין הרגילות בכך, דלא נזכר בתוס' אלא דיש להחמיר בגוונא דמתענג ביותר כגון הא דריש גלותא דהוה קאים ודמיך בזמרא, דבכך מתענג ביותר, ומעתה לכאור' יש לפרש דברי הטור בתרי אנפי. דמחד גיסא יש לפרש דברי הטור, שהבין בכוונת התוס', דכל מאי דאסרו שלא בביה"מ היכא דמתענג ביותר, היינו דווקא היכא דרגיל בכך, וכגון הא דריש גלותא דהי' עושה כן בכל יום, אך בגוונא דאינו רגיל בכך לא נאסר שלא בביה"מ אפי' היכא דמתענג ביותר; ומאידך גיסא יש לפרש כוונת דברי הטור, דלעולם אסרו התוס' שלא בביה"מ היכא דמתענג ביותר אף היכא דאינו רגיל בכך, אלא דכ' הטור דה"ה היכא דרגיל בכך אף היכא דאינו קאים ודמיך בזמרא, משום ד'רגיל בכך' נמי אסור משום דחשיב כמתענג ביותר, ואף בדברי התוס' לא נזכר כלל דיש לאסור בגוונא דרגיל בכך, מכ"מ חידש כן הטור ע"פ סברת התוס'.

ולכאור' נראה פשוט כהביאור הא' הנ"ל, דהבין הטור בדברי התוס', דאף מאי דאסרו התוס' היכא דמתענג ביותר אף שלא בביה"מ, היינו דווקא היכא דרגיל בכך, דאי נימא כהביאור הב' דברגיל בכך יש לאסור אף היכא דאינו מתענג ביותר, צ"ע היכן מצא הטור דב"ז בדברי התוס', ודוחק לומר ד'רגיל בכך' הוי תענוג גדול ונכלל במה שאסרו התוס' היכא דמתענג ביותר, דהא הסברא נותנת איפכא, שהרי בדבר שנמצא אצל האדם באופן תדיר אין הוא מתרגש ממנו, ואדרבה מתרגש הוא מדבר שאינו תדיר אצלו, וא"כ הסברא נותנת איפכא דאם הוא רגיל בכך לא יחשב בגדר מתענג ביותר; וע"כ לכאור' הי' נראה לפרש בדברי הטור, דכ' בדעת התוס' דלא אסרו שלא

בפה ובקנה ואפשר לקיימן בכל יום, אות כא) שכי' בזה"ל, מפני אבל המקדש גזרו שלא לומר שירה אפי' בפה על היין, שנא' בשיר לא ישתו יין ימר שכו' לשותיו, אבל שיר של שבחות לה' יתברך שרי, אבל לנגן בכלי אפי' ליכא יין אסור, רי"ף ורמב"ם, עכ"ל; וצ"ע היכן מצא די"ז בדברי הרי"ף, דשירה בפפה אסורה דווקא על היין ובכלי שיר אסור אפי' שלא על היין, וע'.

23. כ' התוס' (גיטין ז. ד"ה זמרא) וז"ל, וראוי להחמיר בכיוצא דההוא בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב) שהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר, עכ"ל. ובפשוט מבו' מדבריהם, דכיון דמתענג ביותר, הר"ז אסור אע"פ שאי"ז בביה"מ; והביאור בזה, משום דמאי דאסרו דווקא בביה"מ היינו משום דהתם הוי שמחה יתירה, וא"כ כל היכא דהוי שמחה יתירה כמו בביה"מ יש לאסור, ומשו"ה היכא דמתענג ביותר הר"ז אסור אף שלא בביה"מ. והתוס' הוכרחו לומר כן, דאיכא היכ"ת דאסור אף שלא בביה"מ, משום דבסוגי' דסוטה משמע דאף שלא בביה"מ איכא איסורא, ומשו"ה כתבו התוס' דבגוונא דמתענג ביותר אסור אף שלא בביה"מ, ובסוגי' דסוטה התם איירי ברגיל. ואף רש"י שלא הזכיר די"ז, אלא כ' בסתמא דמה שאסר מר עוקבא היינו דווקא בביה"מ, מכ"מ כ' הב"ח (סי' תקס ד"ה ומ"ש ומלשון) דלא פליג בזה על התוס', ואף רש"י מודה דבמתענג ביותר אסור אף שלא בביה"מ, וטעמא דמילתא כמשנ"ת דאיכא שמחה יתירה בכהא"ג כמו בביה"מ.

24. כ"כ הב"ח (שם), דמש"כ התוס' דיש לאסור אף שלא בביה"מ בגוונא דמתענג ביותר, היינו אף לענין שירה בפפה ולא"ד בכלי שיר.

25. כ' הטור (סי' תקס) וז"ל, והתוס' מפרשים דאפי' בלא משתה נמי ודווקא למי שרגיל בכך דההוא דאי'

דאינו רגיל בכך שרי [שלא בביה"מ] אע"ג שמתענג ביותר, וכן היכא דאינו רגיל בכך שרי אע"פ שמתענג ביותר, וק"ל.

ומדברי הים של שלמה (פ"ק דגיטין סי' יז) נמי יש לדייק, דלדעת התוס' אינו אסור שלא בביה"מ, כי אם היכא דמתענג ביותר וגם רגיל בכך, דז"ל היש"ש, וכתבו התוס', אף דקרא איירי בשתיה [והיינו בביה"מ] ראוי להחמיר כיוצא בזה, שהוא ריבוי השמחה ומרגיל עצמו בה, כדאשכחן בירושלמי דריש גלותא הוי קאים ודמיך בזמרא, ושלח ל' מר עוקבא האי קרא דאל תשמח ישראל כו', ולפ"ז משמע דאף לזמר בלא משתאות אסור היכא שמרגיל עצמו לכך ומתענג לבבו, ולא שרי אלא דרך עראי או לשמוע קול ערב או דבר חדש, עכ"ל. ומהא דכתב ריבוי השמחה ומרגיל עצמו בה, מבו' דווקא היכא דאיכא תרוייהו, דהיינו תענוג יתירא ורגילות, אסור התוס' אף שלא בביה"מ, וכע"ז כ' נמי בהמשך דבריו 'שמרגיל עצמו לכך ומתענג לבבו', ומשמע דווקא בכחא"ג דאיכא תרתי אסורו התוס' אף שלא בביה"מ, [ואפשר דיש לדייק הכי אף מסוף דבריו, דכ' דלפ"ז לא שרי אלא בדרך עראי או לשמוע קול ערב או דבר חדש, ולכא"ו שמיעת קול ערב או דבר חדש תענוג גדול הוא, ואפשר דאף מזה יש לדייק דאע"פ דהוי תענוג גדול אינו אסור שלא בביה"מ כי אם היכא דרגיל בכך, ולכן בשמיעת דבר חדש וכיו"ב שרי שלא בביה"מ, אך יש לדחות ראי' זו בנקל].

ונראה לדייק הכי אף מדברי המשנ"ב, דהנה כ' המשנ"ב (סקי"ב) בשם פמ"ג (א"א סק"ח), וז"ל, ועל כן יש למחות באותן שיושבין לאכול סעודתן ובחורין עומדים ומנגנים ובכל יום עושין כן, דזהו ודאי איסור גמור, עכ"ל. ובשעה"צ (סקכ"ג) הוסיף ע"ז בזה"ל, אמנם לפי מש"כ במס' גיטין בהגהות רמ"א שבמרדכי (ריש גיטין) בשם מרדכי ישן, דווקא במשתה בלא אכילה הוא דאסור שכן דרך עכו"ם אבל במשתה של אכילה מותר, אפשר דאין למחות בס' אע"ג דרגילי בזה, עכ"ל. ולכא"ו יש לתמוה, אמאי אין למחות בהם, והלא כיון דבכל יום עושין כן [כלשון המשנ"ב] הרי הם רגילים בכך, ואסור לכו"ע אף שלא בביה"מ, ומה בכך דלא חשיב 'בית המשתה'; וע"כ

בביה"מ אלא דווקא היכא דמתענג ביותר וגם הוא רגיל בכך. ולפ"ז יש לפרש דברי הטור, ד'דווקא למי שרגיל בכך' והיינו בגוונא כעין הא דריש גלותא דהוה קאים ודמיך בזמרא, והיינו דלמי שרגיל בכך בתענוג גדול זה יש לאסור אף שלא בביה"מ. ויש להוסיף ולבאר, דהא דבאמת אסורו התוס' דווקא היכא דמתענג ביותר וגם הוא רגיל בכך, משום דנתבאר לעיל בסמוך דכל מאי דכתבו התוס' לחדש דבי"ז דאף שלא בביה"מ יש לאסור בכחא"ג, היינו מכח קושייתם מסוגי' דסוטה, דהתם מבו' דנאסר אף שלא בביה"מ, ולזה הביאו מדברי הירושלמי דמצינו דיש לאסור בכחא"ג אף שאי"ז בביה"מ, ומעתה, מכיון דבההוא גוונא דריש גלותא ה' זה בתענוג יתירא וברגיל בכך, אכתי אין לנו כל הכרח להוסיף ולאסור אף בחד מהנך, ואין לאסור שלא בביה"מ אלא דווקא היכא דמתענג ביותר וגם רגיל בכך, ודו"ק.

ולפי דברינו, הרי דאף הרמ"א דהביא דעת התוס' דלא אסור אלא בביה"מ, או למי שרגיל בכך כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר [עכ"ל], כוונתו כמשנ"ת, דכיון שמתענג ביותר ורגיל בכך הר"ז אסור אף שאי"ז בביה"מ, אך במתענג ביותר ואינו רגיל בכך, או ברגיל בכך ואינו מתענג ביותר, אינו אסור כשא"ז בביה"מ. [ובזה יש ליתן טעם, אמאי על דברי הרמ"א צוין כמקור לדבריו 'טור', ולכא"ו יש להעיר שמקור דבריו הם בתוס', וכן מצאתי בכה"ח (סקכ"ו) שצוין כמקור לדברי הרמ"א 'טור', וצ"ב, ולפ"ז א"ש, דבדברי התוס' לא נתבאר להדי' אימתי אסורו שלא בביה"מ, דיש להבין בדברי התוס' דאסורו היכא דמתענג ביותר אף אם אינו רגיל בכך, ולזה ציינו 'טור', והיינו הא דהטור ביאר בכוונת התוס' דלא באו לאסור שלא בביה"מ אלא היכא דמתענג ביותר וגם רגיל בכך].

שוב מצאתי בס"ד שכדברינו הנ"ל מבו' להדי' בדברי רבינו ירוחם (נתיב יח ח"ב), שלאחר שהביא ש' רש"י תוס' דאיסור זמרא אינו כי אם בביה"מ, הוסיף בזה"ל, ולשאר המפרשים אסור אם עושה תמיד על רוב תענוג, עכ"ל. ומבו' מדבריו נמי, דכל מאי דהוסיפו התוס' לאסור אף שלא בביה"מ היינו דווקא היכא דמתענג ביותר וגם רגיל בכך, אך היכא

מבו' דיש לאסור במתענג ביותר אף כשאנו רגיל בכך, וה"ה איפכא. ועי' נמי שו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו אות ג') שהביא דברי הפמ"ג והשעה"צ הנ"ל, וכ' דלדעתו נראה דלא כשעה"צ, אלא נראה לו בדעת הפמ"ג שהבין בכוונת התוס' דיש לאסור ברגיל בכך אף היכא דאינו מתענג ביותר, וע"כ כ' הפמ"ג דיש למחות בידם, והיינו משום שרגילים בכך, וכוונת הפמ"ג אף לפ"ד הרמ"א בהגהותיו על המרדכי. ואולי האג"מ והדברי יציב לטעמיהו, דהבאנו לעיל (שם) שכ' נמי ליישב דעת רש"י ותוס' כמש"כ בס' פרי האדמה הנ"ל.

ולמעשה, מכיון דבדברי הראשונים נתבאר להדי' דאין לאסור שלא בביה"מ אלא בגוונא דאיכא תרתי וכמשנ"ת, וכן מבו' דעת המשנ"ב, נראה דהסומכים להקל כדעת התוס' א"צ להחמיר בזה, [אלא שנתבאר בארוכה במקו"א דלהלכה נקטינן עיקר כדעת הרמב"ם דאסור אף שלא בביה"מ], ואף דברי הפרי האדמה וסייעתו אינם מכריעים, משום דאף לדבריהם אכתי יקשה ע"ד התוס' משאר מימרות בסוגי' דסוטה שם, וכמשנ"ת לעיל (שם).

26. כמבו' מדברי התוס'. וכמבו' נמי מלשון הרמ"א, וז"ל, ויש אומרים, דדווקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה, עכ"ל, ומבו' דבביה"מ יש לאסור אף אם אינו מתענג ביותר ורגיל בכך. וכן בלבוש (ס"ג) כ' כלשון הרמ"א, וכתבו על דבריו בא"ר (סקי"א) ובמלבושי יו"ט (סק"ב), 'פירוש כל אדם', והיינו, דבביה"מ אסור לכל אדם ואף אם אינו רגיל. ואף בשלחן שלמה (ס"ג) כ' להדי' וז"ל, ואפי' אינו רגיל אם הוא בבית המשתה, עכ"ל. ובערך לחם למהריק"ש (סי' תקס"ג) כ' בזה"ל, ונראה לי שהעולם סומכין על סברת התוס' דדווקא בביה"מ למי שרגיל בכך, כההיא דירושלמי ריש גלותא הוה קאים ודמיך בזמר כו', עכ"ל, ולכאו' מבו' מדבריו דאף בביה"מ אינו אסור אלא למי שמתענג ביותר ורגיל בכך, ומדברי התוס' לכאו' מבו' לא כן, וכפה"נ ט"ס נפלה בדבריו, וצ"ל 'ולמי', וכוונתו כמשנ"ת, דשלא בביה"מ אסור דווקא היכא דמתענג ביותר ורגיל בכך, אך בביה"מ יש לאסור אף בלא"ה, ודו"ק. וע"ע שו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ד'), ודו"ק.

מבו' מהכא כמשנ"ת, דאף לדעת התוס' לא אסור שלא בביה"מ כי אם היכא דאיכא תרתי, דמתענג ביותר ורגיל בכך, ואשר ע"כ כיון דלדעת המרדכי ל"ח ביה"מ, 'ומתענג ביותר' ליכא בזה, א"כ אע"ג דרגילי בכך אין למחות בידם, אך אי נימא כהצד הב' דלעיל דלא בעינן תרתי לאסור שלא בביה"מ, אלא יש לאסור אף שלא בביה"מ היכא דמתענג ביותר אף אם אינו רגיל בכך והיכא דרגיל בכך אף אם אינו מתענג ביותר, ודאי דהי' לנו למחות בידם כיון דרגילים בכך, וק"ל.

ומכל הנ"ל נראה פשוט, דאף לדעת התוס' לא אסור שלא בביה"מ כי אם היכא דאיכא תרתי, דמתענג ביותר ורגיל בכך. אכן, יש מי שמבואר בדבריו דיש לאסור לדעת התוס' אף היכא דאיכא רק חדא מינייהו. והוא בס' פרי האדמה (על הרמב"ם, פ"ה מהל' תעניות ה"ד), דהנה הבאנו לעיל (הערה יג) תמיהת האחרונים על דעת רש"י ותוס', מהא דא' בסוטה אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגורדאי אסור, וכן מממרא דרב ומממרא דרבא התם, דמבו' דאסור אף שלא בביה"מ, והבאנו שם מש"כ ליישב בס' פרי האדמה (וכן בשו"ת אג"מ ובשו"ת דברי יציב), דהתם איירי דבעלי המלאכה היו רגילים בכך, ולכן אסור רב הונא זמרא דגורדאי, והתיר זמרא דנגדי ודבקרי משום שהי' לצורך זירוז המלאכה; והנה לכאו' בזמרא דבעלי המלאכה לא היתה שמחה יתירה, דלא הי' זה בשעת שכיבה וקימה וכדו', ואעפ"כ אסור רב הונא זמרא דגורדאי משום שהיו רגילים בכך, עכ"ד. ומבו' לפי דבריו, דשלא בביה"מ אסור ברגיל בכך אף אם אינו מתענג ביותר, וה"ה היכא דמתענג ביותר אף שאינו רגיל בכך, ודלא כדבריו הנ"ל.

ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קלז) נמי נראה דאף לשי' התוס' יש לאסור שלא בביה"מ היכא דמתענג ביותר אף שאינו רגיל בכך והיכא דרגיל בכך אף שאינו מתענג ביותר, דזה לשונו, ובדבר שמיעת כלי שיר בימי הספירה, יש לאסור גם בבית כשהוא בעצמו, דהא ברבים שהוא לשמחה יתירה מסתבר שאף לרמ"א שמיקל למי שאינו רגיל כשאנו בביה"מ, נראה שיאסור בקיבוץ רבים שהוא לכוונת שמחה יתירה גם בכל השנה, עכ"ל. ובפשטות לא איירי דרגיל בכך, דזה לא נזכר בדבריו כלל, ולכאו'

גדר 'רגיל' ו'מתענג ביותר'

ז. הרגיל²⁷ בשמיעת ניגונים בכל יום, אע"פ שאי"ז בשעה קבועה ביום, חשיב רגיל בכך²⁸. ואם אינו שומע בכל יום ממש, י"א דלא חשיב רגיל²⁹. וי"א, דג' ימים זהו גדר רגילות לנידו"ד³⁰.

ח. שירה בקיבוץ רבים, חשיב כתענוג יתירא³¹.

מיוחד, רק שבשעה שרוצה לקבל הנאה, מנגן, האם נחשב זה לנגינה שרגיל בו ואסור לכו"ע או לא כו', והשיב רבינו שכן יש להחשיבו כנגינה רגילה, עכ"ל, והיינו דאף בכהא"ג חשיב רגיל. וכן נראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט ד"ה והנה להלכה), וז"ל, ודבר פשוט, דהא דידן שנתרבו כ"כ הכלי שיר הלב יודע שזה נקרא רגיל בהם כידוע ממנהג המחזיקים כלים אלה, עכ"ל יעו"ש. ויעו"ע בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו אות ד') שכ' בזה"ל, ובפרט אם הוא בבית הרי רגיל בו ובא, עכ"ל, ודו"ק.

29. כ"ד הגרי"י פישר (הליכות אבן ישראל, מועדים ח"א עמ' שפט הערה ה'). וע"ע הערה הבאה.

30. כ"ד הגר"ש וואזנר (שלהי דקייטא לש"ב הרה"ג ר' שמואל ברוך גנוט שליט"א, סימן י'), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (קונט' אם אשכחך, מודיעין עילית תשס"ח, סי' א' ענף ב'). וע"ע שו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ג') שכ' בזה"ל, דמסתמא ריש גלותא לא ה"ז בכל יום ממש ואעפ"כ נקרא רגיל ואסור, עכ"ל; ולא ידעתי מנין לו דאצל ריש גלותא לא ה"ז בכל יום ממש, ואולי משום שבתות וימים טובים, אך היינו דווקא אי נפרש דהתם ה"ז בכלי זמר, וצ"ע.

31. כ"כ בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קלז), וז"ל, ובדבר שמיעת כלי שיר בימי הספירה, יש לאסור גם בבית כשהוא בעצמו, דהא ברבים שהוא לשמחה יתירא מסתבר שאף לרמ"א שמיקל למי שאינו רגיל כשאינו בביה"מ נראה שיאסור בקיבוץ רבים שהוא לכוונת שמחה יתירא גם בכל השנה, עכ"ל. ומבוי' דהא דאסר שירה בקיבוץ רבים, היינו אף לדעת הרמ"א, והיינו טעמא משום דחשיב כמתענג ביותר. ויעו"ע מש"כ בס' דבר שאול (סוטה סי' עג אות ד'), וז"ל, אפשר דניגון בכלי זמר מרובים כתזמורת

27. הנה נתבאר לעיל בסמוך, דאף לדעת רש"י ותוס' דעיקר האיסור נאמר דווקא בביה"מ, מכ"מ יש לאסור אף שלא בביה"מ היכא דרגיל בכך ומתענג ביותר. ויל"ד טובא בגדר 'רגיל בכך'. דהנה א' בהוריות (יג:), דהרגיל בזיתים הוא מן הדברים הקשים לשכחה, וביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו שיח השדה, ח"א קונט' ספר זכרון אות יא סוד"ה והנה) דהיינו אחת לשלשים יום, והוכיח כן מהא דא' בברכות (מ). הרגיל בעדשים אחת לשלשים יום כו' הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום כו', ומבוי' דאפי' שאינו עושה כן אלא אחת לשלשים יום מכ"מ חשיב רגיל. ויל"ד אי יש לדמות מילתא למילתא, וה"ה לנידו"ד דכל ששומע כל"ז אחת לשלשים יום חשיב רגיל בכך, או דלמא האי רגילות לחוד והאי רגילות לחוד. ויעו"ע מאי דאמרו בשבת (כג:), דהרגיל בנר הויין ל' בנים תלמידי חכמים, והתם היינו נר שבת ונר חנוכה, ודו"ק. וע"ע שו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ג'), וע"ע מש"כ שם (ח"י סי' צב סוף אות ב') שצלצול בהפסקה בתלמוד תורה או צלצול הטלפון ל"ה רגיל, וצ"ב. ומצאתי בדברי הפוסקים כמה וכמה גדרים בזה, ונסדר הדברים בס"ד.

28. הנה בדברי התוס', שהם המקור לאסור זמרא שלא בביה"מ היכא דרגיל בכך, מבוי' דהיינו כגון ההוא דריש גלותא דהוה קאים ודמיך בזמרא. ולכאור' ה' מקום לומר, דהיינו דווקא היכא דרגיל לעשות כן בשעה קבועה ביום, אך היכא דאין לו שעה קבועה ביום לשמוע כלי זמר, א"כ אף שלמעשה עושה כן בכל יום, ל"ה בגדר 'רגיל בכך', ואינו אסור כי אם בביה"מ. אך כתבו פוסקי זמנינו דאף בכהא"ז ה"ז בגדר 'רגיל', וכ"כ בס' מסורת משה (ח"ב עמ' קלה) בשם הגר"מ פיינשטיין, וז"ל, ושאלתי לרבינו, איך יש להחשיב מי שמנגן כלי שיר לא בזמן מוגבל, לעת

גדר 'בית המשתה'

ט. נחלקו הפוסקים, אי 'משתה' היינו דווקא היכא דאיכא רק יין, ואם יש שם גם אכילה ל"ח משתה, או דאף בכהא"ג חשיב משתה³². וי"א, דכל סעודת מריעות חשיבא כ'משתה' אף היכא דליכא יין כלל³³.

חומר האיסור ושכר הנוהר בו

י. איסור זה חמור עד למאד, והמזלזל באיסור זה גורם פורענויות רבות לפרט ולכלל, וראה בהרחבה בהערה³⁴. ומלבד זאת, הרגיל בשירה וזמרה משפיע הדבר על

והביא דעה זו רק בשעה"צ, מוכח דלא פסק הכי. וכן נראה לדייק מדברי המאירי (גיטין שם ד"ה כל מיני), דז"ל בתוה"ד, דרך קלות ראש במיני מאכל ומשתה, עכ"ל.

33. יעו"ל לעיל (הערה לא) שהבאנו כן מדברי הגרי"ש אלישיב, אך מאידך, יעו"ל בס' פנינת המקדש (פ"ה סעיף יד) בשם הגר"ר פסח אליהו פאלק שליט"א, דבכהא"ג דליכא יין ל"ח בית המשתה. ובשו"ת תשוה"נ (ח"ו סי' קכז) כ' בזה דרך אמצעית, דסעודה גדולה וחשובה הרי היא חשיבא כביה"מ אף היכא דליכא יין, נולא משום דאיכא אכילה, אלא מטעמא דלהלן]. וז"ל, ולא נתבאר לדעת רש"י והרמ"א מהו גדר משתה יין, אי הכוונה בכהא"ג שמרבה לשתות יין עד שעלול להשתכר, וכגון משתה המיועד לשתית יין, דריבוי יין מרבה שמחתו, וע"כ אסור לנגן בכלי שיר שמרבה יותר שמחתו, או דהכוונה לאסור בסעודה גדולה וחשובה, והא דנקטו משתה יין משום דבזמנם שרגילים היו ביין אז דווקא ביין הי' נחשב סעודה גדולה וחשובה, ואה"נ דבזה"ז דרגילים בסעודה גדולה וחשובה אף בלא יין אסור לנגן ג"כ בכלי שיר. ויש להוכיח ממש"כ הרמ"א להתיר לנגן בכלי שיר בבית חתן וכלה מפני מצות חתן וכלה, ומשמע דלולא מצות שמחת חתן וכלה הי' אסור לנגן, אף שמסתמא לא היו רגילים בזמן הרמ"א בנישואין לשתות יין עד קרוב לשכרות, וכמו בזמנינו, ומינה מוכח דבכל סעודה גדולה וחשובה שרגילים בכך אסור לנגן בכלי שיר, עכ"ל.

34. הנה בסוגי' דסוטה (מח. א"י, אמר רב אודנא

וכיוצא בזה, לכולי עלמא אסור, דהוי כשמחה יתירה של עומדים ושוכבים בשיר, או כגלדאי, ולכך גם רש"י ותוס' יודו בו לאיסור, עכ"ל, אך יש לחלק בין כלי זמר מרובים לבין אנשים מרובים השרים בפה.

ודעת הגרי"ש אלישיב נראה (הערות במסכת סוטה, מח.), דשירה בקיבוץ רבים אסורה אף לדעת רש"י ותוס', אך לא מטעמ' דהאג"מ דהוי כמתענג ביותר, אלא מטעמא דהוי כבית המשתה, והיינו ד'בית המשתה' לא"ד על היין, אלא דבדר"כ כשיושבים בקיבוץ רבים ה"ז על היין, אך לעולם ה"ה כל היכא דיושבים בקיבוץ רבים דחשיב כבית המשתה לענין זה, ואסור אף לדעת רש"י ותוס'. וע"ע מה שנכתוב בזה לק' בסמוך לענין גדר בית המשתה.

32. דעת הרמ"א (בהגהותיו על המרדכי ריש גיטין) בשם מרדכי ישן, ד'משתה' היינו דווקא משתה בלא אכילה, שכן דרך העכו"ם, אך אם יש שם גם אכילה ל"ח משתה. ונראה דהיינו טעמא, לפי שבמשתה בלא אכילה יש שכרות והוללות ובאים ג"כ לידי קלות ראש ופריצות, אבל יין שבתוך המזון אינו משכר, כמב' בירושלמי (פסחים פ"י ה"ו). וכן בשעה"צ (סקכ"ג) הביא דעה זו, אך מדברי המשנ"ב שם משמע דאינו פוסק כן; דבמשנ"ב שם (סקי"ב) כ', דיש למחות באותן היושבים ואוכלין סעודתן ובחורץ עומדים ומנגנים כו' ע"ש, וכ' בשעה"צ שם, דאי איכא התם גם אכילה אין למחות בידם, כיון דדעת הרמ"א בהגהותיו על המרדכי דבכהא"ג ל"ה משתה, וא"כ לדעת רש"י ותוס' הדבר מותר בכהא"ג, וע"כ אין למחות בידם; אך מזה שלא כ' כדעה זו בפשטות,

גלות, רעב, וששתכח תורה מישראל, וגורמין לשפלות לשונא של הקב"ה ולישראל, ונופלין בגיהנם, ויעו"ש עמודי שמים להיעב"ץ (שם אות

ויעו"ש בסידור עמודי שמים להיעב"ץ (שם אות טז) ש"כ בזה"ל, וכאן מקום שראוי להרחיב בו הדיבור, אלמלא לא הי' אלא עוון זה בדינו שאין מתאבלין על ירושלים כראוי, די להאריך גלותנו, והיא בעיני הסיבה קרובה היותר גלויה ועצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורנו, על צווארנו נרדפנו ולא הונח לנו להרגיע בגויים עם שפלותנו עניינו ומורדנו, לפי שיצא האבל הלז מלבנו. בהיותנו שקטים בארץ לא לנו, שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבנו, על כן כמת מלב נשכחנו, מדור לדור נוסף יגון על יגוננו ומכאובנו, וכל אוהב אמת יודה לדברינו, עכ"ל. וביאור דבריו, כמו שנביא לק' (הערה מב) בס"ד מדברי המהר"ל, בביאור הא דאמרו חז"ל (תענית ל: ועוד) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, משום שכשמרגיש בחסרון הגדול הנמצא בקרבנו כשבית המקדש אינו עומג על מכונו, הרי דיראה בבניינו, אך אם מראה שאין דבר זה חשוב לו ואינו מרגיש החסרון, לא יתכן שיחזור אליו דבר שלא הי' חסר לו, וח"ו לא יראה בבניינו; ואשר ע"כ, אדם השומע כלי זמר ואינו מתאבל על החורבן, הרי הוא מראה בכך שאינו מרגיש בחסרון ביהמ"ק, ומחמ"ז מתארכת הגלות רח"ל, אך אם נתחזק ונמנע משמיעת כלי שיר מחמת חורבן ביהמ"ק, הרי שמראים אנו בזה את החסרון שחסרנו בחורבן ביהמ"ק, ועי"ז נזכה בכ"א לראות בבנינו.

ובס' נצח ישראל למהר"ל (פרק כג) כ', שהרגיל בשירה וזמרה מדת הדין פוגעת בו, וז"ל, והדברים הללו ידועים למשכילים למה אמר אודנא דשמעא זמרא תעקר, וזה מפני כי השיר הוא מיוחס למדת הדין, שהרי הלויים היו משוררים בביהמ"ק להמתיק הדינים על האדם, [נראה עוד מה שהבאנו בזה לעיל (הערה ז')], וכאשר משורר ואין ראוי לו פוגע בו מדת הדין וכל הבית אשר שם השיר חרב מכת מדת הדין שמחריב הכל, עכ"ל.

דשמעא זמרא תעקר, ובעיון יעקב (על עין יעקב, סוטה שם) ביאר, דאין הביאור בזה שאנו תעקר, אלא שהוא עצמו יעקר מן העולם, וז"ל, לפי שהוא אינו מתאבל על חורבן הבית נענש באותה מדה שנחרב ביתו, [כוונתו בזה גבי מימרא דרבא דבסמוך], ועוד לפי שכבר עונשו אמור אודנא דשמעא זמרא תעקר דהיינו שנעקר מן העולם הוא וכל אשר לו ואבד זכרו כעוקר אילן עם שרשיו ואין דיוורין בביתו, לכך נחרב כדכתיב בפסוק (ישעי' כד, יב) ושאיה יוכת שער וכדאי' בב"ק (כא.), עכ"ל. ועוד אי' התם, אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא, [והיינו שיהא חורבן בביתו ויתחיל החורבן מסף הבית, ועי' לעיל בסמוך מה שהבאנו בזה מדברי העיון יעקב]. ובעץ יוסף (על עין יעקב, סוטה שם) ביאר בזה בזה"ל, כי סופו שלא יתן לבו לעמל העסק אחרי שלמודה אנו רק לעסוק בדברי הבל ושחוק ושעשוע ויבוא לידי עוני ומחסור עד שלא יתן לבו אף לתקן ביתו כי ישחית, עכ"ל, וע"ע בסמוך מדברי מהר"ל. וע"ע בסידור עמודי שמים להיעב"ץ (דיני תשעה באב 'שער השלכת' חלון ר' אות ח') ש"כ בזה"ל, בעוונותינו הרבים נתקיים לעינינו בימינו בבעלי בתים רבים וגדולים כפלטין של מלכים, שהיו כל ימיהם כחגים והיה תוך וחליל משתיהם, ונסכו לנכרים בתיהם, אע"פ שהי' בידם מעשים טובים, כי גדלה קנאת ה' על הדבר הזה אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ישישו כי ימצאו קבר פתוח גרונם ומרמה תכין בטנם רומו מעט ואינם, עכ"ל.

עוד אי' התם, רב הונא בטיל זמרא, קם מאה אווזי בזוזא ומאה סאה חיטי בזוזא ולא איבעי, אתא רב חסדא זלזיל בה, איבעי אווזא בזוזא ולא משתכח, ע"כ, [והיינו, דכשהקפידו שלא לעבור על איסור זה ולא לשמוע כלי זמר הי' שבע גדול ושפע רב עד שמאה אווזים היו נמכרים בזוז אחד, ואעפ"כ לא היו בנ"א קונים מחמת שהי' שפע רב, ומאידך כשזלזלו באיסור זה נהי' רעב ואף לקנות אווז אחד במאה זוז לא הי'; אך עי' רש"י שם (ד"ה בטל) שמבר' לכאור' דרב הונא גזר כן רק על בני דורו, יעו"ש]. עוד אי' התם, אמר ר' יוחנן, כל השותה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם, ע"כ, והיינו,

רוחניותו לרעה³⁵. והעובר על איסור זה כפרתו שיכוון באחד מג' הצומות לכפר על עוון זה³⁶.

צלולה ובשכל צח, כמה גדול הקלקול כאשר תמיד חוזר במוחו קול שירה וזמרה, אי אפשר לשער מה נורא ההיזק בזה, ומה גם כשעומד להתפלל בכוונת הלב ומוצא עצמו טרוד ונתפס בפח של קולות נעימים שאינם נותנים לו מנוחה כאשר אנו רואים בחוש. ועוד רעה יותר מזה אשר גם אני שמעתי את נערי בני ישראל ההולכים בדרכי הגויים רח"ל, אשר זה דרכם כסל למו להגדיל לשבח לפאר ולרומם מעלת ה'אלי' שלהם - המחבר התופס את לבם ומוחם - ומייפס את שמו בכל מיני ייפויים ומדברים גבוהה גבוהה על אלו המחברים ומזמרים למיניהם, אשר אף אם אינם כופרים ומינים לא עליהם נאמר 'כזה ראה וקדש', ודי בהערה זו, עכ"ל. [יש לציין, שהמשגיח שליט"א כתב את הדברים במאמר זה בשנת תשנ"ה, ומאז שעברו למעלה מעשרים שנה ומיום ליום מצב הדור יורד ויורד, וכמה נזקקים הדברים בימינו אנו אשר אף הבני תורה ובחורי הישיבות מתעסקים ומבלים שעות רבות בשמיעת ניגונים בכלים מכלים שונים, והוא רחום יכפר עון]. וע"ע לעיל (פ"א הערה טו) מה שהעתקנו מדברי הגה"צ ר' שמשון דוד פינקוס, ומשם תדרשנו, וע"ע בקונט' שירה כשרה (להגר"י רצאבי שליט"א, עמ' יד).

36. כ"כ הכה"ח (תקס"ל) בשם ספר יפה ללב (להגר"י פלאג"י, הנדמ"ח סי' תקס סק"ז), וז"ל, והשומע קול מנגנים, כשיצום נפשו ובפרט בג' צומות י"ז בתמוז ותשעה באב ועשירי בטבת שהם מפני החרבן, יכוין עליו לכפר על מה שמע כלי שיר תופים ומחולות בסעודת הרשות, ועל ידי עינוי נפשו תכפר עליו נגד התענוג שלקח מהניגון, והיא תשובת המשקל, עכ"ל. ומקור דברי היפה ללב, מדברי אביו מוהר"ח פלאג"י בספרו תנופה חיים (פר' מטות), וכתב שם רמז לזה במסורה, דמצינו ב' פעמים התנ"ך תיבת 'לענות' [הל' בשו"א, והנ' דגושה], בריש פר' מטות (במדבר ל"ד) כתיב 'כל נדר וכל שבועת איסור לענות נפש', ובתהילים (פח"א) כתיב 'למנצח על מחלת לענות', וביאר ע"פ זה שם, שאם אדם מקיים

35. בס' דרכי החיים (הדרכות והנהגות מהגרמ"י לפקוביץ, ח"א עמ' תטז) מובא בזה"ל, אחד מראשי הישיבות שאל, שברצונו לחזק בשיבתו את התקנה שלא להכניס כלל קלטות של שירים וניגונים לתוך חדרי הפנימי, ויש הטוענים נגדו שבזמנינו שהנפשות רגישות והרבה נתונים בלחצים, יש לאפשר לבחורים להאזין לקלטות של שירים כשרים כדי שיוכלו להביא מרגוע לנפשם. מו"ר (שליט"א) [זצ"ל] שלל טענה זו, וחזק את ראש הישיבה בתקנה זו, והוסיף שעל ידי לימוד התורה באופן הנכון ללא לחץ, מוצאים ומרגידים את אושר החיים והרוגע הנפשי, ומי שיחסר לו זאת הרי לא יועיל לו כלום בשמיעת שירים וניגונים, ורק יוגרם בזה פירצה לביטול הזמן ואוירת הוללות והפקרות, עכ"ל. עוד הביאו שם מדברי הגרמ"י לפקוביץ, שדיבר בכינוס ראשי ישיבות [תשרי תשס"ו] בזה"ל, יש כיום עבודה זרה חדשה שעלולה להטעות את התלמידים, והיא זמרים, הראו לי חוברת שיצאה לאור לאחרונה והמחולקת חנם, בהם מראים תמונות של זמרים וכו' וכו', עבודה זרה חדשה, דבר זה הוא קלקול גדול, והוא פתח להתדרדרות רוחנית גדול, עלינו לשמור את הבנים והתלמידים שלא יסחפו אחרי זה, אף שמדובר בזמרים מתוך הציבור החרדי והחסיד, עכ"ל. עוד הביאו שם מתוך מכתב בכת"י, להתרחק בתכלית הריחוק מלשמוע מוזיקה לא חרדית, כי זה פתח גדול להתדרדרות בשאול תחתית, ואפי' מוזיקה כשרה יביא לידי בטלה ושכחת הלימוד, עכ"ל.

עוד יש להעתיק כאן מה שכתב המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו חיים סלומון שליט"א (קובץ מבקשי תורה כרך ג' עמ' רו ואילך), וז"ל, וזה ודאי סכנה גדולה היא לבני תורה אשר צריכים לברוח ממנה כבורח מן האש, כי אף שיש הרבה טובה בשירה וזמרה במקומה הראוי ובמדה מספקת, אבל מהשמיעה הבלתי מוגבלת מתבלבל המוח לגמרי, וממש בכל עת ובכל שעה מצלצלים הקולות באזניו, והרבה פעמים מזמרים גם בפיו. וכמובן לאומות העולם אין בזה רעה, אבל לאיש ישראל הזקוק ללמוד תורה בדעה

יא. ומגודל עונש המזלזל באיסור זה, אתה למד כמה שכר המקפיד שלא לעבור על איסור זה, ומדה טובה מרובה ממדת פורענות³⁷.

חובת האבילות על חורבן ביהמ"ק

יב. חובה על כ"א ואחד להשתתף בצער השכינה אשר אין לה בית מדור, ולהתאבל על כך שבעוונותינו הרבים בית המקדש חרב³⁸, ויש שהוסיף שכש"כ בדורנו שצריך לנהוג אבילות כיון שכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו³⁹. והמתאבל כראוי על ירושלים איך יערב ויבושם לו לזמר ולנגן⁴⁰, ויש שהוסיף שהטעם העיקרי לעיכוב

לביהמ"ק, וכמב' בב"ב (ס:), אלא דאין הציבור יכול לעמוד בזה, אך לכה"פ עלינו להשתדל שלא להתרשל אלא לדקדק בגזירות האבילות שקבעו לנו חז"ל ולכוין בזה שזה מנחת הדל שלנו, אך אם גם במעט הזה נתרשל כיצד נוכל לצפות שתתעורר בקרבנו איזה הרגשה לצער החורבן כשהתנהגותנו מבטאת ההיפך מאבילות.

39. עי' שו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סו"ס רמו) שכ' בתוה"ד, דיש הטוענים שדיני אבילות על חורבן הבית אינם נוהגים כ"כ בזמנינו, מחמת ריבוי הצרות, וכתב שאדרבה, זוהי הסיבה שצריך יותר לנהוג אבילות על החורבן בדורנו מכיון שיש צרות רבות והם כהמשך לחורבן בית המקדש.

40. בקונט' אל גיל כעמים שיצא לאור בשנת תשכ"ט על ידי כמה מגדולי ויקירי קרתא דשופריא עיה"ק ירושלים, האריכו בגודל העיון ובחומרת הדבר למי שאינו מקפיד בזה, וע"ש שכתבו בזה"ל, הירא את דבר ה' ומשתתף בצערן של ישראל וכואב את גלות השכינה, כביכול, איך יערב ויבושם לו להתענג בתענוגים לשמוע בקול נגינות, הן אמת כי דלוננו מאד ואין אתנו יודע מה חסרנו ומה אבדנו ומה גרמנו בעוונותינו הרבים, ומהו גלות השכינה ועד היכן מגיע צערה וצער העליונים והתחתונים, על זה ידו כל הדוויים, אבל הלא מאמינים אנו ומקוים ומייחלים ומצפים להתגלות כבוד ה' בהדר גאווה ולבנין בית הבחירה מחמד עינינו, ובתפילת כל יום מתפללים ומתחננים ו'לירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם', כי לישועתך קיינו כל היום, 'ותחזינה עינינו

בעצמו 'לענות נפש' דהיינו שצם ומענה את נפשו, אזי שיחשוב לכפר בכך על ה'מחלת לענות' דהיינו על כל המחולות ששמע. ויש להוסיף על כך, דעל ידי זה יתקיים בו 'מחלת', דהיינו שימחלו לו מן השמים על עוון זה.

37. וכמ"ש בסוטה (יא.) ובסנהדרין (ק:), דמדה טובה מרובה ממדת פורענות. ויעו"ע מהרש"א (חי' אגרות סוטה מח.) שכ' בזה"ל, יש לכוון בזה על פי מה ששינוי בפרק הרוואה (ברכות נז.) הרוואה אווה בחלום יצפה לחכמה כו', כי האווה הוא הקולני בעופות טהורים, ולזה המבטל זמר האסור זוכה לרינון החכמה, ומביא הברכה במין האווה הרמז, עכ"ל, וע"ע בס' כרם נטע (קראקא תרנ"ה, סוטה שם).

38. וכבר האריכו בספרים רבים בענין חובת ההתאבלות על ירושלים, [ועי' גמ' גיטין (נז.)], כולי האי מא"ט איענשו, משום דלא איאבול על ירושלים], והחובה המוטלת עלינו להשתתף בצער השכינה אשר אין לה בית מדור, ומשם תדרשנו, ואכמ"ל בזה. ועי' מש"כ בזה בהקדמה בס"ד. והנה כשנעיין במצות זכירת ירושלים נראה בעליל, שאין עניינה זכירה בעלמא בלב או בפה כיתר הזכירות, דא"כ הי' לנו לתקן לקרוא בציבור פעם אחת בשנה מעשה החורבן וכשם שקוראים פרשת זכור, אך כאן תקנו לנו חז"ל אופני זכרון שעל ידם נרגיש בגופנו ונשתתף בצער חורבן ירושלים, וכמ"ש השל"ה (מסכת תענית פרק נר מצוה אות יב) דלעולם צריך לזכור בהחורבן ולעשות זכר בכל פעולותיו. ובעצם חיינו אינם חיים בלא ביהמ"ק, והיינו צריכים להמנע מכל דבר הקשור

הגאולה הוא משום שאין מתאבלים על ירושלים כראוי⁴¹. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה⁴².

פרק ג' - שמחת חתן וכלה

כלי זמור לשמחת חתן וכלה

א. שמחת חתן וכלה מצוה גדולה היא עד מאד¹. אך אעפ"כ, רבים מן הראשונים ס"ל דלא הותר איסור זמרא לצורך שמחת חתן וכלה², אך י"א דלצורך שמחת חתן וכלה

בתופים ומרקדים בנקבים, שנאמר (יחזקאל כח, ג) תופין ונקבין ביום הבראך, ע"כ. ועי' טור (אהע"ז סי' סה) שכ', מצוה גדולה לשמח חתן וכלה, [וע"ע שו"ע (אהע"ז סה, א) שהעתיק דברי הטור 'מצוה לשמח חתן וכלה', וכבר עמדו הנו"כ בזה אמאי השמיט תיבת 'גדולה', ואכמ"ל].

ולענין אי מצוה מה"ת לשמח החתן והכלה, או דאין מצוה זו אלא מדרבנן, יעוי' רמב"ם (פי"ד מהל' אבל ה"א) דנראה מדבריו דמצוה זו מצוה מדבריהם היא ולא מה"ת, וז"ל, מ"ע של דבריהם לבקר חולים כו', וכן לשמח החתן והכלה ולסעודם בכל צרכיהם, עכ"ל. אכן, בסו"ד שם כ' הרמב"ם וז"ל, ואע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך, עכ"ל, [וע"ע ספר המצוות להרמב"ם (מ"ע ח)]. ויש שלמדו בדעת הרמב"ם בזה, דלעולם ס"ל דמצוה מה"ת היא לשמח חתן וכלה, והיינו דנכלל בכלל מצות ואהבת לרעך כמוך, ומש"כ דאי"ז אלא מדרבנן היינו לומר שאינו מפורש בתורה. אך יעוי' שד"ח (מערכת חתן וכלה אות יג) שכ', דמדברי רבים מן האחרונים מב' דס"ל דאין מצוה זו אלא מדרבנן.

2. כ' הרי"ף (ברכות כא: מדפי הרי"ף), וז"ל, פירש גאון, הא דאמר' זמרא דפומא אסיר, ה"מ כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר, אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל לאומרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו

בשובך לציון ברחמים', ואח"כ מזכרים את השיר שהיו הלויים אומרים בביהמ"ק, איך נשים את תחינותינו ותפילותינו פלסתר, בהחליף את הייעוד המקווה והשמחה המיוחלת לשמחה בהבלי העוה"ז, והלא דין גרמא לעיכוב הגאולה ולצערן של ישראל, עכ"ל.

41. וכמו שהבאנו לעיל (הערה לד) מדברי היעב"ץ. 42. כמב' בתענית (ל:) ובב"ב (ס:). ובס' נצח ישראל למהר"ל (פרק כג) ביאר ענין זה, וז"ל, וקאמר כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, כבר אמרנו לך שהחסר הוא שמתהווה ומקבל הויה, והדבר שהוא שלם אין עומד לקבל הויה באשר הוא שלם קודם זה ואין יתהווה, ודבר זה ענין ברור מאד ונתבאר ג"כ בחיבור הזה, והמתאבל על ירושלים והרי הוא חסר בשביל ירושלים, ובשביל שמתאבל זוכה וראה בנחמתה, כי החסר הוא ראוי אל קבלת ההויה, כי ההעדר הוא סיבת ההויה ודבר זה ידוע. אבל מי שאינו מתאבל על ירושלים והנהגה כאילו הוא שלם, וכבר אמרנו כי השלם לא יתהווה ולכך אין רואה בנחמת ציון, ודבר זה ברור מאד למי שמבין דבר זה, עכ"ל. והיינו, שאין מציאות של חזרת דבר אם לא הי' בו חסרון, ולכן דווקא המתאבל על ירושלים ומרגיש בחסרון, יזכה אח"כ ויראה בנחמת ציון במהרה בימינו. וע"ע בשל"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות טו), לאחר שדיבר בענין איסור זמרא, סיים 'והנזהר יראה בנחמת ציון'.

1. עי' פרקי דר' אליעזר (פרק כ'), עשר חופות עשה הקב"ה לאדם בגן עדן, והיו המלאכים מתופפים

נמי מבו' כמבו' מדברי הרי"ף שהביא דבריו, והותר בשמחת חתן וכלה לשורר ולנגן שירות ותשבחות להקב"ה, ואף בבתי משתאות הותר לעשות כן כמבו' בתחילת דבריו, אבל לא הוזכר בדבריו היתר לשמח חתן וכלה בכלי שיר כשאינ בזה הודאה ושבח להקב"ה וכיו"ב.

ואף הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ד) והטו"ש (תקס"ג) לא הזכירו בדבריהם כלל היתר לשורר ולנגן לשמחת חתן וכלה, ולא הזכירו אלא ההיתר של שירות ותשבחות להקב"ה, וראיתי רבים שתמחו בדבריהם אמאי לא הזכירו ההיתר שכתבו הגאונים והרי"ף להתיר לשמחת חתן וכלה, ואחר מחכ"ת, לא התירו הגאונים והרי"ף כלל איסור זמרא לצורך שמחת חתן וכלה, וכמשנ"ת.

ולפ"ז מאי דהוסיף הרמ"א על דברי המחבר שם, דה"ה לצורך מצוה כגון לשמח חתן וכלה הכל שרי, לכא' פליג בזה על דברי המחבר, דהמחבר ס"ל כדעת הרי"ף וסייעתו דלא התירו לשמחת חתן וכלה, ולא התירו כי אם לשירות ותשבחות להקב"ה, והרמ"א ס"ל כדעת התוס', וכמו שצויין כמקור לדברי הרמ"א את דברי התוס' וסייעתם. אך א"כ יש להעיר, דהא לעיל (פ"ב הערה כא) הבאנו דברי הפמ"ג, דהיכא דהרמ"א הביא דעה החולקת על דעת המחבר ולא סיים 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין', לא בא הרמ"א לפסוק כדעה זו לכתחילה, אלא כוונתו דיש לסמוך על דעה זו בדיעבד או בשעה"ד, יעו"ש משנ"ת בזה; ואם כנים הדברים, הרי דהכא י"ל דאף הרמ"א לא נתכוון להתיר לגמרי כלי שיר בשמחת חתן וכלה אף היכא דל"ה שירות ותשבחות, דהא הביא דעה החולקת על דעת המחבר ולא סיים דכן עיקר, [ויל"ד בזה, מכיון דהכא אי"ז בלשון 'ויש אומרים', וע'].

וע"ע לק' בסמוך מדברי התפארת יעקב, שלמד אף בדעת התוס' כדעת הרי"ף וסייעתו, דלא התירו לשמחת חתן וכלה, כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות ואז שרי כמו בבית המשתה. ועוד בדעת הרי"ף וסייעתו, ראה במילואים (סימן ט').

ויש להוסיף, שאין בדברי ראשונים אלו כסתירה למש"כ הראשונים (ראה הערה הבאה) דאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר, ולפיכך כתבו ג"כ כמה ראשונים (ראה הערה הבאה) להתיר לומר לנכרי

מי שמחה בזאת, עכ"ל. המדקדק בדבריו יראה בעליל, דלא התיר לשורר בבתי חתנים אלא משום דהוי דברי שירות ותשבחות להקב"ה, אבל אם אי"ז שירות ותשבחות להקב"ה אסור אף בבתי חתנים, אע"ג דאיכא בזה משום מצות שמחת חתן וכלה, וכן מבואר ממה שהשווה דין בתי חתנים לדין בתי משתאות, והזכיר שניהם בחדא מחתא דבתרווייהו שרי לשורר דברי שירות ותשבחות להקב"ה, ומשמע דלא עדיף בית חתנים מבית משתאות. שוב מצאתי בס"ד שכבר עמד בזה בים של שלמה (פ"ק דגיטין סי' יז), וכ' בזה"ל, ויראה מדבריו, דלא עדיף בית חתנים מבית המשתאות, דלא שרינן לזמר אלא בדברי שירות ותשבחות, עכ"ל. וכן כמה ראשונים העתיקו לשון הרי"ף, וכ"ה בס' תורת האדם להרמב"ן (ענין אבילות ישנה), ובס' האשכול (הל' תפלה), והרא"ש (ברכות פ"ה סי' א'), והר"ן (בחיידושו, גיטין שם), ועוד; והרי דס"ל נמי כדעת הרי"ף, דלא הותר לשורר בשמחת חתן וכלה, כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות להשי"ת, ולא עדיף בית חתנים מבית משתאות דבתרווייהו יש להתיר בגוונא דהוי שירות ותשבחות להשי"ת.

ויען כי ראיתי רבים וטובים שכתבו איפכא בביאור דעת הרי"ף, וכתבו דדעתו דשרי לזמר בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, יצאתי לחקור במקור דברי הרי"ף. ומקור דבריו הוא בתשובת רב האי גאון (הובא באוצר הגאונים גיטין ז.), וז"ל תשובתו, הכין חזינא כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם, וכש"כ בפני חתן וכלה, שמשמחין בקולות של שמחה, ואומרין דברי שירות ותשבחות לפני הקב"ה, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם, וקווי גילוי מלכותו והבטחותיו הטובות, ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל, ופיוטין הרבה על אלו הדרכים וכיוצא בהם, בקול נגינות ובבתי חתנים וכלות ושמחות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהשגירם, ואין אדם מישאל נמנע מכל אלה. אבל זמרא דאמר [אולי צ"ל דאסר] מר עוקבא, בדברים שאינן כסדר הזה, אלא נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח אדם יפה ביופיו ולקלס גיבור בגבורתו, וכיוצא בזאת, כגון של ישמעאלים שנקראין אשעא"ר אלגז"ל [פ'י, שירי חיבה], לא מיבעי' במאנא דאסיר אלא אפי' בפומא בלחוד אסיר, עכ"ל. ומדבריו

התירו, ומשום שאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר³. ופוק חזי דעמא דבר להקל בזה⁴.
ומכ"מ אף בשמחת חתן וכלה אין לשמוח ביותר⁵.

שכתבו דראוי להחמיר והיינו היכא דמתענג ביותר;
אך לא מצאתי לו חבר בזה, ויש לפרש שפיר דברי
התוס' כנ"ל, וצ"ע.

והאחרונים דימו נידו"ז לדברי הראשונים לענין
כל"ז בשמחת חתן וכלה בשבת, דהנה כתבו כמה
ראשונים, [ראבי"ה (הל' יו"ט סי' תשצו), מרדכי
(ביצה סי' תרצו), הגהות אשר"י (ביצה פ"ד סי' ב'
אות ו'), מהרי"ל (הל' עירובי חצירות), טור (או"ח
סי' שלח, ואע"פ שבטור נראה דפליג ע"ד ראבי"ה,
מכ"מ יעו"ש בב"ח דביאר דלא פליג הטור אלא לענין
שאר צרכי מצוה אך מודה לדברי ראבי"ה לענין
שמחת חתן וכלה), ועוד], דאין שמחת חתן וכלה
בלא כלי שיר, ומשו"ה כתבו להתיר לומר לנכרי
בשבת לנגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, משום
דאמירה לנכרי אינה אלא שבות, והא דקיי"ל דאסור
לנגן בכלי שיר בשבת נמי אי"ז אלא משום גזירה
שמא יבוא לתקן כלי שיר, ולצורך שמחת חתן וכלה
לא גזרו רבנן לנגן בכלי שיר. ויעו"ש במהרי"ל
שהביא מעשה שמתה אמו של מושל העיר, וגזר
המושל שבכל שנת האבל על פטירתה לא ינגנו כלל
בכלי שיר בכל שמחת חתן וכלה באותה העיר, והורה
המהרי"ל שיש לצאת מן העיר ולערוך החתונה
במקום אחר כדי שיוכלו לנגן בכלי שיר, דאין שמחת
חתן וכלה בלא כלי שיר. וכן המחבר (שלחב) הביא
דיש מתירים לומר לנכרי בשבת לנגן בכלי שיר
לשמחת חתן וכלה.

וע"ע בן איש חי (שנה א' פר' שופטים אות יח)
וז"ל, ומצוה לשמחם בכלי זמר ואפי' שנעשו
הנישואין תוך י"ב חודש לפטירת אביהם או אמם לא
יבטלו מהם שמחת כלי זמר, וכבר אמרו (כתובות יז.)
מעבירין את המת מלפני הכלה, ועי' במהרי"ל ז"ל
שהורה לעשות חופה במקו"א בשביל כלי זמר
שאינם יכולים להביאו במקומם יעו"ש, ופה עירנו
בזמן עט"ר הרה"ג מו"ר זקני רבי משה חיים זלה"ה,
רצו הקהל לבטל כלי זמר בשמחת חתן וכלה, ולא
רצה הרב מו"ר זלה"ה להסכים לזה, עכ"ל. וע"ע
שו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קיב) שכ', דאם החתן אינו

בשבת לנגן בכל"ש לצורך שמחת חתן וכלה, די"ל
דס"ל כמש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ד תשו' אלף רב),
וז"ל, כי מה שאמרו שאין שמחה אלא בכלי שיר,
אפשר בארצותם הוא, אבל בארצותינו יש שמחה
בבשר ויין ושיר בפה לשורר ולשבח את השי"ת
בשירים וקרובות שתיקנו הראשונים זכרונם לברכה,
עכ"ל.

3. כ"כ התוס' (גיטין ז. ד"ה זמרא), וז"ל, ושיר של
מצוה שרי כגון בשעת חופה שעושין לשמח חתן
וכלה, עכ"ל, ולא הזכירו דהיינו דווקא היכא דהוי
שירות ותשבחות להקב"ה, ומבר' דבשמחת חתן וכלה
הותר היתר מצד עצמו מכיון דהוי לצורך מצוה.
וכ"כ הים של שלמה (הנ"ל הערה קודמת) בדעת
התוס', וז"ל, אכן מדברי התוס' משמע דבית חתנים
שמצוה הוא לשמח חתן וכלה שרי בכל דברי שיר,
רק שלא יהא בה ניבול, עכ"ל. וכ"כ בסמ"ג (עשין
דרבנן ג'), חידושי הר"ן (גיטין שם), הגהות מיימו'
(פ"ה מהל' תעניות אות ד'), הגהות הרמ"א על
המרדכי (ריש גיטין) בשם מרדכי ישן.

אכן, יש מי שפירש אף בדעת התוס', דלא הותר
איסור זמרא בביה"מ על היין אף לצורך שמחת חתן
וכלה, וכדעת הרי"ף וסייעתו הנ"ל. והוא בס' תפארת
יעקב (גיטין ז.), דכתב, דאף התוס' לא התירו היינו
רק לגבי מאי דכתבו קודם לכן בסמוך דראוי להחמיר
בכיוצא דההוא דירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא
שמתענג ביותר, [ובמקו"א ביארנו דהיינו דווקא היכא
דאף רגיל בכך], ובזה יש להחמיר אף אם אי"ז
בביה"מ, וע"ז כתבו התוס' דמכ"מ לשמחת חתן וכלה
דהוי צורך מצוה אין להחמיר בחומרא זו, אך עיקר
האיסור דהיינו בביה"מ לא הותר אף לצורך שמחת
חתן וכלה, כי אם היכא שאומרים שירות ותשבחות,
וכדעת הרי"ף וסייעתו. ועם שהדברים מתיישבים
בדברי התוס', כיון שכתבו בזה"ל, וראוי להחמיר
בכיוצא דההוא דירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא
שמתענג ביותר, ושיר של מצוה שרי כגון בשעת
חופה שעושין לשמח חתן וכלה, עכ"ל, ושפיר מצינן
לפרש דמש"כ דשיר של מצוה שרי קאי רק אמה

דין שבעת ימי המשתה

ב. נחלקו האחרונים אי היתר זה היינו דווקא ביום חתונתם, או אף בכל שבעת ימי המשתה.⁶

הרי הם מחוברים לחשמל וכדו', ובדר"כ עוברים בנגינה בכלים אלו באיסורים דאז, ולא התירו הראשונים הנ"ל אלא בכלי נגינה שאין בהם אלא הגזירה דרבנן שמא יבוא לתקן כלי שיר.

4. וכן פסק בערך לחם למהריק"ש (תקס"ג), וז"ל, אבל לנגן ולשורר ולשמח חתן וכלה שרי מפני שהוא שיר של מצוה, עכ"ל, ולא נזכר בדבריו דהיינו דווקא בשירות ותשבחות. וכ"כ בשלחן שלמה (תקס"ד), וז"ל, ובסעודת מצוה יש להתיר בין בפה בין בכלי וכש"כ לכבוד חתן וכלה, עכ"ל, והיינו נמי מלבד ההיתר שכ' שם לעיל מינה (ס"ג) בגוונא דהוי שירות ותשבחות. וכ"כ השל"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד), וז"ל, ואסור בין בכלי בין בפה, אם לא שמשורר בפה דברי שירו ותשבחות, ואין היתר אלא לשמח חתן וכלה ביום חתונתם, אז מותר אף בכלי שיר, עכ"ל.

5. כ"כ המג"א (תקס"א), וכן הביא המשנ"ב (סקט"ז), דאע"פ שכ' הרמ"א דלשמחת חתן וכלה הכל שרי, מכ"מ אין לשמוח ביותר. והמג"א ציין כמקור לדבריו את דברי הגמ' בברכות (לא), וכוונתו לעובדא דאי' התם גבי מר ברי' דרבינא דעבד חילולא לברי', חזינהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא, אייתי כוסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואעציבו. ועי' נמי סי' עמודי שמים להיעב"ץ (הל' תשעה באב) שכ' בזה"ל, אמנם החתונה אין בי כח לאסור משום שמחת חתן וכלה דניחא להו בהכי ודאי כו', ואפ"ה לא שפיר דמי לבדוחי טובא בכל גוונא, משום (משלי יד, כג) בכל עצב יהיה מותר, עכ"ל.

6. עי' של"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד), וז"ל, ואין היתר אלא לשמח חתן וכלה ביום חתונתם, אז מותר אף בכלי שיר, עכ"ל, ובפשטות מבו' מדבריו דאין להתיר בכל שבעת ימי המשתה, אלא דווקא ביום חתונתם מלבד. [אכן, יעוי' בס' פנינת המקדש (פ"ה הערה לח) שכ' לדחות בזה, דלא נתכוון השל"ה לאפוקי שאר הסעודות שעושים בשבעת ימי המשתה,

רוצה להביא כלי זמר, יש לכופף אותו כשם שכופין אותו לעשות סעודה. וע"ע שו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' פה) כ', שאפשר לשלם המעות לבעלי הנגינה ממצות מעשר, לפי שהוא בכלל גמילות חסדים.

ולמעשה לענין אמירה לנכרי בשבת לנגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, כבר כתבו האחרונים להחמיר בזה, ויעוי' כנה"ג (הגה"ט סי' שלח) ובמשנ"ב (שלח, ח) שהביאו שיש מחמירים, ועי' כה"ח (שם סקי"ד) שהביא מס' ערך השלחן (שם סק"א), שהביא דעת הרמב"ן (הו"ד בשו"ת הריב"ש סי' פז) שלא התירו שבו דשבות לצורך מצוה אלא בגוונא דאין לו הנאה כלל ממעשה זה, ולפ"ז בנידו"ד שאם יאמר לנכרי לנגן לו בכלי שיר הרי דיהא לו הנאה ממעשה זה, אין להתיר כלל. ועי' ערוה"ש (שלח, י) שכ' בזה בזה"ל, וגם בזמנינו לא שמענו היתר זה, אפי' לומר לאינו יהודי לנגן בשבת לכבוד חתן וכלה, ובכל המדינות נהגו איסור בזה כו', ואפי' בער"ש לא יאמר לו לבוא לנגן בשבת, וכן המנהג פשוט ואין לשנות כו', וחלילה להתיר בזה, עכ"ל. ועי' נמי בן איש חי (שנה א' פר' שופטים אות יח) וז"ל, ופה עירנו הי' מנהג מקדם, כשיצא החתן מביהכ"נ בשבת שחרית ילכו הגויים לפניו בכלי זמר וגם בכיתו היו מנגנים כו', ותהילות לק"ל יתברך קודם כמה שנים נתבטל מנהג זה לגמרי לא ישמע ולא יפקד עוד, עכ"ל. וע"ע שד"ח (מערכת חתן וכלה אות יג) שכ', דהראשונים שפסקו להתיר אמירה לנכרי לנגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, לא אמרו כן אלא מצד הדין, ומצד המנהג שהיו נוהגים בדורות הראשונים שכונתם וכל מעשיהם היו לשם שמים, ומדבר המותר ע"פ הדין לא היו פורצים להתיר דברים האסורים, אמנם בדורות האחרונים אשר בעונותינו רבו פורצי גדר התורה אם יהא היתר לנגן בכלי שיר ע"י נכרי, יבואו לידי כמה איסורים קלים וחמורים בחילול שבת ויו"ט, ומשו"ה אין להתיר בזה"ז. ועוד יש להוסיף, שבוה"ז רוב כלי הנגינה

מנהג ירושלים שלא לנגן בכלי זמר בחתונות

ג. מנהג ירושלים ע"פ תקנת גדולי הדורות, שלא לנגן בכלי זמר בחתונות⁷. ואיסור זה

דבעקבות מגיפת חולירע שפרצה בירושלים בתקופה זו והפילה חללים רבים וביניהם כמה גאוני עולם, התכנסו כמה מרבני ירושלים וגזרו באיסור חמור ולטותא דרבנן לבל יהין איש או אשה לשורר בכלי זמר בנישואין, וזאת מאחר ובשאלת חלום שעשה אחד מגדולי הדור [הגר"מ אירבך] נתברר שהמגיפה פקדה אותם משום שלא הקפידו אנשי ירושלים על כבודו של הכותל המערבי, ואכן תוך כמה ימים פסקה המגיפה. וכן מבו' בשו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח, הל' שמירת הגוף והנפש סי' קב), וז"ל, ושמעתי ממרנא הגאון מבריסק זצלה"ה שבודאי בירושלים ראוי עכ"פ, והביא מהא דשבת (קי). כי נח כו' ע"ש, והרי החורבן לעינינו, עכ"ל. וכן בס' ציר נאמן (להגאון ר' יהושע זאב זיסענווין תלמיד המהרי"ל דיסקין, סוף מאמר שערי התפילה) מבו' להדי', דטעם התקנה היתה משום חורבן בית אלוקינו אשר לפני עיני יושבי ירושלים תמיד, והוא כמי שמתו מוטל לפניו, ומשו"ה תקנו שלא לנגן בכלי זמר בחתונות בירושלים. ועי' נמי בס' אות חיים ושלום (להגה"ק ממונקאטש, יו"ד סי' רסה 'אות שלום' סקכ"ט), וז"ל, שמעתי שהמנהג בתוככי ירושלים עיה"ק תובב"א, דאף בחתונות נזהרים שם כו' שלא לנגן בכלי שיר במינים ועוגב רק בתוף, והוא אצלם כפי המקובל ומתוקן מגדולי ירושלים מדורות הקודמים זצ"ל, לירושלים עיה"ק ביד ומשמרת יתירה גם מה שמותר לכו"ע במקו"א במזמוטי חתן וכלה, משום אם אשכחן כו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, עכ"ל.

ב. בס' שלמי שמחה (פרק מח) האריך לבאר, דטעם האיסור אינו משום אבילות החורבן, אלא עיקר טעם התקנה היתה לחזק גברי הצניעות שלא יפרצו הנשים והנערות להכנס לפנים ממחיצת הגברים לראות את הכלי זמר ואת המנגנים, ובפרט שכלי זמר הי' דבר נדיר בתקופה זו בירושלים. וכן בס' הליכות חנוך (עמ' עה) כ' בשם הגר"ח פאדווא, שתקנה זו נתקנה משום פריצות, ועיו"ש דבעצם עיקר

אלא לאפקי שאר סעודות מצוה, אך לעולם לשמחת חתן וכלה יש להתיר אף בשבעת ימי המשתה, וצ"ע]. ומאידך, יעוי' ים של שלמה (פ"ק דגיטין סי' יז) שכ' להדי' להתיר אף בשאר ימי המשתה, וז"ל, אף שבתוס' (גיטין ז. ד"ה זמרא) לא הוזכר אלא חופה, מכ"מ מאחר שכתב שיר של מצוה שהוא לשמח חתן וכלה, א"כ כל ימי המשתה בכלל. וכ"ה לכאו' לפי דעת האחרונים דיש להתיר לנגן בכלי זמר בכל סעומ"צ, ומה שכ' התוס' והראשונים לשמחת חתן וכלה לא"ד נקטו, אלא ה"ה בכל סעודת מצוה, [אלא דאף להאחרונים דס"ל דלא התירו הראשונים אלא לשמחת חתן וכלה ולא לכל סעומ"צ, מכ"מ י"ל דכל שבעת ימי המשתה חשיבי חתן וכלה לענין זה להתיר כלי זמר, ודו"ק]. וכן נקט עיקר בשו"ת להורו"נ (ח"י סי' מט אות ה'), וכ"ד הגרי"ש אלישיב (בית חתנים ח"ב פרק כד הע' יא ד"ה ונראה).

והנה מצינו לענין דינא דאין מערבין שמחה בשמחה, [דמהא"ט קיי"ל דאין עושין נישואין בחולו של מועד], דהיינו דווקא לענין הנישואין עצמם, אך שאר ימי המשתה יכולים שפיר להיות ברגל, ולפיכך שרי לעשות נישואין סמוך לרגל באופן שימי המשתה יהיו אף בימי הרגל; ובטעם הדבר כ' המשנ"ב (תקמוי), וז"ל, שאין עיקר השמחה אלא תחילת הנישואין, עכ"ל, ומקור הדבר הוא בגמ' ערוכה (מוע"ק ט). ד'עיקר שמחה חד יומא הוא, ולפ"ז שפיר יש לחלק אף בנידוד' ולומר, דמה שהתירו הראשונים לנגן בכל"ש לשמחת חתן וכלה, היינו דווקא ביום חתונתם, אך לא בשאר ימי המשתה, וכן מש"כ הראשונים דיש להתיר אמירה לנכרי בשבת שינגן בכל"ש לשמחת חתן וכלה, י"ל דאי"ז אלא דווקא ביום החתונה, אך לא בשאר שבעת ימי המשתה, וצ"ע.

7. תקנה זו נתקנה בשנת תרכ"ה ע"י הגאון ר' מאיר אירבך זצ"ל מקאליש בעל אמרי בינה, בעצה והסכמה אחת עם גדולי ירושלים, להמנע מלנגן בכלי זמר בשמחת נישואין בירושלים. ובטעם תקנה זו נאמרו ב' טעמים: א. בס' בית חתנים (פרק יז) כ',

איסור חמור הוא, ועדות מסורה בידינו על אחד שלא חשש לתקנה זו ונענש קשה⁸. ותקנה זו נוהגת לדורות ויש למחות על העוברים עליה⁹.

בני עדות המזרח בתקנה זו

ד. בני עדות המזרח לא קיבלו עליהם תקנה זו¹⁰.

ה. בני אשכנז מותרים להשתתף בחתונות של בני עדות המזרח בירושלים אף שיש שם כלי שיר¹¹, ואף מותרים לנגן עבורם בכלי שיר¹². אך אין להשתתף בחתונות בירושלים שיש בהם כלי שיר באיסור¹³.

(ק.), אמר להו אביי דילמא חיזיא דרבנן טרקיה דלית ליה אסותא, דכתיב (קהלת יח) ופורץ גדר ישכנו נחש, [וע"ע ציוני הלכה (להגרי"ש אלישיב, נישואין עמ' רנו)].

9. שו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח, הל' שמירת הגוף והנפש סי' קב). והגאונים שליט"א חברי הביד"צ דהעדה החרדית בירושלים, הוציאו בשנים האחרונות כמ"פ מכתב לעורר שוב בענין זה, דתקנה זו נתקנה לדורות ויש להקפיד ולהזהר בה. וכשיש סיבות מיוחדות שלא לנהוג בתקנה זו, כגון בחתונות של בעלי תשובה, שיש שהקילו לעשות בכלי זמר כדי לקרב רחוקים הבאים לחתונה, יש לעשות הכל על פי חכם.

10. כ"ה הסכמת כל הפוסקים. ועי' בס' ציוני הלכה (נישואין עמ' רנו) בשם הגרי"ש אלישיב, דלבני עדות המזרח אין להחמיר כלל בזה, דכיון דאינם בכלל התקנה הרי דיש לנהוג כדברי מהרי"ל (הל' עירובי חצירות) שכ' דאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר, ורק בני אשכנז שעליהם נתקנה התקנה יש להם לנהוג כתקנה זו.

11. עי' שו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סי' צה ד"ה ובדבר הריקודין) שכ' לגבי מנהגי האבילות בספיה"ע, דאדם הנוהג במנהגי האבילות הימים שלאחר ל"ג בעומר, יכול להשתתף בימים אלו בשמחת נישואין שעורך אדם אחר שנוהג את מנהגי האבילות קודם ל"ג בעומר, כיון שלאותו אדם אין איסור בזה כלל, וכ"ד הגרש"ז אורבך (הליכו"ש ספיה"ע פ"א סי"ט) והגרי"ש אלישיב (הלכות חג בחג ספיה"ע פ"ז הע' 91), וכ"כ בס' שלמי תודה (בין המצרים עמ' כג)

התקנה היתה רק בירושלים העתיקה, אולם מכיון שכבר התרגלו נשארה התקנה אף על ירושלים החדשה, וכפה"נ דמחמת מעשה זה החליטו כי במקום החורבן כדאי הוא בית אלוקינו לתקן תקנה זו. ועי' נמי בס' ישמח ישראל (אברמסון, פרק כ' הערה ג' ד"ה ובחופת), וז"ל, שמעתי מהרה"ג ר' וכו' שיש לו קבלה מהג"ר מיכל זילבר שליט"א, ששמע מיהודי אחד ששמע מחתן האמרי בינה, שהאמרי בינה תיקן התקנה בירושלים עיר הקודש שלא ינגנו בכלי זמר חוץ מבתוף, משום שהדבר הי' גורם לתקלות בענייני צניעות מחמת הישמעאלים שהיו מגיעים לראות את החתונה, ולא כמו שפורסם שסיבת התקנה הי' משום ענין אחר, עכ"ל.

ואף שלכאור' תקנה זו סותרת את דברי הראשונים שכתבו דאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר, מכ"מ כ' בשו"ת ישא יוסף (ח"א סי' קכ) בשם הגרי"ש אלישיב, שכיון שגם לאחר התקנה הותר לתופף בתופים בחתונות בירושלים, הר"ז מספיק כדי לקיים המצוה לשמח חתן וכלה בכלי שיר, [ועי' לקמן לענין תוף אי חשיב בגדר 'כלי שיר', ודו"ק]. [ולכאור' אי נימא דטעם התקנה הי' משום פריצות וכו', הרי דלק"מ, דכיון דראו גדולי הדור שהכלי זמר יכולים לגרום לדברים גרועים ביותר, הרי שמוטב שיבטלו מנהג כלי זמר בשמחת חתן וכלה].

8. עי' שו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח, הלכות שמירת הגוף והנפש סי' קא), וז"ל, הגאון בעל אמרי בינה ז"ל כפי ששמעתי עשה האיסור, ואחד שלא חשש וזלזל בו נענש קשה רח"ל, עכ"ל. ועו"כ שם (סי' קב) בשם הגר"ח מברסק, שהוא כעין מאי דאי' בשבת

אורחים העורכים חתונה בירושלים, והמסתעף

1. אנשים מקהילות שונות שבאו לגור בירושלים לאחר התקנה, וכן אורחים שעורכים חתונה בירושלים, יש להם להחמיר ולנהוג כתקנה זו¹⁴.

הזמר, אבל מספקא לי לענין השהי' וההשתתפות בשמחה ללא נטילת חלק בריקוד, וצ"ע, עכ"ל.
14. הנה יל"ע האם תקנה זו נתקנה על אנשי ירושלים, ולפ"ז אנשים הבאים מחוץ לירושלים לערוך חתונה בירושלים, מותרים לעשות החתונה עם כלי שיר, או דלמא אין התקנה על אנשי ירושלים אלא על העיר ירושלים, ולפ"ז צריכים לנהוג כמנהג המקום ואין להם להביא כלי שיר לחתונה זו. ונפק"מ נמי בנידו"ז, אי בני ירושלים העורכים חתונה מחוץ לירושלים צריכים ג"כ להקפיד על תקנה זו או לא, דאי נימא דתקנה זו הרי היא תקנה על אנשי ירושלים הרי שיהיו אסורים להביא כלי שיר אע"פ שעורכים החתונה מחוץ לירושלים, אך אי נימא דתקנה זו נתקנה על העיר ירושלים, א"כ מותרים לעשות החתונה מחוץ לירושלים בכלי שיר. ובס' ישמח לב (ח"א עמ' קעה) כ' בשם הגר"ח פ' שיינברג, דמעיקר התקנה לא נתייבב לנהוג כתקנה זו אלא הגרים בירושלים בתקופה זו, אך הבאים לגור בירושלים לאחר התקנה אינם בכלל התקנה, אלא דמכ"מ נהגו אף הם להחמיר ולהקפיד בזה. אך הגר"א נבנצאל שליט"א נקט (ירושלים במועדיה, בין המצרים עמ' רלט), דתקנה זו נתקנה על העיר ירושלים, ולפיכך כ' שאף הבאים לגור בירושלים לאחר התקנה, וכן אורחים העורכים החתונות בירושלים, הרי הם בכלל התקנה ואין להם להביא כלי שיר לחתונה. וכמדומה שלמעשה נוהגים להחמיר בזה. ובשם הגר"ז אוירבך הביאו (ועלהו לא יבול ח"א עמ' רה), שנשאל ע"י אחד מבני חו"ל שערך חתונה בשכות הר נוף בירושלים, ואם לא הי' מביא כלי זמר לחתונה היתה אמו מצטערת מאד, ושאל האם מותר הוא להביא כלי זמר, והשיב הגרש"א דכיון שהוא בן חו"ל הרי דמעיקה"ד אינו צריך לקבל על עצמו את התקנה, [ולכא"ו היינו משום דאין התקנה על העיר ירושלים אלא על אנשי ירושלים], ומכ"מ אם יכול יערוך החתונה עם כלי

בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, דשרי להנהוג כהרמ"א להשתתף בחתונה של מי שנוהג כהמחבר, [היכא שלדעת הרמ"א הדבר אסור ולדעת המחבר הדבר מותר, וכגון בביהמ"צ]. אכן, עי' שו"ת חת"ס (או"ח סי' קמב ד"ה ואע"ג) וז"ל, לא יהיה המסדר קידושין או אחד מבני החופה בזה השנה ביום ר"ח אייר או ל"ג בעומר אפי' בעיר אחרת דהוי תרתי דסתרי אהדרי, עכ"ל, והיינו אע"ג שחבירו עורך את החתונה בהיתר כיון שנוהג את מנהגי האבילות בימים אחרים, וצ"ע, ולק' בדיני ספיה"ע נאריך בזה בס"ד. ונחזור לענייננו, דמעתה י"ל דה"ה לנידו"ד, דכיון דלאדם מבני עדות המזרח אין איסור כלל לנגן בכלי שיר בחתונות בירושלים, הרי שיהא מותר לבני אשכנז להשתתף בחתונה זו. ובס' פנינת המקדש (פ"ו ס"ח) כ' כן גם לנידו"ד בשם הגרמ"ש קליין שליט"א, והוסיף, אף להמנח"י (ח"ד סי' פד אות ה-יא) שכו' לאסור בנידון הנ"ל לענין ספיה"ע, מכ"מ יש להתיר בנידו"ד, משום שתקנה זו אינה אלא על בעלי השמחה, וכיון שבעלי השמחה אינם עוברים איסור בכך הרי דיהא שרי להשתתף בחתונה זו, ודווקא לענין ספיה"ע שהאיסור שייך על כל המשתתפים, יש לדון לאסור בזה.

12. כ"ד הגר"ח פ' שיינברג (ישמח לב ח"א עמ' קעה), וע"ע הערה הבאה.
13. הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' שצ אות י') בשם הגר"י פ"ש. וע"ע בס' ישמח לב (ח"א עמ' קעד, בשם קונט' לקנות חכמה עמ' 13) בשם הגר"ש אלישיב, שאם הוזמן לחתונה שיש בה תזמורת שלא כדין, יעשה שאלת חכם אי שרי לי' לילך לשם. וע"ע מש"כ הגרש"א שטרן שליט"א (מוסף שבת קודש פר' שמות תשס"ג עמ' 29), וז"ל, ונסתפקתי אם האיסור הוא על בעל השמחה ועל המזמרים בכלים אלו, או שהאיסור על כל הקהל המשתתף בשמחה זו, ונמצא שיהא אסור ליטול חלק בשמחה זו, ופשוט בעיני שאין ראוי להשתתף בשמחת הריקודין לצלילי כלי

ז. בני ירושלים מותרים לעשות חתונות בכלי שיר מחוץ לירושלים.¹⁵

דין ירושלים החדשה, והמסתתף

ח. תקנה זו נוהגת אף בירושלים החדשה¹⁶, ואף מחוץ לירושלים עד תחום שבת¹⁷. ומושבים הסמוכים לירושלים, אם נקראים בפי האנשים כחלק מירושלים, נוהגת התקנה גם בהם.¹⁸

כלי הנגינה האסורים

ט. נקטי' עיקר, שאף כלי נגינה אחד בכלל התקנה, וראה הערה¹⁹.

18. עי' שו"ת ישא יוסף (להגר"י אפרתי שליט"א, ח"א סי' קכ) בשם הגרי"ש אלישיב, לגבי מושב 'אורה' הסמוך לירושלים, שקובע מקום לעצמו ואינו בכלל התקנה לאסור כלי זמר בחתונות בירושלים, [וע"ש שהגרי"ש אלישיב נהג לכתוב בכתובה בחתונות הנערכות במושב זה, 'מושב אורה ליד ירושלים']. ועוד שם (סי' קכא) לענין גבעת זאב, שאף הוא קובע מקום לעצמו ואינו בכלל התקנה. ונראה מדבריו שם, דכל מקום ומקום תלוי הדבר האם בפי האנשים נחשב המקום כחלק מירושלים או כמקום נפרד בפנ"ע, וצ"ע.

19. כ"ד הגר"ז אוירבך (קובץ בנתיבות ההלכה גליון מד עמ' 445) והגרי"ש אלישיב (שבות יצחק פורים שם), שאף כלי נגינה אחד נאסר בתקנה זו, ולא הותר לנגן כלל בכלי נגינה. וכן מנהג בני אשכנז כיום, שאין מנגנים בחתונות בירושלים בכלי נגינה כלל, מלבד בתופים וכדלהלן. אך דעת הגר"פ שיינברג (ישמח לב ח"א עמ' קעה), דכלי נגינה אחד לא נאסר בכלל התקנה, ומותר לנגן בו; והוסיף, שאף 'אורגן' נחשב ככלי נגינה אחד, על אף שיכול להשמע ככלי נגינה רבים. אך בשו"ת ישא יוסף (ח"א סי' קכב) כ', ש'אורגן' דינו ככלי נגינה רבים כיון שמשמיע קולות שונים. והנה בכלל האיסור נכלל אף טיפ וכדו', וכמב' להדי' בשו"ת שלמת חיים (הנרמ"ח, הל' שמירת הגוף והנפש סי' ק'), וז"ל, בענין תקנת עיר הקודש שלא לנגן בכלי שיר בשמחת חתונה, האם מותר בתיבה המזמרת שקורין גראמעפא"ן, דאולי זה

נגינה אחד, [והיינו בדמקום האפשר יש להם להחמיר ולנהוג כתקנה זו].

15. כן נוהג עלמא, ועי' הערה קודמת.

16. כ"ד הגר"ז אוירבך (ירושלים במועדיה, ביהמ"צ עמ' רלט), ויעו"ש שהוסיף עוד בזה"ל, עם זאת הוסיף שעיקר חומר התקנה מן הדין בתוקף חרם, זה דווקא בירושלים הישנה, עכ"ל. וכ"כ בס' הליכות חנוך (להגר"ח פדאווא, עמ' עד), שעיקר התקנה היתה רק בעיר העתיקה, אלא דמכיון שכבר התרגלו לכך נשארה התקנה אף על ירושלים החדשה, יעו"ש. וכ"ד הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק פורים עמ' צב, וכ"ה בס' ציוני הלכה נישואין עמ' רנח יעו"ש עוד), שתקנה זו נוהגת אף בירושלים החדשה. וכ"ד הגר"ש וואזנר (הגר"ש"א שטרן שליט"א בשמו, מוסף שבת קודש פר' שמות תשס"ג עמ' 29) דאף היא בכלל התקנה, שהרי בזמן התקנה קיבלו עליהם תקנה זו אף תושבי ירושלים שמחוץ לחומות, וא"כ מה בכך שהתרחבה העיר.

17. כ"ד הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק שם). ויעו"י גמ' חולין (ק). אמר לי' ולית לך נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם, אמר לי' חוץ לתחום אכלתינהו, ע"כ, ומב' דכל שהוא עדיין בתוך תחום שבת יש לו לנהוג שם במנהגי העיר. וכ"כ הרמ"א (בדיני מנהגים וחרמי הקהל, יו"ד סי' רכח סעיף לג), שאין לעבור על החרם כל זמן שהוא בתחום העיר, וכ"כ הב"י (או"ח סי' תקעד ד"ה ומ"ש רבינו בשם ריב"א), וע"ע שעה"צ (תקעד, ה).

י. תופים, אינם נכללים בכלל התקנה, ומותר לתופף אף בכמה תופים²⁰.

סעודות 'תנאים' ושבע ברכות

יא. סעודת 'תנאים' וסעודת שבע ברכות וכדו', הרי הם בכלל התקנה, ואסור לנגן בהם בכלי שיר²¹.

דבטייף לא גזרו דל"ש כ"כ טעם זה, ודו"ק.
20. כ"ד הגרש"ז אורבך (קובץ בנתיבות ההלכה גליון מד עמ' 445), הגר"ש אלישיב (שו"ת ישא יוסף ח"א סי' קכ, שבות יצחק פורים עמ' צב), ושאר פוסקים, וכן נהוג עלמא. ובטעם הדבר תופים אינם נכללים בכלל התקנה, יעו"ש שבות יצחק (שם) שביאר, מכיון שא"א לנגן בו מנגינה אלא לעשות בו 'קצב' בלבד, הרי אינו נכלל בכלל כלי נגינה. [אך עי' מתני' דסוטה (מט.) דגזרו על האירוס, ובפירש"י שם, ודו"ק]. [וע"ע בס' ציוני הלכה (נישואין עמ' רנח) שכ' בשם הגר"ש אלישיב, דאע"פ שיש איזה אמצעים טכנולוגיים המשפרים את הקול, כל כמה שהוא קול של תוף הרי דאי"ז בכלל התקנה]. ובס' ירושלים במועדיה (ביהמ"צ עמ' רמ) ביאר, דאי נימא שטעם התקנה היתה משום הפריצות שהיתה מצויה בירושלים מחמת שהיו מנגנים בכלי שיר, [ואין טעם התקנה משום אבילות החורבן], י"ל דמשו"ה התירו לתופף בתופים, מכיון דאדרבה עי"ז לא ישמעו את קול הנשים, וכדמצינו במרים הנביאה בשעה ששרו ישראל שירת הים, שלקחה התוף בידה (שמות טו, ב) כדי שלא ישמעו את שירת הנשים. [וכע"ז בס' ועלהו לא יבול (ח"א עמ' רד) בשם הגרא"ד רוזנטל, וז"ל, המנהג להביא תופים לחתונה נבע מכך שהיו עורכים את סעודות החתונה בבתים בעיר העתיקה, הגברים ישבו בחדר אחד והנשים בחדר אחר, הנשים היו רגילות אז לשיר יותר ממה שהן רגילות כיום, וכדי שהגברים לא ישמעו את קולן ה' מתופף שה' נמצא בין הגברים והנשים, ממילא לא נשמע קולן של הנשים, ומזה נשתרש המנהג שמביאים תופים לחתונה, אך פשוט שאין להביא כלי נגינה אחר, עכ"ל, יעו"ש].

21. כ"ד הגרש"ז אורבך (שלמי שמחה פרק מח עמ' שלה), הגר"ש אלישיב (שו"ת ישא יוסף ח"א סי'

הוי כמו שיר בפה דהרי מזמרת רק מה שקלטת דיבורים של אדם, אולם זה הוי רק ע"פ רוב, אבל לפעמים גם קולטת ניוונים של כלי שיר, עכ"ל השואל, והשיב הגר"ח זוננפלד וז"ל, ודאי ג"ז בכלל, עכ"ל. ועכ"פ, לכאור' נפק"מ בהנ"ל אף לענין טייף, דהרי הוא כאורגן המשמיע כמה קולות שונים, ותל"י בהנ"ל אי חשיב ככלי נגינה אחד או ככלי נגינה רבים.

עוד לענין טייף, עי' מש"כ הגרש"א שטרן שליט"א (קובץ שערי הוראה ח"א עמ' קסו, מוסף שבת קודש פר' שמות תשס"ג עמ' 29) בשם הגר"ש וואזנר, שטייף אינו בכלל תקנה זו, משום שהוא סוג כלי השונה לגמרי מכל"ז שעליהם נתקנה התקנה, ואף שדעת הגר"ש וואזנר בכמה מקומות לענין איסור זמרא בזה"ז, דאין להקל בטייף מטעם מש"כ החלקת יעקב דכלי זה לא ה' בשעת הגזירה ולא נאסר, משום שבאיסור זמרא היתה הגזירה על כל משמיע קול מכל מין שהוא, וכמבואר מלשון הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ד), משא"כ בתקנה זו שנתקנה על כלי נגינה, הרי דאין לאסור אלא כלי נגינה כעין מה שה' בתקופה זו, ודו"ק. אכן כמשנ"ת, דדעת הגר"ח זוננפלד דאף טייף הרי הוא בכלל תקנה זו, וכ"ד הגרש"ז אורבך (שלמי מועד פרק מח) והגר"ש אלישיב (ציוני הלכה נישואין עמ' רנז), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי' לג, יעו"ש), והמליץ על כך הגר"ש"א, דלא התירו כלי שני אלא בשבת בלבד. ולכאור' נידו"ז אי טייף הרי הוא בכלל התקנה או לא, י"ל דתל"י במשנ"ת לעיל (הערה ז') חילוקי דעות בטעם התקנה, דאי טעם התקנה הרי הוא משום חורבן הבית הרי דלכאור' אין לחלק בין טייף לשאר כלי שיר, ואף טייף הרי הוא בכלל התקנה, משא"כ אי נימא דטעם האיסור הוא משום הפריצות שהיתה נגרמת מחמת הכלי זמר בחתונות וכו', הרי די"ל

שאר סעודות מצוה

יב. שאר סעודות מצוה, נחלקו הפוסקים האם אף הם בכלל התקנה²².

היתה שלא לנגן בכלי שיר אף בשמחת נישואין. [ומכ"מ כ' שם הגר"מ גרוס, דבשמחת בית השואבה מותר לנגן בכלי שיר אף בירושלים, משום דהוי יו"ט, וצ"ע]. וכן נקט הגר"א נבנצאל שליט"א (תשובות אביגדור הלוי או"ח עמ' תא), שהתקנה היתה אף על סעודת נישואין, וכש"כ בשאר סעודות מצוה, וכ"ד הגר"נ קופשיץ שליט"א (קונט' איך נשיר, וסבוצקי, עמוד נט). ואפשר דרב"ז תלוי בטעמי התקנה, דאי נימא דטעם התקנה משום הפריצות שהיתה מצוה בשמחת נישואין, י"ל דלא חששו אלא בשמחת נישואין ומשום מעשה שהי', ובשמחת נישואין השמחה גדולה וכו', אך בשאר סעודות מצוה לא גזרו, משא"כ אי נימא דטעם התקנה משום דבני ירושלים צריכים להתאבל יותר על החורבן משום דהוי כמותו מוטל לפניו, הרי דלכא' אי אמרי' דיש לאסור בשמחת נישואין כש"כ דיש לאסור בשאר סעודות מצוה, וצ"ע.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' רכא) נמי כ' לדון בזה, אי תקנה זו היינו דווקא בשמחת נישואין או אף בשאר סעודות מצוה, ונראה שלא הכריע דבר ברור בזה. וז"ל, ועכשיו לכא' יש לדון ק"ו, דאם בשמחת נישואין שהיא מצוה רבה דחינן הכלי שיר כיון שאנו כאבל שאסור אצלו שמחה כל י"ב חודש, כש"כ בשמחת בית השואבה [וכדו'] שבזה"ז היא רק לזכר בעלמא, שאין לזה שום יסוד חוץ למקדש, לכא' ודאי שראוי ה' לאסור בזה בירושלים כו'. ונראה שאסור דווקא על הנישואין שהוא דבר המצוי בכל ימות השנה, אבל לא הוסיפו לאסור השמחה שהוא רק בחג הסוכות והכוונה למצות שמחת החג, ומנהג ישראל כן בעיה"ק, וכמדומני שכך המנהג שרק בנישואין לבד גזרו וכמ"ש, עכ"ל. ולכא' האי טעמא שכ' לענין שמחת בית השואבה, שרב"ז אינו מצוי בכל ימות השנה, אינו שייך לענין סעודת ברית מילה ושאר סעודות מצוה המצויות בכל ימות השנה, וצ"ע.

קכב), הגר"א ודנברג (שלמי שמחה שם הערה 61), ושאר פוסקים, דאע"ג דלא נאסר בתקנה זו לנגן בכלי זמר אלא בשמחת חתן וכלה, מכ"מ סעודת שבע ברכות אף היא בכלל התקנה, דאף בסעודה זו הרי המצוה היא לשמח חתן וכלה, אך בשאר סעודות מצוה לא נאסר, [ועי' הערה הבאה]. אכן, דעת הגר"י פישר (שלמי שמחה שם בהערה) להקל בזה, ולא נאסר בתקנה זו אלא בסעודת נישואין ולא בסעודות שבע ברכות. ולדעת הפוסקים הנ"ל דיש לאסור אף בסעודת שבע ברכות, יל"ד לענין סעודת תנאים, אי אף סעודה זו חשיבא כשמחת חתן וכלה ואסור לנגן בכל"ז אף בסעודה זו, או דלמא כיון דאכתי אינם חתן וכלה הרי דאי"ז בכלל התקנה, דלא תקנו אלא בחתן וכלה. ובשו"ת ישא יוסף (שם) כ' בשם הגר"ש אלישיב, דה"ה סעודת תנאים שהרי היא בכלל האיסור, ומה שתקנו לסעודת נישואין היינו סעודת נישואין וכל המסתעף לה, ואף סעודת תנאים בכלל האיסור; אך בס' ציוני הלכה (נישואין עמ' רנט) כ' בשמו, דלא נאסר מחמ"ז אלא בסעודת שבע ברכות אך לא בסעודת תנאים, כיון דאכתי אינם 'חתן וכלה'.

22. לענין שאר סעודות מצוה, דעת הגר"ש אלישיב (שו"ת ישא יוסף ח"א סו"ס קכא), שלא נאסר בכלל התקנה אלא שמחת נישואין והמסתעף, אך בלא"ה ואפי' בשאר סעודות לא נאסר כלל, [והיינו דלא תקנו תקנה מיוחדת בירושלים לאסור אף המותר מדינא], וכן מב' דעת הגר"ש אוירבך (שלמי שמחה שם), ודעת הגר"י פישר (שלמי שמחה שם בהערה). אך בס' אום אני חומה (להגר"מ גרוס שליט"א, ח"ב סי' רמב) כ' וז"ל, והנה כידוע גזרו האמרי בינה בצירוף גדולי ירושלים וצ"ל על איסור כלי שיר אף בנישואין, ומסתבר דלכל דבר מצוה נמי בכלל הגזירה, ולפ"ז בירושלים ליכא היתרא דידן, עכ"ל. והיינו, דהתקנה שתקנו גדולי ירושלים שלא לנגן בכלי שיר בשמחת נישואין, הר"ז כש"כ לשאר סעודות מצוה, והתקנה

פרק ד' - סעודות מצוה

כלי זמר בסעודות מצוה

א. י"א דלא התירו הראשונים לנגן בכלי זמר אלא לשמחת חתן וכלה, אך בשאר סעודות מצוה לא התירו¹. אך י"א, דה"ה בשאר סעודות מצוה דשרי לשורר ולנגן בכלי זמר².

לשמחת חתן וכלה התירו. ויש שכתבו שאין להוכיח מדבריו דלא הותר בכל סעודת מצוה, והוא לא איירי אלא לענין סעודת ברית מילה משום צערא דינוקא. אך נראה דזה אינו, דהמתבונן בדבריו יראה דלא כתב דטעמא דלא הותר בסעודת ברית מילה הוא משום צערא דינוקא וראי' לכך מהא דלא אמרי' בסעודת ברית מילה 'שהשמחה במעונו', אלא כ' דכיון דאי"ז לכבוד שמים אלא לכבוד עצמן לא הותר לעבור מחמ"ז על איסורא דזמרא, ובפרט שעתה שכבר עברה המצוה 'לשמחה מה זו עושה', והוסיף לזה טעם נוסף השייך לענין סעודת ברית מילה, דאיכא בזה נמי צערא דינוקא, דמשו"ה לא אמרי' בסעודת ברית מילה 'שהשמחה במעונו', אך אי"ז עיקר טעמי, ודו"ק.

וכדעת היעב"ץ דלא התירו בכל סעודת מצוה אלא לשמחת חתן וכלה בלבד, נראה דכ"ה דעת השל"ה, דהא כ' השל"ה (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד), דלא התירו בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, אלא ביום חתונתם בלבד, ולא בשבעת ימי המשתה, עכ"ד, והנה אי נימא דהאי היתרא שייך בכל סעודת מצוה, מאי גרע סעודת שבע ברכות משאר סעודות מצוה, וע"כ דס"ל להשל"ה דהתירו הראשונים רק לשמחת חתן וכלה ולא לשאר סעומ"צ, וק"ל. וכן בס' יפה ללב (תקס"ז) כ' לדייק בדעת הרמ"א, דס"ל דלא התירו כי אם בשמחת חתן וכלה, ולא בשאר סעודות מצוה. וכן מבר' בשו"ת ר"י מליסא (סימן ד'), וע"ע בס' מועד לכל חי (למהר"ח פלאג'י, סי' י"א אות צו) שהביא דברי היעב"ץ, ונראה שהסכים לדבריו, וכן נקט הכה"ח (סקל"ד), וכן מבר' בשו"ת משנה שכיר (אור"ח סי' רכג אות א'), וכן מבר' בשו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סי' נב, ובליקוטי תשובות העתקנו

1. לכאור' יש לדייק כן מדברי הראשונים שכ' להתיר לנגן בכלי זמר לשמחת חתן וכלה, ולא אישתמיט לחד מינייהו להביא דוגמא אחרת לדבר, ומשמע דבאמת לא התירו אלא בשמחת חתן וכלה, ודו"ק. וכן עי' ב"י (סי' תקס) ועוד מן האחרונים, שהביאו כמקור להתיר לנגן בכל"ז בשמחת חתן וכלה, את דברי מהר"ל שכ' דאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר, ומשמע נמי דמהא"ט הרי דיש להתיר בשמחת חתן וכלה, אך אין להתיר בשאר סעומ"צ, ודו"ק.

וכן כ' להדרי' בסידור עמודי שמים להיעב"ץ (הלכות תשעה באב, שער השלכת חלון ו' אות ג), וז"ל, מכאן אתה דן קל וחומר, לאותן קלי דעת שמפורזין מעות לחזן לנגן על סעודת ברית כשעושין מי שברך, כי הוא עוון פלילי, ולא ידעתי מהיכן בא המנהג הרע הזה במדינה זו המשובשת בגסות" (עי' יבמות קטו.), להקל ראש באיסור חמור כזה, לא לכבוד שמים כי אם לכבוד עצמן, ואף שאמרו ז"ל (שבת קל.) כל מצוה שקבלו עליהם ישראל בשמחה עדיין עושין אותה בשמחה, לא אמרו לעשות בה איסור ח"ו, ולא נתכוונו אלא ללב שמח מעצמו בקיום המצוה, פקודי ה' משמחי לב (תהלים יט, ט), ולא שניגון המזמר יעורר השמחה, כש"כ אחר שכבר נתקיימה המצוה בשמחה ובטוב לבב, לשמחה מה זו עושה עתה ככה (קהלת ב, ב), הלא די בשמחת הסעודה ברכה, ואפילו ברכת 'שהשמחה במעונו' אין לה מקום בכאן משום צערא דינוקא (כתובות ח.), על אחת כמה וכמה שלא לזמר להנאה גופנית בלבד שחלף עבר מעשה המצוה, עכ"ל. ומבר' מדבריו דלא התירו היתר מצד עצמו בכל סעודת מצוה, [כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות להקב"ה], ורק

ח"א סי' קסו), וז"ל, אם הוא לדבר מצוה משמע מתוס' ומרמ"א שמותר אף שאינו לשמחת חתן וכלה, דהא נקטו 'כגון' בבית חתן וכלה הכל שרי, ומשמע דחתן וכלה שנקטו הוא רק לציור וה"ה לכל דבר מצוה, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת זקן אהרון (לרבינו אליהו הלוי, סי' ריג), שלחן שלמה (תקסד), הגהות מוהר"א אזולאי על הלבוש (לבעל חסד לאברהם וזקנו של החיד"א, כן משמע מדבריו בסק"ז), כה"ח (סקל"ד) שכן מנהג העולם, אות חיים ושלום (מונקאטש, יר"ד סי' רסה 'אות שלום' סק"ט, יעו"ש שהאריך לדחות דברי היעב"ץ הנ"ל), ועוד. וכ"כ בשו"ת פאת שדך (להגרש"ד מונק, סי' נו), וז"ל, מכ"מ בזה"ז מקילין לפעמים אף בשאר מצוות, וכבר נהגו בדורות שלפנינו כעין זה, עכ"ל. וכן בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות סי' מז) כ' דמנהג העולם להקל בסעודות מצוה כגון בר מצוה וכדו', ויש להם על מי לסמוך. וכן נקטו עיקר הגר"י פישר (עי' הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שצ הערה יב) והגר"ש וואזנר (עי' שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט ד"ה ולמעשה), ובשו"ת משנת יוסף (ח"י סי' צב), וכע"ז דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א [עי' דולה ומשקה (עמ' רט) שהביאו תשובתו לענין זה, ד'המנהג להקל], ועוד.

ויש שדייקו כדעה זו מדברי המאירי (גיטין שם), וז"ל, כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות, ושלא לכוין בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה, אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה, אסור לשמעו ולהשתעשע בו, עכ"ל, ומבו' דכל שיש בו צד מצוה שרי, ולפ"ז י"ל דשרי בכל סעומ"צ. שוב מצאתי בס' אוצר הגאונים (גיטין שם), שהביאו תשובת רב האי גאון, שכ' לענין אדם העומד בבית המלוכה להגן על ישראל, לשמוע שירה ונגינה, ולכא' טעמו משום דהוי צורך מצוה, והרי לן דכל שהוא צורך מצוה שרי. אך דב"ז צ"ע, דהא רב האי גאון גופי' ס"ל לענין שמחת חתן וכלה, דלא התירו בזה היתר מצד עצמו, ואין להתיר אף לשמחת חתן וכלה אא"כ הוי שירות ותשבחות, וע"כ שמה שהתיר לאדם העומד בבית המלוכה להגן על ישראל לשמוע שירה ונגינה, היינו מטעמא אחרינא, וצ"ע.

תשובתו), ניעו"ש שכ' בטעם הדבר שלא הביאו הפוסקים איסור נגינה ושמיעת כלי זמרימי הספירה, משום דבלא"ה הר"ז אסור בכל ימות השנה, ולא הותר בשאר ימות השנה כי אם בסעודת נישואין, וקיי"ל דאסור לעשות נישואין בימי הספירה, עכ"ד, והרי לן דס"ל דלא הותר בשאר סעומ"צ וכגון ברית מילה וכדו', דאל"ה הא משכח"ל סעודת ברית מילה ושאר סעומ"צ אף בימי הספירה, וק"ל], וכ"ד הגר"מ פיינשטיין (מסורת משה ח"א אות שכז), ניעו"ש שכ' שלא התיר לנגן בכל"ז בסעודת בר מצוה ורק בחתונות התיר, ולכא' כוונתו משום דלא הותר כל היכא דהוי סעומ"צ אלא דווקא לשמחת חתן וכלה, דהא סעודת בר מצוה לכו"ע חשיבא סעומ"צ], וכ"כ בשו"ת תשוה"נ (ח"ו סי' קכז, יעו"ש), ועוד. וע"ע בס' ישמח ישראל (אברמסון, פרק יא הערה לא), שהאריך להוכיח מדברי פוסקים רבים כדעה זו.

ולענ"ד הסברא נותנת כדעה זו, דאף אי נימא דהתירו לשמחת חתן וכלה מכ"מ לא התירו בשאר סעודות מצוה, דמאי שנא לשמוע כלי זמר או לשורר בפה בסעודת מצוה כשאי"ז שירות ותשבחות, מלשמוע כלי זמר ולשורר בפה בביתו, דבשלמא לצורך שמחת חתן וכלה, כיון דהמצוה עצמה של שמחת חתן וכלה היא ע"י השירה והנגינה יהא שרי, אך בשאר סעודות מצוה אמאי לא יאסר, דהא בשירה עצמה ליכא שום דבר מצוה, ומדי טעמא נתייר משום שהסעודה הרי היא סעודת מצוה; ואדרבה, צלע"ג על דעת הפוסקים דיש להתיר כל"ז בכל סעודת מצוה, וה' יאיר עיני. ולכא' לטענה זו נתכוון היעב"ץ במש"כ בסו"ד, 'שחלף עבר מעשה המצוה', ודו"ק.

2. מאידך, מצינו לרבים מן הפוסקים שכ', דמש"כ הראשונים להתיר כלי זמר לשמחת חתן וכלה, ה"ה בשאר סעודות מצוה. ולכא' יש לדייק כן מדברי התוס' (גיטין ז. ד"ה זמרא), שהוא מקור האי היתרא דכלי זמר לשמחת חתן וכלה, שכ' התוס' 'כגון לשמחת חתן וכלה' כו', ומאה דהוסיפו 'כגון' י"ל דכוונתם להתיר בכל סעודת מצוה ולא"ד לשמחת חתן וכלה. וכן הרמ"א (תקסג), הביא דברי התוס' בזה הלשון, דלצורך מצוה 'כגון' לשמחת חתן וכלה הכל שרי. וכ"כ לדייק בשו"ת אגרות משה (או"ח

גדר סעודת מצוה

ב. אלא דיש לדון טובא מהו גדר סעודת מצוה לענין זה³.

סעודת שבת ויו"ט

ג. סעודת שבת ויו"ט, נחלקו הראשונים אי חשיבי סעודות מצוה⁴. וה"ה לענין סעודת מלוה מלכה⁵.

מדברי התוס', דאע"ג שהותר לאכול סעומ"צ בביהכ"נ, וכגון סעודת ברית מילה וכיו"ב, מכ"מ אכתי אי"ז היתר לאכול סעודות שבת בביהכ"נ, והרי לן לכאור' דדעת התוס' דסעודת שבת ל"ח סעומ"צ. ודב"ז לכאור' צ"ע, דהא למעשה איכא מצוה לאכול סעודה בשבת, ובין אי נימא דמצות עונג שבת דאור' היא או דרבנן מכ"מ ודאי דמצוה איכא בזה, ואמאי נאסר לאכול סעודות אלו בביהכ"נ. ולכאור' הביאור בזה, דאע"ג דאיכא עונג שבת, מכ"מ כיון דאין הסעודה נקבעת לצורך מצוה מסויימת כגון נישואין או ברית מילה, ועוד, דאין העיקר הסעודה אלא העיקר בזה הוא התוצאה שיהא לו עונג, לפיכך ל"ח סעומ"צ, ודו"ק. שוב מצאתי בחידושי רבינו דוד (פסחים שם) שביאר כע"ז, וז"ל, ואית לן למימר שאעפ"כ אין סעודת שבת ויו"ט דומה למצה, שאכילת מצה קבועה עליו חובה על כל פנים, ואם לא יהא יכול לאוכלה אלא אכילה גסה לא יהא בידו לקיים מצות מצה בשנה זו כלל שהיא מצוה עוברת, אבל סעודת שבת ויו"ט אינו חייב בהן אלא כדי לקיים עונג שבת ויו"ט, ואם אין האכילה מהנה אותו אינו חייב בה כלל, שאינו מוצא בה לא הנאה ולא תענוג כו', עכ"ל. וע"ע שו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סוף סי' נה), ודו"ק.

וכדברי התוס' הנ"ל כתבו נמי הרא"ש (ב"ב פ"ק סי' ד'), הרשב"א (שו"ת, ח"ד סי' רעח), המאירי (מגילה כח:), הנמק"י (פסחים שם), ועוד ראשונים. אך מאידך, דעת הסמ"ג (עשין כט), אור"ז (ח"ב סי' שפח), ארחות חיים (לרא"ה מלוניל, הל' קידוש היום אות ח'), ספר המנהיג (הל' שבת אות יג), מהר"ם חלאווה (פסחים שם), דשרי לאכול סעודות שבת בביהכ"נ משום דחשיבי סעודות מצוה. ויש

3. דהנה מצינו בכמה וכמה עניינים, שכתבו הפוסקים כמה גדרים איזה סעודות חשיבי לסעודות מצוה, ונפק"מ לעניינים רבים, וכגון מי שנדר שלא יאכל כי אם בסעומ"צ, ולענין עשיית סעודה זו בער"ש, ולענין עשיית סעודה זו בביהכ"נ, ולענין להיפטר מחיוב תענית בכורות בער"פ מחמת ההשתתפות בסעודה זו, ועוד רבים], ואין לדמות מילתא למילתא בענין זה, ויש מן הסעודות נמי דאיכא מעלה ומצוה לאוכלם, אך מכ"מ אין להחשיבם לסעודות מצוה לכל פרטיה ודיניה. ובס"ד אסדר הדברים כפי מה שירי יד כה"ה מגעת. ויש לציין בתחילה, דכל מה שאכתוב בזה, היינו דווקא להדעות דס"ל להתיר איסורא דזמרא בכל סעודת מצוה ולא"ד בשמחת חתן וכלה, אך רבים מן הפוסקים ס"ל דלא התיירו אלא לשמחת חתן וכלה, ולדידהו אין צריך לכל אריכות זו.

4. גרסינן במגילה (כח:), ת"ר בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן ואין שותין בהן וכו', וכ"פ הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ו) ובטוש"ע (קנא,א). ובפסחים (קא). אי', דלשמואל טעמא דמילתא דמקדשין בבית הכנסת בשבת, לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו בבי כנישתא, ע"כ. והק' התוס' (פסחים שם ד"ה דאכלו) וז"ל, וא"ת והא אמרי' בפרק בני העיר (מגילה שם), בתי כנסיות אין אוכלים בהן ואין שותין בהן, אע"ג דאכילה ושת' של מצוה מותר כדאמרי' בירושלמי שהיו אוכלים שם בקידוש החודש, וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הברלה וברית מילה, מכ"מ שאינה של מצוה אסור כו', וי"ל, דלא"ד בבי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכין לביהכ"נ קרי בי כנישתא ומשם היו שומעים הקידוש, עכ"ל. ומבוי' לכאור'

סעודות שעושים בחנוכה

ד. נחלקו הראשונים והפוסקים, אי איכא מצוה להרבות בסעודה בימי החנוכה⁶. ואם

מכ"ז לא חזינן דדין סעודת מצוה יש לסעודת מלוה מלכה, ולפיכך שרי לזמר בה ולנגן בכלי זמר, דהם איירי שהשירה נעשית בשבח והודאה להקב"ה וכיו"ב, ודו"ק.

6. הנה לענין סעודות שעושין בחנוכה, כבר הארכנו בס"ד בקונט' שמן המור (בני ברק ה'תשע"ח, פרק טו ס"א ובהערות), ונביא בס"ד תמצית הדברים. הנה בברייתא (שבת כא:) לא נזכר כי אם שעשאום ימים טובים בהלל והודאה, ובפשטות נראה דלא קבעום למשתה ושמחה. וז"ל הטור (סי' תרע), והי' אומר הר"מ מרוטנבורג ז"ל (וכ"ה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תרה, ובשו"ת תשב"ץ קטן סי' קע), שריבוי הסעודות שמרבים בהם הן סעודות הרשות, שלא קבעום [-לימי החנוכה] אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה, עכ"ל. ובב"י (ד"ה והיה) הביא, דכ"ה נמי דעת המרדכי (פסחים סי' תרה). וכ"פ בשו"ע (תרעב). וכן מב' מדברי כמה אחרונים, שכתבו דאם אומרים בהם שירות ותשבחות הו' סעודות מצוה, ומשמע דבלא"ה ל"ה סעומ"צ, וראה הערה הבאה.

ובטעמא דמילתא שלא תיקנו ימי חנוכה למשתה ושמחה אלא להלל ולהודאה בלבד, ושאיני מימי הפורים שתקנו למשתה ושמחה, ידועים דברי הלבוש (סי' תרע) והב"ח (סי' תרע ד"ה והיה) שביארו, [והוב"ד במשנ"ב (שם סק"ו) ושאר אחרונים], דבפורים היתה הגזירה ע"ז שנהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב.), ומשו"ה היתה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופים, ואף אם היו ממירים דתם לא הי' מקבל אותם, ומשו"ה זכר לנס תקנו חז"ל ימי משתה ושמחה; משא"כ בחנוכה הגזירה היתה על שנתרשלו בעבודה, ומשו"ה היתה הגזירה על הנפשות, ואם היו ממירים דתם היו מבטלים הגזירה, ומשו"ה זכר לנס קבעום חכמים לימים אלו להלל והודאה להשי"ת, על שהי' לנו לאלוקים ולא עובדו מעבודתו. אך בהגהות מרדכי (שם) כ', דאעפ"כ נראה דאיכא מצוה באכילה בחנוכה, דהא קי"ל (שבת

שכתבו, די"ל דאף התוס' מודו דסעודות שבת הו' סעומ"צ, אלא שהק' על לשון הגמ' 'דאכלי ושתי בבי כנישתא' דמשמע דהיינו במשך כל ימות השבוע, ולזה כתבו התוס' כנ"ל דאיירי שהיו אוכלים בחדרים הסמוכים לביהכ"נ, ואה"נ דסעודות שבת הו' שרי להו לאכול אף בביהכ"נ עצמו, כיון דחשיבי סעודות מצוה, אך מכ"מ פשטות דברי התוס' כמשנ"ת, דסעודות שבת ל"ה סעומ"צ.

ולכאור' ה"נ לענין סעודות יו"ט, דאי נימא דסעודות שבת חשיבי סעודות מצוה ה"ה נמי סעודות יו"ט, וה"ה איפכא, ועי'.

5. הנה זהו ודאי דאיכא חיוב לאכול סעודה רביעית במוצ"ש, והיינו הסעודה הנקראת 'סעודת מלוה מלכה', ואכמ"ל בזה בפרטי ודיני חיוב סעודה זו. אך לכאור' אין דינה שונה מדין שאר סעודות שבת ויו"ט שנתבאר לעיל בסמוך, שנחלקו בזה הראשונים אי דין סעומ"צ להם או לא.

ועי' מחזור ויטרי (סי' קג), וז"ל, מה שאומרים זמירות במוצאי שבת מנהג כשר הוא, משל לבני מדינה המלוים את המלך כשיוצא מן העיר בקולות וכינורות ונבלים, כך ישראל מלוין יציאת שבת מלכה בשמחה ובשירים, כך נזרקה מפי רבינו יוסף טוב עלם בר' שמואל זצ"ל, עכ"ל. וכע"ז כ' באור זרוע (הל' שבת סי' צה), וז"ל, ראיתי בתשו' הגאונים וכמדומה אני שהיתה בתשובת רבינו יוסף טוב עלם זצ"ל, שנשאל על מה שאנו נוהגים במלכותנו בארץ כנען לומר הבדלות ופיוטים שנתפייטו מאליהו זכור לטוב במוצאי שבת אם המנהג כשר ואם לאו, והשיב דודאי מנהג נכון וכשר הוא שמכבדין את השבת ביציאתה כבני אדם המלוין את המלך בשמחה ובשירים, ושוב מצאתי כתוב בשם ר"ת, שהי' אומר שמצא בהגדה, משל לכלה שמלוים אותה בזמירות ושירות, ושבת נקראת מלכה וכלה, עכ"ל. [וע"ע בקובץ בית אהרן וישראל (גליון סד עמ' קיג הע' 18) שהביאו, שאדמו"ר ר' אהרן הגדול מקרלין הי' מנגן בעצמו בסעודת מלוה מלכה, יעו"ש עוד]. אך

מהרש"ל וסייעתו, דקבעו יומי דחנוכה למשתה ושמחה, יעו"ש. וכ"כ בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רפג), דאבוה"ק נוהגין לעשות סעודות בחנוכה. וי"א, דאף לדעה קמיתא דלא תקנו ימי החנוכה למשתה ושמחה אלא להלל והודאה, מכ"מ איכא קצת מצוה בסעודות שעושים בחנוכה, משום שבאותם הימים ה' חנוכה המזבח. וכ"כ הרמ"א (תרעב), וז"ל, וי"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותן הימים ה' חנוכה המזבח, עכ"ל, ובמשנ"ב (סק"ז) ביאר בזה"ל, ר"ל בכ"ה בכסלו, כדאי' במדרש דמלאכת המשכן נגמר בכ"ה בכסלו, אלא שהמתין הקב"ה בהקמה עד ניסן שנולד בו יצחק, ואמר הקב"ה עלי לשלם לכסלו, ושילם לו חנוכה בית חשמונאי, וגם שם בימי אנטיוכוס טמאו ההיכל, ועשו חנוכה הבית בשמונה ימים אלו, עכ"ל.

ואגב אורחא אדבר בזה, לדעת הפוסקים דאיכא מצוה באכילת סעודות בחנוכה, אי איכא חיוב לאכול בשר ולשתות יין בסעודות אלו. ולפי מה שהבאנו מדברי המעשה רוקח, לכאו' נראה דלשי' הראשונים דקבעו ימים אלו למשתה ושמחה, איכא חיוב לאכול בשר ולשתות יין, דהא קיי"ל (פסחים קט). דאין שמחה אלא בבשר ויין. וע"ע שו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רפג) שהביא שי"א דאיכא חיוב בימי החנוכה באכילת בשר ובשתיית יין. והנה במשנ"ב (תקכט, כ) כ' בזה"ל, ואפי' הוא מסגף עצמו מפני תשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות, עכ"ל, ולכאו' מבו' מדבריו דאיכא חיוב לאכול בשר ולשתות יין בימי חנוכה. אך ביאר הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני שבת ח"ד עמ' שנט), דלעולם ליכא חיוב אכילת בשר בחנוכה, אלא דאם נמנע מאכילת בשר מחמת סיגוף, הר"ז כתענית, ותענית אסורה בחנוכה, וכן ביארו הגר"ח קניבסקי שליט"א (תורת המועדים על שונה הלכות, תרע, ה) והגר"א נבנצאל שליט"א (ביצחק יקרא' על המשנ"ב שם). [וכן הגר"ש אלישיב לא נהג לשתות יין בימי החנוכה (איש על העדה מועדים עמ' רנד), וע"ע בזה בשו"ת מנחת פרי (ח"ד סי' מט)].

כא: דאסור להתענות בחנוכה. והב"ח (שם ד"ה ולענין) דייק כדעה זו מדברי הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ומגילה ה"ג), שכ' בזה"ל, התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו כו' ימי שמחה והלל, עכ"ל, ומשמע דאיכא בהו מצות שמחה; וכן דייק המעשה רוקח (על הר"מ שם) בדעת הרמב"ם, דהסעודות בחנוכה הרי הם סעודות מצוה, דהא אין שמחה אלא בבשר ויין, והר"מ כ' דימים אלו נתקנו לימי שמחה; [אך עי' בס' יד אליהו (על הר"מ שם, נדפס בס' אוצר מפרשי הי"ד החזקה), דכ' לדחות ראי' זו, דאין כוונת הר"מ אלא דאסורין בהספד ובתענית, אך לעולם ליכא בהו מצות משתה ושמחה, וכ"כ לדחות ראי' זו בקונט' חנוכה ומגילה (להגר"ח"א טורצין, סימן י') בשם הרב מבריסק, ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' מג אות ב')]. וכן דייק הב"ח שם בדעת ראבי"ה (סוף הלכות חנוכה), דס"ל דאם לא אמר על הניסים מחזירים אותו, ומשמע דלא סגי לי' בלא אכילת פת, והיי"ט משום דאיכא מצות משתה ושמחה בחנוכה. וכן משמע מדברי התוס' (תענית יח: ד"ה הלכה), דכתבו דאסור להתענות בחנוכה ובפורים, דיום משתה ושמחה כתיב, ומשמע דאיכא מצות שמחה בחנוכה. וכן מבו' ברא"ש (מו"ק פ"ג סי' פז), דחנוכה ימי שמחה נינהו דכתיב (תהלים קיח, כד) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. וכ"כ במנהגי מהר"ש (סי' תקמ). ומלשון רש"י לכאו' יש להוכיח כב' הדעות, דז"ל רש"י (שבת שם ד"ה ועשאו), ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה, לא שאסורים במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה, עכ"ל, ומסוף דבריו משמע דלא נקבעו למשתה ושמחה, אך מאידך מתחילת דבריו שכ' דאי"ז כיו"ט לגב"ז שלא נאסרו במלאכה, משמע דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין.

ורבים מגדולי האחרונים פסקו כדעה זו, דאיכא מצוה להרבות בסעודה בחנוכה, וכ"ד מהרש"ל (שו"ת סי' פה, ים של שלמה ב"ק פ"ז סי' לז), וכ"ד מטה משה (סי' תתקצג), ב"ח (ד"ה ולענין הלכה), ט"ז (סק"ד), ועוד. ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדרי רביעאה סי' קיט) כ', דבמגילת תענית מבו' כדעת

אומרים בהם שירות ותשבחות, לכו"ע הוי סעודות מצוה⁷, [אך אעפ"כ לכאו' לא עדיף מסעודות שבת ויו"ט, עי' לעיל⁸ בסמוך]. ובפורים לכו"ע איכא מצוה בעשיית משתה וסעודה⁹.

סעודה בל"ג בעומר

ה. לענין סעודה בל"ג בעומר ראה הערה¹⁰.

סעודת ראש חודש

ו. מצוה לקבוע סעודה בראש חודש¹¹. [ולענין סעודת ליל ר"ח, עי' הערה¹²]. ויל"ע אי הותר איסור זמרא בסעודה זו¹³.

אלא כוונתו משום שהיו מסובים שם ת"ח בסעודה זו, וכמב' להדי' בדבריו שם. והגר"ש ודנברג שליט"א העירני למש"כ מהרי"ל במקו"א (הל' סעודה, ויעו"ש בהערות בהוצאת מכון ירושלים), דביום ל"ג בעומר ה' עושה סעודת סיום המסכת שנלמדה בישיבה, והי' מזמין כל הבעלי בתים שבעיר לסעודה זו, ומעתה אפשר דכוונת מהרי"ל הכא דהוי סעומ"צ משום שהי' בה סיום מסכת, ודו"ק.

11. כ' הטור (סי' תיט) וז"ל, ומצוה להרבות בסעודות ראש חודש, דגרסין במגילה (ה). באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין כו', אבל סעודת פורים וסעודת ראש חודש, אלמא דמצוה היא דחשיב ל' בהדי סעודת פורים, ואיתקש נמי למועד דכתיב (במדבר י'), וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, וכתיב גבי דוד (שמואל א' כ, כט) כי זבח משפחה לנו, וראש חודש ה' דכתיב (שם פסוק כז) ויהי ממחרת החודש, ואיתא נמי בפסיקתא (דרב כהנא, פסקא כח) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה חוץ ממה שמוציא בשבתות וימים טובים וראשי חדשים וחולו של מועד, עכ"ל הטור. ובספר הרוקח (סי' רכח) כ' בזה"ל, מצוה לאכול בר"ח כמו במועד, עכ"ל. ובכל בו (סי' מג) כ' ג' טעמים למצות סעודה בר"ח, חדא משום דיום זה כפרה הוא לישראל, ועוד, כדי לזכור תפילת המוספין ושהנשים אסורות בו במלאכה, ועוד, זכר לסעודה שהיו עושים לעדים שהיו מעידים על חידוש הלבנה בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראי'. וכן בשו"ע

7. רמ"א (שם), ועי' גליון מהרש"א (יו"ד סי' שצא ד"ה אבל). ובמקו"ח (לבעל חווי", סי' תרע) כ' נמי כעיי", דאם ידרוש בסעודה בד"ת, הוי סעודת מצוה. וכ"כ בחי"א (ח"ב כלל קנר אות ה'), דסעודות שעושים בחנוכה ל"ה סעומ"צ, כי אם היכא שאומרים שם זמירות ותשבחות להקב"ה. וצל"ע, וכי בכל סעודות הרשות יועיל מה שיאמרו בה זמירות ותשבחות להקב"ה ותהא חשיבא סעומ"צ, ובס"ד מצאתי בס' אור ישראל (דרדק, פ"א הערה 64) בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, שלא כ' הרמ"א דאם אומרים בה שירות ותשבחות להקב"ה, הוי סעומ"צ, אלא בצירוף מה שי"א דחשיבי סעודות מצוה מצד עצם היום, כ' הרמ"א דאם אומרים שם שירות ותשבחות הוי סעומ"צ, אך בשאר ימות השנה ל"ח סעומ"צ מחמת מה שאומרים שם שירות ותשבחות, [וע"ע שו"ת ציץ אליעזר (ח"י סימן לב)].

8. סעיף הקודם.

9. דקבעו חכמים יום זה למשתה ושמחה.

10. עי' שו"ת מהרי"ל החדשות (סי' קד) לענין מי שנדר שלא לאכול מחוץ לביתו, וכ' מהרי"ל להתיר לו לאכול מחוץ לביתו בסעודות מצוה, וכ' דמשו"ה יש להתיר לו אף בסעודת ל"ג בעומר דהוי סעודת מצוה. וצ"ע, דמהיכ"ת דיהא הסעודות שעושה ביום זה כסעודות מצוה, ונראה דאין כוונתו משום עצם היום, ובפרט דלא נזכר במנהגי מהרי"ל בהל' ימי הספירה כי אם דיש להרבות קצת בשמחה ביום ל"ג בעומר, אך לא נזכר כלל דיש להרבות בו בסעודה,

סעודת נישואין

ז. סעודת נישואין חשיבא כסעודת מצוה [ועכ"פ לנידו"ד]¹⁴.

(במדבר שם) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם כו', וא"כ הרי לן דאף בר"ח כתיב יום, ולפ"ז אם אכל סעודת ר"ח בלילה לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולאכול ביום. ויעו"ע נמוקי או"ח (סי' תיט) שכ' בשם אביו, בטעמא דמילתא דאינו יוצא ידי חובתו בסעודת ר"ח בלילה, משום דאין מקדשין את החודש בלילה, [אך עי' הערה קודמת בשם כל בו, ודו"ק]. אך בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סי' לב) מבז' דעכ"פ איכא מצוה ומעלה לאכול אף בליל ר"ח, יעו"ש ודו"ק.

13. דאף שמצינו דאיכא מצוה לאכול סעודה זו, יל"ע אי סעודה זו חשיבא בגדר סעודת מצוה כדי להתיר לנגן בכלי זמר בסעודה זו, וצ"ע למעשה. וע"ע קובץ מבקשי תורה (גליון יג עמ' נא) שהביאו מהגר"ח קניבסקי שליט"א, שהחזו"א הי' מבקש בכל פעם בסעודת ר"ח שישוררו איוה ניגון. וע"ע לק' (פרק ה' סעיף ה') לענין שמיעת מוזיקה בר"ח.

14. הנה הפוסקים האריכו לדון אימתי סעודת נישואין חשיבא סעומ"צ ואימתי לא. דהנה גרסינן בפסחים (מט.), תני' ר' שמעון אומר, כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה, כגון מאי, א"ר יוחנן, כגון בת כהן לישראל ובת ת"ח לעם הארץ, דא"ר יוחנן בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה כו', ע"כ. והרי לן לכאור', דסעודת נישואין ל"ח סעומ"צ בכל גווני, דהיכא דהוי בת כהן לישראל או בת ת"ח לע"ה ל"ח סעומ"צ. אך בשו"ת חוו"י (סימן ע') כ', דבימינו אין לנו עם הארץ שדיברו בו חז"ל, ולפיכך כל סעודת נישואין חשיבא סעומ"צ, יעו"ש; ועי' משנ"ב (טטו,ב) שכ' בתחילה דסעודת נישואי בת ת"ח לע"ה ל"ח סעומ"צ, אך בהמש"ד הביא דברי החוו"י דעכשיו אין לנו ע"ה שדיברו בו חז"ל, וכש"כ אם הוא בת ע"ה לע"ה, עכ"ד.

ועי' מג"א (לח,ז) שהאריך לדון לענין המסובין בסעודת נישואין אי פטורין מקריאת שמע, וכ' וז"ל, ולי נראה דהמיקל לא הפסיד, וה"ה בימות הקיץ שלפעמים סעודת הנישואין נמשכת עד הבוקר פטורה

(תיט,א) כ', מצוה להרבות בסעודת ראש חודש. ועי' נמי ב"ח (שם ד"ה ובית יוסף) שכ' בזה"ל, והכי נקטינן להרבות בסעודת ראש חודש, עכ"ל. ועי' נמי מטה משה (סי' תקל) שכ', דמצוה להרבות בסעודת ר"ח משום דאיתקש ר"ח לשבת, דכתיב (ישעי' סז,כג) והי' מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו כו'. ובבבן איש חי (שנה ב' פר' ויקרא אות י') כ', דבסעודה שאוכל בר"ח יוסיף לכה"פ מאכל אחד ממה שרגיל לאכול בכל יום, וכן בר"ח שחל בשבת יוסיף בו מאכל אחד יותר מכל שבת. ובטעם הדבר דאין מברכין שהחיינו בסעודת ר"ח כבסעודת יו"ט, יעו"י מג"א (תכב,ה) שכ' בטעמא דמילתא שאין מברכין שהחיינו על קריאת ההלל בר"ח, משום דהוי פחות מל' יום בין ר"ח לחבירו, ויעו"י שו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' קכה אות ג') שכ', דמהא"ט נמי אין מברכין שהחיינו על סעודת ר"ח.

12. עי' משנ"ב (תיט,ב) שכ', דאין צריך להרבות בסעודה בליל ר"ח, וסגי במה שמרבה בסעודה ביומו. אלא דיש לדון, אי כוונת המשנ"ב דאינו יוצא ידי חובת ריבוי סעודה בר"ח כשמרבה בסעודה בליל ר"ח, דכל עיקר החיוב היינו דווקא ביום ר"ח, או דלמא כוונת המשנ"ב דאם מרבה בסעודה ביום אינו צריך להרבות בסעודה אף בלילה [כבשבת ויו"ט], וסגי במה שמרבה בסעודה ביום, אך לעולם אם אוכל סעודה בליל ר"ח הרי דיצא ידי חובתו ושוב אינו צריך להרבות בסעודה ביום. ויש שכתבו להוכיח לזה, מהא דאי' במגילה (ז:) דסעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, ויליף לה מדכתיב (אסתר ט,כב) ימי משתה ושמחה, ומשמע דבלא האי ילפותא הרי דהי' יוצא ידי חובת סעודה אף בליל פורים, ולפ"ז בר"ח דלא כתיב יום דווקא, הרי דלכאור' יצא ידי חובתו אי אוכל סעודה בלילה. ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז עמ' רצד) כ' לדחות ראי' זו, דהא בירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) אי', דסעודת ר"ח וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, ופירש בקרבן העדה דמצוה לעשות סעודה בר"ח משום דכתיב

סעודת 'תנאים'

ה. סעודת 'תנאים', לדעת רוב הפוסקים חשיבא סעומ"צ, וראה בהרחבה בהערה¹⁵.

סעודה שעושה לאחר האירוסין ומשגר סבלונות לארוסתו, דהיינו דווקא היכא שמקדשי והדר מסבלי (ע"י קידושין נ:), ולפיכך איכא מא"ד דהוי סעומ"צ, אך במקום שמסבלי והדר מקדשי ועושין סעודת הסבלונות קודם האירוסין לכו"ע ל"ח סעומ"צ, ומעתה נראה פשוט דסעודת 'תנאים' [הקרויה כיום 'אירוסין'] ל"ח סעומ"צ, ואינה לדמותה לסעודת סבלונות דאיכא מא"ד דהוי סעומ"צ, דהא סעודת תנאים דידן הרי היא קודם הקידושין [דהיינו אירוסין], והר"ז כמקום דמסבלי והדר מקדשי, ודר"ק. וכן מבר' נמי בשו"ת חו"י (סימן ע'), וז"ל, ומה שעושין סעודה אחר כתיבת התנאים שקורין קנסמא"ל, ודאי לא מיקרי סעודת מצוה, כי אי"ז סעודת אירוסין דבימי הש"ס שהי' אחר הקידושין, עכ"ל, והרי לך דס"ל דסעודת תנאים הנהוגה כיום והיא קודם האירוסין ל"ח סעומ"צ, כיון דר' יוסי איירי במקום דמקדשי והדר מסבלי, ועי' פתחי תשובה (יו"ד ריז, טז) שהביא דברי החו"י.

אך הנה עי' טור ובי" (סו"ס תמד, וע"ע ט"ז שם סק"ח וביאה"ל ד"ה סעודת ושאר נו"כ) דקיי"ל כר' יוסי דסעודת סבלונות דהיינו סעודה שניה מיקרי סעומ"צ. וכ' המג"א (תמד, ט) וז"ל, ובמדינות אלו ששולחין סבלונות זמן רב קודם החתונה ועושין סעודה שקורין סעודת קנין, צ"ע אי מיקרי סעומ"צ, ונ"ל דמיקרי סעומ"צ, עכ"ל, ולכאור' הוא דלא כהנ"ל, אלא ס"ל להמג"א דאף סעודת תנאים הנהוגה כיום, והיא זמן רב קודם האירוסין, והיינו כמקום דמסבלי והדר מקדשי, חשיבא סעומ"צ. ועי' נמי חק יעקב (שם סק"י) שכ' בזה"ל, וה"ה סעודה של סבלונות או סעודת קנין שעושין עכשיו בשעת השידוכין ג"כ מיקרי סעודת מצוה, עכ"ל. וכ"פ נמי במשנ"ב (סקכ"ג), דה"ה בזמנינו שעושין סעודה בשעת כתיבת התנאים חשיבא סעומ"צ. ולכאור' דברי המג"א ושאר פוסקים, אינם עולים בקנה אחד עם דברי החו"י הנ"ל, ולכאור' פליגי אי סעודת תנאים הנהוגה כיום חשיבא סעומ"צ או לא. ועי' פמ"ג (תמד, מש"ז

מכולן, ובלבד שהחתן מיסב עמהם דאז הוי סעודת מצוה, עכ"ל, ולכאור' עולה מדבריו דל"ה סעודת נישואין סעומ"צ כי אם היכא שהחתן מיסב עמהם, ויל"ע במנהגנו כיום, שבתחילת סעודת החתונה אין החתן מיסב עם שאר הציבור, ואכמ"ל בזה.

אך עכ"פ נראה פשוט דכל זה אינו ענין כלל לנידוד, דהא לכאור' אף אי נימא דסעודת נישואי בת ת"ח לע"ה ל"ח סעומ"צ, מכ"מ איכא מצוה לשמח החתן והכלה אף בכהא"ג, וכיון דמה שכתבו הפוסקים להתיר לנגן בכלי זמר בסעודת נישואין אינו משום דסעודה זו חשיבא סעומ"צ אלא משום מצות שמחת חתן וכלה, ולפיכך באמת דעת הרבה פוסקים דלא הותר כי אם בסעודת נישואין ולא בשאר סעודות מצוה, דדווקא בנישואין הקילו משום דאיכא מצות שמחת חתן וכלה, א"כ יהא שרי לנגן בכלי זמר אף בנישואי בת ת"ח לע"ה, ופשוט.

15. גרסינן בפסחים (מט.), ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצוותו יחזור ויבער, ואם לאו מבטלו בלבו כו', ורמינהו ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו כו' יחזור מיד, א"ר יוחנן לא קשי' הא ר' יהודה הא ר' יוסי, דתני' סעודת אירוסין רשות דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר מצוה, והשתא דאמר רב חסדא מח' בסעודה שני' אבל בסעודה ראשונה דברי הכל מצוה, אפילו תימא הא והא ר' יהודה ולא קשי' הא בסעודה ראשונה הא בסעודה שני', ע"כ. ופירש"י, דסעודה שניה היינו, דכך דרך החתנים לאחר סעודת אירוסין חוזר ומשגר סבלונות לארוסתו וסועד שם; והיינו הא דאי' התם בהמשך הסוגי', תני' אמר ר' יהודה אני לא שמעתי [שתהא סעומ"צ] אלא סעודת אירוסין [והיינו סעודה ראשונה] אבל לא סבלונות [דהיינו סעודה שני' שמשגר סבלונות לארוסתו], אמר לו ר' יוסי אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלונות, ע"כ. ובשו"ת דברי יציב (ליקוטים והשמטות סי' קכד) כ' לדייק מדברי רש"י, שכ' דסעודת סבלונות היינו

סעודה בשבת שקודם הנישואין

ט. סעודה שעושים בשבת שקודם הנישואין [אויפרו"ף], אין להחשיבה כסעודת מצוה¹⁶.

סעודת שבע ברכות

י. סעודת שבע ברכות, לדעת רוב הפוסקים חשיבא סעודת מצוה¹⁷.

דלא חשיבא סעודת מצוה, משום דאינה קרויה בפי כל 'סעודה', כיון שאין אוכלין שם בנ"א בקביעות, רק אלו נכנסין ואלו יוצאין, ושתין מעט מזער ויש שלא יטעמו שם דבר.

17. עי' פמ"ג (תמד, מש"ז סק"ט) שכ' להסתפק אי סעודת שבע ברכות שעושים בכל יום משבעת ימי המשתה חשיבא סעומ"צ, או רק סעודה ראשונה שעושין לאחר החופה חשיבא סעומ"צ, וז"ל, ומכ"מ צ"ע אי [דווקא] סעודה ראשונה אחר החופה, ואפשר כל שבעת ימי המשתה, עכ"ל, והניח בצ"ע. אך הסכמת שאר הפוסקים, דסעודת שבע ברכות שעושים בכל שבעת ימי המשתה חשיבא סעומ"צ. וכ"כ בבן איש חי (שנה א' פרשת צו אות כה) לענין תענית בכורות, דאם משתתף בער"פ בסעודת שבע ברכות מותר לאכול בה ונפטר מחיוב התענית.

והנה עי' שו"ע (אהע"ז סי' סב) שכ', דמברכים אחר סעודה ברכת חתנים כל ז' אחר הנישואין היכא דאיכא עשרה שאכלו ופנים חדשות, עכ"ד, ולכאור' לא נתבאר דהוי חיוב לעשות סעודה ולברך ברכות אלו, אלא אי מתרמי להו לעשות סעודה בעשרה ואיכא התם פנים חדשות הרי דצריכים לברך אלו הברכות. ובאמת בימים קדמונים מצינו, שלא נהגו לעשות סעודת שבע ברכות בכל יום משבעת הימים לאחר הנישואין, ועי' לבוש (סוף חלק או"ח, מנהגים אות ל') שכ', דעכשיו במדינות אלו אין נוהגין לעשות סעודת שבע ברכות בכל יום, אלא דאי מתרמי להו פנים חדשות מברכין, ועי' ים של שלמה (פ"ק דכתובות סי' יב) שכ', דבמדינות אלו אין נוהגין לעשות סעודה בכל יום משבעת ימי המשתה משום דערבה כל שמחה, ועי' נמי בית מאיר (אהע"ז סי' סב) שכ' דמימיו לא שמע ולא ראה שברכו מיום שני ואילך שום ברכה, ועי' אורים ותומים (חומ"מ סי' ז'

סק"ח) שכ' ליישב דלא פליגי, והמג"א ושא"פ איירי היכא ששולחים סבלונות בסעודה זו, והחור"י איירי היכא שעושים סעודה זו לאחר עשיית ההתחייבות והקנין אך אין שולחים בה סבלונות. אך בשעה"צ (שם סקי"ט) כ', דעי' פמ"ג שנדחק ליישב דלא פליגי המג"א והחור"י, אמנם העיקר דפליגי אהרדי, עכ"ד. וע"ע מה שהאריכו האחרונים בדב"ז, דהמחבר (תמד, ז) פסק דאם ה' הולך בער"פ לסעודת אירוסין ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו כו', ומאידך בסי' רמט (ס"ב) כ' המחבר דאין לעשות סעודת אירוסין בער"ש וה"ה בערב יו"ט, ועי' מג"א (סק"ט), פמ"ג (א"א סק"ט), ביאה"ל (ד"ה סעודת אירוסין), ושאר נר"כ. ועכ"פ הרי לן בפשטות, דאיכא ב' דעות באחרונים, דעת החור"י והפתחי תשובה דסעודת תנאים הנהוגה כיום ל"ח בעומ"צ, ודעת המג"א והמשנ"ב וסייעתם דחשיבא סעומ"צ.

16. עי' שו"ת חור"י (סימן ע') שנראה דלא ברירא ל' כולי האי בענין סעודה שעושים בשבת שקודם הנישואין אי חשיבא סעומ"צ, וז"ל, אכן בליל שבת שלפני הברית וחתונה, כש"כ בזה"ז שערבה כל שמחה, וכן סעודת אירוסין, וסעודת חינוך הבית, יש להסתפק כו', עכ"ל, והנה בהמש"ד איירי רק לענין סעודת חנוכת הבית, אך לכאור' כוונתו במש"כ ד"ש להסתפק לענין כל הסעודות הנ"ל, והיינו אף סעודה שעושים בשבת שקודם החתונה, [ומה שהביא בהמש"ד לענין חנוכת הבית, היינו דווקא לענין חנוכת הבית, וכוונתו לומר דאע"ג דאיכא צד לומר דהוי' סעומ"צ מכ"מ לא ברירא כולי האי, יעו"ש]. אלא דבהמשך דבריו כ' החור"י, דמכ"מ לענין הנידון דאיירי ב' התם לענין מי שנדר שלא יאכל בסעודות הרשות כי אם בסעודות מצוה, דאינו נאסר לאכול בסעודה שעושים בשבת שלפני החתונה אף אי נימא

סְעוּדַת 'שְׁלוֹם זָכַר'

יא. סְעוּדַת לַיִל שַׁבַּת שְׁקוּדֵם הַמִּילָה [שְׁלוֹם זָכַר], חֲשִׁיבָא סְעוּדַת מִצְוָה¹⁸.

(הַחֲדָשִׁים, ס"י צה) שֶׁכ', דְּמוּטָב שִׁיעֵשֶׁב סְעוּדָה בְּכָל יוֹם מִשְׁבַּעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה בְּבוֹקֶר וּבַעֲרֵב, [וְכֵן בִּס' שִׁיחַ שְׂרָפִי קוּדֵשׁ (אוֹת תִּקְצוּ) כ' בִּשְׁם הַחִידוּשִׁי הַר"ם, דְּאִיכָא עֲנִין לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה ב' פַּעֲמִים בְּיוֹם, יַעו"ש].

18. ע"י רמ"א (יו"ד רסה, יב), וז"ל, נִהְגוּ לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה וּמִשְׁתָּה בַּלַּיִל שַׁבַּת לְאַחַר שְׁנוּלָד זָכַר נִכְנָסִים אֶצֶל הַתִּינוּק לְטַעֲמוֹ שֶׁם, וְהוּא ג"כ סְעוּדַת מִצְוָה, עכ"ל. וּמִקּוּר דְּבָרָיו בְּתֵרוּה"ד (ס"י רסט). וְכֵן בִּיש"ש (ב"ק פ"ז ס"י לז) כ' דְּסְעוּדָה שְׁעוֹשִׂים בַּלַּיִל שַׁבַּת לְאַחַר שְׁנוּלָד זָכַר הָרִי הִיא סְעוּמ"צ. וְע"י נִמִּי פִתְחִי תְּשׁוּבָה (יו"ד ריז, טז) שֶׁכ' לַעֲנִין מִי שֶׁנִּדְרָה שְׁלֵא יֵאָכֵל כִּי אִם בְּסְעוּדַת מִצְוָה, שִׁישׁ לְסִמּוּךְ ע"ד תְּרִוּה"ד וְיִכּוּל לֵאכּוֹל בְּסְעוּדָה זוֹ, [וְהוֹסִיף, דְּלַעֲנִין נִדְרִים קִיל טְפִי בֹזֶה, כִּיּוֹן דְּלַעֲנִין נִדְרִים אֲזִלִּין בְּתֵר לְשׁוֹן בְּנ"א, וְאַפְשָׁר שֶׁסְעוּדָה זוֹ אֵינָה נִקְרָאת בְּפִי בְּנ"א בִּשְׁם 'סְעוּדָה', כִּיּוֹן שֶׁאֵין אוֹכְלִין שֶׁם בְּקִבְיֻעוֹת וְאַחַד נִכְנָס וְאַחַד יוֹצֵא וְיֵשׁ שְׁאִינֵם טוֹעֲמִים שֶׁם דְּבַר זָכַר, וְא"כ אֵף אִי נִימָא דְל"ח סְעוּמ"צ מְכ"מ יֵשׁ לְהֵקֵל בֹּזֶה].

וּבִטְעָם הַדְּבַר דְּסְעוּדָה זוֹ מִצְוָה הִיא, ע"י יִש"ש (שם) שְׁבִיאר, דְּהִנֵּה אִמְרֵי בְּב"ק (פ). רַב וּשְׁמוּאֵל אֶקְלְעוּ לְבִי שְׁבוּעַ הֶבֶן, וּפִירְשִׁי שְׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁבַעַת יָמִים וְהִינּוּ סְעוּדַת בְּרִית מִלָּה, וְאִמְרֵי לֵה לְבִי יִשׁוּעַ הֶבֶן, וּפִירְשִׁי דְּהִינּוּ פְדִיּוֹן הֶבֶן [דִּישׁוּעַ מִתְּרַגְמִינָן פּוֹרֶק]; וְהַתּוֹס' פִּירְשׁוּ ל' יִשׁוּעַ הֶבֶן, דְּהוּא מִלְשׁוֹן יִשׁוּעָה, וְהִינּוּ שְׁנֵהֲגוּ לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לְאַחַר שְׁנוּלָד זָכַר לְהוֹדוֹת לְהִקְב"ה עַל שְׁנוּשַׁע הוֹלֵד וְנִמְלֹט מִמֶּעִי אִמּוֹ. וְכ' הִיש"ש דָּאלוּ וְאָלוּ דְּבָרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים. וְבִיאר הִיש"ש, דָּאֵע"ג דָּאִמְרֵי בְּחֻלִּין (צח): דְּרַב לֹא מִתְּהַנִּי מִסְעוּדוֹת הַרְשׁוֹת, מְכ"מ סְעוּדַת יִשׁוּעַ הֶבֶן חֲשִׁיבָא סְעוּמ"צ, [וּלְפִירְשִׁי הִינּוּ מִשׁוּם דְּאִיירִי בְּסְעוּדַת פְּדִיּוֹן הֶבֶן שֶׁהִיא לְפִרְסָם הַמִּצְוָה וְחֲשִׁיבָא סְעוּמ"צ, וּלְפִי הַתּוֹס' הִינּוּ מִשׁוּם שֶׁכָּל סְעוּדָה שְׁעוֹשָׂה אֲדָם כְּדִי לְפִרְסָם הֵנֵס וְלְהוֹדוֹת לְהִקְב"ה, הַר"ז סְעוּמ"צ, וּלְפִיכָךְ מִכִּיּוֹן שְׁעוֹשָׂה סְעוּדָה זוֹ לִיתֵּן שְׁבַח לְהִקְב"ה עַל שְׁנוּשַׁע הוֹלֵד וְנִמְלֹט מִמֶּעִי אִמּוֹ חֲשִׁיבָא סְעוּמ"צ. וְכ' הִיש"ש, דְּזִהוּ כּוּוֹנֵת הַתְּרִוּה"ד הַנ"ל שֶׁכ' שְׁהִי

אוֹרִים סְקִי"ז) דְּכ' נִמִּי דָּאִין נוֹהֲגִים כִּיּוֹם לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּכָל יוֹם מִשְׁבַּעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה, וְהוּבָאוּ דְּבָרָיו בְּפִתְחֵי תְּשׁוּבָה (ח"מ ז, יג), וְע"ע עֲרוּה"ש (תִּרְמ"ד). אֲכֵן, ע"י שו"ת רַב פְּעָלִים (ח"ד אַהֲע"ז ס"י ו') שֶׁכ', שֶׁאֵף שֶׁמִּצְוָה הַדִּין וְדָאִי דְּלִיכָא חֵיּוֹב בֹּזֶה, מְכ"מ אִם יֵשׁ בִּידוֹ לְהַרְבּוֹת בְּהוֹצָאוֹת מִצְוָה מִן הַמּוּבָחַר לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּכָל יוֹם מִשְׁבַּעַת הַיָּמִים, [וְז"ל, שְׁאֵלָה, בַּחֲתָן שֶׁנִּשָּׂא בְּתוּלָה דְּמִן הַדִּין לְבִרְךְ שְׁבַע בְּרִכּוֹת בְּעִשְׂרָה אַחֵר בְּרִכְהֵמ"ז בְּכָל שְׁבַעַת יְמֵי הַחֹפֶה, אִם זֶה הַדְּבַר הוּא עָלָיו בְּתוֹרַת חֵיּוֹב שֶׁמְחֻיֵּב לְהַזְמִין עֲשֵׂרָה בְּנ"א בְּכָל סְעוּדָה כְּדִי לְבִרְךְ שְׁבַע בְּרִכּוֹת, אוֹ דְּלִמָּא אֵינּוּ בְּתוֹרַת חֵיּוֹב וְרַק אִם נִזְדַּמְּנוּ לוֹ עֲשֵׂרָה בְּסְעוּדָה אוֹ יִבְרָכוּ ז' בְּרִכּוֹת, וְהוֹצִרְכֵנוּ לְשְׁאוּל מִשׁוּם הִיכָא דְּהַחֲתָן אֵין לוֹ יְכוּלַת לְהַזְמִין בְּכָל יוֹם עֲשֵׂרָה לְהַאכִּילָהּ בְּסְעוּדָה, אֲלֵא רּוֹצֵה לַעֲשׂוֹת הַסְעוּדָה בְּשִׁלְשָׁה בְּלִבְדּוּ וּלְבִרְךְ אֲשֶׁר בְּרָא בְּלִבְדּוּ, אִם מְחֻיֵּב לְדַחֹק עֲצָמוֹ כְּדִי לְבִרְךְ ז' בְּרִכּוֹת אוֹ לֹאוּ, יוֹרְנוּ וּשְׁכַמ"ה. תְּשׁוּבָה. הִנֵּה כִּי כֵן אִם זֶה הַחֲתָן אֵין לֹאל יִדּוּ לְהַרְבּוֹת בְּהוֹצָאוֹת לְהַזְמִין עֲשֵׂרָה בְּכָל סְעוּדָה שֶׁל ז' יְמֵי הַמִּשְׁתָּה כְּדִי לְבִרְךְ ז' בְּרִכּוֹת אַחֵר בְּרִכְהֵמ"ז, אֵינּוּ מְחֻיֵּב לְדַחֹק עֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן, כִּי אִי"ז עָלָיו בְּתוֹרַת חוֹבָה אֲלֵא רַק הוּא לְמִצְוָה מִן הַמּוּבָחַר, אֲבָל אִם יֵשׁ לֹאל יִדּוּ לְהַרְבּוֹת בְּהוֹצָאָה הָא וְדָאִי לְמִצְוָה גְּדוּלָה תַּחֲשַׁב לוֹ זֹאת לַעֲשׂוֹת סְעוּדַת מְרִיעוֹת לְחַתְנוּתוֹ בְּהַזְמַנַּת עֲשֵׂרָה לְבִרְךְ וּלְשַׁבַּח לְשִׁמּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּשִׁבַּע בְּרִכּוֹת שֶׁל חַתָּנִים, וְרַק צְרִיךְ שִׁיחֵי בְּכָל סְעוּדָה פָּנִים חֲדָשׁוֹת דְּהִינּוּ בְּכָלֵל הָעֲשֵׂרָה יֵה"ב בְּנ"א שְׁלֵא אֲכָלוּ עַד עֵתָה בְּסְעוּדָה שֶׁל אוֹתוֹ חֲתָן, וְגַם שִׁיחֵי חֲשׁוּבִין קִצַּת שְׁבָנֵי הַחֹפֶה שֶׁמְחִין עַל בִּיאָתָן, וְלֹא מֵאוֹתָן הַבּוֹיִין שְׁבָנֵי הַחֹפֶה קִצִּין בֵּהֶם וְיוֹשְׁבִים עַל הַשּׁוּלְחָן לֵאכּוֹל עַל אִפְסָם וְעַל חֲמַתָּם שֶׁל בְּנֵי הַחֹפֶה דְּלֹא נִיחָא לְהוּ בְּהוּ כָּלֵל, כִּי אֲלוֹ אֵינֵם חֲשׁוּבִין פָּנִים חֲדָשׁוֹת לְבִרְךְ בְּעִבְרוֹם ז' בְּרִכּוֹת, וִי"א דְּסָגִי לְפָנִים חֲדָשׁוֹת בְּאֵדָם אֶחָד, וּפִה עִירְנוּ בְּגִדָדָה הַמְּנַהֵג פֶּשׁוּט לְהִקְפִּיד שִׁיחֵי שְׁנִים וְלֹא סָגִי לְהוּ בְּחֵד, וְכָל אֲלוֹ הֵם דְּבָרִים פְּשׁוּטִים, עכ"ל]. וְעוֹי נִמִּי שו"ת זְבַחֵי צֶדֶק

סעודת לילה שלפני המילה

יב. סעודת לילה שלפני המילה, לדעת רוב הפוסקים ל"ח סעודת מצוה¹⁹.

המילה, משום שהיא המברכת ליום זה, ודו"ק].

עוד בענין האכילה בסעודה זו, יעו"י מש"כ בספר זכרונות לר' צדוק הכהן מלובלין (מצות מילה סוף פרק ב'), וז"ל, נוהגים לעשות סעודה בליל שבת שקודם המילה, ונוהגין בטעימה בלבד ממניי מגדים לפי שאז כל אחד אוכל סעודה בביתו, והוא [סעודת שבת] ג"כ סעודת מצוה.

אכן, בשו"ת חו"י (סימן ע') נראה דלא בריא ל' כולי האי דסעודה שעושים בליל שבת שקודם המילה חשיבא סעומ"צ, וז"ל, אכן בליל שבת שלפני הברית וחתונה, כש"כ בזה"ז שערבה כל שמחה, וכן סעודת אירוסין, וסעודת חינוך הבית, יש להסתפק כו', עכ"ל. והנה בהמש"ד איירי רק לענין סעודת חנוכת הבית, אך לכא' כוונתו במש"כ דיש להסתפק לענין כל הסעודות הנ"ל, והיינו אף סעודה שעושים בליל שבת שקודם המילה, [ומה שהביא בהמש"ד לענין חנוכת הבית, היינו דווקא לענין חנוכת הבית, וכוונתו לומר דאע"ג דאיכא צד לומר דהוי' סעומ"צ מכ"מ לא בריא כולי האי, יעו"ש], וצ"ע.

19. עי' מג"א (תרמ"ג) שכ' בשם נחלת שבעה (שטרות, סימן יב) דהוי סעודת מצוה, אך המג"א גופי' פליג בזה וס"ל דל"ה סעומ"צ. וכן דעת רוב הפוסקים דאי"ז סעודת מצוה, וכ"כ בשו"ת חו"י (סימן ע'), והו"ד בפמ"ג (תמד, מש"ז סק"ט) ובפתחי תשובה (יו"ד רי"טז), שע"ת (תרמ"ו), [ויעו"ש שהוכיח כן משו"ת מהר"י ברונא (סי' קנב)], שו"ת זרע אמת (ח"ב סי' קנח), [והו"ד בשו"ת (מערכת ס' כלל נד)], משנ"ב (תקנא, סב), שו"ת לבושי מרדכי (מהדר) רביעא סי' קמה), ושאר פוסקים. ועי' נמי בס' אות חיים ושלום (יו"ד סי' רסה 'אות שלום' סק"ל) שכ', דאינו יודע מקור וענין של סעודה זו, והעיקר ללמוד בלילה שלפני המילה ויש שעושים מעיקר טפל וכו'. וע"ע שו"ך (יו"ד קעח, ו), ודו"ק. אך בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קסט) נראה דס"ל דהוי סעודת מצוה, וכדעת הנחלת שבעה הנ"ל.

המנהג לעשות סעודה בליל שבת לאחר שנולד זכר, והיינו סעודה זו שכתבו התוס' דהיא סעודת ישוע הבן, אלא שהיו עושים כן בליל שבת דווקא משום שאז היו העם מצויים בבתיהם. וא"כ הרי לן דסעודת 'שלום זכר' חשיבא סעומ"צ.

ומצינו טעם נוסף לסעודת שלום זכר, והוא שנכנסין אצל התינוק לנחמו על ששכח כל התורה שלמד במעי אמו (עי' נדה ל:), ועי' כע"ז בט"ז (יו"ד רסה, יג), דטעם הדבר שנוהגין לבקר אצל התינוק הנולד, מפני שהוא אבל על תורתו ששכח, עכ"ד. ולכא' נפק"מ בטעמים אלו, אי סעודת שלום זכר הרי היא כדי ליתן שבח והודאה להקב"ה על שנשע הולד ונמלט ממעי אמו, או משום שנכנסים אצל התינוק לנחמו על ששכח את התורה שלמד במעי אמו, אי שפיר יכולים לעשות סעודת שלום זכר היכא שהתינוק אינו מצוי שם, דאי נימא שהוא סעודת הודאה הרי לכא' לא בעינן שיהא התינוק מצוי שם דווקא, אך אי נימא כטעם הב' שנכנסים אצל התינוק לנחמו כו' לכא' בכהא"ג שאין התינוק נמצא שם אין טעם למנהג זה, וע"ע שו"ת אבני דרך (ח"ה סי' לט).

ומצינו טעם נוסף לעשיית סעודה זו, והוא בדברי הט"ז (יו"ד רסה, יג), וז"ל, ראיתי סמך אחד לזה ממדרש רבה פר' אמור (כו'), רבי לוי אמר, משל למלך שגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני המטרונא תחילה, כך אמר הקב"ה, לא בתיאו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין ז' ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת, עכ"ל, והיינו דהשבת הרי היא כהכנה לקיום מצות ברית מילה. וע"ע שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' רב) שכ', דיש לעשות סעודת שלום זכר אף היכא שהתינוק לא נמצא, משום שכל השבעו מתבכר משבת שקדמה לו, שהרי השבת היא מקור הברכה, [ולפי טעם זה י"ל לכא', דהיכא דאיכא ב' שבתות בין לידת התינוק ליום המילה, וכגון היכא שנולד בשבת או בביה"ש, או במקום שידוע שלא יוכלו לעשות הברית בזמנו, יש לעשות סעודת שלום זכר בשבת הקרובה לברית

סְעוּדַת בְּרִית מִילָה

יג. סְעוּדַת בְּרִית מִילָה חֲשִׁיבָא סְעוּדַת מִצְוָה²⁰, [וְאִפְּ מִילָה שְׁלֵא בִּזְמַנָּה²¹], וּמוֹתֵר לִנְגֵן בִּה בְּכָלִי זְמַר²².

למילה ומקמץ ואינו נותן אלא קאווע או יי"ש ומיני מתיקה, לא יפה עושה.

ולענין עשיית סעודה ביום אחר מהיום בו נעשתה המילה, [ולכאור' נפק"מ נמי בגוונא שעשה ברית מילה בתענית ציבור, דעושים הסעודה במוצאי התענית והוא ביום אחר], מבו' בס' התשב"ץ (ח"ג סי' ח') דאף בכהא"ג הוי סעודת מצוה, וכן בפתחי תשובה (יו"ד רס"ה, טז) כ', דכשאנו יכול לעשות סעודת ברית מילה באותו היום יעשה ביום אחר, ומשמע דאעפ"כ הוי סעודת מצוה.

21. כן נראה פשוט, דהא אף מילה שאינה ביום השמיני, הרי כל שעתא ושעתא זימני' הוא, ולכאור' שפיר חשיבא כסעומ"צ כמו סעודת ברית מילה בזמנה. שוב מצאתי שכ"כ להדי' בשו"ת פרי הארץ (ח"ב או"ח סימן ח'), דאף סעודת מילה שלא בזמנה הוי' סעומ"צ.

22. לפי כל הנ"ל דסעודת ברית מילה חשיבא סעומ"צ, הרי דלדעת הפוסקים דס"ל להתיר לנגן בכלי זמר בכל סעומ"צ, יהא שרי לנגן בכלי זמר בסעודת ברית מילה. אך עי' מש"כ בסידור עמודי שמים להיעב"ץ (הלכות תשעה באב, שער השלכת חלון ו' אות יג), וז"ל, מכאן אתה דן קל וחומר, לאותן קלי דעת שמפזרין מעות לחזן לנגן על סעודת ברית כשעושים מי שברך, כי הוא עוון פלילי, ולא ידעתי מהיכן בא המנהג הרע הזה במדינה זו המשובשת בגסות (עי' יבמות קטו), להקל ראש באיסור חמור כזה, לא לכבוד שמים כי אם לכבוד עצמן, ואף שאמרו ז"ל (שבת קטו:) כל מצוה שקבלו עליהם ישראל בשמחה עדיין עושין אותה בשמחה, לא אמרו לעשות בה איסור ח"ו, ולא נתכוונו אלא ללב שמח מעצמו בקיום המצוה, פקודי ה' משמחי לב (תהלים יט, ט), ולא שניגון המזמר יעורר השמחה, כש"כ אחר שכבר נתקיימה המצוה בשמחה ובטוב לבב, לשמחה מה זו עושה עתה ככה (קהלת ב, ב), הלא די בשמחת הסעודה ברכה, ואפילו ברכת

וע"ע בס' אות ברית (סי' רסד סקי"ד) שכ' להתיר לאב ואם ומוהל וסנדק לאכול בשר ולשתות יין בתשעת הימים בסעודה שעושים בלילה שלפני המילה, משום שכל יום שמיני הרי יו"ט שלהם הוא, והיו"ט מתחיל אף מהלילה, אך עכ"פ ל"ה סעומ"צ כדי להתיר אכילת בשר לשאר המשתתפים.

20. כ"כ באור זרוע (ח"ב הלכות מילה סי' קז), והוכיח כן מהא דאמרי' (ב"ק פ.) דרב אכל בסעודת שבווע הבן, ופירשי' דהיינו שבעה ימים לאחר לידתו והיינו סעודת ברית מילה, ובחולין (צה:) אמרי' דרב לא הוה אכיל מסעודת הרשות, וא"כ ע"כ דסעודת ברית מילה הוי' סעומ"צ. וכ"כ בספר המנהגים טירנא (דיני חודש אב) ובספר המנהגים קלויזנר (סימן קלג). וכ"ה הסכמת כל הפוסקים [ואביא בזה מה שמצאתי], רמ"א (רס"ה, יב), [עי' שו"ע שם שכ' דנוהגין לעשות סעודה ביום המילה, וכ' ע"ז הרמ"א דמיקרי סעודת מצוה, וכל מי שאינו אוכל בסעודת ברית מילה הר"ז כמנודה לשמים], לבוש (או"ח תקס"ב, יו"ד שצ"ב), שו"ת חו"י (סימן ע'), מג"א (תע"א), [לענין תענית בכורות, דמותרין הבכורות לאכול בסעודת ברית מילה כיון דחשיבא סעומ"צ, ומש"כ המג"א שם בשם מהר"ש הלוי דהמחמיר בזה תבוא עליו ברכה, לכאור' כוונתו בעיקר דינא דאכילה בסעומ"צ כדי לפטור עצמו מחיוב התענית, ולזה כ' מהר"ש הלוי דלכתחילה אין לפטור עצמו מחיוב התענית ע"י אכילה בסעומ"צ, אך לעולם מודה דסעודת ברית מילה חשיבא סעומ"צ; וע"ע מג"א (תרמ"ג), שכ', דסעודת ברית מילה הוי מצוה אך אינה מצוה כ"כ כסעודת נישואין], פר"ח (תע"ב), חיי"א (קלב, כו), שיירי כנה"ג (סי' תרפו הגה"ט אות ב'), פמ"ג (רעו, א"א סק"ט), שועה"ר (תצב"ה, תרמ"ד), פתחי תשובה (יו"ד רי"ז, טז), קצש"ע (קצ"ד), משנ"ב (תצב"ה, תקס"ה, ערוה"ש (תע"ה), ועוד רבים), ושאר פוסקים. וע"ע חכמ"א (כלל קמט סעיף כד) שכ', דמי שאפשר לו לעשות סעודה

סעודת שלישי למילה

יד. סעודת שלישי למילה, הכרעת הפוסקים דל"ח סעומ"צ²³.

סעודה כשנותן שם לבתו

טו. סעודה כשנותן שם לבתו, אינה סעודת מצוה²⁴.

סעודת פדיון הבן

טז. סעודת פדיון הבן הנעשה בזמנו הוי' סעומ"צ²⁵, אך אם נעשה שלא בזמנו, נחלקו

זמר איסור גמור הוא, ואפשר דבזה מודה הגאון הנ"ל דאין להקל בזה, וק"ל.

ומובא בשם מהרש"ל, [וכ"ה בס' טעמי המנהגים (אות תתקכה) ועוד], דסעודת שלישי למילה גדולה יותר מסעודת מילה, דסעודה זו מוזכרת להדי' בתורה לגבי אברהם שעשה סעודה למלאכים, ומשא"כ סעודת ברית מילה נדרשת ברמז בעלמא מהא דכתיב (בראשית כא, ח) ביום הגמ"ל את יצחק [הגמ"ל ר"ת ה' ג' מל]. ועי' דרך פקודיך (לבעל בני יששכר, מצוה ב' אות כח) שכ', דבהרבה מקומות מדקדקים לעשות סעודה ביום שלישי למילה ויש לזה סמך מאברהם אבינו וכו"ל, ובפסקי תשובה (סי' קצד) הביא, שהאבנ"ז הי' חביב אצלו לילך על סעודת שלישי למילה.

24. עי' בס' טעמי המנהגים (עמ' שצז) שהביא מס' המאור הגדול, דבשעה שנותן שם לבתו יש קצת מצוה לשמח ולעשות סעודה, כי הנשמה באה מעולם העליון בשעה שנותן השם, ולכן בני עליה היו עושים מועד ויו"ט בשיר ושבח בשעה שקורין שם. וע"ע נחלת שבעה (תשובות, סי' יז). ומכ"מ נראה שאין להחשיבה כסעודת מצוה לכל פרטיה ודיניה.

25. כ"כ המאירי (כתובות ח). בשם הגאונים, [ויעו"ש שכ' דיש לומר שהשמחה במעונו בסעודת פדיון הבן], ובכפתור ופרח (פרק טז), [ואף הוא כ' די"ל שהשמחה במעונו], ובשו"ת מהר"י ברונא (סי' קכא), ובספר המנהגים טירנא (דיני חודש אב), ובספר המנהגים קלויזנר (סימן קלג), ובמנהגי מהרי"ל

'שהשמחה במעונו' אין לה מקום בכאן משום צערא דינוקא (כתובות ח.), על אחת כמה וכמה שלא לזמר להנאה גופנית בלבד שחלף עבר מעשה המצוה, עכ"ל. והרי לן דאיכא סברא שלא לנגן בכלי זמר בסעודת ברית מילה יותר מבשאר סעודות מצוה, והיינו משום דאיכא צערא דינוקא, והן אמנם ביארנו לעיל (הערה א') דאין כוונת היעב"ץ לאסור לנגן בכלי זמר בסעודת ברית מילה מהא"ט, אלא משום דלא התיירו הראשונים כלי זמר אלא לשמחת חתן וכלה ולא בשאר סעודות מצוה, מכ"מ הרי לן מדבריו טעם נוסף שאין להתיר כלי זמר בסעודת ברית מילה דייקא.

23. עי' שע"ת (תקנא, לג) שהביא משו"ת מהר"י ברונא (סי' כה), שנשאל בדיני סעומ"צ ואי סעודת שלישי למילה חשיבא סעומ"צ, ולא השיב לענין שלישי למילה, וכ' השע"ת דנראה דאין סעודה זו חשיבא סעומ"צ. וכ"כ בשו"ת חווי" (סימן ע'), דסעודת שלישי למילה ל"ח סעומ"צ, והר"ד בפמ"ג (תמד, מש"ז סק"ט) ובפתחי תשובה (יו"ד ריז, טז). וע"ע שו"ת שבט הקהתי (ח"ד סי' קנ) שכ' לענין אכילת בשר ושתית יין בתשעת הימים בסעודת שלישי למילה, דהרגילים תמיד באכילת בשר בסעודה זו, יכולים להקל בזה אף בתשעת הימים, כיון שיש מן הפוסקים דס"ל דהוי סעומ"צ; [ויש להוסיף בזה, דהיינו דווקא לענין אכילת בשר בתשעת הימים, דאי"ז איסור גמור אלא מנהג בעלמא, דמדינא אינו אסור אלא בערב תשעה באב, אך לנידו"ד לענין כלי

הפוסקים אי הוי' סעומ"צ²⁶.

בזמנו ל"ח סעומ"צ, ואסור לעשותה בער"ש. אך בחי"א (קלב, כו) כ', דאף סעודת פדיון הבן שלא בזמנו הוי' סעומ"צ, וכן לענין תענית בכורות כ' בנשמת אדם (ריש הלכות שבת, כלל א' סעיף ח') דהמנהג פשוט בק"ק וילנא ע"פ הגר"א, שאוכלים הבכורות בער"פ בסעודת פדיון הבן שלא בזמנו, והיינו משום דאף היא חשיבא סעומ"צ, וכדעתו פסק המשנ"ב (רמט, ט), וז"ל, וכן בפדיון הבן אפי' עבר זמנו, מכ"מ כיון שמן הדין אפי' אחר שלושים יום כל שעתא ושעתא רמי' חיובא עלה לפדותו, ממילא מותר לעשות ג"כ הסעודה, עכ"ל, אך י"ל דכוונת המשנ"ב דווקא לענין עשיית סעודה זו בער"ש, ולזה כ' דכיון דחייב מן הדין לפדות בנו ביום זה, הרי דיכול ג"כ לעשות הסעודה, אך לעולם לענין שאר דינים אפשר דל"ח סעודה זו סעומ"צ, וצ"ע, וכן נקט בשו"ת פרי הארץ (ח"ב או"ח סימן ח'), דסעודת פדיוה"ב שלא בזמנו נמי חשיבא סעומ"צ.

ויש שכתבו לתלות מח' זו, אי מיום ל' ואילך איכא מצוה חדשה על האב בכל יום ויום לפדות את בנו, או שאין עליו אלא המצוה שהיתה מוטלת עליו ביום הל', דאי נימא דבכל יום ויום איכא מצוה חדשה, הרי דתהא הסעודה סעומ"צ, דמאי שנא אי מקיים המצוה המוטלת עליו ביום הל' או מקיימה המצוה המוטלת עליו ביום אחר, אך אי נימא דאי"ז מצוה חדשה אלא דמקיים עתה המצוה שהי' מחויב לקיימה ביום הל', הרי מכיון דכבר עבר זמן המצוה י"ל דלא תהא הסעודה סעומ"צ, ודו"ק. [ועי' שו"ת תשוה"ג (ח"ד סי' רמב) שנקט בפשיטות, דמצות פדיון הבן מצוה נמשכת היא, והמצוה מתחלת ביום הל', ואם אינו פודהו ביו הל' הרי דאכתי מוטלת עליו המצוה, ואי"ז מצוה חדשה בכל יום ויום; וכן משמע בשו"ת בית שערים (יו"ד סי' שפז ד"ה ועיין בתשובת מהרי"א)].

ולענין פדיון הבן שאיחרו בידיים, עי' שו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' כז אות ו') שכ' בשם שו"ת מקור חיים (סימן לו), דאין הסעודה חשיבא סעומ"צ, כיון שעבר על מצות התורה לפדות בנו ביום הל', ואיחר המצוה, והוי' מצוה הבאה בעבירה.

(הלכות שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, אות ו'), ובתרוה"ד (סי' רסח). וכ"כ הרמ"א (יו"ד שצא, ב, וע"ע רמ"א יו"ד שהי' שכ' דיש נוהגין לעשות סעודה בשעת הפדיון), וכן הסכמת כל הפוסקים, וכ"ה ביש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז), לבוש (יו"ד שצא, ב), דברי חמודות (הלכות פדיון הבן אות ד'), מג"א (תקסח, ט), א"ר (תקנט, כה, תקסח, ז, וכן באל"י זוטא תקנט, יג), כנסת הגדולה (יו"ד סי' שה הגב"י סקי"ג), פמ"ג (תקסח, א"א סקי"ר), חיי"א (קכט, יב, קלב, כו), קצש"ע (קכז, יד), משנ"ב (תע"י, תצב, ה, תקסח, טז), ערוה"ש (או"ח תע"ה, תקפ"א, י, יו"ד שצא, ט), כה"ח (תע"י), וש"פ.

אכן, עי' בן איש חי (שנה א' פרשת צו אות כה) שכ', דאין הבכורות נפטרים מחיוב התענית בער"פ ע"י אכילה בסעודת פדיון הבן, דל"ח סעודת מצוה [ועכ"פ לענין זה]. ועי' נמי בס' מועדי הגר"ח (ח"א סי' כג) שהביאו תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א, שנשאל אי סעודת פדיון הבן פוטרת מחיוב תענית בכורות, והשיב 'כמדומה שלא', [וצ"ע דזהו נגד דברי המשנ"ב הנ"ל דאיירי להדי' אף לענין תענית בכורות]. אך למעשה נקטו שארי פוסקים להקל בזה וכמשנ"ת [ואף לענין תענית בכורות כ' בחי"א (כלל קכט שם) ומשנ"ב (סי' תע שם) וערוה"ש (סי' תע שם), וראה באריכות בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' כז)].

וע"ע תשו' הרשב"א (ח"א סי' קצט) שכ', דסעודה זו תלוי' בהרחבת לב האב, אם רוצה לעשות סעודת שמחה על שהגיע בנו לפדיון, וכן היו נוהגים בדורות הראשונים שהיו עושים סעודה, אבל עכשיו יש שעושים ויש שאינם עושים, ומי שעושה תבוא עליו ברכה, עכ"ד.

ולענין מה שנוהגים העולם לומר שסעודת פדיון הבן חשובה במקום פ"ד תעניות, יעוי' שדי חמד (מערכת ס' אות נד) שכ', דנראה שאין לזה מקור רק שיחה נאה בפי הבריות, אמנם בס' טעמי המנהגים (אות תתקלג ואילך) כ' שכן אומרים בשם הרה"ק ר' פנחס מקורייך זי"ע, יעו"ש עוד.

26. דעת המג"א (רמט, ה), דסעודת פדיון הבן שלא

סעודה שעושה כשמתחיל בנו ללמוד תורה

יז. סעודה שעושה כשמתחיל בנו ללמוד תורה, י"א דהיא סעומ"צ²⁷.

סעודת בר מצוה

יח. סעודת בר מצוה חשיבא סעודת מצוה²⁸, ומותר לשמוע בה כלי זמר²⁹.

ולקיים מצות בוראו, עכ"ל.
וע"פ דברים אלו כ' בים של שלמה (ב"ק פ"ז סי' לו) וז"ל, וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים, לכאן אין לך סעודת מצוה גדולה מזו, ושמה יוכיח עליה, ועושים שמחה ונותנים למקום שבת והודי' שזכה הנער להיות בר מצוה, וגדול המצווה ועושה, והאב זכה שגדלו עד עתה, להכניסו בברית התורה בכללה, וראי' להדי' סופ"ק דקידושין (שם) שאמר רב יוסף כו', אע"פ שהי' כבר חייב, אלא אבשורה שלא הי' נודע לו עד עתה רצה לעשות יו"ט, כש"כ על הגעת העת והזמן שראוי לעשות יו"ט, עכ"ל. אך בהמשך דבריו כ' היש"ש, דהיינו דווקא היכא שעושין הסעודה ביום שנעשה בו בר מצוה, אך אם עושים הסעודה ביום אחר ל"ח סעומ"צ, אא"כ דורש בה הנער בד"ת מעין המאורע וכו'. [ובקצות השולחן (סי' סה בדי השולחן סק"ו) כ', דמאי דמהני כשדורש הנער בד"ת כדי להחשיב הסעודה לסעומ"צ, היינו דווקא כשעושים הסעודה לאחר שנעשה בו י"ג, אך אם עושים הסעודה ביום אחר קודם שנעשה בר מצוה, ל"ח סעומ"צ אף אם דורש הנער בד"ת מעין המאורע וכו']. ומש"כ היש"ש דהיכא דהחתן דורש בד"ת חשיבא הסעודה סעומ"צ אך אם אי"ז ביום שנעשה בו בר מצוה, כ' הבן איש חי (שנה א' פרשת ראה אות יז), דה"ה היכא שאדם אחר דורש בסעודה זו בד"ת, ולא"ד היכא שהחתן דורש, [אך צ"ע לפ"ז אמאי נקט היש"ש, וכן המשנ"ב דלק' בסמוך, ושאר פוסקים, דאם הסעודה נעשית ביום אחר חשיבא סעודת מצוה דווקא היכא שדורש הנער בד"ת ומעין המאורע וכו', רצ"ע].
וכן הסכמת כל הפוסקים, דסעודת בר מצוה חשיבא סעומ"צ. וכ"כ במשנ"ב (רכהד) וז"ל, מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה

27. כ' רבינו בחיי (בראשית כא, ח), וז"ל, ביום הגמל את יצחק, מנהג העולם שיעשה אדם סעודה ביום שנולד לו בן או ביום המילה לכבוד המצוה, ומה שאיחר אברהם לעשות משתה יצחק עד יום הגמל אותו, יתכן לפרש שמיום גמלו הניחו לתלמוד תורה, ואין לתמוה, שהרי בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו, על כן לא רצה לעשות הסעודה לא ביום הלידה ולא ביום המילה, והניח הדבר עד יום הגמל אותו כדי שישמח בבנו בשמחת התורה שכתוב בה (תהלים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכענין שכתוב (ישעי' כח, יט) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב, כי תיכף שנגמל נתקדש להיות פרוש ונבדל לעבודת ה', עכ"ל. וחזוין דאיכא מצוה לעשות סעודה ביום שמתחיל בנו ללמוד תורה. וע"פ דבריו כ' בשו"ת אפרסקתא דעניא (ח"ב סי' עג) דסעודה זו חשיבא סעודת מצוה. ועי' נמי מחזור ויטרי (סי' תקח) וכל בו (סי' עב) שכתבו, דעושים משתה ביום שמכניסים הילד לת"ת כמו ביום שנכנס לברית מילה.

28. גרסינן בקידושין (לא). ובב"ק (פז), אמר רב יוסף, מריש הו"א מאן דהוה אמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מפקידנא והא עבידנא, השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כר' יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן, ע"כ. ובטעם הדבר גדול המצווה ועושה, כ' התוס' (קידושין שם ד"ה גדול) וז"ל, נראה דהיינו טעמא דמי דמצווה ועושה עדיף, לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח, עכ"ל. וכ"כ נמי במק"א (ע"ז ג. ד"ה גדול), וז"ל, פ"י מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו

סעודת בת מצוה

יט. סעודת בת מצוה, לא חשיבא סעומ"צ³⁰, וי"א דחשיבא סעומ"צ³¹.

כסעודות מצוה; אך בשם הגר"נ קרליץ שליט"א הביא, דלענין אכילת בשר בתשעת הימים אין להקל בב' הסעודות כי אם לחתן בעצמו, [ולכאור' ס"ל דל"ה סעומ"צ, דאי הוי סעומ"צ מא"ש החתן משאר המסובין], וראה עוד שם בשם כמה מורי הוראה שליט"א בזה.

29. לפי כל הנ"ל (הערה קודמת) נראה פשוט לכאור', דלהפוסקים דס"ל דשרי לנגן בכלי זמר בכל סעומ"צ, הרי דיהא שרי לנגן בכל"ז אף בסעודת בר מצוה, ודו"ק.

30. כ"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קד), וז"ל, בדבר ענין החפצים להנהיג איזה סדר ושמחה בבנות כשנעשו בנות מצוה, הנה אין לעשות זה בביהכ"נ בשום אופן אף לא בלילה, כי בביהכ"נ אינו מקום לעשות דברי הרשות אף בנכנו על תנאי, והצערעמאני"ע של בת מצוה הוא ודאי רק דברי רשות והבל בעלמא, ואין שום מקום להתיר לעשות זה בביהכ"נ כו', ורק אם רוצה האב לעשות איזה שמחה בביתו רשאי, אבל אין זה שום ענין וסמך להחשיב זה דבר מצוה וסעודת מצוה, כי הוא רק כשמחה של יום הולדת בעלמא, עכ"ל. ומה שלכאור' יש להקשות בזה מא"ש מסעודת בר מצוה, ומא"ש בן מבית דבבן חשיבא סעומ"צ ובבת ל"ח סעומ"צ, כ' בשו"ת אג"מ במקור"א (או"ח ח"ב סי' צז) לבאר בזה, וז"ל, והנכון לענ"ד, משום דאין ניכר חילוק בבת למעשה במה שנעשית גדולה יותר מקטנותה, ולא דמי לבן שניכר טובא שמעתה מצרפין אותו לכל דבר שבעי מנין עשרה ומנין שלשה, ועל ידיעה בעלמא כשלא ניכר למעשה אין עושין סעודה ושמחה אף שבעצם יש בזה אותה השמחה ממש, עכ"ל. [ובהמש"ד שם כ', דאף גבי רב יוסף (קידושין לא. ב"ק פז.) דה"י סומא ואמר דאי אמרת לי דאין הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן, משום דגדול המצווה ועושה, צ"ל דה"י ג"כ ניכר, יעו"ש]. וכ"כ האג"מ במקור"א (או"ח ח"ד סי' לו), דסעודת בת

כיום שנכנס לחופה, והיינו ביום שנכנס לשנת ארבע עשרה, וטעם הסעודה, משום דעכשיו נעשה איש ישראל, שנצטווה במצוות התורה, ואם הנער דורש הוי סעומ"צ אפי' אינו באותו יום, עכ"ל. וכ"ה בשו"ת חווי"י (סימן ע'), מג"א (תקנא, לג), [וכ' שם דשרי לאכול בתשעת הימים בשר בסעודת בר מצוה כיון דחשיבא סעודת מצוה, ויעו' בהגהות יד אפרים (על מג"א שם) ובשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סי' סח), וע"ע שו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כז אות ז')], דגול מרבבה (יו"ד סי' שצא), ערוה"ש (או"ח רכה, ד), שו"ת חקקי לב (יו"ד סי' נו), ושאר פוסקים.

ובטעם השמחה ביום שנעשה בר מצוה, הנה מדברי היש"ש הנ"ל מכו', דהוא משום דנעשה מצווה ועושה, וגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. ובשו"ת אפרקטא דעני' (ח"ד קונט' לבר מצוה הערה ח') כ' בזה טעם נוסף, וז"ל, וי"ל עוד דסעודת בר מצוה היא לשמחת סיום מצות החינוך שעל האב, והוי כסעודת סיום מסכת, עכ"ל. וע"ע בארוכה בטעם עשיית סעודת בר מצוה, בקובץ מבקשי תורה (גליון מח עמ' מז ואילך).

ולענין עשיית ב' סעודות בר מצוה, והיינו שרוצה לעשות סעודה אחת ביום שנעשה בו בר מצוה, וסעודה נוספת ביום אחר וידרוש בה החתן בדברי תורה ותחשב אף היא לסעומ"צ, ילהסת"פ אי שפיר דמי לעשות כן. וכע"ז ילהסת"פ נמי, היכא שכבר עשו סעודה בלילה בו נעשה בר מצוה, אי יכולים לעשות סעודה נוספת ביום ותחשב אף היא לסעומ"צ, [ונפק"מ בזה אף לענין תענית בכורות, היכא שנעשה בר מצוה ביום י"ד בניסן, ועשו הסעודה בליל י"ד, וסעודה זו חשיבא ודאי כסעומ"צ, ועתה רוצה לעשות סעודה נוספת ביום י"ד כדי לפטור הבכורות מחיוב התענית, אי שפיר דמי לעשות כן ולהחשיב סעודה זו נמי כסעומ"צ; וכן אי יהא שרי לאכול בשר בתשעת הימים בב' הסעודות], וצ"ע. שוב מצאתי שכבר עמד בזה בשו"ת וישמע משה (פריד, ח"ג סי' קמג), והביא בזה בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שיש להחשיב את ב' הסעודות

סעודת יום הולדת, ובשנת השבעים

ב. סעודת יום הולדת [ואף בשנת השבעים], ל"ח סעודת מצוה³², ואין לנגן שם בכלי זמר.

סעודת סיום מסכת

כא. סעודת סיום מסכת חשיבא סעודת מצוה³³, ומותר לנגן בה בכלי זמר.

ע"ז, יברכו בנעימה הטוב והמטיב בשו"מ, עכ"ל. ועכ"פ נחזור לענייננו, דאע"פ שמברך שהחיינו ביום זה, מכ"מ ל"ח הסעודה סעומ"צ, כי אם היכא שדורש בה בד"ת. ולפ"ז כש"כ לענין סעודת יום הולדת שעושה בכל שנה אחרת, דל"ח הסעודה סעומ"צ, [וצ"ע אם ידרוש בה בד"ת אי חשיבא סעומ"צ]. וכן נקט בפשיטות בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קד, ועוד), דסעודת יום הולדת ל"ח סעומ"צ. וע"ע בן איש חי (שנה א' פרשת ראה אות יז), וז"ל, ויש נוהגים לעשות בכל שנה את יום הלידה ליו"ט, וסימן יפה הוא, וכן נוהגים בביתנו, ושמעתי שיש מקומות שנוהגים לעשות בכל שנה סעודה ביום שנכנס בו האדם בבריתו של אברהם אבינו, ומנהג יפה הוא וערב לי מאד, אך לא נהגנו בזה בביתנו, עכ"ל; ובס' גנזי חיים (למהר"ח פלאג', מערכת י' אות טז) כ' בזה"ל, ולא נהגו לעשות סעודה לת"ח כי אם בתשלום שבעים שנה, ואני נהגתי לעשות סעודה לרבנן ותלמידיהן משנת שבעים ואילך בכל שנה ביום שנולדתי, הא-ל ברחמיו יזכני לשנים רבות לעבודתו ית"ש, עכ"ל; אך לכאור' אי"ז סעומ"צ אע"פ שנתבאר שמנהג טוב הוא. ולענין יום שנה' בו בן ששים, ע"י כה"ח (רכג, כט), שכ', דכשהגיע לגיל ששים יברך שהחיינו על פרי חדש ויכוון לפטור בברכה זו להודות להקב"ה על כך שנפטר מכרת, (כמבר' במו"ק כח.).

33. כ' היש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז), וז"ל, וסיום הספר נמי נראה בעיני שהוא סעודת מצוה, וכן ראי' מפרק כל כתיבי (שבת קיח:), דאמר אביי, תיתי לי דכי חזינא מורבא מדרבנן דשלים מסכתא, עבידנא יומא טבא לרבנן כו', [ומשום זה ה"י נראה לברך שהשמחה במעונו בסיום מסכת דאין לך שמחה יותר לפני

מצוה ל"ח סעומ"צ כלל, [ומשו"ה כ' שוב דאין לעשותה בביהכ"נ].

וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"א סימן י' אות ה') דאי"ז סעומ"צ, וכ"כ בשו"ת באר שרים (ח"ב סי' סב), וכן נקטו עוד פוסקים.

31. ע"י בן איש חי (שנה א' פרשת ראה אות יז) שכ', שגם הבת ביום שתכנס בחיוב מצוות אע"פ שלא נהגו לעשות לה סעודה, עכ"ז תה"י שמחה אותו היום ותלבש בגדי שבת, עכ"ד. וכ' בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה סימן כ') לדייק מזה, דבמקום שנהגו לעשות סעודת בר מצוה שפיר קעבדי וחשיבא סעומ"צ. וכן נקט בשו"ת יחזקאל דעת (ח"ב סי' כט) דחשיבא סעומ"צ, וכ' לתמוה ע"ד האג"מ הנ"ל (הערה קודמת) דל"ח סעומ"צ.

32. כ' בשו"ת חווי" (סימן ע') וז"ל, משא"כ יום המוגבל לחבורה בכל שנה, או סעודת בן שבעים, שיש להסתפק, אפי' זה הבן שבעים מברך שהחיינו כי כך נראה לי, מכ"מ לא יחויב שיהי' סעודות מצוה, לכך ראוי לדרוש בהם, עכ"ל. והרי לן מדבריו, דאף שביום שהגיע לגיל שבעים מברך שהחיינו, מכ"מ אין הסעודה חשיבא סעומ"צ, אלא א"כ דורש בה בד"ת. והנה לענין ברכת שהחיינו ביום שהגיע לגיל שבעים, הביאו כמה פוסקים דברי החווי"י, ויעוי' פמ"ג (תמד, מש"ז סק"ט) שהניח ד"י בצ"ע, והחת"ס (הגהות לשו"ע רכח, א) כ' לברך בלא שו"מ, וכ"כ בשיורי ברכה (רכג, ב), ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רלט), [וע"ע שו"ת ציץ אליעזר (חלק יח סי' לג אות ג)], וע"ע בס' שלחן הטהור (קאמרנא, סו"ס רכג) וז"ל, כשיגיע אדם למלאות שנותיו שבעים שנה, יברך בשו"מ שהחיינו, והעומדים עליו ויש להם טובות ממנו שהוא משפיע להם מזון וכיוצא בו והם שמחים

סעודה שת"ח שרוי בה

כב. סעודה שת"ח שרוי בה, אע"ג דאיכא מצוה בדבר מכ"מ ל"ח סעודת מצוה³⁴. וכן

(ו'), שו"ת מהר"ם מינץ (סי' קיט), רמ"א (תקנא, י) וכן בדרכ"מ (שם), לבוש (תקנא, י), [ועי' נמי בדבריו בסוף חלק אור"ח (מנהגים אות לה) שכ', דמן הדין הי' צריך לומר שהשמחה במעונו בסעודת סיום מסכת, אלא דאין נוהגים כן], שיירי כנסת הגדולה (יו"ד סי' רסה הגב"י אות ל'), אלי' זוטא (תרע"י), משנ"ב (תקסח, ט, ועוד), ערוה"ש (אור"ח קנא, יו"ד שצא, יו, ועוד), ושאר פוסקים.

ולענין עד מתי יכול לעשות הסעודה ותהא סעומ"צ, הנה לעיל הבאנו מדברי החור"י שכ' דשפיר יכול לעשות הסעודה אף ביום שלאחריו והוי' סעומ"צ, ויליף לה מהא דשלמה המלך כו'. אך דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני הל' שבת ח"א עמ' סז), דאין להחשיב סעודת סיום מסכת לסעומ"צ אלא ביום שסיים המסכת ולא ביום שלאחמ"כ. ויעו"ע שו"ת ויען יוסף (גרינוולד, אור"ח סי' רי אות ב') שנשאל, האם יכול לסיים המסכת ביום ולעשות הסעודה בלילה, והשיב דכל כמה שאין הפסק גדול בין הסיום עצמו לסעודה הר"ז סעומ"צ, ועוד, דהיכא דהסיום ביום והסעודה בלילה שלאחריו יש להחשיבו כיום אחד, משום דקיי"ל דבקדשים הלילה הולך אחר היום, ולימוד התורה הרי הוא כהקרבת קרבנות וכדאמר' במנחות (ק"י). כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב כו'.

ולענין מה צריך לסיים כדי שיחשב כ'סיום' ותהא הסעודה סעומ"צ, הארכנו במילואים (סימן י') בס"ד.

34. גרסינן בברכות (סד.), כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה, ע"כ. ועי' מג"א (תקסח), שהביא דברי הגמ', ויעו"ש במחצית השקל שכ', דמדברי המג"א משמע דס"ל דכל סעודה שת"ח שרוי בתוכה חשיבא סעומ"צ. אך לכאור' יש לתמוה טובא לפ"ז, דהא בהרבה סעודות מסוכים ת"ח ויודעי ספר, וא"כ כל הסעודות יחשבו לסעודות מצוה, ולית לן כלל 'סעודות הרשות', וצ"ע. ובס"ד מצאתי שכבר עמד בזה בשו"ת חוות יאיר

הקב"ה אלא שמחה ורינה של תורה, דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח.), דלא גרע מפדיון הבן דלפרסום מצוה בעלמא הוא, וכן הוריתי פעם אחת הלכה למעשה, ונתבלבל השמחה במהומות גדולות על ידי סיבות קשות, ותליתי הסרחון בי שעברתי על דברי רבותי שלא שמעו מעולם דב"ז, על כן לא כתבו אלא בחתונה ובפדיון הבן, ובמילה ג"כ לולי צערא דינוקא, אבל במצוות אחרונא לא, ובודאי כל דבריהם בקבלה ובסודות פנימיות על כל שיחה ומילה, ואיך נתקן דווקא לאותה מצוה ולא לדבר אחר, דהא ביו"ט מחויב להרבות בסעודות ולשמח ואפ"ה לא מברכינן], ומכ"מ סיום הספר הוא סעודת מצוה לכו"ע, עכ"ל. [ועי' ערוה"ש (אהע"ז סב, מ) שהביא דבריו לענין אמירת שהשמחה במעונו בסעודת סיום מסכת, וביאר הטעם אמאי באמת לא נהגו לומר כן, וע"ע בסמוך מדברי הלבוש].

וכ"כ בשו"ת חור"י (סימן ע'), והוסיף לחדש דאף סעודה ביום שלאחר הסיום נמי חשיבא סעומ"צ, וז"ל, וסעודת הסיום ודאי הוא סעודת מצוה, כבמדרש (שיה"ש רבה א, ט) הביאו ב"י (אור"ח סי' תרסט), ונראה לי ה"ה יום של אחריו כנהוג, שהרי שלמה המלך עליו השלום עשה משתה שבעה ימים (מלכים א' ח, טה), ואפשר שגם שאחר אחריו כמו שאמרו גבי שבע ברכות (כתובות ח.) מחמת הילולא, עכ"ל. ומה שהביא מהרש"ל (יש"ש שם) ראי' מדברי אב"י דעבידנא יומא טבא לרבנן, כ' החור"י דאין להוכיח מהם דהוי' סעומ"צ, דאפשר דאב"י הי' עושה כן לחיוב מצוה ותורה, והדבר נתן לו שמחה בלב, וכדאמר רב יוסף (קידושין לא.) כו' עבידנא יומא טבא לרבנן, וכי סלקא דעתך דהו"ל סעומ"צ, עכ"ד החור"י.

וכן הסכמת כל הפוסקים, דסעודת סיום מסכת חשיבא סעודת מצוה, וכ"ה בספר המנהגים טירנא (דיני חודש אב), ספר המנהגים קלויזנר (סימן קלג), מהרי"ל (הל' שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, אות

סעודה לאורחים ולתלמידי חכמים, אע"ג דאיכא מצוה בהכי, ל"ח סעומ"צ³⁵.

ויבא אהרן כו', הרי שהיתה סעומ"צ לאכול מזבחם שלקח יתרו לאלקים, וא"כ הרי י"ל דווקא בסעודת מצוה אמרו דהוי כאילו נהנה מזיו שכינה, משום שלהת"ח יש לו בזה הכוונה הקדושה והטהורה לקיים המצוה כמאמרה כו', ולכן נקרא הנהנה אח"כ מזה כאילו נהנה מזיו שכינה כו', עכ"ל. ובהמשך דבריו כו', דאין להקשות אמאי הגמ' לא פירשה דהיינו דווקא בסעודת מצוה ולא בסעודת הרשות, משום דדבר פשוט הוא, כיון דלת"ח אין ראוי לו שיאכל כי אם בסעודת מצוה, כמב' בגמ' פסחים (מט.) וברמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ב). אכן, במהרש"א (ברכות י:) פ", דמאי דחשיב הנהנה מסעודה זו כנהנה מזיו שכינה, הוא משום שאותו שולחן חשיב כשולחן גבוה וכמזבח, ולפ"ז לכאור' אין לחלק ולומר דהיינו דווקא בסעודת מצוה ולא בסעודת הרשות.

עוד יש לציין בזה למש"כ בהגהות חת"ס לשו"ע (סי' שלג), דמאי דמהני הא דת"ח שרוי בתוכה שתחשב הסעודה לסעומ"צ, היינו דווקא בסתם סעודה, אך בנישואי בת ת"ח לעם הארץ לא מהני מה שהת"ח שרוי בסעודה זו, וראשית כל הר"ז לכאור' דלא כדברי החו"י הנ"ל דנקט דאינה סעומ"צ, אך ביותר יל"ע טובא מאי שנא, ומאי גרע נישואי בת ת"ח לע"ה שלא מהני בזה מה שהת"ח שרוי בה.

35. עי' שו"ע (או"ח שלג,א) וז"ל, אוצר של תבואה או של כרי יין, אע"פ שמותר להסתפק ממנו, אסור להתחיל בו כדי לפנותו אלא לדבר מצוה, כגון שפנהו להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש כו', [רמ"א-] ולא מיקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים, אבל כשזימן חבריו לסעוד אצלו לא מיקרי אורחים, ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות, עכ"ל. ובפשטות נראה מדברי הרמ"א דס"ל, דבסעודה שעושה עבור האורחים הוי הסעודה סעומ"צ, ורק בכהא"ג שהוא עצמו זימן האורחים אצלו הרי דל"ה סעומ"צ רק סעודת הרשות. אך עי' מג"א (שם סק"ה) שכ', דלעולם לא חשיבא סעודה זו כסעומ"צ עבור כל המסובין, וכוונת הרמ"א דבעה"ב עצמו עביד מצוה בהכי, ולזה כו' הרמ"א דרק בכהא"ג שנתארחו אצלו

(סימן ע'), וז"ל, ולפ"ז נפל סעודות הרשות בבירא, דמסתמא יש בסעודה איזה יודעי ספר, עכ"ל. ובהמש"ד נקט החו"י, דלעולם אין סעודה זו חשיבא סעודת מצוה, ומה שאמרו דכל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בה כאילו נהנה מזיו השכינה, אין ללמוד מזה דחשיב סעומ"צ, דאין למדין הלכה מן ההגדה (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד), והר"ז כמו דתנן באבות (פ"ג מ"ב ומ"ג), שנים שיושבים ואין ביניהם ד"ת וכו', אבל שלשה שאכלו כו' ואמרו עליו ד"ת כאילו אכלו משולחנו של מקום, אך לעולם אין הסעודה חשיבא סעומ"צ. וכן סעודת סיום מסכת חשיבא סעומ"צ מצד סיום המסכת וגומרה של תורה, ולא מצד התלמידי חכמים המסובין שם; עכ"ד החו"י. ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדר' רביעאה סי' קמה) נקט, דאם עושים הסעודה לכבוד הת"ח הדורש שם, וכל העם יושבים ומקשיבים לדבריו, הר"ז סעודת מצוה, אך אם הת"ח שרוי בה ואינו דורש בד"ת, ל"ח סעומ"צ.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סימן לב) ביאר הענין בטוטר"ד, וחילוק שיש בין סעודת ברית מילה ופדיון הבן וכיו"ב דחשיבי סעודות מצוה, לבין סעודה שת"ח שרוי בה אע"ג דהוי מצוה לעשות סעודה זו, משום שבברית מילה ובפדיון הבן הרי עצם המצוה היא הסעודה, בכדי לחבב ולהדר את אלו המצוות, ולהורות לה' ברוב עם על שזיכהו לכך, וכו', שם, דאפשר דנכנס ענין זה במה שדרשו חז"ל (שבת קלג:): מקרא (שמות טו,ב) ד'זה ק-לי ואנוהו' התנאה לפניו במצוות, אבל בסעודה שת"ח שרוי בה אין עצם הסעודה היא המצוה, ועיקר המצוה היא מה שע"ז מתדבק לת"ח, והסעודה היא רק הגורמת לזה. עו"כ בצי"א שם, וז"ל, ובכלל נראה לי שי"ל, שהדין הזה של כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה, הוא דווקא בסעודת מצוה אבל לא בסעודת הרשות, שהרי הרא"י לזה מביאה הגמ' מהכתוב של (שמות יח,ב) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלוקים, והתם הרי היתה סעומ"צ, וכמו שכתוב שם בתורה ויקח יתרו עולה וזבחים לאלוקים וע"ז כתוב

סעודה לפרסם הנס

כג. כל סעודה שהיא לפרסם הנס ולהודות להקב"ה עליו, הרי זו סעומ"צ³⁶.

סעודת חנוכת הבית

כד. סעודת חנוכת הבית, יש מן הראשונים שכ' שאינה סעומ"צ³⁷, אך הסכמת כל הפוסקים דהוי סעומ"צ, וי"א דהיינו דווקא בא"י אך בחו"ל ל"ה סעומ"צ, וי"א דהיינו דווקא היכא שאומר בה ד"ת מעין המאורע אך בלא"ה ל"ה סעומ"צ, וראה בהרחבה בהערה³⁸.

סי' ב' שכ', שא"צ לעשות סעודה זו בעשרה, ורק מהיות טוב יעשה הסעודה בעשרה.

37. כ"כ בשו"ת תשב"ץ קטן (לרבינו שמשון בר צדוק, והוא מפסקי מהר"ם מרוטנבורג, סי' קע), וז"ל, חנוכת הבית הוא סעודת הרשות, עכ"ל. וכן היש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז) כ' בתחילה כדברי מהר"ם מרוטנבורג, דסעודת חנוכת הבית ל"ה סעומ"צ, והביא נמי שכ"פ מהר"ם, וז"ל, אבל סעודת חינוך הבית בודאי הוא דרך ריעות, בפרט בעו"ה אותם סעודות וחנינוכים שעושין ההמון עכשיו, הוא קלון, ורק לרוות הגרון וקלות ראש, וכן מצאתי שפסק מהר"ם, עכ"ל, [אכן בהמשך דבריו כ' היש"ש דאם דורשים בו בד"ת הוי סעומ"צ, וכדלק' הערה הבאה]. אך הסכמת כל האחרונים דלא כדבריו, ואם שרבים מן האחרונים סייגו הדברים דלא בכל גווני הוי סעומ"צ, מכ"מ לא מצאתי לחד מן האחרונים שנקט כוותי' דלעולם ל"ה סעומ"צ, ואפשר דאף מהר"ם מרוטנבורג לא איירי בכל גווני.

38. כ' בשו"ת באר שבע (סימן ע') וז"ל, נשאלתי מי שנדר שלא ילך לסעודת הרשות כי אם דווקא לסעודת מצוה, אם מותר לו לילך לסעודה שעושין לחינוך הבית או לא, וזהו תשובתי. יראה שיש לחלק בדבר אם הוא בארץ ישראל או נקרא סעודת מצוה, וראי' מהא דגרסי' בירושלמי דסוטה פרק משוח מלחמה (פ"ח ה"ד) וז"ל, יכול הבונה בית בחוצה לארץ יהא חוזר [-מעורכי המלחמה], ת"ל ולא חנכו את שמצוה לחנכו יצא זה שאין מצוה לחנכו עכ"ל, כן פסק הרמב"ם בפ"ז מהל' מלכים (הי"ד), וכי תימא נהי

בביתו וכדו' הוי מצוה, אבל בכהא"ג שזימן האורחים אצלו ל"ח מצוה כדי להתיר לפנות כו'. והן אמנם כ' בס' יוסף אומץ (סי' קלד), וז"ל, כשעושין סעודה לכבוד אורח חכם, קיבלתי שהיא סעודת מצוה, כמו שאמרו (ברכות סד). כל סעודה שת"ח שריו בתוכו כאילו נהנה מזיו השכינה, ואף דמלשון זה משמע דאפי' אין הסעודה נעשית לכבוד הת"ח הוי גם סעומ"צ אלא דעצם ישיבתו שם חשוב לסעומ"צ, מכ"מ זה לא שמעתי, ואפשר לא שמעתי אינה ראי', עכ"ל, ומבוי' דס"ל דאם האורח ת"ח הרי דסעודה זו שמארחו בה חשיבא סעומ"צ; נראה כוונתו נמי כמו שפירש המג"א כוונת הרמ"א, דאיכא מצוה לבעה"ב לעשות סעודה לכבוד אורח ת"ח, וצ"ע.

36. כ' ביש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז), וז"ל, אלא נראה, כל סעודה שאדם עושה כדרך מריעות ושמחה, אלא כדי ליתן שבח למקום או לפרסם המצוה או לפרסם הנס, קרוי סעודת מצוה, עכ"ל. וכבר מבוי' כן בתלמידי רבינו יונה (ברכות כא: מדפי הרי"ף ד"ה אסור לאדם). וכ"כ בשו"ת חווי' (סימן ע') ובחיי"א (ח"ב כלל קנה סעיף מא), דכל סעודה שעושים לזכר נפלאות ה' הוי' סעודת מצוה. ובשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רלג ד"ה אמנם) הביא, שהפ"ח התנגד לעשות יו"ט ביום שנעשה לו נס, אך במקו"א (חלק או"ח סי' קסג ד"ה דמי שנעשה, וכן בס' קצא) מסיק דלא כהפ"ח, ובסו"ד (סי' קצא שם) כ' בזה"ל, ומכ"מ אני נוהג להחמיר לסיים ספר באותו היום [-שנעשה לו נס], כדי שיהיה הסעודה בהיתר בלי פקפוק ויאכלו עניים וישבעו, עכ"ל. וע"ע שו"ת באר שרים (ח"ג

דב"ז, נוראיתי מי שכתב דלא"ד כ' היש"ש דדורש בו מעין המאורע, אלא אורחא דמילתא נקט דכך היתה דרכם בסעודת חנוכת הבית, ולעולם הוי סעומ"צ אף אם אינו דורש שם מעין המאורע, ואין נראין דבריו. וע"ע שו"ת בית ישראל (לנדא, סי' נח) שכ' לתמוה ע"ד היש"ש, אמאי בעינן שידרוש בד"ת מעין המאורע דייקא, וצ"ע]. והמג"א (שם) הביא נמי דברי היש"ש, ולא הכריע אי כהבאר שבע דל"ה סעומ"צ כי אם באר"י, והתם הוי סעומ"צ אף היכא שאינו אומר בה ד"ת, או כדעת היש"ש דבין באר"י ובין בחו"ל הוי סעומ"צ דווקא היכא שאומר בה ד"ת. ובשו"ת דבר משה (אמריליו, ח"א יו"ד סי' פח, והו"ד בעיקרי הד"ט יו"ד סי' לו סקמ"ז) כ', דלעולם לא פליגי הבאר שבע והיש"ש, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והבאר שבע איירי כשאין אומרים שם ד"ת, ולעולם כשאומרים בה ד"ת הרי אף בחו"ל חשיבא סעומ"צ, והיש"ש איירי דווקא בחו"ל דהתם תנא קאי, ולזה כ' דל"ה סעומ"צ כי אם היכא שאומר בה ד"ת מעין המאורע. ובשו"ת חקקי לב (יו"ד סי' נו ד"ה ולענין חנוכת הבית) משמע נמי דהבין דלא פליגי הבאר שבע והיש"ש, ומר אמר חדא ומר אמר חדא, יעו"ש ודו"ק. וכמה אחרונים הביאו נמי דברי היש"ש, וכ"ה בשיירי כנה"ג (יו"ד סי' שצא הגה"ט אות ז'), ובגליון מהרש"א (יו"ד שצא, ב), שערים המצויינים בהלכה (ריב"א), ועוד.

הרי לן עד כה ב' דעות בדבר, דעת הבאר שבע דתלי' מילתא באר"י בחו"ל, והיינו דבאר"י הוי סעומ"צ ובחו"ל ל"ה סעומ"צ, ודעת היש"ש דתלי' מילתא אי אומרים בה ד"ת מעין המאורע, ולא הזכיר לחלק בין אר"י לחו"ל. ומצינו לכמה אחרונים שכתבו, דסעודת חנוכת הבית לעולם הוי סעומ"צ, ובין באר"י ובין בחו"ל. וראשית כל יש לציין למש"כ היד אפרים (בהגהותיו על מג"א תקנא, לג), דאין לומר כדברי הבאר שבע אלא בזמן שהיו ישראל שרויין על אדמתם, דבזה הוי מצוה לחנך הבית באר"י וליכא מצוה לחנך בית בחו"ל, משא"כ בזמן הגלות אין לחלק בין אר"י לחו"ל, משום דלדעת כמה פוסקים ליכא מצוה לעולם לאר"י בזה"ז, ולא שייך בזה"ז מה שאמרו חז"ל (כתובות קי'): כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז, וכן בתורה תמימה (דברים פרק כ' אות כב) כ' לדחות בזה דברי הבאר שבע; [אכן,

דחינוך הבית גופי' בארץ ישראל הוא מצוה מיהו הסעודה שעושין עליו מאן יימא שהיא מצוה, י"ל כבר כתב מנמוקי יוסף בפרק יש נוחלין (נג: בדפי הרי"ף) על הא דתני' ר"א הגדול אומר כיון שהגיע ט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה כו', וז"ל, ומפני שבאותו יום היו משלימים ומסיימים המצוה היו עושין שמחה גדולה כו', מכאן שהוא מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושים שמחה ומשתה ויו"ט עכ"ל. ואני אוסיף נופך משלי להביא עוד ראי' וסמך למנהג לשמוח בענין מצוה לעשות סעודה, מהא דא" במדרש רבה בתחילת שיר השירים, ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית וגו' א"ר יצחק מכאן שעושין סעודה לגומרה של תורה ע"כ, וכדאי' בפרק כל כתיבי (שבת קיט:). אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן, וכדאי' ביומא פרק בא לו (ע). ויו"ט הי' עושה לאזהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש, וכאלה רבים, עכ"ל הבאר שבע. הרי לן דעת הבאר שבע, דסעודת חנוכת הבית ל"ח סעומ"צ כי אם באר"י, דאיכא מצוה לחנך בית חדש, אך בחו"ל דליכא מצוה בדבר ל"ח הסעודה סעומ"צ. והמג"א (תקסח, ה) הביא דברי הבאר שבע, וכן רבים מן הפוסקים הביאו דבריו, וכ"ה בבאה"ט (יו"ד ריז, לב), ידות נדרים (סי' ריז יד יוסף' סקמ"ח), שו"ת אבני נזר (יו"ד סי' שפד אות ט'), ועוד; וכ"כ בשיירי קרבן על הירושלמי (סוטה לו. ד"ה את), וכ"כ ביד אליהו (רגולר, חלק הכללים סוף אות ח', דף פג.), ובמנחת חינוך (מצוה תקכו), ועוד.

וביש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז, לאחר שהביא דברי מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל) נקט, דאם אומרים שם על הסעודה ד"ת מעין המאורע וכו', חשיבא הסעודה לסעומ"צ, [אך בלא"ה לכאו' ל"ה סעומ"צ], וז"ל, ומכ"מ נראה, מי שהוא ירא אלוקים ורוצה לחנך ביתו בתורה ובמצוות, וליתן שבח למקום אשר חננו, ולא הניח מתחילה לשתות בביתו ולשחוק בו ולנהוג קלות ראש, אלא מתחילה עושה סעודה לחנכו ולומר בו דברי תורה ולדרוש בו מעין המאורע, שפיר הוא סעודת מצוה, ועליו נאמר המקרא (שיה"ש ה, א) שתו ושכרו דודים, בימי המילואים (שיה"ש רבה שם), עכ"ל. ולכאו' כוונתו דהוי סעומ"צ דווקא היכא דאומרים בו ד"ת מעין המאורע, ולא לחינם הזכיר

סעודת הכנסת ס"ת

כה. סעודת הכנסת ס"ת לביהכ"נ, חשיבא סעודת מצוה³⁹.

בקצרה בדברי הבאר שבע], וע"ש שכ' עוד שהעולם אין נזהרין לקבוע בית מדרש בבית חדש ועושים רק הסעודה, ועושים הטפל עיקר והעיקר טפל.

ובשור"ת חת"ס (יו"ד סי' קלח) נקט, דבאר"י ודאי הוי סעומ"צ, ובחור"ל אם בנה בנין לצורך הוי סעומ"צ, אך אם בנה בנין פאר להרחיב דירתו ואי"ז לצורך ל"ה סעומ"צ.

ולסיום הענין נביא תמצית הדברים, אשר דעת מהר"ם מרוטנבורג דל"ה כלל סעודת מצוה, ודעת הבאר שבע וסייעתו, דבאר"י לעולם הוי סעומ"צ ובחור"ל ל"ה סעומ"צ, ודעת היש"ש וסייעתו דאי אומרים בה ד"ת מעין המאורע הוי סעומ"צ ואין אין אומרים בה ד"ת ל"ה סעומ"צ, ודעת כמה אחרונים דלעולם הוי סעומ"צ, בין באר"י בין בחור"ל בין היכא שאומרים בה ד"ת ובין היכא שאין אומרים בה ד"ת, ודעת החת"ס דבאר"י לעולם הוי סעומ"צ אך בחור"ל לא הוי סעומ"צ אלא היכא כשבונה הבנים לצורך ולא להרחבה ולפאר בעלמא.

ויל"ע אם לא עשה הסעודה מיד עד אימתי יכול לעשות הסעודה ותחשב סעומ"צ, ובשור"ת חור"י (סי' ע') כ' לענין סיום מסכת דיכול לעשות הסעודה אפי' אחר יום או יומיים, אך היינו דווקא לענין סיום מסכת משום דילפי' מבנין ביהמ"ק והתם ה' זה שבעת ימים; ואפשר דאדרבה מצנין להוכיח איפכא מדברי החור"י, דמשמע בלא האי ילפותא ל"ח מצוה אלא באותו היום, וצ"ע.

39. כ"כ בשור"ת חור"י (סימן ע'), והו"ד בפמ"ג (תמד, מש"ז סק"ט), ובפתחי תשובה (יו"ד ריז, טז). וכ"כ בשור"ת לבושי מרדכי (מהדו' רביעאה סי' קמה). וכן נקט בפשיטות בשור"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' כג), [יעו"ש שכ' לדון אי שרי לעשות סעודת בר מצוה וסעודת הכנסת ס"ת ביחד, או דאיכא בזה משום הא דקיי"ל דאין מערבין שמחה בשמחה], וטעמו משום דהוי בכלל גומרה של תורה וכסיום מסכת. וברעת קדושים (הלכות ס"ת, סי' רע סק"ב) כ' בזה"ל, שאמרו חז"ל במדרש חזית סעודה לגומרה של תורה,

יעו"ש ביד אפרים שכ' כן רק לענין דחיית תענית שאינו קבוע, אבל לענין נדר מסיק דאין להקל]. ובשור"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קד ד"ה ובדברי) כ' לדחות דברי היד אפרים והתורה תמימה ולקיים דברי הבאר שבע, דהא לענין מצוות התלויות בארץ לא אמרי' דבזה"ז שאין ישראל שרויין על אדמתם דנוהגין גם בחור"ל; ועו"כ שם להקשות על דבריהם בדרך משל, לאדם שנתנוהו בבית הסוהר במאסר, ונתו לו שם חדר קטן מיוחד בשבילו, וכי שייך לומר שאם עושה חנוכה הבית לחדרו תהא סעודת מצוה, והלא כן נדמינו בגלותנו שמפני חטאינו גלינו מארצנו, ובגלות שמחה מה זו עושה להחשב סעודת מצוה, עכ"ד. ועכ"פ דעת היד אפרים והתורה תמימה דבזה"ז אין לחלק בין אר"י לחור"ל, ולכאור' כוונתם דאף בחור"ל הוי סעומ"צ, [דהא כ' היד אפרים דדווקא בזמן שישאל שרויין על אדמתם לא היתה הסעודה בחור"ל סעומ"צ משום שהדר בחור"ל כאילו עובד ע"ז וכו', ודו"ק].

וכן כתבו כמה אחרונים, דלעולם סעודת חנוכה הבית הוי סעומ"צ, ואף בחור"ל, [ולכאור' אף אם אין אומרים שם ד"ת מעין המאורע]. וכ"ה בשור"ת ארץ צבי (ח"ב, חידושים על מסכת שבת אות כט), יד שאול (להגרי"ש נתנזון, יו"ד רמז, יא), וכן בהגהותיו ציון ירושלים על הירושלמי שם), שור"ת דברי מלכאל (ח"א סי' ג' אות ח', ח"ד סי' ח'), שור"ת דבר אליהו (יוזפא, סי' לו ד"ה והנה הרב), שור"ת הרב"ז (ח"א אור"ח סי' מג), ועוד, דלעולם אף בחור"ל איכא מצוה בחנוכה בית חדש, והוי' הסעודה סעומ"צ. וכן בבן איש חי (שנה א' פרשת ראה אות ו'), ובספרו שור"ת תורה לשמה סי' תפד) נקט בפשיטות דהוי סעומ"צ, ולא חילק דהיינו דווקא באר"י, ותנא בבבל קאי, [וע"ע תורה לשמה שם שמביא רא"י לסעודה זו מדברי הזהר"ק (ויקרא דף ג:)]. וכן בשור"ת לבושי מרדכי (מהדו"ק אור"ח סי' קא) נקט דהוי סעומ"צ, וכ' דהוי כמו גמר מצה שעושים סעודה ודוגמת סעודת סיום מסכת שעושים לגומרה של תורה, [וכנזכר כבר

סעודה שעושה בגמר קיום מצוה

כו. סעודה שעושה בגמר קיום מצוה, חשיבא סעודת מצוה, ועי' הערה 40. וכן סעודה

לכאור' ליכא מצוה בזה, כיון שכבר גמרו לקיים מצות כתיבת ס"ת זה מכבר. וראה באריכות בנידון בס' בעקבי תלמוד (להגאון ר' יעקב אדלשטיין, סי' קעה). 40. כ' ביש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז), וז"ל, אלא נראה, כל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה, אלא כדי ליתן שבח למקום, או לפרסם המצוה, או לפרסם הנס, קרוי סעודת מצוה, כגון פדיון הבן לפרסם המצוה, עכ"ל. ולפ"ז לכאור' כל סעודה שעושה בגמר מצוה חשיבא סעומ"צ, דסעודה זו נעשית כדי לפרסם המצוה. וכעיי"ז י"ל דיש להחשיב הסעודה שעושה בגמר המצוה לסעומ"צ, וכעין סיום מסכת דעושה סעודה לגומרה של תורה, וכעיי"ז יש לעשות סעודה לגומרה של מצוה, והוי' הסעודה סעומ"צ. ובאמת כבר מצינו ברשב"ם (ב"ב קא: ד"ה מניסן) כדברים אלו, דיעו"ש שכ' דהיו שמחין בט"ו באב לפי שבאותו היום פסקו מלכרות עצים למערכה, ושמחו על כך שסיימו מצוה גדולה כזאת. [ויש להעיר, דלכאור' תוספת חידוש יש בזה, דהא כריתת עצים למערכה אינה כי אם הכשר מצוה, ודו"ק]. וכ"כ בשו"ת חור"י (סימן ע'), וז"ל, ומכ"מ אין צריך ראי', דאחר שנעשית מחמת גמר דבר מצוה ודאי הו"ל סעודת מצוה, עכ"ל. וכ"כ הפמ"ג (תמד, מש"ז סק"ט), וז"ל, כללא דמילתא, סעודה שנעשית על גמר מצוה הוה מצוה, סיום מסכתא וכדו', עכ"ל. ועי' נמי שו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קנז), וז"ל, אבל מכ"מ נראה לענ"ד שהדין אמת, דאף לימוד בעיון הספרים של תורה שבכתב נמי יש להחשיב הסיום סעודת מצוה, דהא מצינו דלא"ד סיום מסכתא ללמוד, אלא כל מצוה שנמשכה משך זמן נמי יש שמחה בסיומה, כדאי' ברשב"ם (שם) בטעם רבה רוב יוסף דיו"ט של חמשה עשר באב הוא משום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת, ואף שלא מצינו חיוב ומצוה לעשות סעודה בחמשה עשר באב, ומסתבר דאף בזמנא שגמרו ממש המצוה נמי לא עשו סעודה רק יו"ט בעלמא שלא להתענות, הוא משום דלא היו אנשים מיוחדים שהם עשו כל

היינו סיום מסכת או בשמחת תורה על גמר חמשה חומשי תורה בציבור, ואכתיבת ס"ת נהגו סעודת עראי, שאין אנו בקיאים כ"כ בבטח משינוי אות א' כו', ומכ"מ מצרפין לסעודת יו"ט שבביתו שע"י אחדות לב בני" בשבת ויו"ט הו"ל כסעודה גדולה כל אשר בעיר, עכ"ל.

ואף דלדעת הרבה פוסקים מצות כתיבת ס"ת קלישא בזה"ו, ומשום דאין אנו בקיאים בחסרות ויתירות, מכ"מ כ' בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' סד) דאיי"ז מגרע מהשמחה בזמן גמר כתיבת הס"ת. והיינו, דבשגא"א (סי' לו) כ' דבזה"ו שאין אנו בקיאים בחסרות ויתירות, והרי ס"ת שחסר או יתר אפי' אות אחת פסול, א"כ אין בידינו לקיים מצוה זו, [ועי' נמי שו"ת חת"ס (או"ח סו"ס נב) שכ', דאין מברכין על מצות כתיבת ס"ת מהא"ט, דאף חז"ל לא היו בקיאים בחסרות ויתירות, ומשו"ה לא תקנו ברכה]; אכן, בשו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ג סי' קיט ד"ה והנ"ל וד"ה וראיתי) פליג עלי', וס"ל דלא חייבה תורה לאדם אלא שיכתוב ס"ת כמו רוב הס"ת שבעיר, ואינו צריך לטרוח יותר, ולעולם אף בזה"ז איכא חיוב לכתוב ס"ת, וכן בשו"ת חקקי לב (יו"ד סי' מח דף פט ד"ה והגם) הסכים לדברי זקנו החקרי לב, וכן הברכ"י (יו"ד סי' רע שיורי ברכה אות ב') פליג על השאג"א וס"ל שגם בזמנינו שפיר יכול לקיים מצות כתיבת ס"ת ע"פ דעת הרמב"ם. אך עכ"פ כ' בשו"ת בצה"ח שם, וז"ל, עכ"ז שפיר מפוזרין ממון הרבה עבור כתיבת ס"ת וחינוכה בשמחה וגיל, דכיון שתקנו חז"ל לקרוא בתורה בציבור ולברך על קריאתה ואע"פ שגם הם לא היו בקיאים בחסרות ויתירות כן תקנו לברך על קריאת ס"ת כזה, נמצא ע"י כתיבת ס"ת כהלכתה הוא מזכה את הרבים בקיום מצות קריאת ס"ת ובאמירת ברכות על הקריאה כתיקון חז"ל, וזה לזמן מרובה כל זמן שהס"ת קיים, עכ"ל.

עוד יש לזכור, בגוונא שלא גמרו לכתוב עתה הס"ת, אלא גמרו לכותבו זה מכבר, ועתה מכניסים אותו לביהכ"נ, אי חשיבא הסעודה לסעומ"צ, דהא

שעושה כשמיסים לכתוב ספר וכדו', חשיבא סעומ"צ⁴¹.

סעודת מרעים

כז. סעודת מרעים, אין לה דין סעודת מצוה⁴².

סעודת דינע"ר

כח. סעודת דינע"ר, יש שהקילו להחשיבם כסעומ"צ ולנגן שם בכלי זמר⁴³.

לכתוב ספר וכדו', ל"ח סעודת מצוה כדי לפוטרו מחיוב תענית בכורות, וצ"ע למעשה. והפוסקים האריכו לדון אי יש לברך שהחיינו כשמוציא לאור ספר חדש, ואכמ"ל.

42. עי' ספר החיים (לאחי המהר"ל מפראג, שער פרנסה וכלכלה פ"ג) שכ', דסעודת קרובים ומרעים הוי סעומ"צ כיון דעי"ז מתקרבין הלבבות. ובשו"ת התעוררות תשובה (הנדמ"ח, יו"ד סי' ט') כ', דלפ"ז דהסעודה של מרעים מביא אחוה ואהבה, א"כ אם הבטיח לחבירו שיבוא לבקר חשבו כנגדו לדבר מצוה. אך פשוט בעיני, דאין סעודה זו חשיבא סעומ"צ לכל פרטיה ודיניה, ופשיטא דליכא היתר לאכול בה בשר בתשעת הימים, ואינה פוטרת מתענית בכורות, וכן מי שנדר שלא יאכל כי אם בסעודות מצוה אסור לאכול בה, וק"ל. וע"ע מרכבת המשנה (חעלמא, פ"ו מהל' אבל ה"ז).

43. עי' שו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו) שכ' להסתפק לנידו"ד, אי שרי לנגן בכלי שיר בסעודות דינע"ר שעושים לטובת החזקת ישיבות ומוסדות ע"מ להתרים את הנדיבים, אי חשיבי סעודות מצות כיון שגורמות לקיום מצות צדקה. וסיים בשו"ת אג"מ שם, דלכן טוב להחמיר אם אפשר, ואין למחות באלו המקילין, עכ"ל. ובמקו"א (חאו"ח ח"ב סי' ל') פסק לאסור כלי זמר בסעודות דינע"ר. ובס' הערות במסכת סוטה (להגרי"ש אלישיב, סוטה מח.) הסכים לדברי האג"מ בח"א שם, דטוב להחמיר אך אין למחות באלו המקילין, [ודלא כמו שהביאו בשמו בס' אשרי האיש (או"ח ח"ג פרק עג אות יא). ובס' ירושלים במועדיה (להגר"א נבנצאל שליט"א, בין המצרים עמ' רמא אות רעה) כ' להקל בזה, ולנגן

המצוה, אלא זה מעט וזה מעט עד שגמרו, והוי הגמר לכלל ישראל בכולל ולא לכ"א בפרט, ולכן לא חייבו בסעודה אלא לעשות יו"ט בעלמא לכל ישראל, עכ"ל. וכן נקטו בפשיטות בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ק או"ח סי' קא), שו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קסו), ועוד, דכל סעודה שעושים לסיום קיום מצוה חשיבא סעומ"צ. ועי' נמי בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ד קונט' לבר מצוה הערה ח') שכ' בטעם השמחה בסעודת בר מצוה, וז"ל, וי"ל עוד דסעודת בר מצוה היא לשמחת סיום מצות החינוך שעל האב, והוי כסעודת סיום מסכת, עכ"ל, והרי לן מדבריו נמי, דכל סעודה שעושים לסיום קיום מצוה הרי"ז סעודת מצוה. ובאמת יל"ע אי דברים אלו כפשוטם, דלפ"ז לכא"ר מי שיעשה סעודה כשיסיים לבנות מעקה לגגו, הרי סעודה זו סעומ"צ, ולפ"ז מי שיסיים לבנות מעקה לגגו בתשעת הימים יהא מותר לאכול בשר ולשתות יין משום דהו"ל סעומ"צ, וכן מי שיעשה שילוח הקן בתשעת הימים יהא מותר בזה, וכן המסיים לבנות מעקה לגגו או מקיים מצות שילוח הקן בער"פ, יהא נפטר מחיוב תענית בכורות ע"י אכילה בסעודה זו משום דחשיבא סעומ"צ, ועוד, וכי הנודר שלא יאכל כי אם בסעודת מצוה יהא שרי לאכול בסעודה זו, וצל"ע בכ"ז. ולפ"ז צ"ע נמי לנידו"ד, אי שרי לנגן בכלי זמר בסעודה זו.

ועי' שו"ת באר יצחק (יו"ד סי' יט) שכ', דאף כשמתחילין המצוה יש לעשות סעודה, ואף סעודה זו חשיבא סעומ"צ.

41. כן נראה פשוט לפי כל הנ"ל הערה קודמת. אך בס' מועדי הגר"ח (ח"א עמ' יח) כ' בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דסעודה שעושה אדם כשמיסים

סעודת הבראה

כט. סעודה ראשונה שמברין לאבל רח"ל, הוי' סעומ"צ⁴⁴.

פרק ה' - שבת ויו"ט

דין איסור זמרא בשבת ויו"ט

א. איסור זמרא שייך אף בשבת¹, וי"א דשייך אף ביו"ט ובחז"מ².

תקס), וז"ל, ולפיכך יש להזהיר על המקילים לשתות בכלי זמר, ואפי' בשבתות וימים טובים, דלא התיירו אלא בחופה משום שמחת חתן וכלה, עכ"ל. ומבוא' להדי' דס"ל להב"ח דאיסור זמרא נוהג אף בשבת ויו"ט, ולכאור' היינו טעמא משום דס"ל להב"ח דלא חשיב דבר שבפרהסי', ועי' נמי שיירי כנה"ג (סי' תקס הגה"ט אות ב') ובאה"ט (סק"ו) שהביאו דברי הב"ח, ולא מצינו בדברי האחרונים מי שפליג להדי' ע"ד הב"ח. ובפרט אי נימא, דטעמא דאיסור זמרא אינו משום אבילות זכר לחורבן, אלא משום שחששו חז"ל שיבואו לומר דברי נבלה בשיר ומשוה גזרו על כל השירה והזמרה, דלכאור' אין בזה משום האי טעמא דאבילות בפרהסי' שנאמר דליכא לדי"ז בשבת ויו"ט, ודו"ק.

עוד בענין אבילות בשבת, הנה כ' הרמ"א (תעוב) שנוהגין לאכול ביצים בליל יו"ט ראשון של פסח זכר לאבילות, משום שליל פסח לעולם יחול באותו יום שחל בו תשעה באב באותה השנה, [נראה ביאור הדבר בס' שיר מעון (לבעל התעוררות תשובה, ויקרא עמוד י' על הגש"פ), ואכמ"ל בזה], והיינו דביצים הרי הם מאכל אבל, [שנותנים לאבל מאכל עגול לרמז שגלגל חוזר בעולם], וזכר לאבילות ביהמ"ק נוהגים לאכול ביצים בליל פסח, ולכאור' צ"ע דהא אין אבילות בשבת ויו"ט, וביותר, שהרי בזה מביאים מאכל מיוחד זכר לחורבן ביהמ"ק, וגרע טפי מלחסר קערה אחת מן הקערות הראויות לתת שם. ובס' מעדני סופר (להג"ר עקיבא מנחם סופר שליט"א, ח"ב סי' סב) כ' ליישב בזה, ע"פ המבוא' בכל בו (סימן נ'), שטעמא דמילתא שלוקחים זקוק

בכלי זמר בסעודות דינע"ר אלו, דגם סעודות אלו חשיבי סעודות מצוה.

44. עי' גמ' סנהדרין (ע:): לענין בן סורר ומורה, אכל דבר מצוה ודבר עבירה, דבר מצוה תנחומי אבלים, דבר עבירה תענית ציבור, ופירש"י, לאתויי תנחומי אבלים, אע"ג דתקנתא דרבנן בעלמא היא. וע"ע הגהות אשר"י (מור"ק פ"ג סי' פט) בשם או"ז (הלכות אבילות סו"ס תל) שכ', דאין האבל רשאי להתענות ביום ראשון, אלא מאכילים ומשקים אותו, ואפי' בתעניות שלפני ר"ה לא הניח רשב"ם להתענות ביום הקבורה, והו"ד בב"י (יו"ד סי' שעח). ועי' ערוה"ש (או"ח רמט"ז) שכ', דשרי לאכול סעודת הבראה בער"ש כיון שסעודת מצוה היא.

1. הנה קיי"ל בשו"ע (תקסב) דהתקינו זכר לחורבן, שהעורך סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם, וכן כשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם כדי שלא יהא תכשיט שלם, וכ' המשנ"ב (סק"ה), בשם מור וקציעה) לענין דינא דשיר קערה מן הקערות, דבסעודת שבת ויו"ט לא יחסר שום דבר, ובשעה"צ (סקי"ג) הוסיף לבאר, דאיסורא נמי איכא אם מקומו ניכר בשולחן שפנוי מקערה הראוי' לתת שם, אך הוסיף שם בשעה"צ, דדינא דמשיירת אשה אחד מתכשיטיה נוהג אף בשבת, משום דלא מנכר השיר כולי האי. והרי לן כללא דמילתא, דדברים שתקנו חז"ל זכר לחורבן והרי הם עניינים שבפרהסי', אינם נוהגים כלל בשבת, אך דברים שאינם בפרהסי' נוהגים בשבת כבימות החול. והנה כ' הב"ח (סו"ס

נגינה בכלי שיר בחוה"מ

ב. ועוד יש לדון בזה אי איכא איסורא לנגן בכלי שיר בחוה"מ, משום גזירה שמא יתקן כלי שיר, וכדין שבת ויו"ט, ויש מגדולי הפוסקים שהורו לאיסור³, אך

אנשים המקילים בדב"ז ולבטל מנהגם כו', ויעו"ש שכ' דשרי רק בכניסת שבת. ועי' בס' חיים ביד (להגר"ח פלאג'י, סי' קכה אות ע') שכ', שמנהגם הוא להשאר בישיבת האבילות עד שעה תשיעית וחצי. ועפ"ז יש מי שרצה לטעון להתיר שמיעת מוזיקה בער"ש אחר חצות, ואפי' בימי הספירה ובביהמ"צ, וכן במוצ"ש עד חצות הלילה שהוא זמן שעדיין יש בו הארת שבת, וכן יוצאים יד"ח סעודת מלוה מלכה עד חצות. אך לפי כל הנ"ל שנתבאר דאיסור זמרא שייך אף בשבת ויו"ט כבימות החול, וכמש"כ הב"ח ושא"פ להדי', הרי דכש"כ דאין להתיר בער"ש לאחר חצות או במוצ"ש עד חצות, וק"ל.

2. עי' הערה קודמת דדעת הב"ח דלא התירו איסור זמרא אף ביו"ט. אך לכאורה' נראה להתיר ביו"ט משום שמחת יו"ט, ועכ"פ לדעות הפוסקים [ראה לעיל (פרק ג' סעיף א', ובהערות שם) הדעות בזה] דלא התירו דווקא לצורך מצות שמחת חתן וכלה אלא לכל צורך מצוה ולכל סעודות מצוה, והיינו אף אי נימא דסעודות שבת ויו"ט לא חשיבי סעודות מצוה, [ראה לעיל (פרק ד' סעיף ד') מח' הראשונים בזה], מכ"מ יהא שרי מדין שמחת יו"ט והוא צורך מצוה. אך כמה מגדולי הפוסקים הורו להתיר שמיעת מוזיקה בימי חוה"מ. ועי' בס' ברורי הלכות (אייזנברגר, עמ' רס) שהביא מה ששמע מבני ביתו של בעל ה'דברי יציב', שהי' מקפיד שלא להפעיל את מכשירי הטייפ וכדו' בביתו, ורק בחוה"מ וכדו' התיר. וכעיי"ז דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני או"ח עמ' שעב), וז"ל, בימי חג ומועד ור"ח, הסומך על הרמ"א ש"ד דמותר בלי יין, עכ"ל. וצ"ע למעשה, ועכ"פ המיקל יש לו על מי לסמוך.

3. הנה קיי"ל (ביצה לו:), דאסור לנגן בכלי שיר בשבת ויו"ט, גזירה שמא יתקן כלי שיר, ומשו"ה נמי אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין וכו', ויל"ע אי שייך האי איסורא אף בחולו של מועד. ובשו"ת שער אפרים (סי' לו) האריך בזה, והעלה דאף בחולו

וביצה, כלומרף בעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא, ועו"כ שם דלוקחים ביצה זכר לאבילות ביהמ"ק, וי"ל דשניהם אמת, וכדברי הסמ"ק (מ"ע א') שכ' בזה"ל, לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה ובד' רוחות כדכתיב אנכי ה' אלקיך וגו', ובזה תלוי מה שאמרו חכמים (שבת לא.) ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה והיכן כתיב מצוה זו, אלא ש"מ בזה תלויף שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך וגו', וע"כ מאחר שהוא דיבור הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוהיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם, וכן יושיענו ברחמינו שנית כדכתיב (דברים לג) ושב וקבצך מכל העמים וגו', עכ"ל הסמ"ק, והרי לן דהאמונה ביציאת מצרים והאמונה בגאולה העתידה תלויים זה בזה, ומעתה מה שנוהגים לאכול ביצים בליל פסח משום אבילות החורבן, אין הכוונה זכר לחורבן ביהמ"ק וכשאר התקנות שתקנו חז"ל לנהוג זכר לחורבן, אלא להתדיר בקרבנו האמונה בגאולה העתידה, שכשם שהוציאנו הקב"ה ממצרים בלילה זה, ה"נ יפדה אותנו מגלות זו במהרה.

והנה יש מי שהאריך להתיר שמיעת מוזיקה בער"ש לאחר חצות, וכ' להתיר זאת אף בימי ספיה"ע ובביהמ"צ, וזהו תוכן דבריו. דהנה עי' שו"ע (יו"ד שעח, ה) וז"ל, מי שנקבר בער"ש סמוך לחשכה קודם בין השמשות, יש מי שאומר מברין אותו אז, ולי נראה שכיון שאינו חובה טוב שלא להברותו אז מפני כבוד השבת, וכן נוהגים, עכ"ל. ומבו' דכבר בער"ש סמוך לשבת ליכא דיני אבילות. ומאידך, לענין ישיבת האבלים בער"ש, עי' פתחי תשובה (ת, א) בשם גבעת שאול (סי' עב), דמה שנוהגים העולם בער"ש תוך שבעת ימי אבילות לישב על כסא וספסל וללבוש מנעלים תיכף אחר חצות היום מפני כבוד השבת, טעות הוא, וראוי לכל בעלי תורה לגעור באותם

רבים התירו בזה וכן מנהג העולם⁴.

ג. וכן יש לדון בזה משום דהוי מעשה אומן בחוה"מ, וראה בהערה⁵.

פוסקים שם]; והיינו טעמא, משום דהן אמנם אין לחוש שיעשו כלי שיר, ומשו"ה אין לגזור על סיפוק וריקוד, אכן איכא למיחש שיתקנו כלי שיר, ומשו"ה יש לגזור על נגינה בכלי שיר אף בזה"ז. ועכ"פ חזינו מהכא דיש לחלק בין סיפוק וריקוד לבין נגינה בכלי, [וכן יש לדייק בל' התוס' שם שכ' 'לעשות' ולא כ' 'לתקן']. ויש לציין עוד בזה, דאי נימא כדעת השער אפרים וסייעתו, דאף בחוש"מ איכא גזירה שמא יתקן כלי שיר, ומשו"ה אסור לנגן בכלי שיר בחוה"מ, הרי דכאו' אף לספק ולרקד ביד וברגל יש לאסור, דהן אמנם הרמ"א הביא דעת התוס' דבסיפוק וריקוד לא גזרי' בזה"ז, מכ"מ לא כתב כן הרמ"א כהיתר ברור אלא כלימוד זכות, כמב' מלשוננו, וכן נראה בפמ"ג (שם א"א סק"א) ובמשנ"ב וש"א פ' (שם), ודעת התוס' דעת יחידאה היא, דכל הראשונים לא הזכירו היתר זה, ולכאו' היינו טעמא משום דאף אם בטל הטעם לא בטלה הגזירה, ועי' ב"י (שם).

ורבים מן האחרונים ס"ל דאין לחלק בזה בבין סיפור וריקוד לבין נגינה בכלי, ותרווייהו לא נאסרו כי אם בשבת ויו"ט, והיינו דכל עיקר האי גזירה לא נאמרה לגבי חוה"מ. וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' כה, יעו"ש שהאריך להוכיח כן), ובשו"ת מכתם לדוד (או"ח ריש סי' יט), וכן נראה שנקטו עיקר במחזיק ברכה (תקמ"ב), ובשע"ת (תקל"ד, ה), וכן נראה דעת השואל ומשיב (מהדו' חמישאה סימן ג'), וכ"כ בשו"ת אבן השוהם (סימן נ') ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' כט), ועוד רבים. ולכאו' יש להכריח כדעה זו מדברי התוס' (מו"ק כז: ד"ה אבל), שהק', דכיון דתנן (מו"ק כח:): דנשים במועד אינן מטפחות על המת, אמאי לא תני להאי דינא במתני' דביצה הנ"ל, ות' דהא דאינן מטפחות היינו משום דהוי צער במועד, ובמתני' דביצה לא איירי אלא משום שיר ולא משום אבל; ומוכח מדבריהם דבחולו של מועד אין לאסור מטעם שיר כי אם מטעם אבל, וכדעת השבו"י וסייעתו. וכן מנהג ישראל להקל בזה. 5. הנה לכאו' ה' נראה לאסור הניגון בכלי שיר בחוה"מ בזה"ז, אף אי נימא דליכא בחולו של מועד

של מועד אסור לנגן בכלי שיר משום האי גזירה, ויעו"ש שהביא ראיות לזה, ועי' מש"כ בזה במילואים (סימן יד) בס"ד. וכדעה זו נקט בפשיטות בשו"ת זכרון יוסף (סי' יז), והוב"ד בביאה"ל (סי' שלט ד"ה להקל), ועי' נמי באה"ט (תקל"ד, ה) דנראה מדבריו דנקט עיקר כדעת השער אפרים, ועוד. הרי לן לכמה מגדולי הפוסקים דס"ל לאסור לנגן בכלי שיר בחולו של מועד, דאף בחוש"מ איכא להאי גזירה שמא יתקן כלי שיר. ועי' הערה הבאה.

4. הנה לכאו' ה' נראה להוכיח דבחוה"מ לא נאסר לנגן בכלי שיר מגזירה שמא יתקן כלי שיר, דאם איתא דאף בחוה"מ אסור, הו"ל לתנא למיתני ריבואתא, דלא זו בלבד דבשבת ויו"ט אסור לנגן בכלי שיר וכו', אלא אף בחוש"מ נמי אסור, ומדתנן הכי גבי שבת ויו"ט מוכח דבחוה"מ שרי. ועי' שו"ע (תקמ"א) שכו', דשרי לעשות ריקנים ומחולות בסעודת אירוסין בחוש"מ, ומשמע נמי דליכא איסורא בהכי. אכן, בהגה"ה בשו"ת שער אפרים שם (מבן המחבר) כ', דאין להוכיח מדברי המחבר דליכא אי גזירה בחוש"מ, משום דכל מאי דכ' המחבר היינו דווקא ביד וברגל, דבזה הגזירה רחוקה יותר, אך בכלי שיר יש לאסור אף בחוש"מ. ומעתה לפי דבריו, ליכא להוכיח נמי ממתני' דביצה הנ"ל, די"ל דהא דתנן התם דווקא גבי שבת ויו"ט ולא אשמועינן ריבואתא טפי גבי חוה"מ, היינו משום דאיסור סיפוק וריקוד אינו אלא בשבת ויו"ט ולא בחוה"מ, משום דבזה החשש רחוק הוא, משא"כ לענין ניגון בכלי שיר י"ל דאסור אף בחוש"מ.

וחילוק זה שכ' הגאון הנ"ל, דלא התיר המחבר בחוש"מ אלא סיפוק וריקוד והיינו ביד וברגל, אבל לא בכלי, מצינו כבר בדברי הפוסקים. דהנה ש' התוס' (ביצה ל. ד"ה תנן) דבזה"ז ליכא איסורא לספק ולרקד בשבת ויו"ט, כיון דאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר וליכא למיחש שיבואו לתקן כלי שיר, והרמ"א (שלט"ג) הביא דעה זו, וכ' דאפשר דע"ז סמכו העולם להקל בזה"ז. וכ' המשנ"ב (סק"י), דהיינו דווקא ביד וברגל, אבל בכלי אסור אף בזה"ז, [וכ"כ שארי

ד. ועוד בענין המנהג לעשות בימי חוה"מ סוכות זכר לשמחת בית השואבה, ראה בהערה⁶.

נעשית בלחיצה על הכפתורים, והאומנות אינה כי אם היאך ללחוץ. וכע"ז י"ל נמי לענין נהיגה ברכב, דכיון דהמלאכה עצמה אינה מעשה אומן, והאומנות אינה כי אם היאך לכוון את הכפתורים וכו', בכהא"ג י"ל דל"ה מעשה אומן דנאסר במועד; ובס' שלמי תורה (סוכות סי' עח) הביא סברא זו בשם הגר"א שטיינמן. [ואפשר דיש להתיר נמי, משום דל"ה מלאכה אלא חכמה, אך הובא בשם הגר"ז אורבך (שלחן שלמה הל' חוה"מ תקלוב), דמסתברא דהוי מלאכה ולא חכמה]. ויל"ע עוד בזה, ולמעשה המנהג להקל. עוד לענין שמחת בית השואבה, ראה לק' בסמוך.

6. עי' משנ"ת לעיל בסמוך לענין ניגון בכלי שיר במעמדי זכר לשמחת בית השואבה הנהוגים בזה"ז. אך הנה לכאור' יש להעיר עוד בזה, במה שנהגו במקומות רבים לעשות מעמד זה בביהכ"ס, ויעוי' שו"ת חת"ס (חו"מ סי' קצב) שכ', דאין לנגן בכלי שיר בביהכ"נ ואפי' לצורך שמחת חתן וכלה, כי אפילו אם הותר לשמחת חתן וכלה לשמח לב עגומי הגלות, אבל במקדש מעט אין נכון להראות שמחה לפניו כעין שמחת ציון, עכ"ל, והיינו משום איסור זמרא בזה"ז, דאף אם מתירים אנו לצרכי מצוה וכו', מכ"מ בביהכ"נ כיון דהוי דומי' דביהמ"ק אין להתיר לנגן שם בכלי שיר, [אך אין כוונתו מטעמא דהוי קלות ראש בקדושת ביהכ"נ, וע"ע שו"ת חת"ס (ח"ו סי' פו וסי' פט)]. ולא באתי כי אם להעיר, ולא ח"ו לפקפק במנהג ישראל הנהוג מזה שנים רבות. והגרמ"מ לובין שליט"א אמר לי בזה, דשאני בזה דהוא לצורך שמחת יו"ט [והוא בין אדם למקום], ומשו"ה יש להתיר לעשות זאת בביהכ"נ, ושאני משמחת חתן וכלה שאינה אלא לשמח החתן והכלה [והוא בין אדם לחבירו], ודו"ק.

ולענין כלי שיר בשמחת בית השואבה הנערכת בירושלים, אי יש לאסור בזה משום התקנה שתקנו גדולי ירושלים שלא לנגן בכלי שיר בחתונות הנערכות בירושלים, יעוי' לעיל (פ"ג סעיף יב) שהבאנו מדברי הפוסקים בזה אי התקנה נתקנה אף

להאי גזירה דשמא יתקן כלי שיר, דהא לכאור' מלאכת הניגון בכלי שיר הוי מעשה אומן, וא"כ היאך יהא שרי לעשות כן בחוה"מ. [וזה שייך דווקא בזה"ז שנתחדשו כלי הנגינה החשמליים, משא"כ בכלי הנגינה בדורות קודמים לא ה' מלאכה כלל, כי אם משום גזירה שמא יתקן כלי שיר]. וכע"ז יש לדון נמי לענין נהיגה ברכב. דלכאור' הוי נמי מלאכה דאית בה מעשה אומן, ולכאור' יהא אסור בחולו של מועד. ואף אי נימא דהוי צורך מצוה, דבכך איכא שמחת יו"ט, מכ"מ לכאור' אין להתיר מלאכה במעשה אומן מהא"ט, דהא כ' הרמ"א (תקמ"ד) דמעשה אומן אסור בחוש"מ אף לצרכי מצוה, והן אמנם דכ' המחבר (תקמ"ג) דכותב אדם תפילין ומזוזות בחוש"מ, אך היינו דווקא במצוה חיובית, וא"א לקיימה אם לא יכתוב, ומשא"כ שאר מצוות כגון בנין ביהכ"נ דיכולים להתפלל במקו"א, וכמב' בתשו' הרשב"א (ח"ד סי' שכו) ובחי' תלמיד הרשב"א (מו"ק יט.), [ומצות שמחת יו"ט נמי אפשר לקיימה בדברים אחרים, ודו"ק]. ויש שכתבו לדון בזה לענין הנהגה לעשות כיום זכר לשמחת בית השואבה ולנגן בכלי שיר במעמד זה, וכתבו דיש להתיר משום דהוי נמי צרכי רבים, אך זה אינו, דהא אף בזה כ' הרמא (שם) דלא התיירו כי אם בדברים הנצרכים לגוף האדם, אבל שאר צרכי רבים כגון בנין ביהמ"ק אסור לעשותם במועד.

ובשם הגר"נ קרליץ כתבו (חוט שני הל' חוה"מ עמ' קצה), דאפשר דשאני נגינה בכלי שיר דאין תוצאה הקיימת ממלאכה זו, ומשו"ה שרי אע"ג דהוי מעשה אומן. אך לכאור' יש להעיר בזה, דהמציאות מראה שברבים מהמקומות מקליטים את המעמד של שמחת בית השואבה וכו', ובזה איכא תוצאה קיימת דמעשה יש לו הקלטה של הניגונים, ובכהא"ג לכאור' ל"ש סברא זו, ואף שנתיישב המנהג לנגן בכלי שיר בחוה"מ בביתו וכדו', אך לגבי אירועים ומעמדים וכגון שמחת בית השואבה וכדו' אכתי לא נתיישב. והי' נראה לומר סברא נוספת להקל בזה, משום דהמלאכה עצמה אינה מעשה אומן, דהמלאכה

ראש חודש

ה. ראש חודש, י"א דיש להקל בו בשמיעת מוזיקה.⁷

ימים שאין אומרים בהם למנצח

ו. י"א דיש להקל בשמיעת מוזיקה בימים שאין אומרים למנצח.⁸

פרק ו' - עניינים שונים באיסור זמרא

שירות ותשבחות, והמסתעף

א. שירות ותשבחות להקב"ה לא נאסרו באיסור זמרא.¹ [אך י"א דאף שירות ותשבחות

שליט"א, דבכית אביו היו מקפידים שלא לשמוע מוזיקה, והיו מקילים בזה רק בימים שאין אומרים בהם למנצח.

1. כ"ה בתשובות הגאונים (הרכבי, סימן ס'), וז"ל, הכין חזינא כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם וכש"כ בית חתן וכלה שמשמחין בקולות של שמחה ואומרים דברי שירות ותשבחות לפני הקב"ה וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל וקיווי גילוי מלכותו והבטחותיו הטובים ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל ופיוטין הרבה על אלו הדברים וכיוצא בהן בקול נגינות ובבתי חתנים וכלות שמחות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהכשירם, ואין אדם בעולם מישאל נמנע מכל אלה, אבל זמרא דאסר מר עוקבא דברים שאינן כסדר הזה, אלא נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו ולקלס גבור בגבורתו וכיוצא בזאת, כגון של ישמעאלים בללו שנקראין אשעא"ר אלגז"ל, לא מיבעי' במנא דאסיר אלא אפי' בפומא בלחוד אסיר, עכ"ל רב האי גאון בתשובתו שם. ומבר', דהיכא דהשירה הרי היא להודאה ולשבח להש"ת, אי"ז בכלל איסור זמרא בזה"ז, ואין אדם מישאל נמנע מכל אלה. וכ"כ הרי"ף (ברכות כא: מדפי הרי"ף) בשמו, וז"ל, פירש גאון, הא דאמר' זמרא בפומא אסיר, ה"מ כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו, כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר, אבל דברי שירות

בשאר סעודות מצוה, או רק בשמחת נישואין.

7. עי' הערה הבאה לענין ימים שאין אומרים בהם למנצח. והגר"נ קרליץ שליט"א הורה, דבגן ילדים אשר צריכים להשמיע מוזיקה לילדים מדי פעם, יש להקל בראש חודש, [שמעתי מנכדו שליט"א], וכע"ז בחוט שני (או"ח עמ' שעב), וז"ל, בימי חג ומועד ור"ח, הסומך על הרמ"א ש"ד דמותר בלי יין, עכ"ל. [אך עי' קונט' איך נשיר (וסבוצקי, עמוד ס') שכ' בשם הגר"נ קופשיץ שליט"א, שאמר שאינו יודע מקור או סיבה להתיר שמיעת מוזיקה בר"ח יותר מבשאר ימים].

8. הנה בס' תורת השמחה (עמ' צו) כ' בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דיש להקל יותר בשמיעת מוזיקה בימים שאין אומרים בהם תחנון, [וכן העלה סברא זו מדנפשי' בס' שערי נחמה (להגר"י טשזנר שליט"א, שער ה' פ"ג אות ה')]. אך שמעתי בשם הגר"י יוסף דוב ספטימוס שליט"א, ששמע כמה פעמים מהגר"ח קב"ה, ולא הורה הגר"ח להקל בימים שאין אומרים בהם תחנון, כי אם בימים שאין אומרים בהם למנצח, והיי"ט שאין אומרים בהם למנצח כיון שהם ימי שמחה ואין לומר בהם 'ענך ה' ביום צרה', ומשו"ה יש להקל בהם יותר בשמיעת מוזיקה, [וצ"ע אי היתר גמור הוא, או דהמקילים בשמיעת מוזיקה לעתים רחוקות, מוטב שיעשו זאת בימים שאין אומרים למנצח]. וכן אמר לי הגר"ש רוזנברג

לא הותרו היכא דהוי על היין²]. ונחלקו הפוסקים, אי היכא דהוי שירות ותשבחות להקב"ה הותר אף בכלי או שירה בפה בלבד³.

עליו ברכה כו', אבל לתת שבח להקב"ה מתוך שכרות נראה שהוא איסור גמור, עכ"ל. ועי' נמי במור וקציעה להיעב"ץ (סי' תקס), וז"ל, ונראה לי דהיינו טעמא דהגאונים דסבירא להו כל היכא דלא אמרי דברי נבלה שרי אפי' בזה"ז, מיהא לא נחא לי כולי האי, דהא אדרבה משמע דאסור בכלי שיר משום גזירה שלא יבואו לומר בו גם דברי נבלה כיון שאין אימה, והיכא ניקו אנן ונעקור גזירת חכמים, היינו דקשיא לי אדעה זו, וצ"ע, עכ"ל היעב"ץ. אכן, היעב"ץ שם הביא דברי המהר"ל הנ"ל אך לא הסכים להם, וז"ל בהמש"ד, ומהר"ל מפראג בס' נצח ישראל, והוא כתב ז"ל לא ידעתי מנין להם דב"ז כלל כו', ולדעתי אף בשעה שביהמ"ק קיים אסור להזכיר שמו כך כו' עיי"ש, תמיה טובא אישתמיטי' משנה שלימה, לא כן תנינן משבטלו סנהדרין בוטל השיר מבית המשתאות, הא בהדי' דמקמי הכי הוה שרי, ופירשו בירושלמי הטעם משום דמשם ואילך אין אימת סנהדרין עליהן ואומרי' בו דברי נבלה לכך נאסר, משא"כ בזמן סנהדרין שאימתן עליהן לא היו אומרים דברי נבלה בשיר ולכן הי' מותר, עכ"ל היעב"ץ. אכן מכ"מ נראה לכאור', דדעת היעב"ץ דבזה"ז אסור אף בשירות ותשבחות על היין, דהא גזרו על כל השירה דלמא יבואו לידי ניבול פה, ולא פליג על המהר"ל אלא בענין זה דבזמן שהיתה סנהדרין קיימת הי' שרי לשורר שירות ותשבחות להקב"ה אף על היין.

ובמש"כ מהר"ל דאין לשבח להקב"ה מתוך שכרות, יש להעיר לכאור' מגמ' מגילה (יב:), מבדיל בין ישראל לעמים, שאומות העולם כשאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות, וכך הי' בסעודתו של אחשוורוש, משא"כ ישראל קדושים אוכלין ושותין בשבת ומתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות, ע"כ. ומשמע לכאור' שהוא ממעלותיהם של ישראל שמשבחים להקב"ה מתוך שכרותם, וצ"ע, [וע"ע קונט' ראש שמחתי (שבסו"ס ישמח ישראל, עמ' תטז ואילך)].

3. הנה מלשון הרי"ף והרא"ש הנ"ל שהביאו דברי

ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישאל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל לאומרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה, ולא ראינו מי שמיחה בזאת, עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ד), וז"ל, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות לא-ל וכיוצא בהן על היין, עכ"ל. וכ"כ שאר ראשונים, רמב"ן (תורת האדם, הוצאת מוסד ה"ק עמ' רסד, ונדפס בחי' הרמב"ן גיטין ז, א מהשמטות), סמ"ג (עשין דרבנן ג), ספר האשכול (הל' תפלה), רבינו ירוחם (נתיב יח ח"ב, נתיב כב ח"ב), רא"ש (ברכות פ"ה סי' א'), ראבי"ה (ברכות סי' צא), [יעו"ש לשונו, זמירות המיוסדות מחיבת כנסת ישראל וקודשא בריך הוא וענין גלות, שרי, וכן פסק הגאון, עכ"ל], כפתור ופרח (פרק ו'), טור (סו"ס תקס), ארחות חיים (הל' תשעה באב סי' יד), כל בו (הל' תשעה באב סי' סב), מאירי (גיטין ז), ועוד. וכ"פ בשו"ע (תקסג, וע"ע ב"י ד"ה ומ"ש רבינו שמואל), וכן הסכמת כל הפוסקים. ולכאור' בכהא"ג דהוי שירות ותשבחות להקב"ה, שרי אפי' בסעודות הרשות, וכמב' בדברי רב האי גאון ושאר ראשונים הנ"ל, דכבר נהגו כל ישראל לומר שירות ותשבחות בבתי משתאות וכו', וע"ע הערה הבאה.

2. כ' המהר"ל (נצח ישראל פרק כג) לאחר שהביא דברי הגאונים הנ"ל דשרי לשורר שירות ותשבחות להקב"ה, וזה אינו נכלל באיסור זמרא בזה"ז, וז"ל, מפני שאין שיר של בשר ודם שלם, ולכן הוא מותר, אבל שיר המלאכים הוא שיר שלם ולכן אמצעו כנפי חיות שלא לתת שיר שלם, אבל שיר של שמחה שאינו להקב"ה הוא אסור בודאי, עכ"ל. מיהו המהר"ל גופי' לא הסכים להיתר זה לגמרי, וז"ל בהמש"ד, אמנם לא ידעתי מנין דב"ז כלל, כי אם אנו באים לתת שיר ושבח להקב"ה דב"ז צריך להיות בלא שתיית יין, כי איך יהיה שבח ושיר להקב"ה בכלי זמר על השתי' כו', ואילו לדידי צייתי לא הי' זה כלל, ולדעתי אף בשעה שביהמ"ק קיים אסור להזכיר שמו כך שבכרות, כי אף בשעת התפילה אסור לעמוד לפני הקב"ה כאשר הוא שיכור, והמונע עצמו מזה תבוא

רב האי גאון, משמע דכל מאי דהתירו לשורר שירות ותשבחות להקב"ה, היינו דווקא בפה ולא בכלי, דזה לשונם, פירש גאון, הא דאמרי' זמרא דפומא אסור ה"מ כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו, כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר, אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת, עכ"ל, ומהא דכ' 'הא דאמרינן זמרא דפומא' משמע דזמרא דמנא אסורה אף בכהא"ג. ועי' נמי שו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ה') שדייק כן בדברי הרי"ף והרא"ש, דלא התירו לשורר ולשבח להקב"ה אלא בפה ולא בכלי.

ולכא' סברא פשוטה היא, משום שכשמשורר בפיו הרי משורר בדברי שירות ותשבחות, אבל כשמנגן בכלי שיר אין הניגון עצמו שבח להקב"ה, אלא שיכול המנגן לכוון לשבח להקב"ה, ובכהא"ג לא התירו. וכעיי' ביאר בס' פנינת המקדש (פ"ה סוף הערה לר), וז"ל, ונראה להוסיף מעט ביאור בשיטה זו, דכאשר ההיתר לשיר הוא מצד דהוי צורך מצוה כגון בחתונה ושאר סעודות של מצוה, הרי שם ההיתר הוא מחמת דהשמחה במקומות אלו היא מצוה, ולכן הותר אפי' לנגן בהם בכלי שיר דזה מגדיל השמחה, אבל בשירות ותשבחות להקב"ה, ההיתר הוא מצד עצם תוכן הדיבורים, ולכן הותר דווקא לשורר שירים שעניינם שירות ותשבחות הותר, אבל אין טעם להתיר בהם כלי נגינה, עכ"ל.

וכן יש לדייק בדברי השלחן שלמה (תקסג-ד), וז"ל, ועל היין אסור לומר שיר בפיו כו' רק אומרים שירות ותשבחות או של [הודאות] וזכרון חסד הקב"ה על היין כו', ובסעודת מצוה יש להתיר לשיר בין בפה בין בכלי וכש"כ לכבוד חתן וכלה כו', עכ"ל, ומבו' נמי לכא' דלשירות ותשבחות לא הותר אלא בפה. וכן מבו' בשל"ה (מסכת תענית פרק נר מצוה אות יד), וז"ל, ואסור בין בכלי בין בפה, אם לא שמשורר בפה דברי שירות ותשבחות, עכ"ל. וכן הכריע הגרי"י פישר (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שפט אות ו', קובץ בית אהרן וישראל גליון סד עמ' קטז), וז"ל, מש"כ הגאונים דאם יש שבח להקב"ה מותר, לא דברו על כלי שיר אלא בפה, עכ"ל. וכן העלה בס' לבושה של תורה (להגרפ"א פאלק שליט"א, ח"ב סי' עט אות לב), והוכיח כן מדברי הרמב"ם והשו"ע שכ' 'ואפילו שיר בפה על

היין אסור שנאמר בשיר לא ישתו יין, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין, עכ"ל, והיינו, דבמאי דאייירי לעיל מינה והיינו שירה בפה, הוסיפו וכתבו דבשיר של הודאות כו' שרי. והוכיח כן אף מדברי הרמ"א, דהרמ"א הוסיף על דברי המחבר שם בזה"ל, וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי, עכ"ל, ואי נימא דלשירות ותשבחות להקב"ה התירו אף בכלי, והיינו משום דהוי צורך מצוה, א"כ לכא' ה"ה דיהא שרי אף לשמחת חתן וכלה לנגן בכלי שיר כיון דהוי צורך מצוה, ומהי טעמא הוצרך הרמ"א להוסיף ד"ז ע"ד המחבר, וע"כ דלא התיר המחבר בשירות ותשבחות אלא בפה ולא בכלי, ומשו"ה הוצרך הרמ"א להוסיף דבשמחת חתן וכלה הכל שרי, והיינו אף בכלי שיר.

אמנם מדברי רב האי גאון בתשובתו (אוצר הגאונים גיטין שם) מבו' דלשירות ותשבחות הותר גם בכלי, וז"ל, הכין חזינא, כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם, וכש"כ בפני חתן וכלה, שמשמחין בקולות של שמחה, ואומרינן דברי שירות ותשבחות לפני הקב"ה, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם, וקיווי גילוי מלכותו והבטחותיו הטובות, ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל, ופיוטין הרבה על אלו הדרכים וכיוצא בהם, בקול נגינות ובבתי חתנים וכלות שמחות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהכשירם, ואין אדם בעולם מישראל נמנע מכל אלה, אבל זמרא דאסר מר עוקבא, בדברים שאינן כסדר הזה, אלא נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח אדם יפה ביופיו ולקלס גיבור בגבורתו וכיוצא בזאת, כגון של ישמעאלים שנקראין אשעא"ר אלגז"ל, לא מיבעי' במנא דאסיר אלא אפי' בפומא בלחוד אסיר, עכ"ל. ומפשטות דבריו נראה, דדוקא בשירית של ישמעאלים וכדו' נאסר בין בזמרא דמנא ובין בזמרא דפומא, אך בשירות ותשבחות לא נאסר כלל, ולכא' אף בזמרא דמנא.

וכ"ד כמה אחרונים, דבשירות ותשבחות להקב"ה התירו אף בכלי. וכ"כ בערך לחם (תקסג), וז"ל, ונראה לי דה"ה לנגן אם אומרים על הניגון דברי תשבחות, שרי, דהוי דבר מצוה כדכתיב (תהלים צבד) עלי עשור ועלי נבל, ולא גרע מלשמוח חתן וכלה, עכ"ל. והעולה מדבריו דשווה דין שירות

ב. לענין היתר זה, הכל הולך אחר הכוונה אי כוונתו לשבח להקב"ה בניגון זה או לא, ואין חילוק בין היכא שתוכן המילים הוא שבח להקב"ה או לא⁴.

ג. אף שמדברי כמה פוסקים משמע, דכל שאי"ז קלות ראש לא נאסר באיסור זמרא, מכ"מ פשוט דאין כוונתם להתיר אלא היכא דהוי שירות ותשבחות וכיו"ב⁵.

אך אינו מכוון כלל לשבח בזה להקב"ה, אין להתיר כלל; ומאידך, בגוונא שמשורר ניגון ללא מילים ובמחשבתו מכוון שבח להקב"ה [וצ"ב היאך], הרי דיהא שרי; [ויש לציין שדב"ז אינו פשוט כלל, כיון דהלשון בכמה ראשונים דיש להתיר היכא ש'אומרים על הניגון דברי תשבחות', (וכע"ז אף ברמב"ם פ"ה מהל' תעניות הי"ד), ומי יימר דיש להתיר אף היכא שמשורר ניגון ללא מילים ורק במחשבתו חושב לשבח להקב"ה, וצ"ע למעשה]. וכ"כ להד"י בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ז'), וז"ל, ובאמת כל שיר תלוי איך ששרים אותו, אם לדביקות בהשי"ת או לשמחת בחורים והוללות, אפילו 'אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפילתנו' או 'ק-ה זכות אבות יגן עלינו', עכ"ל. אך הנה ז"ל רבינו ירוחם (נתיב יח ח"ב), אסור לומר בפה וכש"כ בכלל, זולתי הפזמונים שהם עשויין לזכרון חסדיו של הקב"ה, עכ"ל; ואפשר דיש לדקדק דסגי שתוכן השיר יהא שבח להקב"ה, וכלשון רבינו ירוחם 'עשויין לזכרון חסדיו', וצ"ע.

5. הנה מלשון רב האי גאון בתשובתו, ומלשון הר"ף והרא"ש ושאר ראשונים, יש שרצו לדייק, דלא נאסר באיסור זמרא אלא היכא דהשירה הרי היא לשבח יפה ביופיו ושירי חשק וכו', דבזה הוי קלות ראש, אך בלא"ה לא נאסר כלל אע"ג דל"ה שירות ותשבחות להשי"ת. אך נראה פשוט דזה אינו, דהא בדברי הר"ף נתבאר להד"י ב' צדדים למטבע, והיינו דלא נאסר אלא כגון שירי חשק, אך בגוונא דהוי שירות ותשבחות להשי"ת לא נאסר, ואי נימא כהנ"ל אמאי לא כ' כן הר"ף להד"י דכל היכא דאי"ז שירי חשק וכדו' לא נאסר כלל, ואמאי הוצרך לומר דרק היכא דהוי שירות ותשבחות שרי; וע"כ דאין כוונתו להתיר אלא היכא דהוי שירות ותשבחות, ומש"כ שירי חשק וכדו' לא"ד נקט, אלא דע"פ רוב כשאדם משורר לכוונה אחרת מאשר שירות ותשבחות

ותשבחות לדין שמחת חתן וכלה, וכיון דבשמחת חתן וכלה התירו לגמרי ואף בכלי שיר, ה"נ יש להתיר היכא דהוי שירות ותשבחות להשי"ת. וכן נקט עיקר בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט ד"ה ולמעשה), [יעו"ש לשונו, מיהו עכ"פ אלו השומעים הכלי שיר שמשמיעים זמר קודש וזמר מצוה לעורר הלבבות, מותר, עכ"ל]. ובס' פנינת המקדש (פ"ה הערה לה) הביא סימוכין לדעה זו, וז"ל, ואפשר שיש סימוכין לשיטה זו מדברי המאירי (גיטין ז). דזה לשונו, כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכוון בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה, אסור לשומעו ולהשתעשע בו, בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה על פה כו', ומכ"מ כל שיש בו שבח ותהלה לשם כגון מיני פיוטים ומזמורים מותר אף בבית חתנים ומשתאות, וכן הדין לשמח חתן וכלה שכל שאין בו צד פריצות מותר, ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות לפי מקומם ושעתם, [-עכ"ל המאירי], ונראה מרהיט לשון המאירי דבאותו ענין שאסר קודם לכן 'בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה ע"פ', באותו ענין ממש התיר כאשר הוי שבח ותהלה לה', ואף שלא כתב כן להד"י, כך עולה מרהיט דבריו, עכ"ל בס' פנינת המקדש, וכע"ז כבר כ' בשו"ת יחווה דעת (ח"א סי' מה ד"ה והנה בארחו"ח).

4. עי' א"א בוטשאטש (מהדו"ת סי' תקס), וז"ל, גם נראה שהמשורר ניגונים סתם ובמחשבתו שבח השי"ת או יראתו או בושת מפניו, או איזה פסוק שבו בחינת התלמודות מצוות או הלכה או יראה או מוסר, אין חשש קפידא על השיר ומותר לכו"ע, וכך כתב החרדים ז"ל בשם קדמונים לשורר להשי"ת תמיד ע"י אהבתו היטב, ולהא מילתא נראה דלכו"ע הרהור כדיבור, ומחשבה טובה מצטרפת למעשה, עכ"ל. ומבואר דהכל הולך אחר הכוונה לענין זה. ולפ"ז, היכא שמשורר תיבות אשר יש בהם שבח להקב"ה,

ד. וכמו"כ הותר באופן שע"י השירה מתעורר ליראת שמים ולעבודת ה' ⁶.

לרפואה ולמנוע עצבות

ה. מותר לשמוע כלי שיר לצורך רפואה והסרת מרה שחורה וכדו' ⁷. וכן יש שהתירו לשמוע מוזיקה כדי למנוע עצבות ⁸, אך י"א דאין להקל לצורך כך לגמרי, אך יכול

משנה הלכות (ח"ו סי' קו), שו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מו), שו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ב'), ועוד. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט ד"ה ולמעשה) נראה שלא כתב כן כהיתר גמור, אלא כעין לימוד זכות, וז"ל, ולמעשה לבושתינו ולצערנו כמעט נשכח הלכה פסוקה הזאת, ואין לנו לימוד זכות גמור, ומיהו עכ"פ אלו השומעים הכלי שיר שמשמיעים זמר קודש וזמר מצוה לעורר הלבבות, ומכש"כ בעת סעודת חתונה מותר, במקום שאין איסור מיוחד כמו בירושלים עיה"ק כידוע, או למי ששומע לפקח עצבונו שי"ל שבגדר מצוה היא כאשר כבר כתב הגאון מהרש"ג, עכ"ל. ועי' עוד בדבריו במקו"א (ח"ח סי' קצו אות ב'), וז"ל, אלא שכהיום מקילים אפי' מדקדקים בזה, ויש ללמד עליהם זכות ופעמים הרבה עושים לפקח עצבותיהם ושרי, ובפרט בנשים שכח זה, עכ"ל.

ורבים מספרי המלקטים בדורנו טעו והביאו מקורות נוספים להיתר זה, והמעיין במקור הדברים יראה דלא דיברו לענין זה. ויש שצינו לשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו) כמקור להיתר זה של שמיעת מוזיקה כדי למנוע עצבות, אך יעו"ש דבריש תשובתו כ' בזה"ל, בדבר השאלה אי מותר להיות בבית כלי גראמפון עבור הנשים, [וע"ע לק' סעיף הבא לענין נשים], שישתעשעו בו להרחיק עצבותם ובדידותם בשעה שבעליהם מחוץ לביתם והן לבדם, עכ"ל, ובסוף תשובתו כ' בזה"ל, אך אם הוא לרפואה בטח דלא חמיר מרחיצה בתשעה באב שלא החמירו בו, עכ"ל. ומבו' להדי' דלא התיר אלא לרפואה, ובענין שהתירו לצורך זה רחיצה בתשעה באב, ואין נראה דמניעת עצבות הרי היא כעין רפואה שלצורך זה התירו רחיצה בתשעה באב, וק"ל.

עוד בענין זה, כ' בספר אום אני חומה (להגר"מ גרוס שליט"א, ח"ב סי' רמב), וז"ל, אמנם נראה

להשי"ת, הר"ז לשירי חשק ולשבח יפה ביופיו, אבל לעולם נאסר אף בלא"ה כל היכא דאי"ז שירות ותשבחות. והדברים פשוטים, ולא הוצרכתי לכותבם אלא משום דראיתי רבים שטעו בזה.

6. כ"ה בפשטות, דדמי למש"כ כל הראשונים הנ"ל להתיר היכא דהוי שירות ותשבחות להקב"ה. וכ"ה להדי' בא"א בוטשאטש (מהדו"ת סי' תקס), וכ"כ בס' ברורי הלכות (אייזנברגר, עמ' רסא) בשם הגאון בעל דברי יציב, וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ב') ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ה', ח"י סי' צב אות ד'), ועוד. ולכאור' אף בזה שייך מח' הפוסקים הנ"ל בסמוך, לענין שירות ותשבחות להקב"ה, אי הותר בפה בלבד או אף בכלי שיר.

7. יעו"ש שמונה פרקים להרמב"ם (פ"ה), וז"ל, מי שהתעורר עליו מרה שחורה יסירה בשמיעת הניגונים ובכלי זמר, עכ"ל.

8. מקור היתר זה בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה), [ובס"ד נביא לשון כל תשובתו לק' בליקוטי תשובות], וז"ל בתו"ד, נראה בחוש שהעצבות הוא מדה רעה מאד, שהרי יסוד של עצבות הוא שהוא בכעס של השי"ת שמנהג ח"ו עולמו שלא כדין שאינו נותן לו כפי רצונו ומביא לידי כמה עבירות, ואפי' העצבות על העבירות לא טוב הוא כו' ויוכל להביא ח"ו אפי' לידי מאבד עצמו לדעת, וכמו ששמעתי וגם כמעט ראיתי בעיני, וא"כ מי שהוא עלול בטבעו לבוא לידי עצבות ח"ו, בודאי אין עליו חטא אם שומע קול פאנאגראף להפיג צערו, ואדם שהוא כו' בטבע אינו בעל עצבות, בודאי יש עליו איסור אם שומע קול פאנאגראף כו', ולכן שפיר אמרתי שזה הוא שנשתנה לפי האדם והמקום והזמן, ואי אפשר לומר בי' שום כלל, דאין אדם יודע מטמונותיו של חבירו, עכ"ל. וכעיי"ז נקטו עוד פוסקים, יעו"ש שו"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג' ובהערה), שו"ת

להקל כשי' רש"י ותוס' דלא נאסר שלא בבית המשתה אלא היכא דרגיל בכך ומתענג ביותר⁹.

ו. ומכ"מ יש לפקפק טובא בהיתר זה, וראה בהרחבה בהערה¹⁰. ואף הסומכים על כך, יש להם לשמוע הניגונים במדה ובמשורה כפי הנצרך להם, וה' יראה ללבב.

דבגוונא דהוי לצורך מניעת עצבות הרי דיש להקל כדעת רש"י ותוס', וא"צ להחמיר כדעת רוב הפוסקים שהחמירו ונקטו עיקר כדעת הרמב"ם. וכ"כ בחוט שני (להגר"נ קרליץ שליט"א, או"ח עמ' שעב), דלצורך מניעת עצבות יש להקל כדעת הרמ"א, ולהתיר שמיעת מוזיקה שלא בביה"מ היכא דאינו מתענג ביותר ורגיל בכך. [ויש לציין כאן, דיעו' לעיל (פ"ב סעיף ט') כמה גדרים בגדר 'בית המשתה', ויעו"ש עוד (סעיף ח') לענין שירה בקיבוץ רבים, ואי"ז פשוט כלל להתיר].

ובפרט מדברי הגר"ח קניבסקי שליט"א נראה, דלא ס"ל כהיתר זה להתיר שמיעת מוזיקה לצורך מניעת עצבות. דבס' מועדי הגר"ח (ח"ב עמ' רה) נשאל, האם 'מי ששומע לשפר מצב הרוח אם יש מקום לקולא זו', והשיב ד'לא מצינו היתר כזה', וצ"ע. ועי' הערה הבאה.

10. הנה רבים טוענים, שבימינו יש להקל טובא בשמיעת מוזיקה, משום שהעצבים חלשים ורופפים וכו', ואם לא ישמעו מוזיקה יבואו לידי עצבות, ומשו"ה יש להתיר שמיעת מוזיקה בימינו מחמת ההיתר הנ"ל שכתבו הפוסקים להתיר שמיעת מוזיקה להסיר מרה שחורה ועצבות. אך דבר זה אינו כלל וכלל, חדא, משום שבעיקר ההיתר הנ"ל יש לפקפק וכדלהלן, ומלבד זאת שהיתר זה שהתירו הפוסקים אינו היתר כללי, וכדלהלן. ונפרט הדברים בס"ד.

כתיב (ישעי' ה"ב ואילך), והיה כינור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, לכך גלה עמי מבלי דעת כו', יעו"ש עוד. וכ' בביאור הגר"א (שם פסוק יב) וז"ל, חשב ד' מיני זמר מכוונים אל ד' מרות שבאדם, ובכל אחד כח לגרש העצב הנולד ממרה שכנגדה, עכ"ל, ולכאו' מבו' מדבריו שהיו משוררים ומנגנים בכלים אלו כדי לגרש העצבות שהיתה להם, ואעפ"כ אמר קרא זאת פועל ה' לא יביטו, ופי' בתרגום יונתן שם

דתלי' בהא דיש להסתפק בגדר כלי שיר דאסור לשורר בהם, אי הוי איסור עצמי דהוא זכר לחורבן, וכדמני להו בשו"ע ס' תקס וברמב"ם הל' תעניות עם כל שאר הדברים דהוא משום זכר לחורבן, והוא גם כשאין בו תוספת שמחה, או איסורו הוא משום תוספת שמחה ואחר חורבן הבית הגבילו דאסור לשמוח שמחה כזו, ואי נימא כהצד השני ניחא דהשתא דהוא לאפוגי צערא וכיוב"ז אינו גורם לתוספת שמחה, עכ"ל, יעו"ש המשה"ד.

9. הנה תימה גדולה על רוב פוסקי זמנינו, שנקטו עיקר כדעת רש"י ותוס', דלא נאסר באיסור זמרא אלא בבית המשתה, או שלא בבית המשתה היכא דהוי רגיל בכך ומתענג ביותר, דהא למעשה נקטו גדולי הפוסקים דלא כדעה זו. ואף שהרמ"א הביא דעה זו, מכ"מ ביארנו לעיל (פ"ב הערה כא) בארוכה, דהיכא דהרמ"א הביא דעה החולקת על דעת המחבר ולא סיים על דעה זו 'וכן עיקר' או 'וכן נוהגין' וכדו', הרי דלא בא לפסוק כדעה זו, אלא לחלוק כבוד לאותה דעה או שעכ"פ בשעה"ד יש לסמוך על דעה זו, ומעתה בנידו"ד דהמחבר פסק כדעת הרמב"ם דאסור אף שלא בביה"מ, והרמ"א הביא דעת רש"י ותוס' דשלא בביה"מ לא נאסר, ולא סיים הרמ"א 'וכן עיקר' וכדו', הרי דלא בא לפסוק לכתחילה כדעה זו. ומעתה צ"ע על כמה פוסקים, שנקטו עיקר כדעת רש"י ותוס', ולא מצאנו באחרונים מי שפסק כדעת רש"י ותוס' כי אם בס' ערך לחם ובשלחן שלמה, [וכמשנ"ת לעיל שם בארוכה], ורוב האחרונים [והמשנ"ב] הכריע לאסור כדעת הרמב"ם, וצ"ע.

ואשר י"ל בזה, דכיון שראו הגדולים הנ"ל שזקוקים האנשים בזמנינו לשמיעת מוזיקה, ואם לא ישמעו מוזיקה יבואו לידי עצבות, כ' להקל כשי' רש"י ותוס' וכו' שהביא הרמ"א, וכמשנ"ת דבשעה"ד יש לסמוך על דעה שהובאה בדברי הרמ"א אע"פ שלא סיים הרמ"א 'וכן עיקר' וכדו', והיינו

לשבוע, ולאחמ"כ ימנע ממנה אחת לב' או ג' ימים, וכן ע"ז הדרך. וביוצא ומכירי קאמינא, על בני"א שהיו רגילים בשמיעת מוזיקה בכל יום, וכאשר עבדו על עצמם בהדרגה להמנע מכך הצליחו ללא שום בעיות נפשיות וכדו', וכיום אינם מרגישים צורך לשמיעת מוזיקה. דו"ק ותשכח.

עוד יש להשיב להטוענים להקל בימינו, מחמת שהעצבים רופפים וכו', והנה גזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר, [ועכ"פ בכלים שהיו מצויים בזמן חז"ל, ולאפוקי רוב הכלים המצויים כיום אשר הם כלים חשמליים ויש איסור דאור' בהפעלתם], ויעזי' שו"ע (שלחב) דשרי לומר לגוי לנגן בכלי שיר בשבת לשמחת חתן וכלה, והיינו משום דהוי צורך מצוה, והוי תרי דרבנן [דהיינו איסור אמירה לנכרי ואיסור לנגן בכלי שיר גזירה שמא יתקן כל"ש]; ומעתה, אי נימא דמניעת עצבות וכדו' הר"ז צורך מצוה ומשו"ה יש להתיר בימינו איסור זמרא שגזרו חז"ל לצורך כך, והוי צורך מצוה כיון שאם לא ישמעו בימינו מוזיקה בכל יום הרי יגיעו לידי עצבות ודכאון וכו', א"כ יש להתיר לצורך כך לומר לנכרי בשבת שיפעיל המוזיקה, וכי יעלה על דעת אדם לעשות כן, ואף בימינו ש'זקוקים' לכך ואינם מסוגלים ללא זה לא יעזו אף אדם להתיר איסור אמירה לנכרי בשבת לצורך שמיעת מוזיקה; ויש להוסיף ולשבר את האוזן, שאף לענין זה כ' בשו"ת יד יצחק (גליק, ח"ג סי' שכב) להתיר לומר לנכרי לנגן בכלי שיר בשבת לצורך חולה הזקוק לשמיעת מוזיקה לצורך רפואתו, [וע"ע שו"ת ערוגת הבושם (או"ח סי' סח), וכי יבוא אדם ויתיר בימינו לעשות כן [בכלים שאינם חשמליים]]. ומעתה, בנידו"ד דאיירי באיסור דרבנן אשר אינו פחות חמור מאיסור אמירה לנכרי בשבת ומאיסור ניגון בכלי שיר בשבת, ואדרבה הכא איכא חד איסורא והתם איכא תרי איסורי, וא"כ אמאי הכא נהגו העולם להקל בזה מטעם ש'זקוקים' לכך ודב"ז הוא חיוני והכרחי עבורם ואינם יכולים להמשיך בשגרת חייהם בלא הזה; וע"כ דאי"ז אלא עצת היצר, ומטעה את האדם שכביכול העצבים כיום רופפים יותר מאשר בימי קדם, והעצה לכך היא שמיעת המוזיקה, ובכך גורר את האדם אחר תאוות לבו אשר אסרו חז"ל.

עוד יש להשיב לטענה הנ"ל, ויש להעתיק כאן

י'באורייתא דה' לא אסתכלו'; וברד"ק פירש הדברים טפ', וז"ל, והנה כל עסקם במשתה ובשמיעת הניגונים ולא יתעסקו בכל עתות הפנאי בדברי תורה ובדברי חכמים, עכ"ל הנוגע לענייננו. ומבוי דעכ"פ סיים הכתוב, דכיון דעסקו בשמיעת הניגונים ולא עסקו בתורה, ואע"פ שהיו נצרכים לגרש העצבות מקרבם, מכ"מ צווח הנביא ואמר 'לכן גלה עמי'.

עוד יש לפקפק פקפוק גדול בהיתר זה, דהנה בעוונ"ה איסור זמרא בזה"ז כמעט נשכח מקרב בית ישראל, ומעטים הם המדקדקים ויראי ה' המקפידים אף על איסור זה, ומאידך, בימי ספיה"ע ובימי ביהמ"צ מקפידים כל בית ישראל שלא לשמוע מוזיקה כלל; והנה, אם כנים דבריהם של הטוענים שכיום האנשים אינם יכולים לחיות כרגיל ללא שמיעת מוזיקה, משום שהעצבים חלשים ורופפים וכו', וכו', א"כ היאך בימי ספיה"ע 'שורדים' האנשים במשך כחודש ללא שמיעת מוזיקה כלל, וכן בימי ביהמ"צ נמנעים משמיעת מוזיקה במשך כשלשה שבועות; וע"כ דאי"ז כי אם עצת היצר, ולענין שמיעת מוזיקה בספיה"ע ובביהמ"צ שדב"ז נתקבל ונשתרש בקרב כל בית ישראל, הרי הם התרגלו לכך מילדותם שבימים אלו אינם שומעים מוזיקה, ומשו"ה אינם מרגישים צורך כלל לדב"ז, אך במשך ימות השנה שמאזיזה טעם שיהי' נשתכחה הלכה זו מהמון העם, והתרגלו העולם לשמוע מוזיקה, הרי הם מרגישים שדב"ז הוא חיוני והכרחי עבורם, ואינם יכולים להמשיך ולהתנהג כרגיל כאשר אינם שומעים מוזיקה. ונוסיף כע"ז, דהנה אדם אשר רח"ל נפטר לו אביו או אמו, וכעת נמנע משמיעת מוזיקה במשך שנה, האם באותה השנה יהא מדוכדך ועגמומי וכו', והרי דב"ז אינו מצוי כלל, ומאידך, במשך ימות השנה כשאינו בשנת האבל על אביו או אמו, הרי יטען שאינו יכול להמנע משמיעת מוזיקה אפי' במשך ימים אחדים, מחמת שדב"ז יגרום לו לעצבות ולדכאון וכו'. וע"כ ביאור ענין זה, שכיון שהתרגל לשמיע מוזיקה באופן תדיר, קשה לו להגמל מהרגל זה, ומרגיש בעצמו שאם ימנע מכך הרי יגיע לידי עצבות ודכאון. והעצה היעוצה לזה, להימנע בהדרגה משמיעת מוזיקה, וכגון אדם הרגיל לשמוע מוזיקה בכל יום, בתחילה ימנע ממנה רק אחת

שמיעת מוזיקה לנשים וקטנים

ז. לענין שמיעת מוזיקה לנשים, יש להקל בזה טפי¹¹.

ח. קטנים שהגיעו לחינוך הרי הם בכלל האיסור¹², וי"א שאף קטנים שלא הגיעו

ולסיום הענין אציין למש"כ בקובץ בנתיבות ההלכה (גליון מד עמ' 466) בשם הגרי"י פישר בזה"ל, נשאל רבינו על ענין שמיעת מוזיקה ע"י קלטות שהוא מורה בהם לאיסור, ושאל השואל האם העולם נוהגים באיסור, [כשואל, וכי אין להם על מה שיסמוכו], השיבו רבינו, וכי יכול אני לתקן את כל העולם, [והיינו, שלא ראה מקום להקל בזה על מה שמכו העולם], עכ"ל.

11. כ"כ בצפנת פענח (על הרמב"ם פ"ה מהל' תעניות הי"ד), וטעמי' משום דהוי כעין תכשיט לנשים, [וצ"ב מה בכך, הא למעשה גזרו חז"ל לאסור כל השירה והזמרה]. וכן נקטו כמה פוסקים מטעמא אחרינא, משום שאם לא יתירו להם שמיעת מוזיקה הרי יבואו לידי שעמום וכו', ובסופו של דבר יבואו לידי מעשים גרועים יותר; וכ"כ בשו"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג'), וע"ע שו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו) ודו"ק. וכעיי"ז כ' נמי בשו"ת תשוה"ג (ח"א סי' שלג), וז"ל, אך נראה דלצורך אומנות מותר כו', ושמעתי שגם ברוסי' ופולין למדו לנגן והרבנים לא מיחו, ונראה הטעם שחכמים מתכוונים לשם שמים וכפי צורך הדור, וכשראו שאם הבנות לא תהא להם תעסוקה, בעו"ה יסתובבו ברחובות וכו', ולכן שתקו ולא מיחו, ולכן לא אוכל לומר בזה דבר ברור רק אם הלימוד לצורך אומנות מותר, ואם לאו צריך שאלת חכם שיוורה לפי מצב המשפחה ובת גופא אם האיסור נדחה כו', ומנהגנו בסייעתא דשמי' להחמיר בכלי שיר, עכ"ל.

12. כ"כ בשלטה"ג (ברכות כא: מדפי הרי"ף) בשם רבו הריא"ז, וז"ל, בעת שבאו הגייסות של רומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני, גזרו שלא לנגן בכלי זמר שהן כעין תופים וכינורות, ואפי' לנגן בהם לתינוקות אסור, עכ"ל. והרי מבר' מדבריו דשייך איסור זמרא אף בקטנים, ודלא כמבו' בשו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח, הל' שמירת הגוף והנפש סי' קד), דליכא איסור זמרא בקטנים ואף אין בזה דין חינוך,

מדברי חכ"א שליט"א (קובץ פארי ירושלים חלק יב עמ' נט), וז"ל, מה שנתפשט אצל רבים הוראת היתר בענין זה, באומרם שהדור חלש והעצבים רופפים, ומי יודע מה יקרה אם לא ישמעו שירה וזמרה כל ימות השנה, אין לדברים אלו מקור ושורש כלל, ופשוט וברור כי השומר את דיני התורה לא ינזק בשום צד בעולם, וישרים דרכי ה' צדיקים ילכו במ בין אנשים ובין נשים, ואדרבה העוברים על ד"ז עליהם להתירא ממה שאמרו בגמ' (סוטה מח.) אודנא דשמעא זמרא תעקר, זמרא בביתא חורבא בביתא, ועד שאנו אומרים שהואיל והעצבים רופפים צריך לשמוע שיר וזמר, יש לחשוש להיפך שריבוי הזמרה הוא המביא להתרופפות העצבים. ומצינו באחרונים שהתירו שמיעת זמר למי שנחלה בנפשו רח"ל, אבל לא נמצא מי שהתיר לבריא מחשש שמא יחלה אם לא ישמע זמר, כי אי"ז אלא פרי דמיונו ותעתעויו של יצה"ר, וגם אלו שכבר הורגלו בשמיעת זמר בתדירות, אם יחדלו ימים מעטים מהדבר שוב לא יריגישו שום צורך בזה, כי ההרגל על כל דבר שלטון, ודי בזה לכל מבקשי אמת, עכ"ל.

עוד אעתיק בזה מש"כ חכ"א שליט"א (קובץ עץ חיים באבוב, גליון טז עמ' רצט), וז"ל, עצם ההיתר מופרך לגמרי בזמנינו, כי ליהוי ידוע שאפי' חכמי הגויים מודים כהיום שהנגינה החדשה שזהו רוב ככל הטעיפ' הנמכרים בשוק, אינו מרגיע הנערוון כלל, אלא אדרבה מטשטש את המוח ומזיק להנערוון, וניסו את זה אפי' על בעלי חיים וצמחים וראו בזה דברים נוראים איך זה השפיע לרעה עליהם, וכבר נדפסו בזה כמה ספרים בבירורים נפלאים עד היכן הדברים מגיעים, וא"כ הרי זה בגשמיות ממש כשותה מים מלוחים להשקיט צמאוננו, והוא דוגמא למשל מי שבא לבקש היתר לעשן באופן שיש בו חשש איסור, בטענה שהוא צריך לכך מחמת בריאות גופו, אחר שגלוי וידוע לכל העולם הוא מזיק לגוף ולנפש, עכ"ל. ודי בהערות אלו.

לחינוך¹³, ומכ"מ יש להקל בזה לעת הצורך כדי להרגיעם וכדו'¹⁴. וכן מותר לשיר בפה כדי להרדימם¹⁵.

ניגונים ללא מילים

ט. ניגונים בפה בלא מילים, יש שכתב להתיר בזה, אך נקטי' דלא כדבריו, וראה בהרחבה בהערה¹⁶.

שלקטנים מותר כיון דאין חיוב אבילות עליהם, עכ"ל. אך אף אם כנים הדברים, הרי דזה אינו אלא אי נימא דאכן טעם איסור זמרא בזה"ז הוא משום זכר לחורבן, הרי דשייך לומר דזה אינו שייך בקטנים כיון דאין אבילות לקטן.

13. כ"ד הגר"ש וואזנר (קובץ עץ חיים באבוב, גליון טו עמ' קכד ד"ה אחרי), דאיסור זמרא שייך אף בקטנים שלא הגיעו לחינוך, וטעמ', כדמצינו במשנ"ב (תקנא, ע) לענין שתיית יין בתשעת הימים, דדווקא בכוס של הבדלה במוצ"ש התירו לקטן שלא הגיעו לחינוך לשתות, אבל אם אי"ז כוס של ברכה לא הותר לתת יין אף לקטן שלא הגיע לחינוך. אכן, בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' כא אות ד') נקט דליכא איסורא להשמיע מוזיקה לקטנים שלא הגיעו לחינוך, [וכ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הערה פו) בשם הגרפ"א פאלק שליט"א].

14. כ"ד הגר"ש וואזנר (קובץ עץ חיים שם). וע"ע בס' חוט שני (או"ח עמ' שעב), וז"ל, ולקטנים אפשר להקל לא למחות בהם, ולהדליק הטייפ לקטנים, אפשר להקל אם יש צורך מיוחד, כגון שלא יבכה או שלא ישתולל, עכ"ל.

15. כ"כ במאמר מרדכי (תקסב), וז"ל, ומשמע לי מתוך סוגיית הגמ' שאם מזמרות כדי ליישן התינוק וכיוצא, שפיר דמי, דוק ותשכח, עכ"ל. וביאור ראייתו מסוגיית הגמ' בסוטה (מח.), דהוא מדאמר' התם דזמרא דנגדי ודבקרי שרי כיון שאינו אלא לזרז במלאכתם ולכוין את השוורים, וכיוב"ז יש להתיר בנידוד' דחשיב כעין 'לכוין את השוורים'. וכ"פ בשעה"צ (סקכ"ה), וז"ל, ואם מזמרות כדי ליישן התינוק שפיר דמי, עכ"ל.

16. בס' שבילי דוד (סי' תקס ענף ב' אות ב') יצא לחדש, דמאי דאסור לשורר בפה היינו דווקא

כיון דאמר' דמהרה יבנה ביהמ"ק ולא יהא איסור כלל. וז"ל השאלה בשו"ת שלמת חיים, בדבר מה שנותנים לתינוק חלילים וכדו' מכלי זמר להשתיקו והוא מנגן בהם, וצ"ע בענין דלכא' אסור מטעם חורבן ביהמ"ק; והנה בקטן אוכל נבילות מבו' באו"ח (סי' שמג, עיי"ש באה"ט סק"א) דאם נפיק מינה חורבה כגון תקיעת שופר בשבת כיון דהקול נשמע בעינן להפרישו, כיון דגורם דגם אחרים יזלזלו, ואפשר דלא ידעי דזה עושה קטן, וכש"כ הכא דיש איסור על השמיעה; וגם מבו' בגמ' (שבת צ:) דאסור ליתן להתינוק חגב חי טמא לשחוק בו משום שמא יבוא לאוכלו והוי זה כמאכילו בידיים, וא"כ גם במוסר לו כלי שמנגנים בו הוי כמאכילו בידיים; אלא שיש לומר, כיון דהוי לצורך התינוק, דעת הרשב"א (שו"ת, ח"א סי' צב) דספינן ל' בידיים איסור דרבנן, בפרט דשמיצת קול הוי איסור קל לגבי אכילת נבילה; ומהא דהובא לענין ליתן לו חומש בשבת להביא לבית הכנסת, דהגרעק"א (שו"ת, מהדו"ק סי' טו) אוסר משום דאינו לצורך התינוק, משמע שם קצת דסמך בזה אדעת הרשב"א, אולם ראי' גמורה ליכא, די"ל דהגרעק"א קאמר דאפי' לדעת הרשב"א ג"כ אסור, וצע"ש, עכ"ל השואל. והשיב הגר"ח זוננפלד, מהרה יבנה ביהמ"ק ומצפים לישועה, ואינו דומה לאינך, עכ"ל.

והנה יש שכתבו דלא שייך איסור זמרא בקטנים אף שהגיעו לחינוך, דהא כ' המג"א (תקסא, ו) והמשנ"ב (תקנא, יז) גבי קריעה בראיית מקום המקדש, דקטן פטור מחיוב הקריעה, ומעתה, יש שכתבו לדמות מילתא למילתא דאף הכא אינם בכלל איסור זמרא אשר אף הוא נתקן כזכר לחורבן. ועי' נמי בשו"ת תשוה"נ (ח"ו סי' קצז), דנקט בפשיטות דליכא איסור זמרא בקטנים, וז"ל, אבל נראה

של אשה בשעת קריאת שמע, וביאר המג"א (סק"ו), דריבנותא קמ"ל דבשעת קר"ש יש לזוהר משמיעת קול זמר אף מאשה פנוי, דהא באשת איש אף בלא"ה אסור, וכ' השבילי דוד, דמהא דכ' המג"א דשרי לשמוע קול זמר מאשה פנוי' שלא בשעת קריאת שמע, ולא כ' דמכ"מ אסור הדבר משום איסור זמרא בזה"ז, ע"כ דיש לחלק דהכא איירי בניגונים ללא מילים, ולא נאסר באיסור זמרא בזה"ז אלא היכא דאיכא דיבור בשיר. ואע"פ ואומר, דאם נבחון הדברים בהבחנה זו, הרי דיש לדייק מדברי המחבר דשרי לשמוע קול זמר מאשה כל כמה דאינו בשעת קריאת שמע, ואפי' מאשת איש, דהא אל"ה ה' לו להמחבר להזכיר דמיירי דווקא בפנוי' משום דבאשת איש אף בלא"ה אסור, ומהא דלא הזכיר כן ש"מ דאף מנשואה כל שאי"ז בשעת קר"ש שרי. וע"כ דזה אינו, אלא דלא איירי המחבר הכא אלא לענין שמיעת קול זמר בשעת קר"ש, ולזה כ' דב"ז אסור בכל גווי, ולא איירי בשאר עניינים כלל, ולזה הוסיף המג"א דשמיעת קול זמר מאשה שלא בשעת קר"ש לא נאסר אלא באשת איש ולא בפנוי', אך אף המג"א לא איירי כלל לענין איסור זמרא בזה"ז, ולעולם משום איסור זה יש לאסור בכל גווי, ונעכ"פ להפוסקים האוסרים אף שלא בביה"מ, ואפשר דמשו"ה לא כ' כן המג"א, משום דב"ז תלוי בפלוגתא דרבוותא אי אסור אף שלא בביה"מ, וק"ל. ויש להוסיף ולשבר את האזון, דלא יעלה על הדעת להוכיח מדברי איזה פוסק שכ' בהל' בשר בחלב באיזה גוונא דהבשר מותר, דשרי לאכול בשר שנתבשל בשבת, מהא דסתם ולא פירש דאיירי דווקא כששחט ובישל הבשר בחול ושחט כדן וכו' וכו', דהא אותו פוסק לא איירי כלל בהלכות אלו, ולא כ' אלא דמשום בל' בשר בחלב אין לאסור הבשר, ודו"ק לענייננו.

עו"כ השבילי דוד להוכיח לשיטתו הנ"ל, מהא דכ' הראשונים דדווקא שיר של אהבה לשבח יפה ביופיו אסור, ומזה הוכיח דאם משורר שיר ללא מילים אין בזה איסור כלל כיון שאין כוונתו לשבח יפה ביופיו. אך אחר מחכ"ת נראה דג"ז אינו ראי', דהא כבר ביארנו לעיל (הערה ה') דאין כוונת הראשונים דדווקא בכהא"ג שהשיר הוא לשבח יפה ביופיו אסור, אלא כוונת הראשון דכל שאין השירה

כשאומר מילים בשיר זה, אך אם משורר ניגונים ללא מילים אי"ז בכלל האיסור. ולכאור' נראה דהיתר זה א"ש טובא אי נימא דטעם האיסור הוא משום ביטול הסנהדרין, והיינו דחששו חז"ל שיבואו לומר דברי נבלה בשיר ומשו"ה גזרו על כל השירה והזמרה, ומעתה י"ל דלא גזרו אלא בשירה עם מילים דבזה יש לחוש שמתוך שאומרים דברים אלו יבואו גם לומר דברי ניבול פה, אך על שירה ללא מילים לא גזרו. אך נראה דזה אינו, דאי מהא"ט כ' להתיר ניגונים ללא מילים, א"כ אמאי נאסר לשמוע כלי זמר, דהא בניגון בכלי זמר ליכא דיבור כלל, ואעפ"כ נאסר דב"ז, וע"כ דחששו חז"ל שיבואו לידי דיבור ובזה יבואו לידי ניבול פה, ומעתה אין לומר מהא"ט דהגזירה לא היתה על שירת ניגונים ללא מילים. וע"כ דאי"ז טעמי' דהשבילי דוד, אלא דחידש מדנפשי' היתר זה דלא נאסר בשירה בפה אלא היכא דאיכא דיבור בשיר, אך ניגונים ללא מילים אינם בכלל האיסור.

וכ' בשבילי דוד להוכיח לדי"ז, דהנה גזרו חז"ל שלא להשמיע קול בכלי שיר בשבת (עירובין קד. וכו"ה בשו"ע שלח,א), אכן להקיש על הדלת וכיוצא בזה כשאינו דרך שיר שרי, והוסיף הרמ"א (שם), דכמו"כ אם לא עבד מעשה בהשמעה זו נמי שרי, ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים כציפור מותר לעשותו בשבת, עכ"ד הרמ"א, ובמג"א (סק"ב) כ' לדייק מדברי שלט"ה ג (עירובין לה: בדפי הרי"ף אות ב') דאם מנעים בצפצוף זה אסור, וז"ל, אע"ג דמותר לשורר בפה הכא שאני דדמי לכלי שיר, עכ"ל. ולכאור' יל"ע, היאך כ' המג"א דשרי לשורר בפה, והלא איסור זמרא שייך אף בזמרא דפומא, וכ' השבילי דוד, דמדברי המג"א מוכח לדבריו הנ"ל, דלא נאסר באיסור זמרא לשורר בפה בניגונים בלא מילים, ומשו"ה כ' המג"א דליכא בזה איסורא כיון דאינו אומר דיבור בשיר זה אלא צפצוף בעלמא. אך לכאור' אי"ז ראי' מכרעת, דהא לא איירי המג"א כלל בדיון איסור זמרא בזה"ז, ומהיכ"ת דהי' לו להזכיר דאע"פ דב"ז אינו אסור משום גזירה שמא יתקן שלי שיר בשבת, מכ"מ אסור מטעמא אחרנא משום איסור זמרא בזה"ז.

עוד כ' השבילי דוד להוכיח כע"ז, דהנה כ' המחבר (או"ח עה,ג) דיש לזוהר משמיעת קול זמר

דין שמיעת מוזיקה מ'טייפ'

י. הסכמת כל הפוסקים, דאיסור זמרא כולל אף שמיעת מוזיקה מ'טייפ'¹⁷. ונחלקו

מאידיך, הסכמת שאר כל הפוסקים דאף טייפ הרי הוא בכלל איסור זמרא, וכ"ד מהרי"ל דיסקין (תורת חיים, הנהגות ופסקים הגרי"ח זוננפלד, עמ' 230 הערה 5 בשם הגה"צ ר' מרדכי הומינר), הגרי"ח זוננפלד (עי' תורת חיים שם, ושור"ת ציץ אליעזר חלק טו סי' לג אות ג'), וכ"כ בשור"ת תרשיש שהם (אור"ח סי' יא), שור"ת פאת שדך (ח"א סי' צט), שור"ת אגרות משה (אור"ח ח"א סי' קסו), שור"ת דברי יציב (אור"ח ח"ב סי' רמו אות א'), שור"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג'), שור"ת שבט הלוי (ח"ב סי' נו אות ב'), ח"ו סי' סט, ח"ח סי' קכו אות ב'), שור"ת ציץ אליעזר (שם), שור"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ו'), שור"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ג'), שור"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' שלד), שור"ת שלחן הלוי (להגרי" בעלסקי, אור"ח ח"א עמ' קנא), וכ"ד הגרי"ח פישר (דרשות אבן ישראל דרשה לו עמ' קמג, הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שפח אות ב'), והגרי"ש אלישיב (הערות במסכת סוטה, מח.), וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני אור"ח עמ' שעב, חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט), הגר"ש דבליצקי שליט"א (שלהי דקייטא סוף סימן י'), ושאר פוסקים. ובס' שלהי דקייטא (לש"ב הרה"ג ר' שמואל ברוך גנוט שליט"א, סימן י') כ' בזה בזה"ל, וידוע לי ששאלו בחורים בני תורה את מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל האם מותר לשמוע שירה מרשקול בימי ספיה"ע, והשיב מרן זצוק"ל ושאל 'ובאמצע השנה מותר' [-בתמיה], וכששאלוהו אם אסור לשמוע באמצע השנה, שתק ולא ענה מאומה, עכ"ל.

ובשור"ת שבט הלוי (ח"ב שם) דייק כן מדברי הרמב"ם, וז"ל, איברא מדכ' הרמב"ם פ"ה מתעניות (ה"ד), וכן גזור שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוע בהן ואסור לשומען ומפני החורבן, ואפי' שירה בפה על היין כו', הנה מסיפא דסיפא מוכח דרק שירה בפה יצא מכלל האיסור אם אינו על היין, א"כ מה זה שכ' עוד ברישא וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר, אלא

לשבח להקב"ה וכגון היכא דהוי לשבח יפה ביופיו, הרי"ז אסור, ולא באו לאפוקי אלא שירות ותשבחות שהם אינם בכלל האיסור.

ומשום כל הנ"ל, אי בידי תלי' הרי"א דאין להתיר שירת ניגונים ללא מילים יותר מאשר היכא דאיכא דיבור בשיר, ודו"ק. והיתר זה לא נזכר בשום חד מן הפוסקים, וכל הפוסקים סתמו דבריהם לאסור זמרא דפומא, ובפשטות היינו אף היכא דהוי ניגונים ללא מילים. וכן יש להוכיח יותר מדברי הא"א בוטשאטש (מהדו"ת סי' תקס), שכ' להתיר שירת ניגונים ללא מילים היכא שמכוון לשבח בכך להקב"ה, [והבאנו דבריו לעיל (הערה ד'), יעו"ש], ומב' להדי' דס"ל דבלא"ה הרי"ז בכלל איסור זמרא, וליכא סברא לחלק בין היכא דאיכא דיבור בשיר להיכא דליכא כי אם ניגון בעלמא.

17. הנה בשור"ת חלקת יעקב (ח"א סי' סב אות ב') העלה סברא להתיר שמיעת מוזיקה מ'טייפ, כיון שכלי זה לא הי' בעולם בשעת הגזירה ואינו נכלל בה. וז"ל, ויש עוד סברא גדולה להתיר, כיון דבשעת הגזירה לאסור הזמרא מטעם אבילות לא הי' עדיין הרדי', לא חל הגזירה על הרדי' וכו', [ויעו"ש שהוכיח כן מדברי הב"י (אור"ח סי' יג), יעו"ש, ויעו"ש לק' בליקוטי תשובות שנביא כל תשובתו בס"ד], ואי"ז דומה למין כלי זמר שנתחדש, אע"פ שלא הי' בשעת הגזירה, דודאי אסור משום דהגזירה היתה כל מיני כלי זמר, והסברא נותנת דאף כלי זמר שיתחדשו בכלל, אבל הרדי' שאינו רואים כלל המנגן ובא ממרחק רב ע"פ חדשות הטבע, מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה, ואף שהיא רק סברא בעלמא, ומי שירצה להתעקש יכול לדחותה, מכ"מ סניף יש, עכ"ל. והיינו, דמשום שכלי זה לא הי' בשעת הגזירה, והוא ענין חדש שנתחדש לאחמ"כ ולא הי' שום כלי כמותו, הרי דאינו בכלל הגזירה ושיר לשמוע שירה ונגינה ממנו. [ועו"ש בס' אום אני חומה (להגר"מ גרוס שליט"א, ח"ב סי' רמב) שהביא דברי החלק"י, והוסיף דבטייפ לא שייך כ"כ הגזירה שמא יאמרו דברי נבלה, ודו"ק].

הפוסקים כששומע שירה בפה מתוך הטייפ, אי דינו כשירה בפה¹⁸, או ככלי שיר¹⁹.

ניגונים 'שקטים'

יא. אף ניגונים 'שקטים' וכדו' הרי היא בכלל האיסור, וראה הערה²⁰.

טייפ דינה כשירה בפה או ככלי שיר, וע"ע בשמו בס' ציוני הלכה (נישואין עמ' רנח), וצ"ע, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי' לג אות ב-ג) ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ו', חלק יג סי' קסו אות א'), [וז"ל (ח"ו שם), אודות שמיעת שיר אדם או כלי מקלטת במכשיר טייפ, פשיטא שזה נחשב כקול שמשמיעה הקלטת, שאם משמיע כלי זמר הר"ז ככל"ז עצמו, עכ"ל]. וע"ע הערה הבאה.

19. שו"ת פאת שדך (להגרש"ד מונק, ח"א סי' צט), שו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קצו אות ב') [וז"ל, ולדעתי אפי' אם הטיעפ נעשה משירה בפה נהפך לכלי שיר, עכ"ל], וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני או"ח עמ' שעב, חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט), [יעו"ש טעמו, דכיון שהכלי משמיע את השירה יש בזה יותר שמחה], וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (אשי ישראל, קובץ תשובות בסוף הספר תשובה תא), וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קפח) ובשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח אות ג', ח"י סי' כג), ועוד. ובשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו אות א') כ' להסתפק בזה, וז"ל, ונסתפקתי בהך גראמפון אם דינו כשיר בפה שהוא משמיע רק דברי החזנים שזמרו בו בע"פ, או כיון שהוא על ידי כלי דינו ככינור ושאר מיני כלי זמר שהוא בכלל גזירה של השיר, עכ"ל. ומדברי פוסקים אלו נתבאר ב' טעמים לדי"ז, דאף שירה בפה הנשמעת מתוך טייפ דינה ככלי שיר, חדא, דכיון שהכלי משמיע את השירה יש בזה יותר שמחה, [ובפרט במוזיקה הנקראת 'מוזיקה ווקאלית' אשר נשמעת ממש ככלי זמר], ועוד, כיון שלמעשה נשמע מתוך כלי והר"ז בכלל זמרא דמנא.

20. נראה פשוט דאף מנגינות שקטות וכדו' [הקרויות 'מוזיקה קלאסית'], אף הם בכלל איסור זמרא בזה"ז, דמא"ש, ואף הם משמחות לב השומעים, שהרי לכך נועדו. וכ"ד הגר"ש אלישיב לענין ביהמ"צ (בס' כל המתאבל עליה עמ' 6), ועי'

דהרמב"ם סגר עלינו את השער ואסר על משמיע קול שיר שבעולם, אפי' אינו כלי שיר המיוחד לכך, ואע"פ דכלי הנ"ל [טייפ] לא הי' בימיהם אבל נכנס לפי דעתו בגדר כל משמיע קול של שיר, עכ"ל. וכן דייק בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קה אות ו') מדברי הרמב"ם, וע"ע קונט' שירה כשרה (להגר"י רצאבי שליט"א, עמ' לט). [וע"ע שו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קסג) והערות במסכת סוטה (להגר"ש אלישיב, מח). מה שכ' לדייק באופ"א מיתור לשון הרמב"ם].

וכיון שכל גדולי הפוסקים הנ"ל דחו דברי החלקת יעקב וחלקו עליו, אין לסמוך על דעה זו, ואין להקל בטייפ יותר מבשאר כלי נגינה. ועי' רמ"א (חו"מ כהב), וז"ל, ולא יאמר האדם אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן ה"ז דין שקר כו', ואם הוא בהוראת איסור והיתר והוא דבר איסור דאו' ילך לחומרא, ואם הוא דבר דרבנן ילך אחר המיקל, וכן אם הי' יחיד ורבים הולכים אחר הרבים בכל מקום כו', עכ"ל. וע"ע שו"ת דברי חיים (אהע"ז ח"ב סי' מח) שכ' בזה"ל, כבר דיברו מזה הרבה ראשונים וגדולי האחרונים ואין בידינו מסברותינו לחדש בזה פעוטי השכל, ואין לנו רק להקים הדין ע"פ רוב דעות, כי יש סברות הרבה וכ"א ימצא מקום להתיר או לאסור, ולכן אין בידינו רק לילך אחר רוב הדעות, עכ"ל. וכדאי הוא בית מקדשנו להתאבל עליו בזה.

18. כ"כ בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו, וע"ע בס' מסורת משה ח"א אות שכט), וכן בס' הערות במסכת סוטה (להגר"ש אלישיב, מח). הביא דברי האג"מ ונראה שהסכים לדבריו, [אך בס' תורת המועדים (על שונה הלכות, סי' תקנא סק"ה) כ' בשמו איפכא, וכע"ז נמי בשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' קסו) בשמו, ובשו"ת ישא יוסף (ח"ב סי' קיח) כ' בשמו להסתפק בזה, אי שירה בפה הנשמעת מתוך

סיפורים המלווים בנגינה

יב. סיפורים המלווים מדי פעם בנגינה, יש שהתיר לשומעם מחמת שהשירים אינם העיקר בזה, אך הסכמת הפוסקים דלא כדבריו²¹.

בשעת העבודה

יג. הסכמת רוב הפוסקים, להתיר שמיעת מוזיקה בשעת העבודה כדי לזרז מלאכתו²².

מדי פעם קטעי נגינה מותר לשומעו בימי ספיה"ע, ואינו בכלל המנהג שלא לשמוע מוזיקה בימי ספיה"ע, ויל"ד אי ה"ה נמי לנידוד לענין איסור זמרא בזה"ז בכל ימות השנה.

ולכא"ו ה"ה נמי לענין 'גראמען' [חרוזים] המלווים בנגינה, דתלוי הדבר האם עיקרם לשירה וזמרה או לתוכן החרוזים, ונ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הערה סז) בשם הגרפ"א פאלק שליט"א, לענין 'גראמען'. ועוד הוסיף שם בשמו, שאם יש באותו הסיפור ענין של מוסר או השקפה נכונה, מותר לשומעו אע"פ שמדי פעם מושמעים ניוגונים, משום דחשיב נגינה לדבר מצוה, כיון שע"י הניגונים נכנסים הדברים יותר אל הלב.

22. הנה בסוגי' דסוטה (מח.) אי', אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור, והיינו, דמה שמשוררים מושכי הספניות ומושכי הבקר בשעת מלאכתן שרי, אך מה שמשוררים האורגים בשעת מלאכתן אסור. ובביאור החילוק, ביארו רש"י (שם) ורמב"ן (תורת האדם הוצאת מוסד ה"ק עמ' רסד, ונדפס בחידושי הרמב"ן גיטין ז. מהשמטות) ועוד ראשונים, [ריא"ז (סוטה פ"ט ה"ב אות ד'), מאירי (סוטה שם ד"ה כל השירים), ארח"ח (הל' תשעה באב סי' יד), ועוד], דמלאכתם של נגדי ובקרי היתה צריכה סיוע וזירוז, ומשו"ה התיר להם רב הונא לזמר בשעת מלאכתם, אך מלאכתם של האורגים לא היתה כבדה ולא היתה צריכה סיוע וזירוז ולכך לא התיר להם רב הונא לזמר בשעת מלאכתם. ולפ"ז יש לפסוק למעשה, דכל כהא"ג דעביד מלאכה וצריך סיוע וזירוז למלאכה, שרי לזמר בשעת המלאכה, אך אם מלאכתן קלה ואינו צריך זירוז לא הותר כלל. אמנם יש מן הראשונים שפירשו דברי הגמ', דביאור

נמי לנידוד בשו"ת בצל החכמה (ח"ו ריש סי' סא), ודו"ק. אכן, בשם הגר"ח פ' שיינברג הובא (בס' ארחות הרב וראש הישיבה, עמ' קד) לענין בין המצרים, שכל המנהג שלא לשמוע כלי זמר בימי ביהמ"צ, הוא דווקא בניגונים של שמחה, אבל מנגינות שקטות אין הם בכלל המנהג, יעו"ש עוד.

21. עי' שו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט) שהביא מס' שערים המצויינים בהלכה, דשרי לשמוע קלטת המשמיעה סיפור וכדו', אשר מדי פעם מושמעים שם גם איזה שירים וניגונים, משום שעיקר השמיעה אינה שירה וזמרה אלא הסיפור. אך השבט הלוי כ' לתמוה על דבריו, וז"ל, ודברים תמוהים כתב, דאין הכלי קובע אלא השמיעה כו', ומה דהביא מאו"ח סי' תנא מהכשר כלים דאזלינן בתר רוב תשמישו, על רא"י זו ל"צ להשיב כלל, עכ"ל. וכ"ד הגר"י פישר (דרשות אבן ישראל, דרשה לז עמ' קמד), וז"ל, אלו שעושים קלטות עם כל מיני תפילות ודרושים ושאר דברים, ואפי' שעצם הדיבורים הם טובים, ובאמצע מכניסים דברי שיר, זה ג"כ בכלל הכלי שיר שאסור לשמוע, עכ"ל. ועי' נמי בס' אום אני חומה (להגר"מ גרוס שליט"א, ח"ב סי' רמב) שהאריך לתמוה על דעה זו, וז"ל, ובספר א' ראיתי דבר מתמיה, דכ' דרד"י שרי אף הכלי שיר שבו משום דרוב תשמישו לחדשות וכו' ולא לשירה, ולא ידענא מאי שייטא להכא רוב תשמישו, דאינו אלא בהגעלת כלים לדעת הרבה ראשונים דאזלינן בתר רוב תשמישו, או בכלי שמלאכתו לאיסור דאזלינן בתר רוב תשמישו, ולא לאיסור דשירה דלא תלי' בכלי אלא בשמיעתו, עכ"ל. אכן, לענין ספיה"ע, כ' בס' הליכות שלמה (ספיה"ע פרק יא הערה 53) בשם הגר"ז אורבך, דאם מושמע סיפור ומשולבים בו

וכן בכל מקום שאינו צריך לזמר עצמו²³, וכגון לעשות התעמלות לפי קצב הניגונים וכיו"ב²⁴, יש להתיר. אך אם השירה אינה מזרזת למלאכה אלא היא לשחוק בעלמא, וכן היכא שהמלאכה קלה ואינה צריכה זירוז, לא הותר כלל.

צלצול בטלפון או בשעון מעורר וכדו'

יד. מנגינה הנשמעת כצלצול בטלפון או בשעון מעורר, י"א שאף היא בכלל

וזירוז במלאכה, אך אין להתיר היכא דהמלאכה קלה ואינם צריכים לסיוע וכיו"ב. ומשום באמת כתבו הפוסקים [ב"ח (סי' תקס), מג"א (תקס"ט), פמ"ג (א"א סק"ט), באה"ט (סק"ו), משנ"ב (סק"ג)], דאין להתיר לזמר בשעת המלאכה אלא היכא דנצרכת השירה לצורך זירוז המלאכה, וכ' דעל כן יש למחות בנשים המשוורות בשעת מלאכתן, ולכאור' כוונתם משום שאינן צריכות סיוע וזירוז במלאכתן ולא הותר להם בכה"א"ג.

אך בכה"א"ג דהוי לצורך סיוע וזירוז המלאכה לכאור' יש להתיר בזה. מלבד לדעת היעב"ץ (בסידורו, דיני תשעה באב חלון ו' אות י') דס"ל, דלא התיר רב הונא שם אלא בזמרא דנגדי ודבקרי ששירתם היתה בקול עבה וגס, ולא היתה מנעימה כלל, אך אם השירה היא בקול ערב אסורה אע"פ שהיא לצורך זירוז המלאכה, וע"ע שו"ת בצה"ח (שם) שהוכיח מדברי המאירי והארח"ח דלא כדעת היעב"ץ.

23. ויעוי' בס' פנינת המקדש (פ"ה הערה צו) בשם הגרמ"ש קליין שליט"א, שמצוי הדבר שבנות השוטפות את הבית מדליקות מוזיקה, והרבה פעמים מסיחות דעתן ממנה לגמרי, וכוונתם רק שיהא מוזיקה דולקת בבית, ובכה"א"ג חשיב שאינו צריך לזמר עצמו ומותר.

24. כן ראיתי בשם כמה מורי הוראה שליט"א. וכן בס' ישועות דניאל (סי' תקנא אות כא) כ' בזה בשם הגרש"ז אולמן, וז"ל, להשמיע מוזיקה קיצבית במקום שיש התעמלות, כיון דאין בואת משום שמחה, אלא לשפר את יכולת ההתעמלות והכושר, יש להתיר בזה אפי' בתשעת הימים, עכ"ל. וכ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הערה צו) בשם הגרמ"א פאלק שליט"א.

החילוק בין זמרא דנגדי ודבקרי שהתיר רב הונא לזמרא דגרדאי שאסר רב הונא, דעיין רב הונא בזמירותיהם של בעלי המלאכה, ובזמרי דנגדי ודבקרי לא מצא דברי גידופין ומשום"ה התיר להם, אך בזמרא דגרדאי מצא דברי גידופין ומשום"ה אסר להם. וכ"פ רב האי גאון (תשו' הגאונים הוצרת הרכבי סימן ס'), וכן פירש הערוך (ערך בקר ג'), וז"ל, פי', נגדי מושכי הספינות, בקרי מושכי המשואות עם הבקר, והם מזמרין בשביל שתהא עזר למושכן, ועיין בהון רב הונא ולא הוה בהו גידופין והתיר, דגלדאי שהן עבדנין היה בהן גידופין ואסר, עכ"ל. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' סא אות ו') הוסיף, דנראה דאף הרמב"ם והשו"ע פירשו כן בגמ', דאל"ה תקשי אמאי השמיטו האי מימרא דרב הונא, ולפי' הערוך י"ל בפשיטות, דכיון דלא הי' זה אלא הוראה לשעה, והיינו לפי מה שהיו משוררים באותה שעה אמר רב הונא דזמרא דנגדי ודבקרי שרי ודגרדאי אסור, וליכא בזה נפק"מ להלכה, א"כ לא היו צריכים להביא האי מימרא להלכה למעשה.

והנה לפירוש זה לכאור' יש לפרש מימרא דרב הונא בתרי אנפי, יש לפרש דאף הגרדאי היו צריכים סיוע וזירוז במלאכתם, ומשום"ה הי' מקום להתיר אף זמרא דגרדאי, אלא דמכ"מ אסר להו רב הונא כיון שהיו בהם דברי גידופין, ויש לפרש דלעולם התיר רב הונא זמר לבעלי מלאכה אפי' בגוונא דאין מלאכתם כבדה ואינם צריכים סיוע וזירוז במלאכתם. ומשום"ה הרי לן דלפי' זה אין לנו הכרח לומר דאין להתיר זמר לבעלי המלאכה בשעת מלאכתם אלא בגוונא שנצרכים לסיוע ולזירוז במלאכה. אך לפי' רש"י והראשונים הנ"ל, הרי מבוי' להדי' דלא התיר רב הונא לבעלי המלאכה אלא היכא דהוי לצורך סיוע

האיסור²⁵, ויש מתירים²⁶. ואם כוונתו להתעורר מכך לתפילה ולעבודת ה', לכו"ע יש להתיר בזה²⁷.

שמיעת ניגונים בע"כ

טו. הנמצא במקום שמושמצים שם ניגונים בע"כ, אינו עובר בזה באיסור זמרא²⁸, ובלבד שלא יכוין ליהנות מכך²⁹. ומהא"ט מותר לשמוע ניגונים בהמתנה

בגמ' ב' לישני במאי אפילגו, ולכו"ע היכא דאפשר לו לאדם שלא ליהנות הנאה זו ומכוון ליהנות ממנה הר"ז ודאי אסור, והיכא שאי אפשר לו שלא ליהנות הנאה זו ואף אינו מכוון ליהנות ממנה הר"ז מותר; והיכא דאפשר לו שלא ליהנות הנאה זו אך אינו מכוון ליהנות ממנה, לל"ב תלוי דב"ז במח' ר' יהודה ור"ש גבי דבר שאין מתכוון, דלר' יהודה דס"ל דבר שאינו מתכוון אסור הרי דיהא אסור ולר"ש דס"ל דבר שאינו מתכוון מותר יהא שרי, אך לל"ק בהא אפילגו אביי ורבא, דלאביי לר"ש יהא שרי ולרבא אף לר"ש יהא אסור; ולל"ב לא אפילגו אביי ורבא אלא היכא דאי אפשר לו להיבדל מהנאה זו, אי שרי ל' לכוון ליהנות ממנה או לא, דלר"ש דס"ל דבר שאינו מתכוון מותר, והי"ט לפי שהכל תלוי בכוונתו, הרי דבכהא"ג יהא אסור לו לכוון להנאותו, ולא נחלקו אלא לש' ר' יהודה דדבר שאינו מתכוון אסור, דלאביי שרי כיון דלא תלוי כלל בכוונה ולפיכך כיון דאי אפשר לו להיבדל מהנאה זו שרי ל' אף לכוון ליהנות ממנה, ולרבא אסור אף לש' ר' יהודה כיון דר' יהודה לקולא אלא לחומרא. ע"כ תמצית סוגיית הגמ' שם, וקיי"ל כלישנא בתרא (עי' רי"ף ורא"ש שם).

ומעתה נראה לכאור' לנידוד, דאם נמצא במקום אשר מושמצים שם ניגונים ומוזיקה, הרי דאם אכן אין לו אפשרות להיבדל מהנאה זו וללכת ממקום זה ואף אינו מכוון ליהנות מהניגונים, הרי דיהא שרי לכו"ע, ואפי' היכא דאפשר לו להבדל מהנאה זו ולא להיות בשעה זו במקום זה, מכ"מ כל כמה דלא מכוין ליהנות מההנאה הרי דיהא שרי כיון דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוון מותר, אבל היכא דאי אפשר לו לילך למקום אחר, ומכוון ליהנות מהניגונים, הרי

25. כ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה תפלה פרק יג אות יח) והגר"י פ"ש (הליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שפט סעיף ה' בהערה). וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (חלק יא סימן ב'), וז"ל, שאלה, בישיבה התקינו מערכת כריזה, האם מותר להעיר התלמידים ע"י מנגינות, תשובה, אם ישיבה אחת תעשה כזאת, חושש אני מלבד ההלכה הנזכרת שו"ע או"ח סי' תקס והירושלמי הידוע (מגילה פ"ג ה"ב), שיעשו זה בניגון של מקימי בוקר של חילונים או רדי' וכיו"ב, עכ"ל, והרי לך דיש לאסור בזה משום איסור זמרא. וכ"ד הגר"א נבנצאל שליט"א (תשובות אביגדור הלוי או"ח עמוד תא), דיש לאסור לעשות מנגינה כצלצול הטלפון, משום איסור זמרא.

26. כ"ד הגר"ש אלישיב (קובץ הליכות והלכות הגר"ש"א, בין המצרים עמ' כה). וכן בשו"ת באר שרים (ח"ב סי' רכו) העלה להתיר, משום שכאשר מתעורר מהניגון הרי הוא מפסיקו מיד, וכן כששומע את המנגינה מהטלפון לסימן שמישהו מתקשר, הרי הוא יד עונה לו ואינו ממשיך לשמוע את הניגון.

27. כ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שם) והגר"י פ"ש (הליכות אבן ישראל שם).

28. כ"ד הגר"מ פיינשטיין (מועדי ישורון פ"ה הערה טו), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א, (תורת המועדים על שונה הלכות, סי' תקנא ס"ק ה' אות ה'), לענין שמיעת מוזיקה בביהמ"צ, ולכאור' ה"ה לנידוד. [וכ"כ להדי' לנידוד, בס' שערי נחמה (להגר"י טשזנר שליט"א, שער ה' פרק ג' אות ו'), ובס' פנינת המקדש (פ"ה הערה קו) בשם הגרפ"א פאלק שליט"א]. ועי' היטב הערה הבאה, ודו"ק.

29. הנה בסוגי' דפסחים (כה:), ואיירי התם גבי הנאה מריח של ע"ז נחלקו אביי ורבא גבי הנאה לו לאדם בע"כ, דאביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה, ואיכא

לשיחה בטלפון וכיו"ב³⁰.

לצורך פרנסתו

טז. מותר לנגן בכלי זמר לצורך פרנסתו³¹, וכן מותר ללמוד וללמד³² נגינה לאחרים לצורך פרנסתו, וה"ה שמותר ללמוד נגינה לכל דבר המותר כגון לשמח חתן וכלה³³. אך לימוד נגינה להנאה בלבד אסורה³⁴, ולבנות יש להקל טפי³⁵.

במקום דהוי פס"ר יותר מבמקום שאי"ז פס"ר אלא דווקא היכא שעושה מעשה באיסור זה, אלא דמכ"מ הוה קשי' להו להתוס' דמעשה הליכתו לשם יחשב כמעשה והרי איכא פס"ר שישמע וא"כ יהא אסור לכו"ע, ולזה כתבו דמעשה ההליכה ל"ה פס"ר כיון דהי' יכול לסתום נחיריו, אך לעולם השמיעה ל"ה פס"ר כיון דלמעשה לא סתם נחיריו, יעו"ש בח"ח באריכות. והרבה יש להאריך בסוגי' זו דהנאה הבאה לו לאדם בע"כ, ואכמ"ל בזה עוד.

30. הנה מצוי הדבר, ובפרט כשמתקשרים לחברות גדולות ולמוסדות, שבהמתנה לשיחה בטלפון מושמעים ניגונים ושירים. ולפי הנתבאר דליכא איסורא בגוונא שהניגונים נשמעים לאדם בע"כ, הרי דלא יהא איסורא בכך, וכ"ד הגרי"ש אלישיב (כל המאבל עליה פ"ב הערה 9) לענין ביהמ"צ, ובפשטות ה"ה לנידו"ד.

31. כ"כ הפמ"ג (תקנא, א"א סק"י) לענין כלי זמר בביהמ"צ, ולכא"ו ה"ה גבי נידו"ד, וז"ל, וישראל שפרנסתו כלי זמר אצל אינו ישראל בבית משתאות, יראה כדי פרנסתו ודאי שרי, עכ"ל, וביאר טעמי' משום דבמקום פסידא לא גזרינן. וכן נראה ממש"כ בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שסח), שנשאל לגבי מי שלמד לנגן ומתאמן בתוך זמן לימודו, אי שרי ל"ה למשיך ללמוד הנגינה בתוך שנת האבל, וכ' מהר"ם שיק דיש להתיר משום דאינו מכוון לשם שמחה, אכן למעשה כ' מהר"ם שיק להתחמיר בזה כיון דאיכא בזיון למת, כיון שהרואים אינם יודעים שאינם נהנים מנגינה זו והוי בזיון למת בהכי, אך אי לאו טעמא דאיכא בזיון למת אינם צריכים להתחמיר כיון שאינם מכוונים ליהנות מנגינה זו; ולכא"ו ה"ה נמי בנידו"ד, דכיון שאינו מכוון לשם שמחה אלא נושא נפשו אל שכרו, דליכא איסורא בהכי. ועי'

דכיון דקיי"ל כר"ש וקיי"ל כרבא הרי דודאי יהא אסור בכהא"ג. וסוף דבר הכל נשמע, דאם נמצא במקום אשר מושמעים שם ניגונים בע"כ, אסור לו בכל אופן לכוון ליהנות מהם, ולא הותר לו לשהות שם אלא אם אינו מכוון ליהנות מהניגונים.

וכן מבר' בחפץ חיים (כלל ו' באר מים חיים אות יד) לענין שמיעת לשה"ר, ואיירי התם לענין אדם אשר נמצא בחבורת רשע המספרים לשה"ר, ואין לו אפשרות להבדל מהם, וכ' הח"ח בזה"ל, דהכא נמי כיון דלכתחילה לא בא לכאן בהחבורה בשביל השמיעה רק לענין אחר, וגם עתה לא ניחא ל' בשמיעת דברים של לשה"ר וכיוב"ז, בודאי לא עבר על איסור השמיעה, עכ"ל.

ועתה יש לדון, דכיון דנתבאר דכל כמה דאינו מכוון ליהנות מהניגונים הרי דיהא שרי ל' לשהות שם, ואף אם אפשר לו לילך משם אינו מצווה לעשות כן כיון דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוון מותר, יל"ד אי ה"ה נמי היכא דהוי פסיק רישא שישמע הניגונים, או דכ"ז היינו דווקא היכא שהגיע לשם ולא ידע שישמע שם ניגונים. והתוס' שם (ד"ה לא אפשר) כ' דסוגיין איירי בדלא הוי פס"ר, וכן הא דכלאים דתנן (פ"ט מ"ה) מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה ומפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, מיירי דלא הוי פס"ר. והרא"ש (שם סימן ב') ביאר דלא הוי פס"ר גבי ריח ע"ז, משום שיכול לסתום נחיריו שלא יהנה מן הריח, והיינו כדעת התוס'. וע"ע קובץ שיעורים (פסחים אות קטז) שכו' לתמוה בזה, דמה בכך שיכול לסתום נחיריו, הא למעשה לא סתם נחיריו, וכל כמה דלא עשה כן הרי דהוי פס"ר. ובחפץ חיים (שם) כ' ליישב, דלעולם התוס' ס"ל דהתירו הנאה מריח ע"ז אף היכא דהוי פס"ר, והיי"ט לפי שאינו עושה בזה שום מעשה, ואין להתחמיר

זמרא, ויעבור בכך בלאו דלפני עור, אא"כ הלומד אף הוא נצרך לכך לצורך פרנסתו; וכדברים אלו כ' נמי בהגהות ביצחק יקרא על המשנ"ב (סי' תקס) בשם הגרש"ז אורבך.

33. כ"ה להדי' בתשו' זקני יהודה (לה"ר יהודה אריה ממודינא, מחבר הפיוט 'יום זה' שבתפילת יוכ"פ קטן, תשובה ו' עמ' טו), וז"ל, להתלמד יהיה מותר כי אם כשר הדבר טוב לעשותו לשמח בחתן וכלה, ובבית הכנסת להודות לק"ל ובכל דבר מצוה, איך יעשו זאת אם לא ילמדו תחילה, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (שם אות טו) להתיר להתאמן בביתו כדי שיוכל ללמד נגינה לצורך פרנסתו, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (שם), וכ"כ בהגהות ביצחק יקרא (שם) בשם הגרש"ז אורבך.

34. פשוט, ואין סברא להתיר בכך. וכ"כ להדי' בשו"ת שבט הלי (ח"ו סי' סט), וז"ל, ופשיטא דאי"ז נותן היתר ללמוד כלי שיר ולהחזיק סתם על מנת לשורר סתם, ועי' בספר יוסף אומץ מאחד מגאוני אשכנז שמלפני מאות שנה (רבינו יוסף יוזפא האן, אות תתפט) בהלכות תשעה באב, שהרעים על בעלי בתים של פראנקפורט על שהם לומדים בנותיהם שיר נגד ההלכה המפורשת, והנה אין בידינו לבער בבת אחת הפרצה הזאת ואשרי אדם שומע לי לא לפרוץ בזה, ועכ"פ חלילה להחזיק בבית הכלי שיר שקוראים כיום אורגאן שכולל כמה כלי שיר, ורבותינו ואבותינו הקפידו מאד ע"ז, עכ"ל. אך עי' בס' שערי נחמה (להגר"י טשזנר שליט"א, עמ' קצו אות ח'), שכ' על דברי השב"ח בזה"ל, אמנם האורגן שהקפידו עליו בדורות הקודמים היה כלי גדול ושונה במהותו מהאורגנים החשמליים הקטנים של זמננו, ולכן אורגן משוכלל אין להכניס הביתה, אבל אורגן פשוט ולא יקר אינו גרוע משאר כלי נגינה שאפשר לנגן בו לעתים, ומכ"מ אין לנגן בו בקביעות, וגם אז רק בנות ולא בנים משום ביטול תורה, עכ"ל, ולא ירדתי לעומק דעתו לחלק בין אורגן גדול לאורגן קטן וכו'.

35. שו"ת אול"צ (ח"ג פרק ל' אות ג'), שו"ת תשוה"נ (ח"א סי' שלג) [והבאנו לשונו לעיל (הערה יא)], וע"ע הערה קודמת.

נמי שו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן סא אות ז') שדייק מדברי מהר"ם שיק, מהא דלא השיב לשואלים דמכ"מ יהא אסור משום איסור זמרא בזה"ז, מוכח דבכהא"ג ליכא איסורא, והיינו טעמא משום דאינו מכוון לשם שמחה.

וכ"פ להדי' לנידו"ד בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' קצו), וז"ל, לענין אומן בכלי שיר, עיין אחרונים שהתירו, וכן נראה מהא דקיי"ל סימן רצו דהמרביע גופי' שרי משום הרהור, דטריד בעבידתיה, וה"ה הוא אינו שמח בעמלו כלל ונושא נפשו אל שכרו, עכ"ל. וכ"פ בשו"ת בצה"ח שם, וכ' להוכיח כן מהא דאמר רב הונא (סוטה מח). זמרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסיר, ופירש"י [וע"ע לעיל (הערה כב)] דזמרא דנגדי ודבקרי היתה לצורך זירוז וסיוע במלאכתם, וזמרא דגרדאי לא היתה לתועלת המלאכה אלא לשחוק בעלמא, ומבו' דכל דהוי לתועלת המלאכה ואינו לשחוק בעלמא שרי, ומעתה מה לי לצורך מלאכה אחרת מה לי לצורך מלאכה זו, ומוכח דשרי לנגן בכלי שיר וללמד נגינה לאחרים לצורך פרנסתו. וכ"פ בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ג ריש סי' פז), וז"ל, הנה באחד שרוצה ללמד לשורר בכלי זמר, אם הוא לפרנסה מותר אף בימי הספירה דלדידי' אי"ז ענין של שמחה, ואם הוא להנאתו אסור אף ללמד דג"ז הוא הנאה, עכ"ל. וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי' לג אות א'), ובשו"ת שבט הלי (ח"ו סי' סט), ובשו"ת תשוה"נ (ח"א סי' שלג), ועוד. והנה יל"ע אי שרי ליה ליהנות מהנגינה שמנגן לצורך פרנסתו, או דלא התירו הפוסקים הנ"ל אלא היכא דנושא את נפשו אל שכרו ואינו נהנה כלל מהנגינה. ולכאור' תלי' בהטעמים הנ"ל, דאי נימא כמש"כ הפמ"ג הנ"ל דלצורך פרנסה לא אסרו משום דהוי מקום פסידא, הרי דכיון דלמעשה נצרך לדב"ז לפרנסתו מה לי שנהנה מכך, והרי במקום פסידא לא גזרו, אך אי נימא דטעם ההיתר הוא משום שנושא נפשו אל שכרו ואינו מכוין ליהנות מהנגינה, הרי די"ל דיהא אסור לו לכיון ליהנות מהנגינה, וצ"ע.

32. פשוט לפי הנ"ל הערה קודמת, וכ"כ בשו"ת אג"מ (שם) ובשו"ת בצל החכמה (שם אות יד). והוסיף בשו"ת בצה"ח שם, דמכ"מ אין לו ללמד נגינה לישראל אחר, כיון דעי"ז יעבור הלומד באיסור

בשעת הנהיגה ברכב

יז. לענין שמיעת מוזיקה בשעת הנהיגה ברכב, ראה הערה³⁶.

לימוד תורה בנעימה

יח. לימוד תורה בניגון ובנעימה אינו בכלל האיסור, ואדרבה מצוה איכא בדבר³⁷.

פרק ז' - שירה ונגינה בימי ספירת העומר

מקור האיסור

א. ¹בימי הספירה נוהגים מקצת מנהגי אבילות, משום שבימים אלו מתו כ"ד אלף תלמידי ר"ע².

מוזיקה בימי הספירה והמסתעף, כבר נתבאר בדברינו לעיל לענין איסור זמרא בכל ימות השנה, אלא די ש מן הפוסקים שכתבו דברים אלו לענין שמיעת מוזיקה בימי הספירה דייקא, ואף נתחדשו דינים רבים בזה, וכל פרשה שנשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

2. גרסינן ביבמות (סב:), אמרו, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע מגבת ועד אנטיפרס, [ועי' רש"י (סנהדרין צד:), מגבת ועד אנטיפרס, מקומות שבסוף התחומים, עכ"ל], וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והי' העולם שם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה, תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת, ע"כ. ועי' שו"ע (סי' תצג) ונו"כ שם, שכתבו כמה וכמה מנהגי אבילות שנהגו בהם בימי ספיה"ע משום שבימים אלו מתו כ"ד אלף תלמידי ר"ע; וע"ע תשו' הגאונים (שערי תשובה, סי' רעח) דמבו', שנהגו ישראל במנהגי האבילות מתקופת מיתת תלמידי ר"ע.

36. יש שכתבו להקל בשמיעת מוזיקה ברכב בשעת הנהיגה, כדי למנוע עצמו מלהירדם ולבוא לידי סכנה, וכ"כ הגר"א נבנצאל שליט"א (ירושלים במועדיה, ביהמ"צ עמ' רמב). אך פשוט וברור, דאם יכול למנוע עצמו מלהירדם ע"י שמיעת שיעור תורה וכדו', פשיטא דאין לו היתר לעבור באיסור זמרא ולשמוע מוזיקה כאשר יכול לעורר עצמו באופ"א. ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות.

37. וכדגרסי' במגילה (לב:), אמר ר' שפטי' אמר ריו"ח, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה, עליו הכתוב אומר (יחזקאל ב,כה) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו', ע"כ. [ועי' בס' פנינת המקדש (פ"ה סעיף ע' והערה צד) בשם הגרפ"א פאלק שליט"א, דה"ה דיש להתיר לשורר ולנגן בשעת הלימוד אף ניגונים בעלמא, ולא"ד להוציא את תיבות הלימוד גופא בנגינה, משום שהשירה והשמחה מרחיבים דעתו של אדם, ועי"ז יוכל הלומד לעיין טוב יותר בלימודו. ויש להוסיף דהיינו דווקא היכא שבאמת הניגון עוזר ומסייע בעדו להתרכז וכו', וה' יראה ללבב].

1. הנה רבים מפרטי הדינים בענין איסור שמיעת

ב. ולפיכך אסור לעשות ריקודים ומחולות³ בימי הספירה⁴. וכתבו הפוסקים, דה"ה דאסור לשמוע כלי זמר בימי הספירה⁵.

זה אין ספק דהמנהג שלא להתענג מכלי זמר בימי הספירה, וגדול כח המנהג, עד ד"ל דנוגע באיסור דאו' דהוי כמו נדר, כמש"כ החת"ס (שו"ת, יו"ד סי' קז), דהביא מר"ן נדרים (ח). דכל שמקבל עליו לעשות מצוה הוי מה"ת כדכתיב מפיך זו צדקה, וגם קבלת האבות מחייב את הבנים, עיי"ש, ויש להביא רא' לדברי החת"ס כו'. וע"כ אף אם יהי' מנהג זה של איסור כלי זמר בימי הספירה, רק תוספת חומרא על המבו' בשו"ע ונו"כ (סי' תצג), די לנו שלא להיתרם מטעם הנ"ל. אמנם באמת כבר הובא מנהג זה בכתבי הדעת קדושים (הביאו בהגהות מהרש"ם הנדפס בס' ארח"ח ספינקא, סי' תצג) לענין נישואין בל"ג בעומר, דכ' דיש להקדים את עצמו ולעשות גם הסעודה ביום ל"ג, ושלא לעשות ריקודים וכלי זמר בליל ל"ד עיי"ש, הרי אף בנישואין והתחיל בהיתר בל"ג בעומר, דעתו להחמיר, וכש"כ בשל רשות. ולדעתי הוי איסור כלי זמר, בכלל מה דאי' במג"א (תצג, א), דכ' דאסור לעשות ריקודים ומחולות בימי הספירה, ואף דלא הזכיר כלי זמר, מכ"מ כלי זמר הוי כש"כ, דהוי שמחה יתירה מריקודים ומחולות כו', ומוכח מזה דכלי שיר הוי שמחה היותר גדולה שאפשר לעשות לחתן וכלה כו', וע"כ משום דכלי השיר הוי יותר שמחה מריקודים ומחולות כו'. ועוד יש להוכיח כן, מהא דאי' במג"א (תקנא, י) דאסור לעשות ריקודין ומחולות מי"ז בתמוז ואילך עיי"ש, הרי לא הזכיר רק ריקודין ומחולות, ומכ"מ הלכה פסוקה היא בפי גדולי האחרונים דגם כלי זמר בלבד אסור, דעל דברי מג"א אלו, הביא הפמ"ג הנידון, לענין ישראל שפרנסתו כלי זמר אצל אינו ישראל בבית המשתה, יראה כדי פרנסה שרי ודאי עיי"ש כו', עכ"ל המנח"י.

ועכ"פ הרי לן כמה ביאורים בטעם הדבר שלא הביאו כן הפוסקים הקדמונים, חדא, משום דנכלל במש"כ האחרונים דאסור לעשות ריקודים ומחולות בימי הספירה, וא"כ כש"כ דיש לאסור לגבי שמיעת כלי זמר, ועוד, דבלא"ה אסור בכל ימות השנה לשמוע כלי זמר משום חורבן הבית.

3. בביאור החילוק בין ריקוד למחול, ידועים דברי הגרש"ז אוירבך (הליכות שלמה ספיה"ע פרק יא הערה כא), שריקוד הרי הוא אף באופן שאדם אחד בלבד, ומחול היינו ריקוד אנשים רבים יחד ע"י סיבוב, וכמו דתנן (כלאים פ"ד מ"ב) מחול הכרם.

4. מג"א (תצג, א). ועי' הערה הבאה.
5. הנה איסור זה של שמיעת כלי זמר ומוזיקה בימי ספיה"ע, לא נזכר כלל בדברי האחרונים, כי אם בפוסקי הדורות האחרונים, [שו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סי' נב), שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא אות ד'), שו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיא), ושא"פ. ודלא כמש"כ בשו"ת משנת יוסף (חלק יג סי' קסו אות א'), שאיסור זה עתיק יומין הוא ומקור בדברי הקדמונים].

וכמה מהם עמדו בטעם הדבר שלא הזכירו כן הפוסקים הקדמונים. ובשו"ת כפי אהרן (שם) כ' בזה בזה"ל, [ונעתיק התשובה במלואה בס"ד לק' בליקוטי תשובות, וכאן נעתיק עיקרי הדברים]. אבל במה שמזמרים ומנגנים שם בפה ובכלי שיר וזמר, לפענ"ד ודאי הוא אסור בימי הספירה, ואע"ג דלא נמצא בהשו"ע והרמ"א בס' תצג מבו' דאסור לזמר ולשיר בכלי זמר ושיר בימי הספירה, בא ואראך קצת דבר פלא, דכמו כן אינו מבואר ביו"ד הל' אבילות שאבל אסור [כל י"ב חודש] לזמר ולנגן בכלי שיר לשם תענוג ושמחה, ואין לומר כו', ונלפענ"ד ברור ופשוט דהוא משום שכבר פסק השו"ע באו"ח סי' תקס"ג וז"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של זמר לשמח בהם וכו', וכיון שפסק השו"ע בזה שאסור לזמר ולנגן בכלי שיר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם כל השנה משחרב ביהמ"ק חוץ מבית חתן וכלה דמצוה היא לשמח חתן וכלה כו', משו"ה לא הוצרך השו"ע להביא דין איסור כלי זמר בימי המצרים ולאבל תוך י"ב חודש, וזה ברור, וא"כ בימי הספירה דג"כ אין עושין נישואין, ומשו"ה לא הוצרך השו"ע להשמיענו דאסור כלי שיר וזמר בימי הספירה, דזולת נישואין כל השנה ג"כ אסור, עכ"ל.
ובשו"ת מנחת יצחק (שם) כ' בזה בזה"ל, הנה

הימים בהם נוהג האיסור

ג. מנהגי האבילות נוהגים בל"ג ימים מתוך ימי הספירה, ומצינו כמה וכמה מנהגים בזה באיזה מן הימים יש לנהוג במנהגי האבילות, וראה בהרחבה בהערה⁶. [לענין

דלא כהמנהג הראשון שנוהגין במנהגי האבילות מתחילת ימי הספירה אך לאחר ל"ג בעומר אין נוהגין בהם; ולזה כ' הרמ"א דאין להקל בזה ובוזה, והיינו דהמיקל להסתפר קודם ר"ח אייר אין לו להסתפר לאחר ל"ג בעומר, והמיקל להסתפר לאחר ל"ג בעומר אין לו להסתפר קודם ר"ח אייר, והיי"ט משום דבעינן שיהיו ל"ג ימי אבילות.

ולענין המנהג ה' שהביא הרמ"א, שקודם ר"ח אייר אין מתחילים לנהוג במנהגי האבילות, אלא מר"ח אייר ואילך, וממשיכים לנהוג בהם אף לאחר ל"ג בעומר, נחלקו הפוסקים בזה עד אימתי יש לנהוג בהם. והנה לכא' מכיון דבעינן שיהיו ל"ג ימי אבילות, הרי מכיון שמתחילים לנהוג במנהגי האבילות בל' ניסן, והרי לן יום א' בניסן וכ"ט ימים באייר, ופש גבן לנהוג במנהגי האבילות בג' ימים מחודש סיון, ולפ"ז לכא' אין להתיר להסתפר וכו' כי אם מיום ב' דשלשת ימי הגבלה, ועי' מג"א (תצגה), והו"ד במשנ"ב (סקט"ו), דלפי מנהג זה [שהביא הרמ"א שנוהגים היתר עד ר"ח אייר, ונוהגין איסור לאחר ל"ג בעומר], יש לזהר שלא לישא אשה ולהסתפר בב' ימי ר"ח אייר, ולפי חשבון זה הרי דהיום הל"ג הוא ביום א' דשלשת ימי הגבלה, ומכ"מ יש להקל ביומו [ולא בלילן] משום דאמר' מקצת היום ככולו, וכע"ז כ' נמי בחיי"א (קלא,יא), שכן המנהג בק"ק וילנא, [אלא שכ' שמקילים אף ביום ל"ג בעומר אך לא בלילו, והיינו כמבו' ברמ"א (סעיף ג')] הנ"ל. אך המשנ"ב (שם) הביא מנהג נוסף בזה, דיש מקומות שאין מתחילים לנהוג במנהגי האבילות כי אם בב' אייר, והיינו דבב' ימי ר"ח אייר אכתי אין נוהגים במנהגי האבילות, ולפ"ז נשלמים ימי האבילות בערב שבועות ממש, ואין להקל בערב שבועות כי אם ביומו ולא בלילו, [וכן ביום ל"ג בעומר עפ"ד הרמ"א הנ"ל], ועי' שעה"צ (סקי"ד) שכ' דכמנהג זה משמע בדברי הדה"ח, יעו"ש.

הרי לן כמה וכמה מנהגים בזה: א. דעת המחבר

6. הנה לכל המנהגים אין נוהגים במנהגי האבילות יותר מל"ג ימים, אלא שנחלקו המנהגים באיזה ל"ג ימים מתוך מ"ט ימי הספירה נוהגים בהם מנהגי האבילות. והנה מצינו בדברי הפוסקים מנהגים רבים, ולא נביא כאן אלא עיקרי הענין, וביותר למנהגים הנפוצים כיום בקרב בית ישראל, ונסדר הדברים בס"ד.

ע' שו"ע (תצגה,ב) שכ', נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג בעומר, שאומרים שאז פסקו [תלמידי ר"ע] מלמות, ואין להסתפר עד יום ל"ד בבוקר, [וביאר המשנ"ב (סק"ו), משום דאמר' מקצת היום ככולו, ולא נהגו איסור ביום ובלילה אלא בל"ג ימים, אך ביום הל"ד יש להקל ואמר' דמקצת היום ככולו], אא"כ חל יום ל"ג ערב שבת, שאז מסתפרין בו מפני כבוד השבת, עכ"ל, וכ' הרמ"א ע"ז, ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו, אלא מסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה כו', ואין להסתפר עד ל"ג בעצמו ולא מבערב כו', והיינו נמי משום דיום הל"ג חשיב נמי מכלל ימי האבילות, אלא דמכ"מ נהגו להקל בו משום דאמר' מקצת היום ככולו, ולפיכך אין להקל להסתפר מבערב אלא ביום ל"ג בלבד, עכ"ל. והרי לן מבו' מדבריהם, שנוהגים במנהגי האבילות מתחילת ימי הספירה עד יום ל"ד לדעת המחבר, או עד יום ל"ג בבוקר לדעת הרמ"א, והיי"ט לפי שביום ל"ג פסקו מלמות. ולשיטתו כ' המחבר לק' בסמוך (סעיף ג'), דיש נוהגין להסתפר בר"ח אייר וטעות הוא בידם, והיי"ט לפי שר"ח אייר הרי הוא מכלל ימי האבילות. אכן, הרמ"א (ס"ג שם) כ' ע"ז בזה"ל, מיהו, בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ר"ח אייר, ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך אע"פ שמותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו, ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר, עכ"ל. והרי לן מדברי הרמ"א מנהג נוסף בזה, שנוהגין להסתפר עד ר"ח אייר, אך אחר ל"ג בעומר אכתי נוהגין במנהגי האבילות, והיינו

השתתפות בחתונה של אדם שאינו נוהג איסור ביום זה, ראה הערה⁷. ויל"ע אי שרי להחמיר כב' מנהגים, ולנהוג אבילות בכל ימי העומר, או דאיכא בזה משום 'כסיל בחושך הולך', ועי' הערה⁸.

השנה ביום ר"ח אייר או ל"ג בעומר, אפי' בעיר אחרת, דהוי תרתי דסתרי אהדדי, עכ"ל; ולכאור' עולה מדברי החת"ס, דבכחה"ג שאדם זה שעושה החתונה אינו נוהג איסור ביום זה, אעפ"כ אסור לאדם הנוהג איסור ביום זה להשתתף בשמחתו, ודלא כדעת הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אלישיב, וצ"ע. וראה עוד באריכות בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' פד).

8. הנה יל"ד אי שרי להחמיר כב' דעות כדי לצאת ידי כולם, ולנהוג ימי האבילות בין פסח לל"ג בעומר ואף לאחר ל"ג בעומר, דלכאור' י"ל דאין לנהוג כן, דאי עבדי הכי נמצא נוהג כב' דעות סותרות, וכבר אמרו בעירובין (ז). שאין לנהוג כחומרות של ב' דעות חלוקות במקום שהדבר גורם לתרתי דסתרי, וכבנידו"ד דאית בה לכל חד חומרא וקולא, ואי עבדי הכי הרי הוא בכל כסיל בחושך הולך כמב' בגמ' שם. אך הנה מצינו ברשב"א (חולין מד. ד"ה אלא) שכ' בביאור דברי הגמ' שם, דדווקא במילתא דאית בה לכל חד קולא וחומרא כעין מח' ב"ש וב"ה בשדרה וגולגולת, אמרינן דאי מחמיר כתרוייהו הר"ז בכלל 'כסיל', אבל במילתא דלמר לחומרא ולמר לקולא, הא ילפי' במסכת ע"ז (ז). ה' אחד מטמא וא' מטהר בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקיל, עכ"ד. ומב' מדבריו, דהיכא דליכא קולא וחומרא אמרי' בדאו' הלך אחר המחמיר כו', אבל במילתא דלכל אחד איכא קולא וחומרא, יכול לעשות כאחד מהם, אך אין לנהוג כתרוייהו ולהחמיר על עצמו בזה ובוזה, ויש בזה משום כסיל בחושך הולך. ודי"ז דהרי הוא ככסיל בחושך הולך, היינו אפי' היכא שאינו יודע כמו מי ההלכה, ועושה כתרוייהו מספק, ואפ"ה חשיב ככסיל בחושך הולך, וכדמוכח מדברי רש"י (ר"ה יד: ד"ה מקולי ב"ש) שכ' הטעם שאין לנהוג כב' דעות, משום שאינו יודע להבחין על מי לסמוך, יעו"ש, והרי לן להדי' שאפי' עושה כן משום שאינו יודע כמי לנהוג מכ"מ חשיב ככסיל בחושך הולך. [וע"ע טורי אבן (ר"ה שם ד"ה ומי עבדינן) שנקט כדברי רש"י, אך בערל"ג

(ס"ב וס"ג), דנוהגים מנהגי האבילות מתחילת ימי הספירה עד יום ל"ד בבוקר, [משום שלא פסקו מלמות אלא ביום ל"ד ולא ביום ל"ג]. ב. דעת הרמ"א (ס"ב), דהנוהגים מתחילת ימי הספירה אינם צריכים לנהוג אלא עד ל"ג בעומר, [משום שביום זה פסקו מלמות], ואחר ל"ג בעומר מותרים. ג. מנהג נוסף שהביא הרמ"א (ס"ג), דנוהגים מנהגי האבילות מר"ח אייר, ואף לאחר ל"ג בעומר, ובמג"א (סק"ה) מב' דהיינו עד יום ראשון דשלוש ימי הגבלה [אך לא בלילן], [ומכ"מ לדעת הרמ"א יש להקל ביום ל"ג בעומר, אך לדעת המחבר אין להקל]. ד. וכע"ז יש שנוהגים (עי' משנ"ב סקט"ו) במנהגי האבילות מב' אייר [ולא מר"ח אייר], ונוהגים בהם עד ערב שבעות, ובערב שבעות יש להקל ביומו אך לא בלילו, [ואף למנהג זה יש להקל לדעת הרמ"א ביום ל"ג בעומר, אך לדעת המחבר אין להקל].

7. הנה יל"ד, לענין מי שנוהג מנהגי האבילות מר"ח אייר ועד ג' ימי הגבלה, אי שרי ל' להשתתף בימים שלאחר ל"ג בעומר בחתונה שעורך אדם אחר שנוהג את מנהגי האבילות מתחילת ימי הספירה עד ל"ג בעומר, והייט"ל לפי שאדם זה שעושה החתונה הרי עושה אותה בהיתר גמור, או דלמא מכיון שהוא עצמו נוהג איסור ביום זה הרי שיהא אסור להשתתף בחתונה זו. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קנט, וכן בס' מסורת משה ח"ב אות רכב) נקט להקל בזה, וכ"ד הגר"ש אלישיב (שו"ת ישא יוסף להגר"י אפרתי שליט"א, ח"א סי' קג) דשרי, דמכיון שלחתן עצמו אין איסור לעשות כן, אין מניעה מלבוא לשמחו. אך העיר בשו"ת ישא יוסף שם, דלכאור' מדברי החת"ס מב' לא כן, דעי' שו"ת חת"ס (או"ח סי' קמב) דאיירי לענין הוראה שהיתה בק"ק פרשבורג ממנהר"ש איגרא, שיכולים לעשות חתונות בין בר"ח אייר ובין בל"ג בעומר ובין בג' ימי הגבלה, ודן בזה החת"ס דלכאור' איכא בזה משום תרתי דסתרי, וכ' בזה"ל, לפ"ז לא יהא המסדר קידושין או אחד מהבני חופה מעורבין שהיו בחופה אחרת בזו

ד. חוה"מ פסח אינו בכלל האיסור⁹. אך לענין אסרו חג של פסח, יש לדון האם הוא בכלל האיסור¹⁰.

ואין בזה משום כסיל בחושך הולך. ולכאור' לנידו"ד לענין האבילות בימי הספירה, תלוי הדבר אי יש לדון כל יום ויום מימי הספירה בפנ"ע, או דיש לדון כל הימים ביחד, דאי נימא דדנים כל הימים ביחד הרי דליכא סברא להחמיר כב' דעות, והרי דאיכא בזה משום כסיל בחושך הולך, אך אי נימא דדנים כל יום ויום בפנ"ע, הרי דאיכא סברא להחמיר ביום זה מצד עצמו ולנהוג בו מנהג האבילות, [ואף אם כבר נהג ל"ג ימי אבילות בשנה זו, מכ"מ ביום זה מצד עצמו הרי איכא סברא להחמיר ולנהוג מנהגי אבילות], ולפ"ד הנוב"י לכאור' איכא בזה משום כסיל בחושך הולך.

וע"ע חק יעקב (תצג,יא) שכ', דהנהוג איסור בב' המנהגים בימי הספירה, ליכא בזה משום כסיל בחושך הולך, כיון דאסתפק ל' הדין, והוא לשיטתו בס' מנחת יעקב הנ"ל. וכן פסק המשנ"ב (תצג,ז). אולם לפ"ד הנוב"י הנ"ל אכתי הדבר מוטל בספק, ולפ"ד החזו"א לכאור' אף בזה איכא משום כסיל בחושך הולך. וצ"ע למעשה.

9. כן מוטו בה משמ"י דהגר"ש אלישיב. וע"ע בס' שו"ע המקוצר עיני יצחק (להגר"י רצאבי שליט"א, סי' צב ס"ז) שכ', דפשיטא דשרי מפני מצות שמחת המועד, [והוכיח כן מדברי האחרונים שכ' לדון לענין נגינה בכל"ש בחוה"מ מצד איסור מלאכה בחוה"מ, ולא אישתמיט לחד מינייהו דהיינו דווקא בחוה"מ סוכות, ומוכח דאף בחוה"מ פסח שרי, ויש לדחות]. וע"ע לעיל (פ"ה סעיף א') לענין איסור זמרא בכל ימות השנה, אי שייך אף בחוה"מ.

10. הנה כ' הרמ"א (תכט,ב), דנוהגין להרבות קצת באכילה ושת' ביום אחר החג והוא אסרו חג, עכ"ל, והמג"א שם כ' דהמנהג שלא להתענות בכל אסרו חג, והיינו, דאע"ג דבש"ס (חגיגה ח.) לא נזכר כי אם לענין אסרו חג דשבועות דאין להתענות בו, משום שהוא יום טבוח של עצרת, מכ"מ ה"ה נמי באסרו חג דפסח ודסוכות, וע"ע ירושלמי (ע"ז פ"א ה"א) דאסרו חג נקרא 'בריה דמועדא'. ולפ"ז כ' בשו"ת ישא יוסף (ח"ג סי' קיז) להתיר שמיעת מוזיקה באסרו

(שם) פליג עלי', יעו"ש. ולפי כ"ז לכאור' ה"ה בנידו"ד דאין לנהוג כב' המנהגים, ואין להחמיר ולנהוג במנהגי האבילות בין לפני ל"ג בעומר ובין לאחריו.

אולם יעו"י פמ"ג (תצג, א"א סק"ו) שכ', דנראה דכוונת הרשב"א הנ"ל דווקא היכא שיועד דהלכה כחד מהנך, ובזה כ' הרשב"א דאין לו להחמיר כב' הדעות כיון דהלכה כחד מהנך, ואם יחמיר כב' הדעות הר"ז כב' חומרות דסתרי אהדדי, [וכ"כ הפמ"ג במקו"א (יו"ד סי' פט מש"ז סק"א, סי' קה שפתי דעת סקט"ו)], אך במקום שאינו יודע כמי הלכה ונוהג כב' החומרות משום ספק, אין בזה משום כסיל בחושך הולך. וכן מבו' בחידושי הר"ן (עירובין ז. ד"ה כי לא עבדינן), דהיכא דנוהג להחמיר כב' הדעות משום ספק שאינו יודע כמי הלכה, אין בזה משום כסיל בחושך הולך. וכדעת הפמ"ג נקט נמי בס' מנחת יעקב (לבעל חק יעקב וש"ס, כלל לו אות א'), יעו"ש. אך החזו"א (שביעית סי' כג ס"ק א') נקט עיקר דלא כהפמ"ג, אלא דבכל גווני אין להחמיר כב' הדעות היכא דהוי תרתי דסתרי אהדדי, ואף היכא שנוהג כן משום ספק שאינו יודע כמי הלכה; אלא שבסו"ד כ' להסתפק דאפשר דהתם איירי בתלמיד, דמותר לו לילך אחר אחד מהם, ואם מחמיר אף כהדעה הב' ודלא כקולא דס"ל לרבו, הרי זה כסיל בחושך הולך, אך אם אינו תלמיד של אחד מהם שפיר יכול להחמיר כב' הדעות. ועכ"פ חזינן דנחלקו הפמ"ג והחזו"א להלכה, אי שפיר יכול אדם לנהוג כב' הדעות לחומרא היכא שאינו יודע כמי הלכה, ולא אמרו בגמ' דהוי כסיל בחושך הולך אלא היכא שיועד כמי הלכה, או דאף בזה איכא משום כסיל בחושך הולך.

וע"ע שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סוף סי' קיח ד"ה וכיון שעלה בידינו) שיצא לחלק, דבמקום שא"א להחמיר כשניהם אלא בהצטרף ב' הסברות יחד הר"ז בכלל כסיל בחושך הולך, אך היכא שמסברא יש לומר כך ויש לומר כך, והוא רוצה להחמיר ולנהוג כב' הדעות, שפיר יכול להחמיר בזה

ל"ג בעומר

ה. המקילים¹¹ במנהגי האבילות בל"ג בעומר¹², יש להקל בזה אף בלילו, וראה בהרחבה בהערה¹³. [נורבים נהגו להדליק מדורה וכו' משום יומא דהילולא

בתקופה זו, היו תלמידי נוספים, והשמחה ששמחים אנו היא על כך שאותם תלמידים לא מתו. אך תי' זה דחוק מאד בלש' הגמ', דמבו' דלר"ע היו י"ב אלף זוגים תלמידים, וכולם מתו מפסח ועד עצרת. עוד שמעתי ליישב ק' הפר"ח, שהרי מבו' בגמ' התם טעם מיתת תלמידי ר"ע, משום שלא נהגו כבוד זה בזה, והינו לפי רום מעלתם ודרגתם, והם היו עתידים להיות מוסרי התורה, והר"ז שמחה על כך שהם לא היו מוסרי התורה, דא"כ אפשר שהי' נגרם נזק לכלל ישראל כשמוסרי התורה אינם שלמים לפי דרגתם בביאל"ח. וזכורני שבס' מעין גנים להרמ"ע מפאנו עמד נמי בקושיית הפר"ח, אמאי נוהגין שמחה ביום ל"ג בעומר, והרי פסקו מלמות משום שלא נשארו תלמידים נוספים שימותו, ויישב בזה, שהגזירה היתה אף על ר"ע [ומשום שלא לימד את תלמידיו לנהוג כבוד זה בזה, ולפי דרגתם], והשמחה היא על כך שלמעשה ר"ע לא מת, אך גם תי' זה לכאור' ק' בלשון הגמ' דמבו' דפסקו תלמידי ר"ע מלמות, וצ"ע.

13. הנה דעת המחבר (תצג,ב) דנוהגים שלא להסתפר [ושאר מנהגי האבילות] עד ל"ג בעומר, שאומרים שאז פסקו תלמידי ר"ע מלמות, ומכ"מ אין להסתפר עד יום ל"ד בבוקר, אא"כ חל ל"ג בעומר בער"ש דמקילין להסתפר בו משום כבוד שבת. ובמשנ"ב (סק"ז) ביאר שיטתו, דאף היום ל"ד מתו קצת אע"פ שעיקר ההפסקה הי' כבר ביום ל"ג, ומשו"ה נוהגים אבילות אף ביום ל"ד, אלא דמקצת היום ככולו, ומשו"ה שרי להסתפר ביום ל"ד בעומר אחר הנה"ח. והרמ"א פליג, וכ' דבמדינות אלו נוהגין דלא כדבריו, אלא מסתפרין כבר ביום ל"ג, ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון, והיי"ט משום דבל"ג פסקו לגמרי מלמות ודלא כדעת המחבר. ומכ"מ סיים הרמ"א בזה"ל, דאין להסתפר עד ל"ג בעומר עצמו ולא מבערב, אא"כ חל ל"ג בעומר ביום ראשון דנוהגין להסתפר כבר בער"ש לכבוד שבת, עכ"ל. ובמשנ"ב (סק"י) ביאר דברי

חג דפסח, ושאי"ז בכלל איסור שמיעת מוזיקה בימי הספירה, והביא כן אף בשם הגר"ש אלישיב. וכן בס' שלחן יוסף (עמ' ס') הביאו בשם הגר"ע יוסף בזה, דיש להתיר שמיעת מוזיקה באסור חג של פסח אע"פ שכבר מתחילים דיני אבילות ימי הספירה ביום זה; וכן נקטו בשו"ע המקוצר עיני יצחק (שם) ובשו"ת נצח יוסף (ח"ד סי' לו), יעו"ש. אך בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קג, תשובת הרה"ג ר' יהושע בן הגהמ"ח ר' יוסף ליברמן שליט"א) האריך לדון בזה, והעלה לאסור, יעו"ש.

11. והיינו לאפוקי מהנוהגים כדעת המחבר (תצג,ב) שנוהגים מנהגי האבילות עד ל"ד בעומר בבוקר.

12. הנה כ' הרמ"א (תצג,ב), שמרבים קצת בשמחה בל"ג בעומר [ואין אומרים בו תחנון], יעו"ש. והנה ידועה ק' הפר"ח (תצג,ב) בזה, דהא מבו' ביבמות (סב:), דשנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לר"ע וכולם מתו מפסח ועד עצרת, וא"כ לשמחה מה זו עושה, והרי פסקו מלמות משום שלא היו תלמידים נוספים שימותו, ואדרבה יש להצטער יותר ביום זה דלא נשאר שריד לתלמידי ר"ע. ואכן באחרונים מצינו עוד כו"כ טעמים להשמחה ביום זה, [נועי' שו"ת חת"ס (יו"ד סי' רלג) דהוא משום שביום זה ירד המן לישראל במדבר, אך לכאור' דבריו נסתרים מסוגיית הגמ' (שבת פז:)] דמבו' להדי' שהמן התחיל לרדת בט"ז באייר ולא ביי"ח באייר, אך בשו"ע ורמ"א לא נזכר אלא טעם הנ"ל. ותי' הפר"ח, דהשמחה היא על כך שר"ע לקח חמשה תלמידי נוספים (כמבו' ביבמות שם), וע"ז קאי השמחה שאנו שמחים. אך צ"ע בתי' זה, דהא בלשון הגמ' שם מבו', דהא דלקח ר"ע עוד ה' תלמידים הי' זה זמן רב לאחר מיתת כ"ד אלף תלמידיו, דמבו' התם דהי' העולם שמש עד שבא כו', ומניין להפר"ח דזה הי' נמי בל"ג בעומר. ובס' עיון הפרשה (ענייני ספיה"ע, עמ' קצט) הביאו לתרץ בזה בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דמלבד י"ב אלף זוגים תלמידים אלו שמתו

הרמ"א, דלא שרי אלא ביום ל"ג לאחר שתנץ החמה, אבל בליל ל"ג אסור. אלא שהביא המשנ"ב, דיש מן האחרונים שכתבו דאף בליל ל"ג שרי להסתפר, ומכ"מ כתבו דלא ראו מקילין בליל ל"ג כי אם לענין תספורת אך לא לענין נישואין.

ולכאור' יל"ע טובא, דהא על מש"כ הרמ"א דאין אומרים תחנון בל"ג בעומר, כ' המשנ"ב (סק"ט) דאף במנחה של יום ל"ב בעומר אין אומרים תחנון, וצ"ע, דאי נימא כמש"כ המשנ"ב גבי אסור תספורת דאין להקל אלא ביום הל"ג ולא בלילו, וא"כ הרי לן דליכא שמחה אלא ביום הל"ג, א"כ אמאי אין אומרים תחנון במנחה ביום הל"ג. ובאמת מצינו באחרונים רבים שכתבו, דכיון דאין אומרים תחנון אף במנחה ש יום הל"ב הרי לן דהשמחה מתחלת מליל ל"ג, ולפ"ז העלו דשרי להסתפר אף בליל ל"ג, [ודלא כהבנת המשנ"ב בדעת הרמ"א]; ובס"ד מצאתי כן אף בדברי חד מן הראשונים, והוא בספר לקט יושר (הלכות ספיה"ע וימי הספירה, אות ט') בזה"ל, ואמר [-בעל תרוה"ד] שמותר לספר הזקן בליל ל"ג בעומר, כיון שאין אומר תחינה אפי' בלילה [והיינו לתפילת מנחה שהיא מבערב], ואפי' בליל מוצ"ש מספרים בל"ג בעומר כו', עכ"ל, והרי לן להדי' כמשנ"ת.

וכן בחק יעקב (תצגו) כ' בזה"ל, ואין אומרים בו תחנון, גם בערב של יום ל"ב, וכ"כ במנהגים (לר"א טירנא, מנהג כל השנה עמ' קסז) בדין התחנון שכן נוהגין במעררין ובפיהם, ומהרי"ל (דיני הימים שבין פסח לשבועות, עמ' קנו) כ' המנהג באשכנז שבשחרית אין אומרים תחינה משא"כ מבערב [והיינו במנחה של יום הל"ב] אומרים תחינה, וא"כ מש"כ הרב [-הרמ"א] דאין להסתפר עד ל"ג בעצמו הוא ממהרי"ל ע"פ מנהגו, [ובאמת לא מצאתי במהרי"ל להדי' כדברי הרמ"א דאין להסתפר בליל ל"ג אלא ביום דווקא, ולפ"ז מבו' די"ל דהוציא כן הרמ"א ממש"כ מהרי"ל דאומרים תחנון במנחה דיום הל"ב], אבל לאותן הנוהגין שלא לומר תחינה מבערב ה"ה דמותר להסתפר, דהא בהא תלי', וכהא"ג כ' המלבושי יו"ט, עכ"ל החק יעקב. ובמלבושי יו"ט (סק"ב) כתב נמי בתוה"ד דאף בליל ל"ג שרי להסתפר. וכן באל"י זוטא (סק"ו) למד בדעת הלבוש דיש להתיר אף בליל ל"ג ולא"ד ביומו, דז"ל

הלבוש, ובאלו הארצות נוהגין אנו להיפך, שביום ל"ג דווקא מסתפרין ונושאים ואין אומרים בו תחנון, ולא לפניו ולא לאחריו עד העצרת, עכ"ל, והיינו דאין מסתפרין קודם ל"ג ולא לאחר ל"ג אלא דווקא בל"ג עצמו, ומשמע דרק קודם ל"ג אין להסתפר, אך בל"ג עצמו שרי להסתפר אף בלילו. הרי לן דכמה מגדולי הפוסקים פסקו דשרי להסתפר אף בליל ל"ג, דהא אין אומרים תחנון אף במנחה דיום הל"ב, ודלא כמש"כ המשנ"ב בדעת הרמ"א. והנה באמת אף הב"ח והגר"א הבינו בדעת הרמ"א כהבנת המשנ"ב, דאין להסתפר אלא ביום הל"ג ולא בלילו, וכמשנ"ת, אך לכאור' בהכרח יש לבאר דברי הרמ"א באופ"א, דהא לא כ' הרמ"א דלא שרי בליל ל"ג אלא ביומו דווקא, אלא דקדק וכ' דלא שרי מבערב אלא בל"ג עצמו, ומשמע דכוונתו דאין להתיר קודם ל"ג אף אי נימא דכבר מתחלת השמחה קודם יום הל"ג דהא אין אומרים תחנון במנחה שלפניו, ובפרט לפי מנהגם שהיו מתפללים תפילת ערבית מבעו"י, ולזה כ' הרמ"א דאכתי אין להתיר עד ל"ג עצמו, אך בל"ג עצמו שרי אף בלילו. וכן למד באל"י זוטא הנ"ל בדברי הרמ"א, וכמשנ"ת דלכאור' מוכרח הוא, ואדרבה צ"ע להבנת המשנ"ב אמאי לא כ' הרמ"א דאין להסתפר עד יום ל"ג ולא בלילו. ומה שהביא בשעה"צ (סקי"ב) דמוכח מדברי הלבוש דכוונת הרמ"א דאין להסתפר בליל ל"ג, לא ידעתי מנין לו כן בדברי הלבוש, ואדרבה לכאור' מוכח איפכא מדברי הלבוש, וכמשנ"ת. שוב מצאתי בכמה מגדולי האחרונים, שכתבו להדי' בהבנת דברי הרמ"א במש"כ דלא שרי אלא בל"ג עצמו ולא מבערב, דאין להתיר ביום ל"ב כי אם ביום הל"ג, וכ"ה במור וקציעה (סי' תצג), שערי תשובה (תצגה), ומחזיק ברכה (תצגה).

העולה מדברינו עד כאן, דנחלקו האחרונים גבי מנהגי האבילות בליל ל"ג בעומר, אי שרי, או דלמא לא הותר אלא ביום הל"ג ולא בלילו, אשר מדברי הרמ"א לכאור' נתבאר דאף בלילו שרי, [וכ"כ הלבוש והמו"ק והא"ר והח"י והמלבושי יו"ט והשע"ת והמחז"ב], וכן נראה בפשטות לפי מנהגו שאין אומרים תחנון במנחה של יום ל"ב, ומאידך, הב"ח והגר"א והמשנ"ב נקטו דאין להתיר בליל ל"ג, ולמדו כן אף בדעת הרמ"א. וטעמם, משום דבעצם הי' צריך

דרשב"י¹⁴]. ולענין עריכת נישואין ביום ל"ג בעומר, באופן שהסעודה נמשכת לליל ל"ד, ראה הערה¹⁵.

כבר קבעו זמן החתונה, נזע"ש בשו"ת ויברך דוד שהוסיף בזה, דמ"כ בשו"ת שבו"י (ח"ב סי' לה) שאין לחפש קולות בזה נגד המנהג, וכ' שפעם אחת היקל חכ"א בזה כנגד המנהג ולא עלה הזיווג יפה, ושומר נפשו ירחק מנישואין בימים אלו אף שיש הרבה צדדים להקל משום שחמירא סכנתא מאיסורא, ולא לבטל המנהג בפרהסי, עכ"ד, מכ"מ נראה דכל הקפידא כשהוא בהחלט נגד המנהג, אבל בנידו"ד אין מנהג ברור לאיסור. מאידך, בס' ארץ ישראל (להגרי"מ טוקצ'ינסקי, סימן יח) כ', דאין נוהגין להתחתן בליל ל"ג בעומר, אך אם השעה דחוקה מקילים גם בלילו, נזע"ש שביארו ש'שעה דחוקה' היינו כגון שחל ל"ג בעומר בער"ש, וא"א להתחתן ביומו אלא בלילה בלבד; ובשו"ת ישא יוסף (ח"א סי' קד) כ' בשם הגרי"ש אלישיב, דמעיקה"ד ליל ל"ג כיומו ושרי, אמנם יל"ד אודות המנהג, עכ"ד. וע"ע שו"ת ויברך דוד (שם) שהביא בשם אדמו"ר מסאטמאר, שלא הסכים לעשות חתונה בליל ל"ג בעומר אלא ביומו בלבד, וכן בס' עטרת יהושע (פסקים והנהגות מהג"ר משה ארי' פריינד, עמ' יט) כ', שפעם אחת הזמינוהו לסדר קידושין בליל ל"ג בעומר, ולא הסכים. ולענין עריכת נישואין ביום ל"ג בעומר, באופן שהסעודה נמשכת לתוך ליל ל"ד, ואם מותר לנגן שם בכל"ז, יעז"ל לק' בסמוך.

14. ולפנה"ל הערה קודמת יתיישב לן מנהג העולם לנגן ולשמוע כל"ז ומוזיקה אף בליל ל"ג בעומר, ורבים הק' דלכאו' לפ"ד המשנ"ב איכא איסורא בזה, דהא לא הותר אלא ביום הל"ג ולא בלילו. אך לפמשנ"ת א"ש, חדא, דרוב הפוסקים ס"ל דיש להקל בזה, ועוד, דכיון דנוהגין איסור לאחר ל"ג בעומר, הרי דאית לן ל"ג ימי אבילות, וא"כ אין טעם להחמיר אף בליל ל"ג בעומר, ואה"נ דאותם שאין נוהגים איסור לאחר ל"ג בעומר, לכאו' יש להם להחמיר במנהגי האבילות בליל ל"ג בעומר לפ"ד הב"ח והגר"א והמשנ"ב, ואף דרוב האחרונים פליגי בזה. אלא דמכ"מ יש להעיר במנהג העולם, דלענין

לנהוג מנהגי האבילות אף ביום הל"ג, דהא בעינן ל"ג ימי אבילות, אלא דאמרי' מקצת היום ככולו, ומשו"ה אפשר דיש להחמיר ולא להסתפר בליל ל"ג. ומעתה יש להוסיף בזה, דכיון דרבים נוהגים כיום במנהגי האבילות בין קודם ל"ג בעומר ובין לאחריו, הרי דיותר יש להקל בזה בליל ל"ג בעומר, כיון דבלא"ה יש לנו ל"ג ימי אבילות, דהא כל עיקר טעמא להחמיר בליל ל"ג היינו כדי שיהיו ל"ג ימי אבילות, אך לדידן איכא ל"ג ימי אבילות, ואין להחמיר בזה, [ואף שלכאו' אין יכול אדם לקבוע לעצמו שביום זה ינהג מנהג אבילות, וביום זה לא, ולמחרתו שוב ינהג בהם, וכי' וכי', עד שיהא לו ל"ג ימים שינהג בהם מנהגי אבילות, מכ"מ כיון שכבר מצינו בדברי רוב הפוסקים להקל במנהגי האבילות בליל ל"ג בעומר, הרי דלכאו' יש לסמוך על דבריהם בצירוף סברא זו, וק"ל]. וכן בשו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סימן נב, ולק' בליקוטי תשובות נעתיק תשובתו), ובס' הלכות חג בחג (פ"ז הערה 71 בסופו) בשם הגרי"ש אלישיב, ועוד שם בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דלדידן יש להקל לכו"ע מדינא להסתפר אף בליל ל"ג. ולכאו' ה"ה נמי אף לשאר מנהגי האבילות, ואף יהא שרי לעשות נישואין בליל ל"ג בעומר, אלא דבאר"ה הנ"ל כ' דלא ראה נוהגין להקל אלא בתספורת ולא בנישואין, אך מדברי שא"פ אין נראה שחילקו בזה, ולכאו' אף ליכא סברא לחלק בזה, ויעז"ע מש"כ בזה בס' הלכות חג בחג (הנ"ל הערה 72). וע"ע הערה הבאה.

ולהשלמת הענין, יש להביא מה שהאריכו הפוסקים לענין עריכת נישואין בליל ל"ג בעומר, וחלקם העלו להתיר וחלקם העלו לאסור, ולפנה"ל יש להקל בזה ובפרט במקום הצורך ובשעה"ד. ומקוצר הגליון נציין בזה המקורות, ויעז"ש. עי' שו"ת מהר"י אסאד (ח"ב סי' לט), שו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' צז), ושו"ת שרידי אש (ח"ב סי' לז), שהתירו לעשות נישואין בליל ל"ג בעומר. ובשו"ת דברי משה (להגר"מ הברשטאם, סי' לא) ושו"ת ויברך דוד (נישואין סי' לח) הקילו בדיעבד כאשר

אחר ר"ח סיון

ו. אף הנוהגים בכל מנהגי האבילות עד ל"ג בעומר בלבד, מכ"מ אסורים לשמוע מוזיקה עד חג השבועות, ועכ"פ עד ר"ח סיון¹⁶.

ומחולות של רשות בודאי יש לזהר, עכ"ל, וכ' ע"ז בשעה"צ (סק"ד) וז"ל, ואפי' עד ר"ח אייר, ומר"ח סיון עד עצרת לאותן הנוהגין להסתפר יש להסתפק אם יש להקל בריקודין ומחולות של רשות, פמ"ג בשם א"ר, עכ"ל. והרי לך, דאף הנוהגים במנהגי האבילות עד ל"ג בעומר, מכ"מ אסורים בריקודין ומחולות עד ר"ח סיון, ומספק"ל אי ה"ה נמי עד חג השבועות ממש. ובטעם הדבר דאע"ג דלענין תספורת ונישואין נוהגין להקל, ואין נוהגין אבילות לענין זה אלא ל"ג יום, ומאידך לענין ריקודים ומחולות יש לנהוג איסור כל ימי הספירה [ועכ"פ עד ר"ח ניסן], ביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א (הלכות חג בחג, ספיה"ע פז הערה 37), דאפשר דלא התירו בשאר ימי הספירה [מלבד ל"ג יום] אלא בנישואין דהוי צורך מצוה, וכן תספורת איכא בזה צורך מצוה דהיינו כבוד שבת וכדו', משא"כ ריקודים ומחולות. ומעתה, מכיון דאיסור כלי זמר בימי הספירה נלמד הוא בכש"כ ממש"כ המג"א ושא"פ לאסור ריקודים ומחולות בימי הספירה, הרי שכשם שאיסור ריקודים ומחולות נוהג בכל ימי הספירה, [ואפשר דיש להקל לאחר ר"ח סיון], ה"ה נמי דיש לאסור לשמוע מוזיקה אף בימים שאינו נוהג בהם מנהגי האבילות. ואף לאחר ר"ח סיון, עי' בס' בין פסח לשבועות (פט"ו הערה ד') בשם הגרש"ז אוירבך, שיש להחמיר ולאסור ריקודים ומחולות של רשות אפי' בימים שנוהגים היתר בתספורת ואפי' לאחר ר"ח סיון, וה"ה נמי לענין שמיעת מוזיקה דדינה נמי כריקודים ומחולות, וכ"ד הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' לח), וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"א או"ח סי' צח), דמספק אין להתיר ריקודים ומחולות של רשות עד חג השבועות, כיון שהא"ר הסתפק בזה.

[ואגב אורחא יש לציין כאן עוד בענין נישואין בשלשת ימי הגבלה, דהנה לענין תספורת יש נוהגים ע"פ האריז"ל שלא להסתפר כלל בכל ימי הספירה, ואף בשלשת ימי הגבלה, ואינם מתירים בזה אלא

תספורת ונישואין מקפידים שלא לעשותם בליל ל"ג, ולפעמים מקילים בנישואין בשעה"ד, ומאידך גבי כל"ז מקילים בזה לגמרי בליל ל"ג בעומר, וצ"ע. ובעיקר התמיהה גבי מה שנהגו לנגן בכל"ז בליל ל"ג בעומר, ואמאי ליכא בזה איסורא לפ"ד המשנ"ב, יש שתירצו דלכבוד רשב"י יש להקל; אך צע"ט, דהא כל הענין דכבוד רשב"י בל"ג בעומר אינו אלא ע"פ הקבלה, ובדברי השו"ע והרמ"א לא נזכר אלא שבזמן זה פסקו תלמידי ר"ע מלמות ומהא"ט נוהגים בר קצת שמחה, ולא משום יומא דהלולא דרשב"י, וא"כ אי נימא דע"פ הלכה הדבר אסור, מה בכך דע"פ קבלה הדבר שרי, ולא יהא אלא מח' ההלכה והקבלה דקיי"ל כההלכה (יעו' משנ"ב כה, מב ועוד), ובפרט דאף בדברי המקובלים לא נזכר לשמוח דווקא בכלי שיר; ומשו"ה אין בכך כדי ליישב מנהג העולם, אך כבר נתבאר היטב ליישב מנהג העולם, וק"ל.

15. דעת הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א סי' צז, מסורת משה ח"א אות שכז), דיש להקל בזה, כיון שהתחילו בהיתר, [אך יעו' מסורת משה (שם) לענין סעודת דינע"ר הנערכת בכל"ז בל"ג בעומר, דאין להתיר להמשיך הסעודה לאחר השקיעה]. וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני שבת ח"ד עמ' שפ). אך עי' שו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' פד אות א') שכ', דלכתחילה יש לעשות גם הסעודה וגם הריקודים ביום ל"ג בעומר קודם השקיעה, ורק במקום הצורך יש להקל ולעשותם בלילה. ובשו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סימן נב) האריך לאסור בזה, ונטה דאין להתיר בזה כלל, יעו"ש שהאריך בטוטר"ד לבאר אימתי אמרי' דאם התחילו בהיתר אין מפסיקין ואימתי אמרי' דמפסיקין, וכ' לתלות דב"ז אי האיסור הוא איסור מחמת עצמו או מחמת טעם אחר, וכגון היכא דאיכא למיחש שישכח מקיום המצוה וכדו', יעו"ש ודפח"ח, והעתקנו לשונו בליקוטי תשובות.

16. כ' המשנ"ב (תצג,ג) וז"ל, וכש"כ בשאר ריקודין

שירה בפה

ז. שירה בפה בימי הספירה, יש אוסרים¹⁷, ויש מתירים¹⁸.

סעודות מצוה, והמסתעף

ח. סעודת מצוה, מותר לנגן בהם בכלי זמר ואף לעשות ריקודים ומחולות¹⁹, וי"א שאין

שליט"א (יד בספירת העומר עמ' עז) דאף שירה בפה אסורה בימי הספירה, אא"כ השירה מעוררת לעבודת ה' או שהיא הודאה להקב"ה. וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (קרא עלי מועד הערות הגר"ח אות ו'), דיש להחמיר אף בשירה בפה בימי הספירה, וכ' ששמע כן מאביו הקה"י, [אך בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' צה) כ', דהקד"י נשאל אם מותר לשורר בפה בימי הספירה, והשיב שלא נמצא בפוסקים לאסור כי אם בכלי נגינה], אך בשבתות אין לאסור בזה. ועי' נמי בס' שו"ע המקוצר עיני יצחק (להגר"י רצאבי שליט"א, סי' צב ס"ז) שכ', דיש הנמנעים בימי הספירה אף מלשורר בפה. ובשור"ת קול מנחם (קאליב, או"ח ח"א אות תעו) כ', ששירה המביאה את האדם לידי ריקוד, יש נוהגים להחמיר בזה, אא"כ מרוממת את האדם ומעוררת לירא"ש.

18. עי' שור"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא אות ד') שכ', דאף המקילים בכל ימות השנה לנגן בכלי זמר, מכ"מ בימי הספירה יש להחמיר בזה, עכ"ד, ומשמע דלא נאסר כי אם בכל"ז ולא בשירה בפה. 19. עי' שור"ת חבלים בנעימים (ח"ד סי' יא) שנטה להתיר ריקודים ומחולות בסעודת בר מצוה בימי הספירה, דהא במוע"ק (יח:) אי' דסעודת אירוסין אסורה במועד מפני ששמחה היא ואין מערבין שמחה בשמחה, ואעפ"כ כ' המחבר (קתמו, א) דריקוד שרי בחוה"מ, ומב' דריקוד ל"ח שמחה, ולפ"ז יש להתיר ריקוד בספיה"ע, ואף שהמג"א כ' לאסור ריקוד בספיה"ע היינו דווקא בריקוד של רשות, אך בסעודת מצוה כגון סעודת בר מצוה וסעודת שבע ברכות, שרי, ואף שהמג"א (תצג, א) אסר ריקודין בימי הספירה אף בסעודת תנאים, י"ל דס"ל דסעודת תנאים אינה סעומ"צ, יעו"ש עוד, והעתקנו תשובתו בליקוטי תשובות. וכן האריך להתיר בשור"ת אור

בערב שבועות ממש, ויל"ד אי ה"ה נמי לענין נישואין. ובשור"ת דברי יואל (סי' כו) כ', דה"ה נמי דאין לעשות נישואין כלל בימי הספירה ואף בג' ימי הגבלה, וכ"כ בשור"ת בית ישראל (עדעלין, סי' צו) דלפ"ד האריז"ל יש להקפיד גם בנישואין, אך בכה"ח (תצג, יב) כ', שאף המחמירים בתספורת בכל ימי הספירה מכ"מ בנישואין אין מדקדקין בזה. ובשור"ת ויברך דוד (נישואין, סי' לח השני) נטה להתיר בזה אף להמחמירים בתספורת כדעת האריז"ל, וכן בס' עטרת יהושע (פסקים והנהגות מהגר"ר משה ארי' פריינד, עמוד כ') כ' שלא הקפיד לקבוע נישואין מר"ח סיון ואילך. ובס' עזר מקודש (פ"ח הערה 15) כ' בשם מהר"ש מבעלזא, דאין לעשות נישואין בג' ימי הגבלה, משום ש'אין להקדים חופת יחיד לחופת הקב"ה].

17. ראשית כל יש לציין למש"כ בספר לקט יושר, שרבו בעל תרוה"ד לא הי' אומר הזמר 'אליהו הנביא' במוצ"ש בימי הספירה, ולכאו' הרי לן מדבריו דאסור אף לשורר בפה בימי הספירה, [וצ"ע אמאי המג"א ושא"פ לא הביאו דבריו כמקור לאיסור כלי זמר בימי הספירה]. וע"ע לקמן (פ"ח הערה ז') מדברי היוסף אומץ לנידו"ד. והנה דעת הגרש"ז אוירבך (הליכות שלמה בפיה"ע פרק יא סי"ד ובהערות), דבימי הספירה אין לשורר אפי' בפה, אך היינו דווקא בשירה המביאה לידי ריקוד ומחול, אבל שירה המרוממת את האדם אך אינה מביאתו לריקוד ומחול, מותרת, [ויעו"ש שנקט כן אף לענין שמיעת כלי זמר, דלא נאסר אלא בניגונים 'שמחים' המביאים את האדם לידי ריקוד, אך מנגינות 'קלאסיות' וכיו"ב לא נאסר, וצ"ע]; ומש"כ בלקט יושר הנ"ל, אפשר דהי' המנהג לשוררו בניגון המביא לידי ריקוד ושמחה. וכמה מגדולי הפוסקים לא חילקו כלל בזה, אם השירה מביאה לידי ריקוד או לא, וכ"ד הגר"נ קרליץ

להתיר כי אם בסעודת מצוה שבדר"כ מנגנים בה בכל"ז²⁰.

ט. לענין הכנסת ס"ת, נחלקו הפוסקים האם מותר לעורכה בכל"ז בימי הספירה²¹.

לסעודות בר מצוה, ואם אכן לא ינגנו בסעודה זו בכל"ז הרי שהשמחה לא תהי' שלימה, יש להתיר לפי דבריו. שוב מצאתי בס' משנת הגרי"ש (פסח עמ' קפט) בשמו, שמי שמנהגו תמיד בכך להביא כל"ז לסעודת בר מצוה, מותר לעשות כן אף בימי הספירה]. וכע"ז הובא בשמו בס' משנת הגרי"ש (פסח, שם) לענין סעודת שבע ברכות, דאם נהוג לעשות הסעודה עם כל"ז, ובלא זה יחסר שמחה לחתן וכלה, יש להתיר בזה אף בימי הספירה. וע"ע משנת הגרי"ש (שם) בשמו לענין סעודת תנאים, דאין להתיר בה בימי הספירה כלי זמר, כי אם שירה בפה, ויכולים אף לרקוד מעט, משום שזהו המנהג בסעודות אלו, [ואם לא יעשו כן יהא חסר בשמחה].
21. דעת הגרש"ז אורבך (ספיה"ע פרק יא הערה 57) שיש להמנע מלנגן בכלי זמר בימי הספירה אף בסעודת הכנסת ס"ת, וכ"ד הגר"ש וואזנר (פסקי שמועות, ספיה"ע עמ' נג). אך בשו"ת קרן לדוד (או"ח סי' קיט אות ב') כ' להתיר בזה, משום שלא אסר המג"א אלא ריקודים ומחולות של רשות, ולא של מצוה. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (שו"ת וישמע משה ח"א עמ' קסח, ועוד) להתיר בזה, מאחר שכן הוא מנהג העולם וצורך מצוה וכבוד התורה הוא, [ויעו"ש שיש להתיר לנגן בכל"ז אף בסעודה הנערכת לאחר הכנסת ספר התורה, ולא רק בתהלכה, ועו"כ שם, שכל שיש צורך מסוים לעשות את הכנסת ספר התורה בימי הספירה א"צ לחכות לל"ג בעומר או לאחר ר"ח סיון, ויכול לעשות זאת בימי הספירה. וכן נהגו אצל הגרי"ש אלישיב, שעשו הכנסת ס"ת לע"ג בתו הרבנית אוערבך ע"ה בימי הספירה בשנת תשע"א]. ובס' ירושלים במועדיה (להגר"א נבנצאל שליט"א, ספיה"ע עמ' רצג) הניח נידו"ז בצ"ע. ובשו"ת קול מנחם (קאליב, או"ח ח"א אות תעז) כ', דלכתחילה נכון להמנע מזה, והמקילים יש להם על מי לסמוך. וע"ע מש"כ בדין הכנסת ס"ת לענין איסור זמרא בזה"ז (פ"ד סעיף כה).

לציון (ח"ג פרק יז אות א' ובהערות), וז"ל, במג"א (תצג, א) כ', לעשות ריקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור, וכן כתבו האחרונים, ונראה שאעפ"כ לכבוד ברית מילה או בר מצוה יש להתיר, שמלבד שעצם איסור ריקודין ומחולות לא הוזכר כלל בדברי מרן, ולמרן לא אסור אלא נישואין ותספורת, וא"כ לא הי' לנו לאסור לבני ספרד ריקודין ומחולות בימי העומר, ובפרט למי שקשה לו בלא זה, ולא הי' מנהג בני ספרד כדעת המג"א, נראה שאף להמג"א בכהא"ג שרי, שהרי אף בתספורת שאסורה בימי העומר כ' הרמ"א (תצג, ב) שמי שהוא בעל ברית מותר להסתפר בימי הספירה לכבוד המילה, א"כ ה"ה שמותר לנגן בכלי שיר לכבוד המילה כיון שהיא שמחה של מצוה, וה"ה לענין בר מצוה שיש להתיר ללא חשש לנגן בכל"ש לכבוד שמחת מצוה זו, עכ"ל. ועי' נמי שו"ת אבני ישפה (ח"א סי' קיג) שכ', דשרי לעשות ריקודין ומחולות בסעודת שבע ברכות בימי הספירה, משום שאי"ז אלא מנהג להמנע מריקודין ומחולות בימי הספירה, ולצורך מצוה יש להקל, [ויעו"ש שדימה זה למש"כ בשו"ת אג"מ (אהע"ז ח"א סי' צז) לענין חתונה שנערכה ביום ל"ג בעומר ונמשכה לאחר השקיעה, דמותר להמשיך לנגן בכל"ז, כיון שכבר נתחייבו בשמחה, וה"נ כיון שכבר נערכה החתונה הרי שכבר נתחייבו בשמחה, יעו"ש]. [אך עי' שו"ת נצח יוסף (בר שלום, ח"ב סי' כו) שכ' לאסור לנגן בכלי שיר בימי הספירה אף לדבר מצוה, רצ"ע].

20. כ"ד הגרי"ש אלישיב. דעי' שו"ת ישא יוסף (להגר"י אפרתי שליט"א, ח"א סי' קב) שכ' בשמו, דאע"פ שהתירו לנגן בכלי זמר בימי הספירה לצורך מצוה, היינו דווקא היכא שהשמחה לא תהי' גדולה כ"כ אם לא יהיו כלי זמר, אך בסעודת בר מצוה מכיון דרובא דעלמא אינם מנגנים שם בכל"ז, ואף אם לא ינגנו שם בכל"ז אי"ז יפחית מהשמחה, אין להתיר בזה; [אכן לכאור' אותם הרגילים להביא כלי זמר

ער"ש אחר חצות

י. לענין ערב שבת אחר חצות, ראה הערה²².

לצורך פרנסה

יא. לצורך פרנסה, מותר לנגן אף בימי הספירה²³.

קטנים וחולים

יב. קטנים שהגיעו לחנוך, אף הם בכלל האיסור²⁴.

פרנסתו, לכאור' אין להתיר כלל, [וכ"כ בשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' קסז) בשם הגרי"ש אלישיב, דאסור להתאמן בימי הספירה למקהלה שתערך לאחר ימי הספירה]. אך דעת הגרי"ש אלישיב (משנת הגרי"ש פסח עמ' קצ), דיש להתיר אם עדיין אינו משמיע בכך שיר או ניגון מושלם, דאי"ז בכלל האיסור לנגן בכל"ז בימי הספירה, ורק אם משמיע שיר מושלם הר"ז בכלל האיסור.

24. כ"ד הגר"מ פיינשטיין (מסורת משה ח"ב אות רכד, וכ"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' כא אות ד'), דיש לחנך הקטנים באיסור זה, ובפרט שמעיקר הדין יש לאסור שמיעת מוזיקה כל השנה, אך קשה לקבוע כללים מאיזה גיל יש לאסור בזה, עכ"ד. וכ"ד הגרי"ש אלישיב (משנת הגרי"ש פסח עמ' קצ), דאין להשמיע מוזיקה בגני ילדים במקום שהילדים הגיעו לחינוך, אך לקטנים שלא הגיעו לחינוך מותר להשמיע מוזיקה, [אא"כ מדובר במסיבה הנערכת בגן שאף ההורים משתתפים בה]. ולענין השמעת מוזיקה לילדיו הקטנים שלא הגיעו לחינוך כדי להרגיעם, אך אף הוא עצמו נמצא שם ושומע הניגונים, [ומצוי הדבר ג"כ במשחקים המיועדים לחינוכות ומשמיעים ניגונים וכדו'], דעת הגרי"ש אלישיב (שו"ת וישמע משה ח"א עמ' קסו) להתיר בזה, כיון שאינו שומע כדי לשמוח אלא כדי להרגיע ילדיו, ולא נאסר באיסור זה בימי הספירה אלא שמיעת מוזיקה לשם שמחה. וע"ע לעיל (פ"ו סעיף ח') לענין איסור זמרא בזה"ז בקטנים, ודו"ק לענינינו.

22. הנה ראיתי לכמה ממחברי זמנינו, שכתבו להתיר שמיעת מוזיקה בימי הספירה בער"ש לאחר חצות היום, וכן יש שכתבו להתיר במוצ"ש עד חצות הלילה. ויעוי' לעיל (פ"ה הערה א') מה שהארכנו בזה לענין איסור זמרא בזה"ז, ומשם תדרשנו לנידו"ד. עוד יש לציין לנידו"ד מש"כ בס' ספרו של צדיקים (קאזניץ, עמוד קב), דהגה"ק מקאזניץ לא הי' מנגן בכינור במוצ"ש בסעודת מצוה מלכה בימי הספירה ובביהמ"צ כמנהגו בכל שבוע.

23. עי' לעיל (פ"ו סעיף טז) לענין איסור זמרא בזה"ז, דלצורך פרנסתו יש להקל, וכן עי' לק' (פ"ח סעיף ז') בזה לענין איסור נגינה בכל"ז בימי בין המצרים. והיינו, דכל היכא שהנגינה היא לצורך פרנסתו, ובין היכא שלומד נגינה לשם כך, ובין היכא שמלמד נגינה לשם כך, ובין היכא שמנגן באירוע מסוים לשם כך, הר"ז מותר אף בימי הספירה. וכ"ד הגר"מ פיינשטיין (מסורת משה ח"א אות שכה), [ויעוי"ש שכ', דאין להתיר כי אם ביחידי, אבל לא בחבורה, יעוי"ש, ולכאור' היכא שצריך לנגן בחבורה לצורך פרנסתו, ואינו יכול לנגן שלא בחבורה לצורך פרנסתו, הרי דיש להתיר אף בחבורה, וק"ל]. וכן עי' שו"ת קול מנחם (קאליב, או"ח ח"א אות תעז) שכ' להתיר בזה, ובלבד שלא יכוון להנאתו, [ועי' לעיל (פ"ו הערה לב) לענין איסור זמרא בזה"ז, אי בגוונא שמנגן בכל"ז לצורך פרנסתו שרי לי' אף לכוון להנאתו או לא, ומשם תדרשנו]. והיכא שאינו נצרך ללימוד נגינה זה לצורך

יג. חולה, יש להקל בשמיעת מוזיקה לצורך רפואתו²⁵.

עניינים שונים

יד. עוד עניינים בזה, ראה הערה²⁶.

פרק ח' - שירה ונגינה בימי בין המצרים

חובת האבילות בימי בין המצרים

א. ¹שלשת השבועות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב, נקראים ימי בין המצרים, והם ימי צער לעם ישראל, ונוהגים בהם דיני אבילות על חורבן ביהמ"ק וצרות החורבן².

1. הנה רבים מפרטי הדינים בענין איסור שמיעת מוזיקה בימי בין המצרים והמסתעף, כבר נתבאר בדברינו לעיל לענין איסור זמרא בכל ימות השנה, אלא דיש מן הפוסקים שכתבו דברים אלו לענין שמיעת מוזיקה בימי ביהמ"צ דייקא, ואף נתחדשו דינים רבים בזה, וכל פרשה שנשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

2. כתיב (איכה א, ג) כל רודפיה השיגוה בין המצרים, ופירש"י, מדרש אגדה בין י"ז בתמוז לט' באב. ועי' בספר הרוקח (הלכות י"ז בתמוז, סי' שט) שכ', ד'השיגוה בין המצרים' בגימטרי' 'המה כ"א [ה]ימים מ"ז בתמוז עד ט' באב'. ועי' לוח אר"י להגרי"מ טוקצ'ינסקי, וז"ל, וראוי להתבונן על התמורה המרה שבאה עלינו בימים אלה, שכל התלאות שעברו עלינו מא ועל הלום תולדות התמורה ההיא הן, השי"ת יקומם הריסותינו, עכ"ל. ואף מתאבלים בימים אלו על כל שאר הצרות שארעו לעם ישראל במשך החורבן בעקבות החורבן ופיזוריהם בארצות הגויים, ועי' בזה שו"ת אג"מ (יו"ד ח"ד סי' נז). והרבה יש להאריך בזה בענין חובת ההתאבלות על חורבן ביהמ"ק, ולעיל (פ"ב) סעיף יב ובהערות שם, וע"ע בהקדמה) הארכנו בזה קצת, ואכמ"ל בזה עוד.

25. כ"ד הגרי"ש אלישיב (שו"ת וישמע משה ח"א עמ' קסו) להתיר בזה, כיון דאינו שומע כדי לשמוח מכך אלא כדי להפיג צערו. וכ"כ בשו"ת דברי שלום (קרויז, ח"ד פסקי הלכות אות פ'), דהוי כצורך פרנסה, דכמו"כ יש להתיר נמי לצורך בריאות. וע"ע לעיל (פ"ו סעיף ה'-ו') לענין איסור זמרא בזה"ז.

26. לענין שמיעת ניוונים בהמתנה לתור בטלפון, ראה מש"כ לעיל (פ"ו סעיף טו) לענין איסור זמרא בזה"ז. וע"ע משנת הגרי"ש (פסח, עמ' קצ) בשם הגרי"ש אלישיב לענין איסור שמיעת מוזיקה בימי הספירה, שהמפעילים ניוונים במרכזיה טלפונית אינם צריכים לנתק את הניגונים אם יש טירחא בכך, וגם המתקשר א"צ להמנע מלשמוע כיון שאינו שומע להנאתו.

לענין שמיעת מוזיקה בשעת עשיית התעמלות, שהדבר נצרך כדי לעשות ההתעמלות לפי קצב הניגונים, דעת הגרי"ש אלישיב (שו"ת וישמע משה ח"א עמ' קסו) שאסור, הוסיף מיד, דאף ההתעמלות עצמה אסורה בימי הספירה כי זהו כעין 'התפרקות', והוסיף עוד, דאך לאחר ל"ג בעומר אין להקל בזה. לענין שמיעת מוזיקה מטייפ, ראה לעיל (פ"ו סעיף י') לענין איסור זמרא בזה"ז, ומשם תדרשנו לנידוד.

זמן האיסור

ב. כל מנהגי אבילות בין המצרים מתחילים מליל י"ז בתמוז³. ולענין בין השמשות ראה בהערה⁴.

דליל י"ז בתמוז נמי דינו כיומו, ומש"ה אף בלילה אסור בתספורת, עכ"ל, וע"ש עוד שהאריך בזה. וכ"ד הגר"ג קרליץ שליט"א (חוט שני שבת ח"ב עמ' שכה), וז"ל, ליל י"ז בתמוז דינו כביהמ"צ לכל דבר, דאפי' את"ל דמנהגי ביהמ"צ מתחילים מהתענית מהתאריך של י"ז בתמוז, אפ"ה הרי גם התענית איכא מהראשונים דס"ל שמתחיל מבעו"י, ואמנם ההכרעה למעשה שמקילין בענייני עינוי בגלל הטירחא ואינו מתחיל אלא מהבוקר, מכ"מ בעצם נקרא יום התענית מבעו"י, עכ"ל. וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (דולה ומשקה עמ' רז-רח), וכ"ד הגר"ש דבליצקי שליט"א (זה השולחן ח"א סי' תקנא).

אכן, בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קסח, וח"ד סי' קיב אות ב') כ' להקל במקום הצורך לערוך חתונה בליל י"ז בתמוז, משום שבמקום הצורך יש להקל שאין דיני האבילות מתחילים בליל י"ז בתמוז אלא ביומו. וע"ע בס' שלמי תודה (להגר"צ פלמן, ביהמ"צ עמ' כג) בשם הקה"י, [וכן בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' קכח אות ח') בשמו, ובקונט' הליכות והנהגות ביהמ"צ (פסקי הגר"ש אלישיב, עמ' 3)], דאם עשו חתונה בליל י"ז בתמוז, אם התחילו הריקודים קודם השיקעה מותר להמשיך ולרקוד אף לאחר השקיעה, וכע"ז כ' בס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (ביהמ"צ פ"ד ס"ג ובהערה). אכן, עי' לעיל (פ"ז הערה טו) לענין חתונה הנערכת בל"ג בעומר, דאי"ז מוסכם לכו"ע שיכולים להמשיך בעריכת החתונה והריקודים אף לאחר השקיעה.

והנה בשו"ת ברוך השם (סימן עה) האריך לדון בזה, אי דיני אבילות ביהמ"צ מתחילים מלי י"ז בתמוז או מיומו. וכ' להוכיח מדברי המג"א (תקנא, מב) לענין ברכת שהחיינו ב"ז בתמוז שחל בשבת, וכ' המג"א דאפי' הסוברים דאסור לברך שהחיינו בשבת בבין המצרים, מודו דבי"ז בתמוז שחל בשבת שרי לברך שהחיינו, עכ"ד המג"א, וע"כ

3. אף שאכילה ושתי' מותרים בליל י"ז בתמוז (עי' משנ"ב תקנ"ז), מכ"מ כל דיני בין המצרים מתחילים כבר מליל י"ז בתמוז. וכ"כ בשו"ת חיים שאל להחיד"א (ח"א סי' כד). וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קסח אות ז'), וז"ל, ליל י"ז בתמוז נחשב ג"כ לשלשה שבועות ונפק"מ לכמה הלכות, ובמקו"א כתבתי בזה עוד, עכ"ל. וכ"כ במקו"א (ח"י סי' פא אות ב'), וז"ל, מש"כ בתשובת אגרות משה או"ח (ח"א) סי' קסח להקל לעשות נישואין בליל י"ז בתמוז דאפשר לענין זה לפסוק כבעל המאור דאין אומרים עננו בליל י"ז בתמוז דלא כשאר רוב ראשונים, וכ' דלענין נישואין דהוא מנהגא בעלמא משום דלא מסמנא מילתא אפשר להקל, אינו נראה להקל כלל, וכ"ה המנהג להחמיר, ומש"כ דספק מנהג להקל לענ"ד אין כאן ספק, עכ"ל, יעו"ש עוד המשה"ד. וכ"כ בארחות רבינו (ח"ב עמ' קכז אות ו') בשם הקה"י. וכ"ד הגר"ש אלישיב (קונט' הליכות והנהגות ביהמ"צ, עמ' 3). וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' יג), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' כו) יעו"ש שהאריך בזה, וכ"כ בשו"ת להורות נתן (ח"י סימן נ'), וכ"כ בס' מועדים וזמנים (להגר"מ שטרנבוך שליט"א, ח"ח סי' שלח) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' שעח). וכ"כ בשו"ת דברי משה (להגר"מ הברשטאם, ח"א סי' לג), וז"ל, הנה לכאור' נראה פשוט כן לאיסורא, מדסתמו בזה השו"ע והפוסקים בלשונם ולא נחתו כלל לחלק בזה, הרי כלל גדול בידינו בכל הלכה ומנהג, הן בדאו' והן בדרבנן, דמתחילים מהלילה שלפניו, זולת באותן מקומות אשר נתפרש לן בהדי' שהמה חלוקים, כמו לענין איסור אכילת מצה בליל י"ד ניסן, יעו"ש מג"א וחק יעקב סי' תעא ונו"כ שם, וכן לענין ליל ערב יוהכ"פ אם דינו נמי כיו"ט יעו"ש מג"א סי' תרד ונו"כ שם, ובעוד כמה מקומות שמפורש החילוק בהן, ומעתה הכא דחזינן בזה סתימת הלשון בשו"ע ופוסקים, ש"מ

השירה האסורה

ג. אסור לעשות ריקודים ומחולות בימים אלו⁵. וכתבו הפוסקים דאף שמיעת מוזיקה אסורה בימים אלו, והוא ק"ו מריקודים ומחולות⁶.

ברוך השם הנ"ל, דיש להוכיח מדברי המג"א דכל דיני ומנהגי ביהמ"צ אינם מתחילים אלא מיום י"ז בתמוז ולא מליל. [ואגב אורחא יש להעיר בדברי הפמ"ג, אמאי הביא לחמו ממרחק ונקט צום עשרה בטבת וצום גדלי', ולא נקט צום י"ז בתמוז למי שאינו מתענה בו, ודו"ק].

4. לדעת כל הפוסקים הנ"ל בסמוך, דס"ל דדיני האבילות בימי ביהמ"צ מתחילים מליל י"ז בתמוז, יל"ד אי היינו משקיעה"ח של יום ט"ז בתמוז, או היינו מצאה"כ ד"ז בתמוז. ובס' הלכות ומנהגי ביהמ"צ (להגרמ"מ קארפ שליט"א, פ"א הערה 2) כ' בזה בשם הגרי"ש אלישיב דהיינו מצאה"כ, והיינו דבבין השמשות אחתי יהא שרי ואין דיני האבילות חלים בשעה זו. אך בס' דולה ומשקה (עמ' רח) כ' בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דדיני האבילות מתחילים משקיעה"ח, ואף בבין השמשות אסור, ויעו"ע א"א בוטשאטש (תקנא, ב) דלכא' יש להוכיח מדבריו כדעת הגר"ח ק.

5. כ"כ המג"א (סי' תקנא סוף סק"י), וז"ל, ונ"ל דאסור לעשות ריקודין ומחולות מ"ז בתמוז ואילך, עכ"ל. וכן נקטו כל הפוסקים בעקבותיו, פמ"ג (א"א סק"י), א"ר (סק"ו), באה"ט (סקי"א), משנ"ב (סקט"ז), כה"ח (סקל"ט), ועוד. ולכא' י"ל, דכוונת המג"א אף לדעת המחבר דאין דיני האבילות מתחילים מ"ז בתמוז אלא מר"ח אב, ומכ"מ כ' המג"א דבריקודין ומחולות יש לאסור מ"ז בתמוז אף לדעת המחבר, דהא דברי המג"א קאי על דברי המחבר ולא על דברי הרמ"א, וכן מצינו בגדולי הפוסקים הספרדיים שנקטו אף הם עיקר כדבר המג"א ואסרו ריקודים ומחולות [ושמיעת כלי זמר] מ"ז בתמוז, וצ"ע.

6. מקור חיים (לבעל חו"י, סי' תקנא ס"א), [אך כתב כן רק לענין תשעת הימים, והיינו מר"ח, אך לא מ"ז בתמוז], אליה רבה (כן מבו' מדבריו בסי' תקנא

הטעם בזה הוא משום דדיני ביהמ"צ מתחילים יחד עם דיני התענית, וא"כ מכיון שעדיין לא חל התענית בליל י"ז בתמוז ה"ה שכל דיני ומנהגי אבילות ביהמ"צ אינם מתחילים מליל י"ז בתמוז אלא מיומו. אך לכא' דבריו תמוהים, דהא מאי דכ' כל הפוסקים הנ"ל דדיני בין המצרים מתחילים מליל י"ז בתמוז, היינו משום שאף בליל י"ז בתמוז חשיב שכבר התחילה התענית, וכדעת המחבר (שו"ע תקסה, ג ע"פ ביאור הגר"א שם) דבארבעת הצומות אומר היחיד עננו בכל תפילותיו, והיינו אף בתפילת ערבית בליל התענית, והיינו כדעת הר"ן (תענית ד. מדפי הרי"ף) בשם הירושלמי דעיקר התענית חל כבר מבערב, והא דמותר לאכול בלילה היינו משום שהקילו חכמים שלא לאסור האכילה אלא י"ב שעות שרגילין בנ"א לאכול, [ודלא כדעת בעה"מ (תענית יא:)] שאין התענית חלה אלא בבוקר]; ומעתה אין לדמות כלל נידו"ד לדין ברכת שהחיינו כשחל י"ז בתמוז בשבת, דהא בשנה זו שחל י"ז בתמוז בשבת אי"ז כלל יום תענית, ויום התענית הרי הוא ביום ראשון, ומשו"ה ליכא איסורא כלל לברך ברכת שהחיינו בשבת זו, משא"כ בשנה שחל י"ז בתמוז בימות החול י"ל בפשטות דמתחילים כל דיני ביהמ"צ מליל התענית, וק"ל.

אכן, לכא' ממש"כ הפמ"ג ע"ד המג"א שם, נראה כמו שהבין בשו"ת ברוך השם הנ"ל, דז"ל הפמ"ג (תקנא, א"א סקמ"ב), ומשמע [מדברי המג"א] דבצום גדלי' או עשרה בטבת למי שאינו מתענה כ[אותן שזוכרו] בסי' תקנ, אומר שהחיינו, עכ"ל, וצ"ע היכן מצא משמעות בדברי המג"א לענין שהחיינו בעשרה בטבת; וע"כ דהבין הפמ"ג בכוונת המג"א, דתלי' דין ברכת שהחיינו בדין התענית, ומהא"ט כ' המג"א דבשנה שחל י"ז בתמוז בשבת שפיר יכול לברך ברכת שהחיינו בשבת זו, כיון דאין התענית אלא ביום ראשון. ולפ"ז צדקו דברי שו"ת

ד. רבים מגדולי הפוסקים הורו לאסור אף שירה בפה בימי ביהמ"צ⁷, אך יש מתירים בזה⁸.

שו"ת קנה בושם (ח"ג סי' לו), וכ"כ בשו"ת עולת יצחק (ח"א ריש סי' סו) דרבים נמנעים אף משירה בפה. ודעת הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה, ביהמ"צ פרק יד ס"ג ובהערות), דשירה המעוררת ריקוד אסורה בימי ביהמ"צ, אך בלא"ה יש להתיר, [ויעז"ש בהערה שאין חילוק בזה בין שירה בכלי לשירה בפה, ולפ"ז אף בכלי אין לאסור אלא בניגונים 'שמחים' המביאים לידי ריקוד, וצ"ע דבהמשך דבריו שם נטה לאסור שמיעת פרקי חזנות, וצ"ע, (וע"ע מועדי הגר"ח ח"א עמ' קמד בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דאף שמיעת פרקי חזנות אסורה בימי ביהמ"צ). אך אעפ"כ הוסיף שם בזה"ל, ומכ"מ נכון להמנע בימים אלו אף משמיעת שירים שאינם מביאים לריקוד, ואפי' קטעי חזנות וכדו', וכדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בכגון דא, עכ"ל. וע"ע שו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קפט) שכ' נמי להקל בזה, בשירי רגש שאינם מעוררים שמחה וריקוד. וע"ע בס' ארחות הרב וראש הישיבה (עמ' קד) בשם הגר"ח פ"י שיינברג].

8. כ"כ בשדי חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים סימן א' אות י'), וז"ל, לשורר ולנגן בפה שירות ותשבחות [לכא' לא"ד שירות ותשבחות, וע"י בהמש"ד] שנוהגים לומר בסעודה שאינה סעודת מצוה, ה' נראה בעיני דשפיר דמי, ורק על ניגון בכלי שיר אני מוחה בימים אלו, וכששואלים ממני כו' אשיב להם שאם יאבו לעשות בלא כלי שיר וריקודין יעשו כו', ולא עלה על לבי לאסור הניגון בפה, עכ"ל. וע"י נמי שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' קיב אות א') שכ', דבשבת חזון מותר לשיר זמירות שבת כבכל שבת, ואפי' אם חל תשעה באב בשבת מותר לשיר זמירות שבת בשבת זו, ואף מי שאינו רגיל לשיר הזמירות בכל שבת, [וע"ע הערה קודמת מדברי לקט יושר ויוסף אומץ]. וכ"כ בשו"ת אול"צ (ח"ג פרק כה אות ב'), אך כ' שם, דמכ"מ לכתחילה יש להמנע מלשיר בפה לאחר ר"ח אב, שהרי משנכנס אב ממעטין בשמחה.

סקכ"ו, יעו"ש ודו"ק), שדי חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים סימן א' אות י'), שו"ת כפי אהרן (עפשטיין, סי' נב), שו"ת פאת שדך (ח"א סי' צט), שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא אות ד'), שו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיא), שו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנז, ח"י סי' פא אות ב'), שו"ת אור לציון (ח"ג פרק כה אות ב'), וזו"ל, לכתחילה יש להמנע מלשמוע נגינות מכלי שיר במשך כל השנה, אולם אף המיקל לשמוע נגינות במשך השנה, אין לו לשמוע נגינות מיום שבעה עשר בתמוז עד לאחר תשעה באב, ואף אם סובל מעצבות או מחוסר מנוחת הנפש, עכ"ל], שו"ת קנה בושם (ח"ג סי' לו), שו"ת אז נדברו (ח"ח סי' נח), שו"ת עולת יצחק (ח"א ריש סי' סו), וכ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה ביהמ"צ פ"ד ס"ג, שלמי שמחה עמ' תנב), ושא"פ.

7. עי' לקט יושר (עמ' קו) שהעיד על רבו בעל תרוה"ד שלא ה' אומר זמירות שבת בימי ביהמ"צ, והרי דס"ל דאסור אף לשורר בפה. ועי' נמי בספר יוסף אומץ (עמ' קסח), וז"ל, בלילות ארוכים [ליל שבת] מצוה להאריך בסעודה לפחות עד כדי שיהנה מאור נרות ההדלקה, ואם אפשר לו להאריך עד סמוך לצאת"כ כדי שיאכל קצת הסעודה בלילה מה טוב ומה נעים, ולכן יאריך או וינגן הזמירות יותר כדי להמשיך עד הלילה, או ילמוד בתוך הסעודה, אבל באופן ההיתר דליכא למיחש שמא יטה שלא יהי' הפסדו יותר משכרו, ואפי' ביהמ"צ וכש"כ בימי העומר נראה לי דיש לומר הזמירות בקול נמוך קצת או בניגון שאינו משמח, עכ"ל. וכ"כ במקור חיים (לבעל חו"י, תקנא, א), דאף שירה בפה אסורה בימים אלו. וכ"כ בכה"ח (תקנא, מא) בשם הגר"ח פלאגי, וז"ל, ולסדר שיר חדש בשביל חתן הנושא אשה בנחמו, [היינו בשבת נחמו, דהיינו בשבוע לאחר תשעה באב], אם הוא הלשון והמילצה אין קפידא, אך הניגון באיזה מקא"ם פשיטא דאסור, עכ"ל. וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א (קרא עלי מועד, הערות הגר"ח ק"א אות ו') בשם אביו הקה"י, וכן נראה דעת

ה. אף שירה ונגינה שאינה מעוררת לידי ריקוד אסורה בימים אלו⁹, ויש מקילים¹⁰.

קטנים

ו. קטנים שהגיעו לחינוך, אסורים אף הם בשמיעת מוזיקה¹¹. אך מותר לשיר בפה כדי להרגיע התינוק¹².

לצורך פרנסה

ז. מי שפרנסתו לנגן בכלי זמר, יש להקל שינגן לגויים כדי פרנסתו עד ר"ח אב¹³. וכן מי שפרנסתו היא ללמד נגינה לתלמידים, יש להקל כדי פרנסתו¹⁴.

9. כ"ד הגר"ש אלישיב (קרא עלי מועד פ"ב הערה יא), וז"ל, אין לשיר ולזמר גם לא מנגינות של עצב ותוגה דסוף סוף יש בהן נעימות, והנפש באה על סיפוקה מהן, עכ"ל. וכע"ז כ' שם בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, שאין להשמיע קלטת של חזנות בימי ביהמ"צ, משום שהגדרים באיסור זה של זמרא בביהמ"צ אינם ברורים כ"כ. אך ע"ע שם מה שהביא מס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכה) בשם הגר"ק, וצ"ע.

10. ע"י הליכות שלמה (ביהמ"צ פי"ד ס"ג ובהערות שם) בשם הגרש"ז אוירבך, דעיקר המנהג הוא לאסור לשיר שירים המעוררים לריקוד, ושירי רגש יש מקום להתיר לשיר בעת הצורך.

11. כ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (נחמת ישראל פ"ג הערה 33), [ובס' מועדי הגר"ח (ח"א עמ' קמד) כ' בשמו, דיש לאסור בזה אף בקטנים שלא הגיעו לחינוך, וצ"ע], וכע"ז כ' בס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכה) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, וז"ל, אסור לשיר שירים ביהמ"צ אף לא בגני ילדים, ודווקא שיר המביא לידי שמחה אבל סתם שירים מותר, עכ"ל, [ואף שם לא הזכיר דהיינו דווקא בקטנים שהגיעו לחינוך, וצ"ע]. וע"י נמי שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא אות ד') שכ' לענין אכילת בשר בתשעת הימים, דאף הקטנים צריכים להמנע מאכילת בשר בימים אלו, והיינו משום דהוי אבילות דרבים, ולכא"ו ה"ה נמי לענין שמיעת מוזיקה בביהמ"צ, וע"ע בארוכה בדבריו במקו"א (יו"ד ח"א

סי' רכד). וע"ע לעיל (פ"ו סעיף ח') מש"כ לענין איסור זמרא בזה"ז בקטנים.

12. הלכות ומנהגי מהר"ש (אות תקכג), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (נחמת ישראל פ"ג הערה 57).

13. כ"כ הפמ"ג (תקנא, א"א סק"י), [וכ"כ בקצש"ע (קכב,א)], וז"ל, וישראל שפרנסתו כלי זמר אצל אינו ישראל בבית המשתה, יראה כדי פרנסה שרי כו', וי"ז בתמוז ועשרה בטבת יש להחמיר באפשר כמו מר"ח עד התענית, עכ"ל. והנה רבים הבינו בדבריו דאף מר"ח עד תשעה באב יש להחמיר בזה, ואין להתיר לצורך פרנסתו כי אם עד ר"ח אב, והיינו דמש"כ דבי"ז בתמוז ועשרה בטבת יש להחמיר בזה בדאפשר כמו מר"ח עד התענית, קאי על ניגון בכלי זמר לצורך פרנסתו, ולזה כ' דכשם שמר"ח עד התענית יש להחמיר ולא לנגן בכלי זמר אף לצורך פרנסתו ה"ה נמי דיש להחמיר בזה בצומות אלו; אך לענ"ד נראה יותר דכוונתו במש"כ דיש להחמיר בצומות אלו כמו מר"ח עד התענית, לענין כל דיני האבילות הנהוגים בימים אלו, וע"י.

ולכא"ו ה"ה נמי, דיהא שרי למי שהוא מבני אשכנז לנגן בחתונה של בני עדות המזרח הנערכת בימים אלו [בין י"ז בתמוז לר"ח אב] לצורך פרנסתו, וע"ע לעיל (פ"ג סעיף ה') מש"כ לענין המנהג בירושלים שלא לנגן בכלי זמר בחתונות, ומנהג זה קיבלוהו על עצמם בני אשכנז, אך בני עדות המזרח לא קיבלוהו, ודו"ק לענינו.

14. שו"ת זכר שמחה (במברגר, סימן סז), שו"ת

סעודות מצוה וסעודות שבת

ח. אין לרקוד אפי' בסעודת תנאים¹⁵. ולענין סעודת שבע ברכות, יש שהתירו לרקוד¹⁶ [אך י"א דמכ"מ אסרו לנגן בכלי זמר¹⁷], אך י"א דאין להתיר בזה¹⁸. ושירה בפה לכו"ע מותרת¹⁹.

[בימי ביהמ"צ] איכא אבילות דרבים, ולא אתי שמחה דיחיד וידחה אבילות דרבים. ובהמש"ד כ' להתיר בזה משום דמיעוט השמחה בביהמ"צ אינו אלא מנהגא, והכא כבר נתחייבו בשמחה שבעת ימים. ובסו"ד הביא שהסכים עמו בזה הגרי"ש אלישיב דיש להתיר לרקוד בסעודת שבע ברכות הנערכת בימי ביהמ"צ, אך הגר"ש וואזנר הורה לו לאסור בזה.

ודעת הגר"ח קניבסקי שליט"א (מועדי הגר"ח ח"א עמ' קמד), דיש להתיר לרקוד בסעודת שבע ברכות בימי ביהמ"צ, אך מכ"מ יש למעט בריקודים. **17.** כ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א, (יד בבין המצרים, פ"ז ס"ח), וכ"כ בס' מועדים וזמנים (שם), וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (שם) בשם הגרצ"ה מייזליש אב"ד וייצען. אך בס' נחמת ישראל (פ"ג הערה 44) כ' בשם הגרי"ש אלישיב דיש להקל בזה משום שמחת חתן וכלה, וכ"כ בשו"ת משנה שם בשם הגר"מ פיינשטיין, וכ"ד הגר"א וייס שליט"א (קובץ דרכי הוראה ט' עמוד פו), ועי' נמי שו"ת ישיב יצחק (ח"ט סי' יד) שכ' להקל בזה יעו"ש, וכן בשו"ת עטרת משה (ח"ב סי' קצד) כ' בתוקף דיש מצוה לעשות בכלי זמר וח"ו אין להמעיט ולגרוע כלל בשמחת שבע ברכות.

18. כ"כ בסידור עמודי שמים להיעב"ץ (שער החרסית דיני ביהמ"צ שער ה' אות ד'). וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנז), וז"ל, ובסיום מש"כ כבודו בענין מי שנשא לפני י"ז בתמוז אם מותר לעשות ריקודין וכלי שיר בשבע ברכות אחרי י"ז בתמוז, על משמתי אעמודה שאסור לעשות ריקודין וכלי זמר בכהא"ג, רק שירי פה שירי מצוה כנהוג, ואכמ"ל בזה, עכ"ל. וכ"כ גם במקו"א (ח"י סי' פא אות ב'), וז"ל, וגם פשוט לי, דאע"ג דמי שנשא לפני י"ז בתמוז ממשיך השבע ברכות כל הימים עד הסוף, מכ"מ ריקודין ומחולות וכלי שיר אסור, עכ"ל. וכ"כ

אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פז), שו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סי' יט אות א'), ועוד. ובכה"ח (סקמ"א) כ' בזה"ל, והמלמדים שירות ותשבחות לתלמידיהם, הנה באלו הימים לא ילמדו כי אם מהניגונים של אלו השבחות דשוברים הלב, וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר עד שיעברו ויתמו ימי בכי על חורבן ביהמ"ק, עכ"ל.

15. כ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה ביהמ"צ פ"ד ס"ד, וע"ש הערה 35 שכשערך הגרש"ז א שמחת תנאים בביתו בתשעת הימים לא הסכים שישירו כלל). וע"ע הערה הבאה מדברי הפמ"ג לענין סעודת אירוסין.

16. שו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קט), וכתב כן אף בשם הגר"מ פיינשטיין, [וכ"ה בס' מועדי ישורון (עמ' 128) בשם הגר"מ פיינשטיין], [וע"ע משנה שם בשם הגר"ח שטיין, דיש להתיר ריקודין אבל לא מחולות, וצ"ע], וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (יד בבין המצרים, פ"ז ס"ח), וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' שלח), ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סו"ס קיג) בשם הגרי"ש אלישיב, ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' מט), וכ"כ בס' בירור הלכה (תליתאה או"ח עמ' רכו, יעו"ש). והנה לכאור' הי' מקום לומר, דבסעודת שבע ברכות יש לאסור יותר מאשר שלא בסעודה זו, שהרי כ' הפמ"ג (א"א סק"י), וז"ל, וריקודין ומחולות מי"ז בתמוז אסור אף בלא אירוסין כלל, עכ"ל, ומבר' דכש"כ בסעודת אירוסין דיהא אסור, ויל"ע לפ"ז בסעודת שבע ברכות, וצ"ע.

ובשו"ת אבני ישפה (שם) האריך לחתור בזה בתר כחא דהיתרא, וכ' בתחילה הטעם להתיר בזה משום דהוי כרגל דיד', ואף לשאר המשתתפים חשיב כרגל וכמו שמצינו לענין נפילת אפים דכל הציבור אינו נופל בביהמ"צ שיש בו חתן, אך בהמש"ד דחה טעם זה וכ' דאין לדמות נידו"ז לנפילת אפים, דהכא

ט. בשבת, ואף בשבת שחל בו תשעה באב, מותר לומר כרגיל²⁰. וכן בשאר סעודות מצוה, דעת רוב הפוסקים להקל לשורר בפה²¹.

דהיינו אפושי שמחה, כבר כתבתי במקו"א (ח"ד שם) דכיון דגם כל השנה אין מקור לרקוד בשבע ברכות, יש להמנע בג' שבועות, והבאתי שם שכן הורה למעשה מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל, עכ"ל, [וכ"כ שם לאסור לרקוד בסעודת ברית מילה בביהמ"צ, וע"ע שם בהמשה"ד לענין ריקוד בסעודת שבע ברכות בשבת בימי ביהמ"צ].

19. שו"ת שבט הלוי (ח"ג שם), ארחות רבינו (שם), מועדי ישרון (שם) בשם הגר"מ פיינשטיין, ושא"פ. 20. שו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' קיב אות א'), וז"ל, בדבר זמירות בשבת חזון, להזמירין בכל שבת ודאי רשאין גם בשבת חזון, ואף להאין נוהגין מסתבר שאין לאסור כיון שעכ"פ הוא לכבוד שבת כמו שאף שאין נוהגין לאכול בכל שבת בשר בסעודה שלישית מותרין לאכול אף בשבת ערב תשעה באב, וכמו"כ נראה לענין זמירות כיון שהוא ענין כבוד שבת, ואף שאין רגיל בכל שבת אין לאסור, עכ"ל. וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א (קרא עלי מועד, הערות הגר"ח אות ו') בשם אביו הקה"י. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"ז סי' רנו וח"ח סי' שלח), ובשו"ת ויברך דוד (ח"א סי' סה), ועוד.

21. כ"כ במקור חיים [שהוא המקור לאסור אף שירה בפה בימי ביהמ"צ] (סי' תקנא ס"א), וז"ל, ממעטין בשמחה ואסור לשמוח קול זמרא דמנא ודפומא אם לא בסעודת מצוה, עכ"ל, [ולכאור' ה' נראה מדבריו דבסעודת"צ שרי אף בכלי שיר, וצ"ע]. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנז), ובארחות רבינו (ח"ב עמ' קכח, לענין סעודת שבע ברכות), וכ"ד הגר"י אלישיב לענין סעודת בר מצוה (קרא עלי מועד פ"ב הערה יב), וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א לענין סעודת סיום מסכת (קרא עלי מועד שם, אך הורה שלא יפליגו בשירים, וכן הורה דאין להתיר לצורך כך אלא לשיר בפה ולא לרקוד); אך בס' נחמת ישראל (פ"ג הערה 50) כ' בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א להחמיר בזה. ולענין חתן שהתארס, אשר נהוג בשיבות שחבריו רוקדים ושרים לו, ע"י הליכו"ש (ביהמ"צ

בארחות רבינו (ח"ב עמ' קכח) בשם הקה"י, שלא מצא בזה איסור בפוסקים, ומכ"מ אמר שלא לעשות ריקדים ומחולות, וכ"ה נמי בשו"ת תשוה"נ (ח"ד סי' קכח וח"ה סי' קסז) בשמו. וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' יג), והוכיח כן לאיסור ממש"כ בארחות חיים (ספינקא, תקנא"י) בשם שו"ת רמ"צ, שהתיר לעשות נישואין במוצאי תשעה באב למי שלא קיים פו"ר וביום מחר נחוץ הוא לצאת לדרך מיד בתחילת היום ויש חשש שיתבטל השידוך אם לא יהי' הנישואין, ואעפ"כ כ' שם שאסור בריקודים ובכלי זמר, וא"כ ה"ה לענייננו דאסור בריקודין ומחולות, ואע"ג דהכא לכאור' עדיף טפי כיון שעשה הנישואין בזמן ההיתר וכבר חל עליו דין רגל לז' ימים, אפשר דהכא אה"נ דהחתן והכלה מותרין לרקוד כיון דרגל ידיהו הוא, אבל שאר המסובים לא, שהם לא התחילו מקודם בשום שמחה, עכ"ד. וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (שם) בשם הגר"ש וואזנר וכמשנ"ת לעיל בסמוך, וכ"כ בשו"ת קנה בושם (ח"ג סי' לו) ובשו"ת תשוה"נ (שם), וז"ל התשוה"נ (ח"ה שם), נראה שאין להמנע מסעודה משמחת לכבוד החתן וכלה כל שבעה, דאף ששמחת שבע ברכות כל יום אין לזה חיוב מדינא, אבל עכ"פ יש בזה קיום מצוה לשמח חתן וכלה, וכיון שכל עיקר המניעה דשמחה מ"ז בתמוז אינו אלא מנהג בעלמאף אין המניעה אלא לדבר הרשות, אבל להמנע ממצוה היא קולא ולא חומרא, ומעולם לא קבלנו על עצמנו, ואף שאנו אוסרים נישואין בג' השבועות אף שיש בזה מצוה רבה דפו"ר, היינו מפנ שאפשר קודם, או לא מסמנא מילתא וכמב' ביעב"ץ, אבל אם הנישואין גופא נעשו כמצוותו קודם י"ז בתמוז וחלה מצות שמחה לכל שבעת הימים, ומצוותה וקיומה היא לשמח בכך חתן וכלה, שרי בג' השבועות שעיקר איסורו הוא מנהג, ומה עוד דאין לדמות שמחת שבע ברכות לשמחת נישואין דאסור, דהרי השמחה בשבע ברכות פחותה משמחת נישואין, ואין מקום להחמיר בזה. אמנם כ"ז לענין שירה, אבל לענין ריקודים

חולה

י. חולה הזקוק לשמיעת מוזיקה, מותר²².

שמיעת מוזיקה בע"כ

יא. הנמצא במקום שמושמעת שם מוזיקה בע"כ, א"צ לאטום אזניו²³.

צלצול הטלפון וכדו'

יב. מנגינה הנשמעת כצלצול הטלפון או שעון מעורר וכדו', אין איסור בזה²⁴.

בשעת הלימוד

יג. שירה בפה בלימוד או בתפילה, מותרת²⁵.

מסתבר שצריך לעשות כן, דאל"כ אי"ז בע"כ, וצ"ע. וכן מותר להתקשר לטלפון אשר בהמתנה לשיחה מושמעים נגינים וכדו', [ומצוי הדבר במוסדות וחברות גדולות], דכיון שהמוזיקה הנשמעת שם הרי היא בע"כ אינה אסורה, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' טז), ועוד. אכן, מי שיש בידו מרכזיה כזאת שכאשר אנשים מתקשרים לטלפון זה הרי הם שומעים המנגינות, יש לו לבטל את המוזיקה שמשמיעים בהמתנה בימים אלו, [וכן הנהיגו בבית החולים מעייני הישועה בכ"ב בהוראת הרבנים שליט"א].

24. כיון שאין מנגינה זו נשמעת לשמחה, אלא לסימן בעלמא שמישהו מתקשר, וכ"ד הגרי"ש אלישיב (קונט' הליכות והנהגות ביהמ"צ עמ' 6), וז"ל, צליל ומנגינה של מכשיר סלולרי אין בזה איסור משום שאינו מיועד לשמחה, ומכ"מ אם אפשר להחליף את הצליל ראוי לעשות כן, עכ"ל.

25. כ"כ בס' הלכות ומנהגי ביהמ"צ (להגרמ"מ קארפ שליט"א, עמ' כד) בשם הגרי"ש אלישיב, ובשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קסט אות ב'), ועוד.

פי"ד ס"ו) בשם הגרש"ז אורבך, וז"ל, בקבלת פני חתן הנהוגה בישיבות הק' לא ישירו במחיאית כפים וכדו' כנהוג שלא יבואו לידי ריקוד, עכ"ל, ומבו' דס"ל דהשירה עצמה מותרת אך ריקודים אסורים, [וי"ל ע"י כוונתו דהשירה מותר לצורך כך, או דכלל לא נאסר לשיר בפה בימי ביהמ"צ]. ודעת הגר"נ קרליץ שליט"א בזה לענין חתן שהתארגן (קרא עלי מועד שם), דלשיר מותר אבל לא לרקוד.

22. כ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה ביהמ"צ פי"ד הערה 8). ועי' שו"ת אור לציון (ח"ג פרק כה אות ב') שכי' בזה"ל, אין לשמוע נגינות מיום י"ז בתמוז עד לאחר תשעה באב, ואף אם סובל מעצבות או מחוסר מנוחת הנפש, אא"כ סובל מדכאון שרשאי לשמוע עד ר"ח אב, וחולה עצבים מותר לו לשמוע כלי שיר אפי' ביום תשעה באב, עכ"ל, [וצ"ב החילוק בגדרים אלו].

23. כיון שאינו מתכוון ליהנות מזה, וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (נחמת ישראל פ"ג הערה 52), וראה בארוכה לעיל (פ"ו סעיף טו) לענין איסור זמרא בזה"ז. והוסיף בס' נחמת ישראל (שם), דלכאור' במקום שיכול לבקש בקל לכבות המכשיר,

המקדשים הלבנה קודם תשעה באב²⁶, מותרים לשיר טובים מאורות²⁷, אך לא ירקדו²⁸ [ויש מתירים²⁹], ויש אוסרים אף לשיר בפה³⁰.

תענית ציבור, דינה כתשעת הימים, ולפ"ז פשיטא שיש לאסור שמיעת מוזיקה ביום זה³¹.



29. כ"ד הגרי"ש אלישיב (ספר 'קידוש לבנה' שם הערה ה').

30. כ"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה ביהמ"צ פי"ד הערה 38).

31. עי' ביאה"ל (סי' תקנא ד"ה מר"ח), וז"ל, ואפשר דיש להחמיר ביי"ז בתמוז ועשרה בטבת כמו מר"ח עד התענית, עכ"ל. וכיון ששמיעת כלי זמר נאסרה בביהמ"צ אף קודם תשעת הימים, הרי דיש להחמיר בזה אף בכל תענית ציבור. ובנותן טעם להביא לשון הרמב"ם בענין זה (פ"א מהל' תעניות הי"ד), כל השרוי בתענית, בין שהי' מתענה על צרתו או על חלומו, בין שהי' מתענה עם הציבור על צרתם, הי"ז לא ינהוג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהי' שמח ווב לב אלא דואג ואונן, כעין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו, עכ"ל. אכן, בס' שו"ת הלכות (להגר"ח קניבסקי שליט"א, סי' תקנא אות לח) כ', דט"ס נפלה בדברי הא"ר שהוא מקור דברי הביאה"ל שם, יעו"ש.

26. עי' רמ"א (תכוב) שכ', דאין מברכין על הלבנה קודם תשעה באב, וביאר המשנ"ב (סק"ח) דהיינו משום דשרויין באבילות, ואין מברכין על הלבנה אלא מתוך שמחה. אך דעת הגר"א (מעשה רב סי' קנט) דמברכין על הלבנה אף קודם תשעה באב, וכן נהגו החזו"א והגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"א עמ' קעז), וכן נהג הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה רא חודש פ"א הערה 108).

27. כ"כ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סי' לח אות ד'), וכ"ד הגרי"ש אלישיב (ספר 'קידוש לבנה' עמ' קלא הערה ד'), וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סי' תמג), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (אשי ישראל תשובות בסוף הספר אות שמ, נחמת ישראל פ"ג הערה 61).

28. כ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (נחמת ישראל שם הערה 63), אך כ', דבאמירת 'כשם שאני רוקד' שרי, [ולכאוי' היינו משום דאי"ז רקידה ממש]. וכ"ד הגר"ש דבליצקי שליט"א (נחמת ישראל שם), וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' רז).

מילואים

סימן א' - בדין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה

אי איסור גמור הוא או מצוה מן המובחר / אי דא' הוא או דרבנן / טעם האיסור / צ"ע במנהג העולם / דברים השגורים בפי כל / אי בעינן שגור בפי כל או דסגי ששגור בפיו / פסוקי נביאים וכתובים / היכא שאינו מוציא את הרבים יד"ח / קריאת ס"ת בציבור / בדעת הריטב"א בזה / דבר שיש חובה לאומרו / דבר שאין חובה לאומרו / כשכל הציבור אומר הפסוק יחד / היכא דאיכא טירחא דציבורא / פסוקי עבודת היום / עת לעשות לה' / שמיעה בע"פ מפי הקורא מתוך הכתב / הלכה למעשה / סומא / קריאה מתוך ספר שלא נכתב בדין ס"ת / שיעור האיסור / אמירת תהלים בע"פ / בדין כתיבת דברים שבע"פ.

ואכן, מדברי כמה ראשונים יש להוכיח נמי דס"ל דדי"ז אינו איסור גמור אלא מצוה מן המובחר בלבד. דעי' שו"ת פאר הדור להרמב"ם (סימן ט'), שנשאל בדין קריאה בתורה בס"ת פסול, והשיב שיקראו בו ויכולים אף לברך על קריאה זו, והיי"ט לפי שאין הברכה על אותו הספר כי אם על עצם הקריאה, בין שקרא בספר כשר ובין שקרא בספר פסול, 'ואפילו קרא על פה', עכ"ד, ולכא' משמע דס"ל דשפיר דמי לקרוא ע"פ וליכא איסורא בדבר. אכן במשנה תורה (פי"ב מהל' תפילה ה"ח) מבו' בדברי הרמב"ם להדי', דאיסור גמור הוא לקרות דברים שבכתב שלא מן הכתב, וצ"ע, ועי' הערות לשו"ת פאר הדור (מכון ירושלים) שם. ועי' נמי פתח עינים להחיד"א (יומא ע.) שכ', דאמירת דברים שבכתב בכתב דייקא ולא בע"פ, אי"ז איסור גמור, אלא מצוה מן המובחר בלבד, וכדעת הראשונים הנ"ל.

אי דא' הוא או דרבנן

ומצינו מח' הראשונים אי איסור זה מה"ת הוא או מדרבנן. ובס' יראים (הנדמ"ח, סימן רסח) כ' דאינו אלא מדרבנן, וקראי אסמכתא בעלמא, ועי' מחזיק ברכה להחיד"א (או"ח סי' מט) ותהלה לדוד (מט,א) שהביאו דברי היראים. אך בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סימן ב' ד"ה ועלה בדינו) ובשו"ת הרשב"ש

אי איסור גמור הוא או מצוה מן המובחר גריסין בגיטין (ס:) ובתמורה (יד:), דרש רב יהודה בר נחמני, כתיב (שמות לד,כז) כתב לך את הדברים האלה, וכתיב (שם) כי על פי הדברים האלה, הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, [וה"ה לכתוב דברים שבכתב שלא מתוך הכתב אלא בע"פ. שפת אמת (מגילה יח: ד"ה אסור)], דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, ע"כ. ולכא' דין גמור הוא, והאומר בע"פ את הדברים שבכתב הרי עובר בכך באיסור גמור. אך הנה התוס' ישנים (יומא ע.) הקשו אהא דתנן התם גבי כה"ג ביוהכ"פ בביהמ"ק, דבעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, והק' דהא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ, וכ' בתירוץ קמא דאינו איסור גמור הוא לומר בע"פ הדברים שבכתב, אלא דמצוה מן המובחר לומר דברים שבכתב בכתב ושבע"פ בע"פ. וכ"כ בתוס' הרא"ש הנדמ"ח (יומא שם). ואכן בס' תורת חיים (סופר, סי' מט סק"א) כ', דמש"כ התוס' ישנים דדי"ז מצוה מן המובחר הוא לא"ד, אלא כלומר איסור מדרבנן, וכוונתם דלענין קריאת כה"ג בעשור שבחומש הפקודים הקילו שיקרא ע"פ, והם אמרו והם אמרו, יעו"ש. אך דב"ז הוא נגד פשטות דברי התוס' ישנים דדי"ז מצוה מן המובחר הוא ואינו איסור גמור.

מהתורה בע"פ, יאמרו שחסר משם, וכ"כ טעם זה בכל בו (סי' יג), ובאבודרהם (סדר שחרית של חול), והובא נמי בב"י (סי' מט). ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן אלף רה) כ' הטעם, לפי שיש ללמוד התורה כדרך נתינתה מסיני, ולפיכך תורה שבכתב אין ללמודה אלא בכתב ולא בע"פ, ולפי טעם זה א"ש טפי דאינו איסור גמור אלא מצוה מן המובחר, דאיכא מצוה מן המובחר ללמוד התורה כדרך נתינתה מסיני, ודו"ק.

וראה לק' דיש מן הראשונים דס"ל דכל עיקר איסור זה לא נאמר אלא בקריאת ס"ת בציבור, והיי"ט לפי שאיסור זה היינו משום שלא יאמרו הציבור חסר הוא ולפיכך קורא הוא על פה, ודב"ז לא שייך אלא בקריאה בציבור, וייעוי' לק' שם שיש להוכיח כן מדברי הרמב"ם, ולפ"ז הרי לן טעם נוסף לאיסור זה, דהוא משום החשש שיאמרו הציבור חסר הוא.

ועוד נאמרו טעמים בזה ע"פ הסוד. ובס' תפארת ישראל למהר"ל (פרק סח) כ' בזה"ל, תורה שבכתב שלימה ותמימה היא, מחויב שתהי' בכתב, כי האומר דברים ע"פ, אומר חלק אחר חלק, ובשעה שיאמר חלק האחר כבר אין חלק הראשון, ואין תורת ה' תמימה, עכ"ל.

צ"ע במנהג העולם

ואכן יש לתמוה על מנהג העולם שאינם מקפידים באיסור זה, וכבר הראשונים עמדו על המדוכה בטעמא דמילתא שאין נוהרים בזה, ויש מהם שהקשו כן אהא דתנן (יומא ע.) דכה"ג ביוהכ"פ ה"י קורא בעשור שבחומש הפקודים בע"פ, ויל"ע אמאי ליכא בזה משום איסורא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ועי' פר"ח (סי' מט) שהוסיף בזה, דאין לומר דמנהג טעות הוא, דהא מצינו אף בכמה מקומות בש"ס שהיו החכמים דורשים הפסוקים בע"פ. ונאמרו בראשונים ובאחרונים דרכים רבים בזה, וסייגו איסור זה בכמה וכמה סייגים, אימתי שייך איסור זה ואימתי אינו שייך, ונסדר בס"ד תמצית הדברים עד כמה שירי יד כה"ה מגעת.

דברים השגורים בפי כל

מותר לקרוא בע"פ פסוקי קריאת שמע ופסוקי ברכת כהנים ופסוקי פרשת התמיד בע"פ, וכן פסוקי

(סי' רעז) נראה דס"ל דאיסור דאו' הוא, ועי' מגן גבורים (סי' מט) שכ' להוכיח כן מדברי התוס' (תמורה יד:), וכן בחי' חת"ס (גיטין מה: ד"ה דלמא לגנוז) משמע דאיסור דאו' הוא, [ולק' בסוף הסימן הבאנו לשנון], וכן מבר' בחשובתו (או"ח סי' לח), וכן נקט בספר החיים (להגר"ש קלוגר, סי' מט) ובשו"ת בנין שלמה (ח"א סימן ח'). ובשו"ת חקרי לב (או"ח סי' יב) כ' להקשות כל הסוברים דאיסור זה דרבנן הוא, דא"כ ה"ה דינא דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב הרי הוא דין דרבנן, ולשון הגמ' בתמורה שם 'מוטב תיעקר תורה' כו' לא משמע כן, ועוד דכל תקנות חכמים הם סייג לתורה, והיאך יתקנו שלא יכתבו תורה שבע"פ דהא עי"ז יכולים לבוא לידי שכחת התורה, ועי"כ דאיסור זה איסור דאו' הוא. ומאידך, עי' מקראי קודש (למהר"ח אבועלפ", פי"ג מהל' תפילה) שכ' להוכיח דאיסור זה מדרבנן הוא, מהא דתנן ביומא (סח.) שכה"ג ה"י קורא ביוהכ"פ [לאחר שקרא בפר' אחרי מות] בעשור שבחומש הפקודים בע"פ, ופריך בגמ' (ע.) אמאי לא ה"י גולל הספר עד פרשת 'ובעשור' וקורא מתוך הספר, ומשני שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור, ועוד הק' התם שהי' קורא ע"פ משום ברכה שאינה צריכה, ואי נימא דאיסור דברים שבכתב הרי הוא איסור דאו', אמאי אתי איסור ברכה שאינה צריכה דאינו אלא מדרבנן [ואכמ"ל בזה] ודחי איסור אמירת דברים שבכתב בע"פ דהוא איסור דאו', ועי"כ דאיסור אמירת דברים שבכתב בע"פ נמי אינו אלא מדרבנן, יעו"ש.

טעם האיסור

ומצינו בדברי הראשונים והאחרונים כמה וכמה טעמים לאיסור זה. יש מן הראשונים שכתבו הטעם, משום שע"ז הרי הוא מפסיד כמה דברים שאפשר לדורשן רק מן הכתב, וכגון חסרות ויתירות, וכ"כ בחי' רבינו קרשקש (גיטין שם) בשם רבו, וכ"כ הר"ן (מגילה יד. מדפי הרי"ף), וכ"כ בספר הקדמון הליכות עולם (ריש פרק א'), וכ"ה בב"י (סי' מט). ובספר יראים (הנדמ"ח, סי' רסח) כ' הטעם לאיסור זה, דאם ה"י מותר לאומרם בע"פ, לא היו כותבים אותם כלל, ועמי הארץ היו אומרים לא נכתבו הדברים אלא חכמים אמרו הדברים מרצונם, ולפיכך אסרו לומר דברי שבכתב בע"פ. ובארחות חיים (הל' מאה ברכות סי' יד) כ' הטעם, משום שאם יאמר רק פסוק אחד

אך המג"א (מט,א) כ' לדחות דברי הב"ח הנ"ל, וכ' דבעינן שיהא שגור בפי כל. ורבים מהאחרונים הסכימו להחמיר כדעה זו, דאין לסמוך על היתר הנ"ל שכתבו הראשונים והשו"ע לומר פסוקים בע"פ היכא שגורים הם, אלא דווקא היכא דשגורים הפסוקים בפי כל, אבל היכא דאינם שגורים אלא בפי הר"ז אכתי בכלל האיסור. וכן נראה בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' עה), וכ"כ באה"ט (מט,א), שועה"ר (מט,א), דרך החיים (הלכות השכמת הבוקר אות כ'), ישועות יעקב (סי' מט), מטה אפרים (סי' תריט סקכ"ג), קצש"ע (סימן א' סעיף ו'), חסד לאלפים (לבעל פלא יועץ, סי' מט סק"א), ועוד פוסקים. וכ"פ המשנ"ב (מט,ד).

ונראה לכאור' דמח' הב"ח והמג"א אי בעינן שיהא שגור בפי כל או דסגי שיהא שגור בפי ולא בעינן שיהא שגור אף בפי אחרים, מיתלא תלי' בעינן אחר, והב"ח אזיל לטעמי'. דהנה כ' הב"ח (סי' לב) דמה שאמרו (מגילה יח:) דתפילין ומזוזות מיגרס גריסן היינו ששגורות בפי הסופרים, ואין הכוונה ששגורות בפי כל העם, ולפיכך פסק הב"ח שם דסופר הכותב תפילין ומזוזות ואינן שגורות בפי אסור לו לכתוב שלא מן הכתב, והיינו דהכל תלי' אי שגור בפי או לא ולא בשגור הדבר בפי כל העם. וכדברי הב"ח שם משמע נמי בחי' הרשב"א (מגילה שם), שכ' דד' פרשיות אלו [דתפילין ומזוזות] שגורות בפי 'כל הסופרים'. אך האו"ז (ח"א סי' תקמה) כ', דמה שאמרו דתפילין ומזוזות מגרס גריסן היינו שהן שגורות בפי כל העם שרגילים לאומרם בכל יום, ולדבריו לא תלי' ענין זה בסופר כלל, וכיון שהכל רגילים לאומרם בכל יום שרי לכתובן שלא מתוך הכתב. ולכאור' המג"א אזיל בשיטתו, ולפיכך כ' המג"א דאף לענין דינא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ תלוי הדבר אי שגור בפי כל ולא אי שגור בפיו.

פסוקי נביאים וכתובים

כ' התוס' בתמורה (יד:), שאין להקפיד לומר הכתובים בע"פ, אלא דווקא בפסוקי תורה, אך לא בפסוקי נביאים וכתובים. אך התוס' הק' ע"ז, דאכתי קשה היכי קרינן קריאת שמע בע"פ, וקריאת שמע פסוקי תורה ניגהו, וכן היכי קרינן פסוקי ויושע ושירת הים בע"פ, ומשו"ה כתבו התוס' ליישב באופ"א

דזמרה ושאר הפסוקים הנזכרים בסדר התפילה, כיון שהם שגורים ורגילים בפי כל, ולא נאמר האי איסורא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ, אלא בפסוקים שאינם שגורים בפי כל. מקור דעה זו הוא בדברי המרדכי (גיטין סי' תז) בשם רבינו תם, דהני מיגרס גריסן, וכדאמר' במגילה (יח:): גבי תפילין ומזוזות דנכתבין שלא מן הכתב, והיינו טעמא לפי שמיגרס גריסן, וה"ה לנידוד"ר. וכ"כ הטור (סימן מט) בשם דודו הר"ר חיים, דכל פסוק השגור ורגיל בפי כל, אין בו משום האי איסורא דא"א רשאי לאומרם ע"פ. וכדעה זו מכו' נמי בדברי כמה ראשונים, וכ"ה באו"ז (ח"א סי' תקמה), ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' שיג), וכן נראה מדברי התוס' רי"ד (תענית כח. ומגילה מהדו"ב דף יז.). וכ"פ השו"ע (מט,א), דפסוקים השגורים בפי כל מותרים לאומרם ע"פ, ולפיכך מותר לומר פסוקים הנ"ל [קריאת שמע, ברכת כהנים, פרשת התמיד, וכיו"ב] בע"פ, ואין בכך משום האי איסורא.

אי בעינן שגור בפי כל או דסגי ששגור בפי

והנה יל"ע בגדר דבר השגור בפי כל, אי בעינן שיהא שגור בפי כל העם, או דלא נתכוון המחבר ושא"פ לומר דבשביל שיהא שרי לי' לומר פסוק זה בע"פ בעינן שיהא שגור בפי כח, אלא כוונתו דשרי לכל העם לומר פסוקי פרשת התמיד וכיו"ב בע"פ, והיי"ט לפי ששגורים בפי כל ולפיכך הכל מותרים לאומרה על פה. ועי' ב"ח שכ', דמש"כ הטור הנ"ל בשם הר"ר חיים דדבר השגור ורגיל בפי כל מותר לאומרו על פה, אין רצונו לומר דווקא שיהא רגיל בפי כל, דאפי' אינו שגור בפי כל, מכ"מ לאותו שהוא רגיל בהן מותר לו לאומרן על פה כו', יעו"ש ראייתו. ועי' פמ"ג (סי' מט א"א סק"א) שכ' לבאר דברי הב"ח, דאם שגור בפיו אך לא בפי אחרים, לא הותר אלא לומר הפסוקים בע"פ לעצמו, ואם שגור בפי אחרים נמי יכול אף להוציא אחרים בזה. ועי' ברכ"י (מט,ד) שכ' לדייק מדברי הארחות חים (הלכות מאה ברכות סי' יג) כדברי הב"ח, דתלוי הדבר אי שגור בפיו דייקא, וכן נקט בס' ערך השולחן (סי' מט) יעו"ש, וכ"כ המאמ"ר (מט,ב), החיד"א (קשר גודל סימן ו' אות טו, ברכ"י שם), פתח הדביר (מט,ב), וכן משמע בשו"ת תורה לשמה (סי' קצז) יעו"ש.

תלו) בשם רבו, סמ"ג (הלכות מגילה), שו"ת תשב"ץ קטן (סי' קפה), כל בו (סימן יג) בשם הר"פ, שו"ת בנימין זאב (סי' רמה), ועוד. מאידך, יש מן הראשונים [תוס' (ב"ק ג:), ועוד, וראה לק' שכתבו לדון משום איסור זה לענין סומא, וכתבו דסומא מותר לומר הפסוקים בע"פ משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, ומוכח דס"ל דאף כשאנו מוציא את אחרים ידי חובתם שייך איסור זה, [דאל"ה אי"ז בגדר 'הפרו תורתך'], וכן הוכיחו בשו"ת חו"י (סימן קעה) ובשו"ת חקרי לב (או"ח סימן יב) מדבריהם, דאיסור זה שייך אף כשאנו מוציא אחרים ידי חובתם.

ורבים מן האחרונים נקטו להלכה כדברי הראשונים האלו, דלא נאמר איסור זה אלא היכא שמוציא אחרים ידי חובתם, וכ"ה במטה משה (סימן מב), עטרת זקנים (מטא), עטרת צבי (סי' מט), ביאור הגר"א (מטב, וכן בהגהות הגר"א לתמורה יד:), בית מאיר (יו"ד סי' רעט), שו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' סז), שו"ת בנין שלמה (ח"א סי' ח'), חכמת שלמה (להגר"ש קלוגר, סי' מט), מגן גבורים (סי' מט). וכפי הנראה מאי דעמא דבר להקל בזה, נייש מקומות אשר נהוג בתלמודי תורה וכו' ללמד לתלמידים פסוקי שירת הים או שירת האזינו וכיו"ב בע"פ, ולכאור"י דסמכו על דעה זו, וכדעת הגר"א דסמך נמי אדעה זו; ועי' שו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סי' יא) שכי, דבזמנינו לא נהגו להקפיד בזה משום שסמכו על דעה זו דלא נאמר האיסור אלא כשמוציא אחרים ידי חובתם, [ויעז"ש שציין לדברי ההלק"ט (ח"א סימן ט') הידועים, דכלל גדול בדינו דכל הלכה שהיא רופפת בידך צא וראה היאך הציבור נוהג ונהוג כן, והיינו דבהלכה דאית בה מחלוקת, ונהוג עלמא כמא"ד להקל בזה, יש להקל וכמנהג הציבור], וכן הגרי"ש אלישיב אמר (תפילה כהלכתה פ"ד סכ"ו) שנהגו לסמוך במוסדות החינוך על דעה זו, שכל שאין בזה כדי להוציא אחרת ידי חובה הרי אי"ז בכלל האיסור. [עוד בענין מה שנהגו בתלמודי תורה ללמד לילדים בע"פ, עי' שו"ת שלמת חיים (הנדמ"ח, הלכות שמירת הגוף והנפש סי' קה) שנשאל בזה, האם מה שנוהגים להקל בזה הרי הוא כדין, והשיב דהנח להם לישראל, וכבר כתיב (דברים לא, יט) ועתה כתבו וגו' שימה בפיהם, עכ"ד, וע"ע מלבי"ם (דברים

[יעז"ר לק'], ולכאור"י מוכח דחזרו בהו ממה שכתבו לעיל מינה, ובאמת ס"ל דאיסור זה הו אף בנביאים וכתובים. אולם בב"ח (סי' מט) נראה שהבין בדעת התוס', דלא חזרו בהו מחילוק זה, ולעולם ס"ל דלא נאמר איסור זה אלא בפסוקי תורה ולא בנביאים וכתובים, אלא שכי' דאכתי אינו מיישב מה שנוהגים לומר פסוקי קריאת שמע ופסוקי ויושע בע"פ, ולזה כתבו תי' נוסף. וכן בדעת תורה למהרש"ם (סי' מט) הבין כן בדעת התוס', דס"ל עיקר דלא נאמר איסור זה אלא בפסוקי תורה ולא בנביאים וכתובים. ועי' שד"ח (פאת השדה כלל ד') שהביא משו"ת מגן האלף (סימן ט'), שכי' לדייק בדברי השו"ע דס"ל כדעה זו דאין האיסור אלא בפסוקי תורה, דהא המחבר (מטא), הזכיר רק קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד, ולא הזכיר שאר פסוקים מנביאים וכתובים, ומשמע דס"ל דבנביאים וכתובים ליכא איסור; אך כ' השד"ח שם דאינו מוכרח, ואי ס"ל להמחבר דלא נאמר איסור זה אלא בתורה ולא בנביאים וכתובים הי' לו לכתוב דב"ז להדי', וע"ע בדברי השד"ח במקו"א (מערכת חליצה כלל לג) שכי' להוכיח בדעת השו"ע דאף בנביאים וכתובים אסור, וכן עי' בס' שפתי שושנים (פרק ב' סוף סק"ה) שהוכיח מדברי השו"ע (קמא, א) דס"ל דאף בנביאים וכתובים שייך איסור זה.

אכן, בפי' רבינו גרשום (תמורה יד:), מבר' להדי' דס"ל דאיסור זה שייך אף בנביאים וכתובים, וכן מוכח להדי' מדברי התוס' רי"ד (מהדו"ב מגילה יז:), וסמ"ג (הלכות מגילה), ואו"ז (ח"א סי' שעח), והמרדכי (מגילה סי' תשצג), שכתבו לדון באיסור זה לענין קריאת המגילה, וכן מוכח מדברי הראשונים שכתבו לדון באיסור זה לענין פסוקי דזמרא, ואע"ג דרובם מפסוקי הכתובים, והרי לן דס"ל דאיסור זה שייך אף בפסוקי הכתובים.

היכא שאינו מוציא את הרבים יד"ח

רבים מן הראשונים כתבו, דלא נאמר איסור זה אלא היכא שמוציא את אחרים ידי חובתם, אך בפסוקים שאומר לעצמו ואינו מוציא בזה אחרים ידי חובתם, לית לן בה. וכ"כ התוס' ישנים (יומא ע. ד"ה ובעשור), תוס' שאנן (תמורה יד:), יראים (הנדמ"ח סי' רסח), שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סי'

[ולפ"ז כ' שם דאין לדמות דין דברים שבכתב שא"א רשאי לאומרם ע"פ, לדין דברים שבע"פ שא"א רשאי לאומרם בכתב].

קריאת ס"ת בציבור

יש מן הראשונים שכתבו, דכל עיקר האי איסורא לא נאמר אלא בקריאת ס"ת בציבור, ובזה יש לחוש שמא יאמרו חסר משם ולפיכך קורא הוא על פה, אך בעלמא וכגון בפסוקים הנזכרים בתפילות וכיו"ב אין לחוש. והביאו כן בשם הירושלמי (יומא פ"ז ה"א). וכ"כ בארחות חיים (מלוניל, הל' מאה ברכות ס' יד), והכל בו (ס' יג), והאבודרהם (סדר שחרית של חול), ובפסקי מהר"ם ריקאנטי (ס' מ), וכן משמע בארחות חיים (הלכות מאה ברכות ס' יד) בשם הרשב"א, ועוד. וכ"כ הראב"ן (שו"ת, סוף ס' מב), וז"ל, כגון קריאת התורה בציבור וביחיד ומשום שלא להוציא לעז על ס"ת, עכ"ל. וכן יש לדייק מדברי הרמב"ם (פי"ב מהל' תפילה ה"ח), ששם כ' הרמב"ם איסור זה שאסור לומר בע"פ הדברים שבכתב, אך כתב די"ז בזה"ל, הקורא יש לו לדלג כו' והוא שלא יקרא על פה, שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת כו', עכ"ל, וכוונתו בזה לאיסורא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ, וכמש"כ בכס"מ שם, והרי לן דכל עיקר איסור זה לא נאמר אלא בקריאת ס"ת בציבור, וטעמא דמילתא כמשנ"ת דדווקא בהא איכא למיחש שיאמרו חסר הוא.

אך בשו"ת הרה"ז (ח"ד סימן אלף רה) הביא דברי הירושלמי הנ"ל, דלא שייך האי איסורא אלא בקריאת ס"ת בציבור, וכ' דכיון דבגמ' דידן לא פירשו הכי משמע דלא סבירא להו הכי.

עוד יש להעיר בזה, דהנה מדברי הראשונים הנ"ל כשהביאו די"ז, משמע דס"ל דלא שייך האי איסורא אלא בקריאת בציבור, ובזה איכא למיחש שיאמרו ספר חסר הוא, אך בספר העתים (ס' קפח, עמוד רעח) כ' בזה בזה"ל, ומפורש בירושלמי שאין יחיד רשאי לקרות דברי תורה ע"פ בציבור, עכ"ל, ומלשון זה לכאורה משמע דלא תלי' בחיוב קריאת בציבור, אלא כל שאמירת פסוקים אלו נעשית בציבור הר"ז בכלל האיסור, [ולפ"ז הוא כעין הדעה שהבאנו לעיל דלא נאמר האי איסורא אלא במוציא אחרים ידי חובתם, ודו"ק].

(שם) שפירש, שידעו בע"פ, וע"ע שו"ת שלמת חיים (סי' קו-קז).

ודעת הגרי"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת פ"ז הלכות קידוש הערה 16), שכל דברי הגר"א הנ"ל דבכהא"ג שמוציא אחרים ידי חובתם הר"ז בכלל האיסור, היינו דווקא היכא שמוציא רבים ידי חובתם, והיינו ע"פ דברי הגמ' (תענית כח). דאמרי' וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה ע"פ בציבור, ע"כ, אך היכא שמוציא אחרים ידי חובתם אך אינם 'ציבור', וכגון באמירת 'ויכלו' בקידוש דליל שבת שמוציא בזה את בני ביתו, ובני ביתו לא חשיבי כציבור אלא כיחיד, ליכא איסורא בהכי [לדעה זו]. [והגרי"ש אלישיב עצמו נהג להקפיד באמירת ויכלו מתוך הכתב משום הידור בעלמא, (הלכות שבת בשבת שם), והגר"ח קניבסקי שליט"א העיד שהחזו"א לא הקפיד על אמירת ויכלו בקידוש מתוך הכתב, (שבת לישראל שו"ת אות ח')].

אך לכאורה יש להעיר על די"ז, דלא נאסר לומר דברים שבכתב בע"פ אלא היכא שמוציא אחרים ידי חובתם, דא"כ ה"ה נמי לענין הדין הב' המוזכר בסוגיית הגמ' שם, דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב, היינו דווקא היכא שמוציא אחרים ידי חובתם, וא"כ היכי משכח"ל; ועי' שו"ת מים עמוקים למוהראנ"ח (ח"ב ס' עג) שכ' להקשות כן על דעה זו, ועוד הק', דא"כ בהא דאי' בגיטין (ס). דר' יוחנן וריש לקיש היו מעיינים בספרא דאגדתא, ויעו"ש דהוצרכו להגיע להיתרא דעת לעשות לה' הפרו תורתך, וצ"ע דאי האי איסורא הוא דווקא במוציא אחרים ידי חובתם א"כ התם דלא היו מוציאים אחרים ידי"ח ליכא איסורא כלל.

ובטעם הדבר דיש להקל היכא שאינו מוציא אחרים ידי חובתם, יעו"י יראים (הנדמ"ח, סי' רסח) שכ' הטעם לאיסור זה דהוא משום שיכולים לבוא עי"ז לידי תקלה, שיאמרו עמי הארץ שאין אלו אלא דברים שאמרו החכמים מרצונם ולא ניתנו למשה מסיני, ומשו"ה לא גזרו אלא דווקא במוציא אחרים ידי"ח, אך בקורא לעצמו ליכא למיחש משום שאין האחרים נותנים לב למה שאומר, ולא גזרו בזה. ובלבוש (ס' מט) כ' הטעם, לפי שבקריאה שמוציא בה אחרים ידי חובתו צריך לדקדק בה יותר כדי שיצאו השומעים, וכע"ז כ' במגן גבורים (סי' מט),

בדעת הריטב"א בזה

והריטב"א (יומא ע.) הביא נמי דברי הירושלמי הנ"ל, שאיסור זה שיין דווקא בקריאת ס"ת בציבור, והיינו משום שמא יאמרו חסר הוא, אך הוסיף הריטב"א דלא באו לאפוקי בזה אלא קריאה שקורא אדם לשינון בעלמא או דרך תפילה או שבח והודאה, אך קריאה שקורא כדי לצאת ידי חובתו במצות תלמוד תורה הר"ז נמי בכלל האיסור, [והיינו דלא כהבנת הראשונים הנ"ל בדברי הירושלמי]. וז"ל הריטב"א, והנכון בזה מה שנראה מן הירושלמי שלא אסרו לקרוא על פה אלא דברים שבכתב שהם מחובת קריאה בציבור, אבל פסוקים שאדם קורא לשינון בעלמא או דרך שבח ותפילה והודאה אינו בכלל זה, ומיהו נראה שאף הקורא תורה שבכתב לחובת קריאתה ולימודה אפי' ביחיד אסור לקרוא על פה, ולפיכך לא היה קורא רב יוסף בתורה שבכתב לפי שהי' סגי נהור, ולעולם הי' קורא תרגום, והיינו כדאמר [בכמה דוכתין] כדמתרגם רב יוסף, עכ"ל. וכ"כ התוס' שאנן (תמורה יד:), וכ"פ בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן אלף רה).

וע"ע בספר כל בו (סי' יג) שכי', שי"א שאין איסור לומר בע"פ אלא בניגון הטעמים, ולכאוי"ל דכוונתו נמי כדברי הריטב"א, והיינו דבכהא"ג שאינו אומר בטעמי המקרא הרי דחישב דרך תפילה או שבח ולא דרך קריאה, ולא נאסר אלא בדרך קריאה או לימוד, וכמשנ"ת, ודו"ק.

דבר שיש חובה לאומרו

דעה נוספת מצינו בדברי רבינו יונה (פ"ק דברכות, דף ה. מדפי הרי"ף) בשם הר"ר שלמה מן החר, שכל דבר דאיכא חובה לאומרו, וכגון קריאת שמע, שרי לאומרו בע"פ אפי' היכא שאינו אומרו לשם חובה, דכיון שניתן לאומרו בע"פ לחובה, יכול לאומרו בע"פ אפי' שלא לחובה כל כמה שירצה, ומזה הטעם שרי לומר פרשת הקרבנות בע"פ בכל יום מפני שהוא חובה, עכ"ד. ועי' ב"י (סי' מט) שהביא דעה זו. וכן הסכים לדעה זו בספר חרדים (פ"ב, מצוות עשה מה"ת התלויות בעיניים). וכן בשו"ת חווי" (סי' קעה) הביא דברי רבינו יונה הנ"ל, וכ' דהוא הנכון שבתירוצים [על מה שהק' הראשונים על מה סמכו להקל ולומר פסוקים בע"פ], יעו"ש.

ועי' מחצית השקל (סו"ס מט) ובאה"ט (מט,א) שהביאו להלכה דברי החווי", דיש לסמוך על דברי רבינו יונה להקל באמירת פסוקים בע"פ כל היכא דאיכא חובה באמירתו, אך בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' יג) כ' לדחות דברי החווי", ועי' נמי חיי"א (ח"א כלל ח' אות יא) וחסד לאלפים (סק"א) שכי' להחמיר בזה, ולאסור אמירת פסוקים בע"פ אף פסוקים דיש בהם חובה.

דבר שאין חובה לאומרו

בתשב"ץ קטן (סי' קפה) כ' בשם מהר"ם מרוטנבורג, דלא נאמר איסור זה אלא בדברים דאיכא חובה לאומרו על פה, אך בדברים דליכא חובה לאומרו ע"פ לא נאסר כלל, [והוא איפכא מדעת רבינו יונה הנ"ל]. וכן מצדד בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן אלף רה).

כשכל הציבור אומר הפסוק יחד

עי' אוצר הגאונים (מגילה סי' רכח) שכי', שאם כל הציבור אומרים הפסוקים ביחד, שרי לאומרו בע"פ, וכ' שם שכי"ה בספר יצירה להר"י אלברצלוני (עמ' קסו), וכ"כ בשלטי הגיבורים (פ"ד דמגילה, דף יד. מדפי הרי"ף).

היכא דאיכא טירחא דציבורא

היכא דאיכא טירחא דציבורא, כ' המשנ"ב (מט,ג) שאפשר דיש להקל לומר פסוקים בע"פ, וכ"ה בכמה אחרונים, ועי' נמי שו"ת תורה לשמה (סי' מד) שכי' כן, דכיון שכוונת הדורש להדרוש ולא לאמירת הפסוק, ליכא איסור בזה, ואין שם פסוק עליו, ובפרט אם אינו אומר מלה במלה פסוק שלם, עכ"ד.

פסוקי עבודת היום

עי' תוס' ישנים ותוס' הרא"ש (יומא ע.) שכי' בשם ריב"א, דאמירת עבודת היום מותר בע"פ, וכעין תפילת המוספים שאנו קורין בע"פ, והביא ראי' לזה מדברי הירושלמי (פ"ז ה"א) יעו"ש. וסיימו התוס', דהא דאנו קוראים פרשת הקרבנות בכל יום, הוא משום שאינו מוציא את אחרים ידי חובתו, אבל להוציא את אחרים אינו מותר אא"כ הוא סדרו של יום, ובהלל אע"פ שהוא מוציא את אחרים, כיון שאינם אלא דברי שבח והודאה שרי, עכ"ד. ומבוי

להחמיר בזה; ועי' מהרש"א (שבת קטו:) שדייק כן מדברי התוס' (שבת שם). ולענין הלכה, עי' מג"א (מט,א) שהביא ש"י התוס', דסומא מותר לומר הפסוקים בע"פ משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, וכ"פ בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' ריז), ובבאה"ט (מט,א), דרך החיים (הלכות השכמת הבוקר אות כ'), שו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רמב), שוועה"ר (מט,א), קצש"ע (סימן א' סעיף ר'), משנ"ב (מט,א), כה"ח (מט,ה). עוד יש לציין בזה מש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' יב) לענין סומא, דקריאה מתוך כתב ברי"ל חשיבא כקריאה בע"פ, דל"ח כתב, ופשוט.

קריאה מתוך ספר שלא נכתב מדיני ס"ת

הנה יש מגדולי האחרונים שנקטו, דהאי דינא דבעינן ללמוד דברים שבכתב מתוך הכתב דווקא, היינו דווקא מס"ת שנכתב כהלכתו. וכ"ה בחידושי חת"ס (גיטין מה: ד"ה דלמא לגנוז), וז"ל, ומזה הוכחתי דכל שחסר אחת מהתיקונים ה"ל בע"פ אע"ג שכתובה לפניו כהלכתו אי חסר תיקון כגון שלא לשמה או שלא נתפרה בגידין הו"ל בע"פ ואסור לכתוב אחרת מתוכה, ולפ"ז אומר אני הואיל וקיי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ, וס"ת שלא נעשה כהלכתו ה"ל בע"פ, א"כ אע"ג דכל קריאת התורה בציבור אינו אלא מדרבנן מכ"מ בזה קורא בע"פ ועבר אדא' כו', עכ"ל הנוגע לענייננו. וכ"כ נמי בשו"ת חת"ס (אורח סי' סח). וכן נקט החזו"א (ידיים סימן ח' סק"י), יעו"ש.

שיעור האיסור

והנה יל"ד מהו שיעור האיסור, ואי בתיבה אחת מן הפסוק שאומרה בע"פ נמי עובר באיסור דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ. ובס' תפארת ישראל למהר"ל (סוף פ"ז) נקט, דבתיבה אחת שאין לה שום משמעות ליכא איסורא, ואין האיסור אלא בדיבור שלם. וכע"ז צידד בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' פא השני), דרק בפסוק שלם אסור. אך לכאו' דבריהם נסתרו מדברי הרמב"ם (פי"ב מהל' תפילה ה"ח) שכו' להדי' דאפי' תיבה אחת אסור לקרוא שלא מן הכתב, וכוונתו שם לאיסור דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ וכמבו' בכס"מ שם, ומבו' דאיסור זה הוא אף בתיבה אחת ולא"ד בענין או בפסוק שלם, וע"ע שו"ע (קלט,ג) שהעתיק

מדבריהם דס"ל דכשאנו מוציא את אחרים שרי בכל ענין, ואפי' כשמוציא את אחרים שרי אם הוא סדרו של יום.

עת לעשות לה'

כ' הראב"ן (ברכות סי' מב), דהא דשרי לומר פסוקי תפילה והקרבנות וקריאת שמע ופסוקי דזמרא בע"פ הוא משום דלא אפשר, ועת לעשות לה' הפרו תורתך. וכן הובאה דעה זו בספר האשכול (סוף סימן ד'), ובראבי"ה (ח"ד סי' תתעח), ובכל בו (סימן יב). וע"ע שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' פא).

שמועה בע"פ מפי הקורא מתוך הכתב

השומע בע"פ מפי הקורא מתוך הכתב, כ' בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' אלף רה) שאי"ז בכלל האיסור, יעו"ש.

הלכה למעשה

והלכה למעשה, הנה בשו"ע (מט,א) הביא רק ההיתר דדברים בשגורים בפי כל, דבזה לא שייך האי איסורא, ולפיכך כ' השו"ע להתיר לומר פסוקי קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד בע"פ, משום ששגורים בפי כל. ויש שכתבו בדעת השו"ע דלא ס"ל כשאר ההיתרים הנ"ל, אך לכאו' אינו מוכרח כלל, דהא המחבר לא אתי לאשמועינן דין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ, אלא אתא לאשמועינן דפסוקי פרשת התמיד וכיו"ב שרי לאומרם ע"פ, [וכ"ה כותרת הסימן שם], ואין להוכיח מדבריו דלא ס"ל כשאר ההיתרים הנ"ל. ועי' נמי שו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סי' יא) שכ', דאפשר דתירוצי הראשונים לא פליגי אהדדי כלל, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

סומא

הסומא, יש מן הראשונים דס"ל דמותר לומר פסוקים בע"פ, דכיון דאי אפשר לו בענין אחר הרי דאמר' בזה עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט,קכו). וכ"כ התוס' (ב"ק ג: ד"ה כדמתרגם) להקל בזה, וכ"כ בשיטמ"ק (ב"ק שם) בשם רבינו ישעי', ובספר האגודה (ב"ק שם) בשם ר"י. אכן, האו"ז (ח"א סי' תקמה, ח"ב סי' שעה) והמאירי (מגילה כד.) והריטב"א (יומא ע.) כתבו

שכ' להקל באמירת פסוק תהלים בע"פ, דליכא בזה משום איסורא דדברים שבכתב כו' משום דהו כתפילה.

ובשנות חת"ס (יו"ד סי' קצא ד"ה איברא) כ' טעם נוסף להתיר אמירת פסוקי ספר תהלים בע"פ, כיון שמתחילה נתקן ספר זה לאומרו בע"פ, שהרי הלוויים המשוורים בביהמ"ק לא היו משוורים מתוך הספר אלא בע"פ, וכן בשעת עשיית קרבן פסח שהיו אומרים ההלל, מסתמא לא היו אומרים אותו מתוך ספר אלא בע"פ, ובהכרח שנתקן כדי לאומרו בע"פ. [אך צ"ע, דא"כ אמאי איכא לספר תהלים דין תורה שבכתב].

בדין כתיבת דברים שבע"פ

עוד רגע אדברה לענין דינא דדברים שבע"פ שאי אתה רשאי לאומרם בכתב. ובטעם איסור זה, כתבו הראשונים, שאם ה' נכתב היו לומדים מתוך הכב ואפשר שלא יבינו הלשון, אבל כשנאמרים בע"פ אי אפשר ללומדם אלא מפי מלמד שילמד לו יפה, וכ"כ הר"ן (מגילה יד. מדפי הרי"ף), וכע"ז כ' בחידו' רבינו קרשקש (גיטין ס:), וכ"כ בספר הקדמון הליכות עולם (ריש פרק א'). וע"ע חידושי אגדות מהרש"א (גיטין ס. ד"ה והא לא ניתן לכתוב), מהר"ל (תפארת ישראל ריש ס"ח, חידושי אגדות גיטין שם), ופרישה (או"ח מט,א).

ועי' בס' קדמת העמק (והוא הקדמת הנצי"ב לספר העמק שאלה על השאלות, סימן ג' אות י') שכ' לדייק, מהא דאמר שאי אתה רשאי לאומרם בכתב ולא לכותבן, שהאיסור הוא דווקא ללמד לאחרים מתוך הכתב, אבל מותר לכתוב לעצמו כדי שלא ישכח, וכן מציינו שכתבו הלכות במגילת סתרים [רש"י (שבת ו: ב"מ צב. ד"ה מגילת סתרים), וכן הרמב"ם (בהקדמתו ליד החזקה) כ', שהנביא או ראש ביי"ד היו כותבים לעצמם ומלמדם ע"פ לרבים], וכן א' בסנהדרין (לו:): שסופרי הדיינים היו כותבין דברי המזכין ודברי המחייבין. וכ' הנצי"ב שם, דדמי איסור זה לאיסורא דדברים שבכתב דאי אתה רשאי לאומרם ע"פ, דאף איסור אמירת תורה שבכתב בע"פ הרי הוא דווקא היכא שמוציא אחרים ידי חובתן [לדעת הרבה ראשונים], ודו"ק.

נמי לשון הרמב"ם אך כ' 'אפילו אות אחת', ועי' נמי בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' יד) שכ' לתמוה ע"ד המהר"ל שנסתרו מדברי הרמב"ם, וכן נקט בשו"ת תורה לשם (סי' קצו) דאפי' תיבה אחת או ב' הר"ז בכלל האיסור, [ולכן כ' שם לענין הקורא 'שנים מקרא' ויש לו ב' תיבות של סוף הספוק בדף הבא, שצריך להפוך הדף ולקרא אף ב' תיבות אלו מתוך הכתב]. ולכא' ה' מקום לומר בשיעור איסור זה, דהוא כעין מש"כ לעיל (פ"א הערה כג) לענין איסור שירת פסוקים, והבאנו ללמוד כן ממש"כ כן הפוסקים לענין חובת שרטוט כתבי הקודש ולענין דין גניזה, דפחות מג' תיבות אינם טעונים שרטוט וגניזה, וג' תיבות כשיש בהם משמעות בפנ"ע, הרי הם טעונים שרטוט וגניזה, אך כשאין בהם משמעות בפני עצמה אינם טעונים גניזה עד שיהיו ד' תיבות, [ויעו"ש מה שהבאנו עוד לענין ד' תיבות כשאף בהם ליכא משמעות בפנ"ע], והי' אפשר לומר דה"ה לנידוד, דבכהא"ג חשיב 'פסוק', וצ"ע.

אמירת תהלים בע"פ

לענין אמירת תהלים, כ' בשו"ת חווי' (סו"ס קעה) וז"ל, והנה אחר דנהגו ברוב תפוצות ישראל לאמור תהלים בציבור בכל יום, ודאי דלאו לשם תורה נהגו כך רק לעורר רחמים ולהגביר חסדי דוד הנאמנים ולהעביר גילולים ולהשבית אויב וקטרוגים כו', ואחר דנאמרים יום יום מיקרי ג"כ שגור ורגיל בפי כל, דרובא ככולא, ומותר לפי כל התירוצים הנ"ל, עכ"ל. והרי לן שהתיר החווי' אמירת פסוקי תהלים בע"פ, והיינו טעמי' לפי שפסוקים אלו היו שגורים בפי כל, כיון שהיו אומרים אותם בכל יום. והמשנ"ב (מטו, כ' בזה"ל, ובתשו' חווי' מתיר לומר כל ספר התהילים בע"פ, דכיון שהוא לעורר רחמי ה' הו"ל כתפילה, עכ"ל; ולכא' הדברים צ"ע, דהא בחווי' לא נתבאר להתיר אמירת תהלים בע"פ מטעם זה, אלא משום דפסוקים אלו היו שגורים בפי כל בזמנו ובמקומו, והיינו משום שהיו אומרים אותם בכל יום ויום, אך מי יימר להתיר ספר תהלים בכהא"ג שאינו שגור; והן אמנם אפשר דיש להתיר מטעם דהוי כתפילה, אך לכא' דב"ז לא נתבאר בדברי החווי', וצ"ע. ועכ"פ הרי לן מדברי המשנ"ב,

סימן ב' - בדין כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן ליה

מקור הדין / טעם האיסור / צ"ע במנהג העולם / כשאומר הפסוק בדרך תפילה ובקשה / כשאומר הפסוק בדרך שבח להקב"ה / דרך לימוד תורה שבע"פ, אי דינו בדרך תפילה או שבח / אי יש לחלק באיסור זה בין יחיד לציבור / פסוקים שנאמרו מעיקרא פסקי' פסקי' / היכא דאיכא אתנחתא באמצע הפסוק / אמירת הפסוק מאמצעו ללא תחילתו / היכא שעתיד להשלים הפסוק / פסוקי נביאים וכתובים / פסוקים שאין בהם דינים ומצוות / עוד בזה ובענין פסוקי נביאים וכתובים / כתיבת חצאי פסוקים / לענין אמירת הפסוקים בשעת הגבהה.

מקור הדין

גרסין בתענית (כז:) ובמגילה (כב.) גבי קריאת התורה בר"ח וביום א' דמעמדות, רב אמר דולג ושמאל אמר פוסק, רב מאי טעמא לא אמר פוסק משום דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. ופריך, ושמאל אמר פסקינן ליה, והאמר רבי חנינא צער גדול הי' לי אצל רק חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין, ומשני, הם מאי טעמא משום דלא אפשר הכ"נ לא אפשר, ע"כ. ובברכות (יב:) א"י, דהא דלא אמרי' בקר"ש קרא ד'כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו' (במדבר כד, ט), היינו משום דגמירי דכל פרשה דלא פסקה משה רבינו אנן לא פסקינן לה.

והרמב"ם והשו"ע השמיטו דינים אלו, וצ"ע אמאי. וכבר העירו כן בס' אומר השכחה (לר"י פיק ברלין, ברכות יב: ונדפס בילקוט מפרשים בהוצאת עזר ויהודה שם) בשם הגרעק"א, ובשו"ת זכרון יהודה (גרינוולד, סי' קפ), ועוד. ובשו"ת זכרון יהודה (שם) תי' גבי דינא דכל פסוקא כו', דכיון דהרמב"ם (פי"ג מהל' תפלה ה"ד) פסק כרב דדולג, והיינו טעמא דלא אמר פוסק משום דינא דכל פסוקא, משו"ה לא הי' צריך הרמב"ם להביא די"ז בהדי', אך אכתי הק' דאינו מיושב גבי דינא דכל פרשה. אכן הרבה פוסקים הביאו דינים אלו, וכדלהלן, ועי' שו"ת חווי' (סי' קצב סקל"ז) שהעיר נמי אמאי השמיט הרמב"ם דינא דכל פרשה, ויעו"ש בסמוך שהוכיח מזה דשי' הרמב"ם ד'גמירי' לאו היינו הלכה למשה מסיני, ודלא כהבנת שאר הראשונים דהיינו הלל"מ, יעו"ש ואכמ"ל.

טעם האיסור

ובטעם איסורים אלו דאין להפסיק באמצע הפרשה ובאמצע הפסוק במקום דלא פסקי' משה, מצינו בזה כמה ביאורים בדברי האחרונים. ובספר הזכרון שיח תפלה (עמ' רמט ואילך) הביא מש"כ מוהרצ"ה וואלק זצ"ל (אב"ד פינסק ובעמח"ס כתר כהונה) באריכות בעניינים אלו, וכ' שם (פרק ב') בזה"ל, נראה לדעתי להבין טעמו של דבר בהא דכל פרשה דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן כמב' בברכות (יב:), וכן כל פסוקא דלא פסקי' משה לא פסקינן, ע"פ המבואר ביומא (סט:) מדלגין מנביא לנביא בשתי עניינים ובתורה מדלגין רק מענין אחד, ופירש"י שם (ד"ה בענין אחד), שלא ידלג בשני עניינים לפי שדברי תורה הוא אזהרות ועונשים ומצוות וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשדאם יוצא משיטה לשיטה אחרת אינו נוח להתבונן, עכ"ל רש"י, וא"כ ה"ה גם בהא דלא פסקי' משה לא פסקינן הוא ג"כ מטעם הנ"ל, כיון דאם יפסיק בינתיים יש לחוש שיבוא לידי טעות והלא התורה היא אזהרות ועונשים ומצוות, עכ"ל.

צ"ע במנהג העולם

והנה הפוסקים האריכו בדי"ז, דהא לא ראינו שמקפידים בזה כ"כ, ואמאי ליכא בזה משום האי איסורא דכל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקי' ליה. וכן צ"ע על רבותינו מסדרי התפילות, שיסדו והעמידו חצאי פסוקים בתפילות בהרבה מקומות, הן פסוקי תורה והן פסוקי נביאים וכתובים, ולכאז' זהו נגד דינא דכל פסוקא כו'. ונאמרו בדברי

וכ' האבודרהם דכ"ה בירושלמי, וכבר העירו האחרונים דלפנינו לא נמצא כן בירושלמי.

ורבים מגדולי הפוסקים נקטו נמי כהיתר זה, דכל היכא דהוי דרך תפילה ובקשה ולא דרך לימוד, שרי. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' מג, וראה לק' בהמשה"ד מה שנכתוב בדעתו בס"ד), שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שנט), שו"ת רב פעלים (או"ח ח"א סי' יא), ועוד.

ובטעם היתר זה כ' בשו"ת האלף לך שלמה (שם), וז"ל, דכלל זה דכל פסוקי דלא פסקי' משה באורייתא אנן לא פסקינן, הוי רק אם בא לומר כתוב זה בפנ"ע ואינו מעורב בדברים אחרים, בזה נראה שהוא מכוין לומר הפסוק של תנ"ך, בזה אסור לו לשנות מסידורו, אבל אם נאמר מערבא בנוסח התפילה ושבח שסדרו הראשונים מדעתך ולא בלשון המקרא, בזה יכול להזכיר גם לשון המקרא מעורב בו, אף דהוי חצי כתוב, דבזה אין נראה כאילו מכוין לומר המקרא שכתוב בתורה, רק כאומר כן מדעתא דנפשי', וכשאר התפילה ושבח שאומר, ואטו בשביל זה שנאמר במקרא לשון כזה לא יהי' רשאיין לכיין גם (מדעתך) [מדעתך] לכתוב כן, זה לא מצינו איסור, רק אם ניכר שמכוין לומר את המקרא אסור לשנות לומר חציו, אבל אם אינו ניכר שמכוין לקרוא מקרא רק שאומרו דרך עירוב עם שאר נוסח התפילה אין קפידא, כן נראה לי להמליץ בעד הפייטנים ומנהג העולם, עכ"ל. [ובסגנון דברים אלו מצינו כבר בדברי הטור (סי' קטז) בשם הרמ"ה, וז"ל, מה דמשנים מלשון יחיד ללשון רבים בפסוקים בתפילה או איפכא, אע"ג דכל הכתוב לרבים אין משנין אותו ליחיד ליחיד אין משנין אותו לרבים, נראה דדווקא הקורא פסוק ככתוב בזמן שמכוין לקרות, אבל פסוקים של תפילה שאין כוונת הציבור לקרותם אלא להתחנן דרך תפילה ובקשה הרי הן כשאר תפילות ורשאיין לשנותם לפי צורך השעה לפי ענין תחינתם ובקשתם, עכ"ל. והרי לן בית אב לדברי הגרש"ק מדברי הטור].

והנה מלשון הגר"ש קלוגר שם משמע, דאכתי אי"ז היתר היכא שאומר בנוסח התפילה 'שנאמר' וכו', דבזה מוכח דאומר מקרא, אכן לפמש"כ שם לעיל מינה דלא נאסר אלא היכא שכוונתו לומר הפסוק ביחוד הרי דיהא שרי אף בכהא"ג, וצ"ע.

הפוסקים כמה וכמה היתרים וקולות בדי"ז, ונביא בס"ד תמצית הדברים. אך ראשית כל יש לציין מש"כ לענין זה בשו"ת דברי חיים (יו"ד ח"ב סוף סימן ס'), דאין בזה כלל ברור, והנח להם לישראל ואם אינם נביאים בני נביאים הם, וכל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר והלך אחר המנהג (ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב). [ורבים מהדברים שאכתוב בזה בס"ד, מקורם בדברי מהרצ"ה וואלק [אב"ד פינסק ובעמח"ס כתר כהונה] בספר הזכרון שיח תפילה (עמ' רמט), שהאריך בעניינים אלו].

כשאומר הפסוק בדרך תפילה ובקשה

הנה רבים מגדולי הפוסקים כתבו ליישב בזה, דבכהא"ג שאומר הפסוק דרך תפילה ובקשה, ליכא איסורא כלל. ומקור דיי"ז במג"א (הקדמה לסי' רפב), דלא נאסר אלא בדרך לימוד, אך לא בדרך תפילה ובקשה. והוכיח לזה ממש"כ הב"י (או"ח סי' מט) גבי דינא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, דהוא רק באומר הפסוקים דרך לימוד, אך בדרך תפילה ובקשה רשאי לומר הפסוקים בע"פ, והכ"נ הכא. ויש שהוכיח לענין דינא דדברים שבכתב שאינו אלא באומר הפסוקים דרך לימוד ולא באומר הפסוקים דרך תפילה ובקשה, מהא דא"י בשבת (קטז): דהברכות והקמיעות כו' אין מצילין מפני הדליקה, מכאן אמרו כתבי ברכות כשורפי תורה, ע"כ יעו"ש, ופירש"י (ד"ה הברכות, מטבע ברכות שטבעו חכמים כגון י"ח ושאר ברכות, עכ"ל; ולכא"י ילה"ק דהן אמנם דהתפילות המה מדברים שבע"פ, אך הלא נמצא הרבה פסוקים מתנ"ך במקומות רבים בתפילה, והפסוקים הרי אסור לאומרם בע"פ, וא"כ יהא שרי לכתוב התפילות מחמת הפסוקים שיש בהם, [ואין זו סברא לומר אשר בעת התפילה יצטרך כל אחד להחזיק בידו תנ"ך לחפש ולבדוק כל פסוק ופסוק ולומר מתוך הכתב, משום שאין לך ביטול ובלבול תפילה גדול מזה], וע"כ דינא דדברים שבכתב אינו אלא היכא שאומר הפסוקים דרך לימוד ולא באומר הפסוקים דרך תפילה ובקשה. [ומקור דברי הב"י גבי דינא דדברים שבכתב כו', הרי הוא בדברי האבודרהם (סדר שחרית של חול סוד"ה ואומר ברכת כהנים), דלא אמרו דאינו רשאי לאומרם ע"פ אלא בדרך לימוד אך לא בדרך תפילה ובקשה,

כשאומר הפסוק בדרך שבח להקב"ה

ובענין האי היתרא היכא שאומר הפסוק דרך תפילה ובקשה, יש שכתבו להתיר אף היכא שאומר הפסוק דרך שבח להקב"ה, והיינו דלא נאסר אלא היכא שהוא בדרך לימוד, [אך מאידך י"א דלא הותר כי אם בדרך תפילה ובקשה, וכדלהלן]. ובדברי מהרצ"ה וואלק בספר הזכרון שיח תפילה (פרק ה') כ', דלא נאסר כי אם בדרך לימוד, וכל שהוא בדרך תפילה ובקשה אי נמי בדרך שבח, שרי. אך לכאורה מדברי המג"א (הקדמה לסי' רפב) שהוא מקור די"ז להתיר אמירת חצאי פסוקים בדרך תפילה ובקשה, מבו' דאין ההיתר לומר חצאי פסוקים כל היכא דאי"ז בדרך לימוד, אלא היתר מסויים לענין דרך תפילה ובקשה, דבכחא"ג הותר לומר חצאי פסוקים, אך בלא"ה וכגון היכא דהוא בדרך לימוד או בדרך שבח, הרי"ז בכלל האיסור; דהא המג"א שם הק' גבי שירת הלויים בביהמ"ק, שהיו מחלקים שירת האזינו לששה מוספי שבת, והק' דהא כל פרשה דלא פסקה משה אנן לא פסקינן לה, ולא תי' המג"א דהיינו משום דאי"ז בדרך לימוד אלא בדרך שבח להקב"ה. וצ"ע. ולמעשה, אף מהרצ"ה וואלק שם לא התיר לגמרי כל היכא שאינו בדרך לימוד, דהא בהמשך הדברים (פרק ו') הוסיף להקשות, אהא דאמרי' בשש זכירות קרא ד'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים' וגו', והוא רק חצי פסוק, וכן קרא ד'יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב' דהוא ג"כ רק חצי פסוק, ובאמירת הזכירות ליכא תפילה ובקשה וליכא שבח והודאה, עכת"ד, ואי נימא דכל שאינו דרך לימוד שרי, הרי דאמירת הזכירות דלכאורה אינה בדרך לימוד הרי שאי"ז בכלל האיסור, וע"כ דאף הוא לא התיר כל היכא דאי"ז בדרך לימוד, וצ"ע. ועי' נמי שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שנט) שכ' לתמוה על מנהג אמירת הזכירות אשר מזכירים בהם חצאי פסוקים, וזאת אע"פ שכתב שם להתיר היכא דהוי דרך תפילה ובקשה ולא דרך לימוד, והרי לן דאין להתיר כל היכא דאי"ז דרך לימוד אלא דיש להתיר דווקא משום דהוי דרך תפילה ובקשה. וע"ע לק' לענין דרך לימוד תורה שבע"פ, ודו"ק.

ובשו"ת האלף לך שלמה (להגר"ש קלוגר, או"ח סי' מג) נראה דס"ל, דכל היכא דאינו דרך לימוד שרי, ולא"ד היכא דהוי דרך תפילה ובקשה

דשרי. וז"ל, מה שהעיר על מה שאנו אומרים בנוסח יה"ר שבתהלים ה' ה' ק-ל ארך אפים והוי חצי פסוק, וכן הרבה בנוסח התפילה הפסוק וחנותי את אשר אחון וגו', ולפעד"נ דעד כאן לא אמרי' דפסוק דלא פסקי משה באורייתא אנן לא פסקינן רק אם מכוון דרך קריאת הפסוק ביחוד, אבל אם אינו אומר רק דרך ראי' מן המקרא זה מותר לומר אף חצי פסוק, והרי חז"ל בש"ס הביאו ראי' מכמה מקראות והביאו רק חצי מקרא, ובע"כ דדרך ראי' א"צ להביא רק מה שצריך לו, וכן ה"נ מסדרי התפילות הביאו להם ראי' מן המקרא ודי בזה אף בחצי מקרא, עכ"ל. וכע"ז כ' הסידור הגר"א של רנ"ה הלוי (ביאורים וליקוטי דינים בהלכות קידוש לבנה, סוף אות ד'), גבי הא דאמרי' בברכת הלבנה רק חצי פסוק, והיינו 'תפל עליהם אימתה ופחד' וגו' ואין מסיימים כל הפסוק, דכיון דהוא דרך ראי' [למה שאמר קודם לכן 'כשם שאני רוקד כנגדך כו' כך לא יוכלו כל אויבי כו'] ולא דרך קריאת הפסוק שרי, [אכן בנידו"א א"צ להגיע לתי' זה, דבלא"ה שרי משום דמעיקרא הכי אמרום, דהא פסוק זה הרי הוא מפסוקי השירה]. ולפ"ז יישב נמי בסידור הנ"ל מה שאומרים חצאי פסוקים בקדושה, וכן בברכות קר"ש בשב"ק אמרי' 'ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב יהודות לה', משום דאי"ז אלא דרך ראי' בלבד.

דרך לימוד תורה שבע"פ, אי דינו בדרך תפילה או שבח

והנה מש"כ הפוסקים הנ"ל דכל שאי"ז דרך לימוד שרי לומר חצאי פסוקים, לכאורה היינו דווקא היכא דהוי לימוד תורה שבכתב, דבזה אסור להפסיק באמצע הפסוקים, אך בלימוד תורה שבע"פ דינו בדרך תפילה ושרי. וז"ל מהרצ"ה וואלק בדבריו בספר הזכרון שיח תפילה (סוף פ"ו), אשר ע"כ נראה לדעת, הא דקיי"ל דרך לימוד אסור לפסוק בחצי פרשה ובחצי פסוק ע"פ המבואר לעיל (שם פ"ה), היינו רק כשהוא לומד תורה שבכתב ובהא אסור להפסיק, אמנם בלומד תורה שבע"פ, וילפינן [בתורה שבע"פ] ילפוטא מתורה שבכתב, ע"ז לא נאמר הכללים האלו, ויכול להביא אף חצי פסוק לבד אשר בו מרומז הדין והילפוטא, וסברא נכונה ופשוטה היא כי למה לו להביא כל הפסוק וכל הפרשה אשר הדין

תשב"ר חשיבי כרבים; וכ' הלבושי מרדכי ע"ז, דסברא נכונה היא, ואך שלכא' צ"ע בזה דהא דינא דכל פרשה כו' נאמר גבי קר"ש וקר"ש איננה דווקא בצבור, ומכ"מ י"ל דלא פלוג, עכ"ד.

פסוקים שנאמרו מעיקרא פסקי פסקי

כ' המג"א (נא, ט) וז"ל, תמהתי על שנהגו ביום המילה שאומר המוהל 'זכרות' ומחלק קצת פסוקים, דהא אמרי' סופ"ק דברכות כל פרשה דלא פסקיה משה באורייתא לא פסקינן כו', ונ"ל הטעם דאמרי' בסוטה (ל:): משה אמר אשירה לה' והם אמרו אשירה לה', א"כ מתחילה נאמרה פסקי פסקי, לכן אנן נמי אמרינן אותה כך כו', ועיין מש"כ ריש סי' רפב, עכ"ל המג"א. והנה חילוק זה כבר כתבו התוס' (סוכה לח: ד"ה הוא), דבי הא דאמרי' התם גבי קריאת ההלל, דהש"צ אומר אנא ה' השועה נא והציבוא עונה אחריו, ולאחמ"כ אומר הש"צ אנא ה' הצליחה נא והציבור עונה אחריו, ואמאי אין בזה משום כל פסוקא כו', ותיצרו התוס', דכיון דפסוקים אלו מעיקרא אמרום ב' בנ"א וכדאי' בפסחים (ק"ט). ליכא בזה משום איסורא דכל פסוקא כו'.

וכע"ז י"א דה"ה היכא דכתיב 'לאמר' וכדו' באמצע הפסוק, דשרי להפסיק שם, וכ"כ בהגש"פ שפת אמת (ליקוטי יהודה' בסופו, בשם האמרי אמת), ובזה יישוב המנהג לומר בהגדה של פסח 'עבדים היינו לפרעה במצרים' וכו', ואע"פ שאי"ז תחילת הפסוק, שהרי תחילת הפסוק הוא 'ואמרת לבנך' (דברים ו, כא), ולפנה"ל לק"מ. וביאור הדבר, משום דהוי כעין ציווי לומר תיבות אלו, והלכך שפיר יכול לומר מ'עבדים היינו' ואילך. אכן לכא' היתר זה אינו אלא לענין אמירת פסוק זה מתיבה זו ואילך, אך אכתי ליכא היתרא בזה לומר רק תחילת הפסוק עד תיבה זו, ודו"ק.

היכא דאיכא אתנחתא באמצע הפסוק

ידועים דברי החת"ס (שו"ת, או"ח סי' י'), שהק' על המנהג שנוהגים להתחיל הקידוש בליל שבת בתיבות 'יהי ערב ויהי בוקר יום הששי', ואין מתחילים מתחילת הפסוק 'זירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד' (בראשית א, לא), וכ' ליישב דהיכא דאיכא אתנחתא באמצע הפסוק הרי דליכא

הלומד מהתורה שבע"פ הוא מרומז רק מהחצי הפסוק לבד אבל חצי פסוק השני אין בו שום רמז להדין הלמוד א"כ למה לו להביאו, ואדרבא כול להיות מזה שגיאה ומכשול, ואשר ע"כ מצינו הרבה הלימודים מהתורה שבע"פ אשר ילמדו מפסוקי התורה אינם מביאים רק החצי הפסוק אשר מאתו נלמד הדין, כמו ולמד אין מערבין בה דבש משום שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש וגו' והוא רק חצי פסוק וכו', משא"כ כשהוא לומד התורה שבכתב דאז לא יוכל לפסוק בחצי פסוק או פסוק אחד מהפרשה ולא יותר, [וע"ע לעיל בסמוך מדברי הגר"ש קלוגר, ודו"ק]. עכ"ל מהרצ"ה וואלק. ובזה יישוב שם המנהג לומר שש זכירות, ולא לסיים בהם כל הפסוקים, דאין כוונתו בזה ללימוד תורה שבכתב אלא חשיב כלימוד תורה שבע"פ. ובזה יישוב נמי המנהג להתחיל בקידוש בליל שבת באמצע הפסוק 'זיהי ערב ויהי בוקר יום הששי', יעו"ש, [ומש"כ שם עוד ליישב לענין אמירת 'יהי ערב ויהי בוקר' ללא אמירת כל הפסוק, משום דבירושלמי (תענית פ"ד ה"ג) אמרי' דחותך פסוק זה, לכא' הדברים תמוהים, משום דבירושלמי איירי למא"ד פוסק, וארי' דפוסק האי קרא ד'יהי ערב ויהי בוקר', אך למא"ד דולג והיינו משום דקיי"ל כל פסוקא כו' אנן לא פסקינן ל', הרי דהא אסור לפסוק באמצע פסוק זה, וצ"ע].

אך אכתי כתבו הפוסקים דיישוב זה אינו מיישב המנהג שנוהגים בקריאת התורה בתענית ציבור, שאומר הקהל יחד עם הבעל קורא פסוקי י"ג מידות, ומתחילים באמצע הפסוק, וכן מפסיקים באמצע הפסוק, והרי הוי בדרך לימוד וקריאה בתורה ולא בדרך תפילה או שבת, ולכא' אכתי איכא בזה משום איסורא דכל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן ל'. וראה לק' בזה.

אי יש לחלק באיסור זה בין יחיד לציבור

ע"י שו"ת לבושי מרדכי (וינקלר, מהדו"ת או"ח סוף סימן נ') שהביא סברת השואל, דדינא דכל פסוקא כו' היינו דווקא בצבור, והיכא שמוציא את הרבים ידי חובתן, אך ביחיד שרי, ואף מאי דמבו' בגמ' שם דהאיסור הוא אף בלימוד עם תשב"ר אי לאו טעמא דאי אפשר באופן אחר, היינו משום דאף

היכא שעתיד להשלים הפסוק

והנה לכאו' ילה"ק טובא, דכיון דאמר' בברכות (יב:) דכל פרשה דלא פסקה משה אנן לא פסקינן לה, א"כ אמאי צריכינן לדינא דכל פסוקא כו', והרי כשמפסיק באמצע הפסוק הרי דגם מפסיק באמצע הפרשה, וממילא איכא בזה איסורא משום כל פרשה כו', ואמאי בעי ג"כ לדינא דכל פסוקא כו'. ובמג"א (הקדמה לסי' רפב) כ' גבי איסורא דכל פרשה כו', דהאי איסורא היינו דווקא באומר פסוק אחד ולא כל הפרשה ואין בדעתו להשלים כל הפרשה, אך אם בדעתו להשלים כל הפרשה שרי להפסיק בין פסוק לפסוק, ומשום בקריה"ת דעולים ז' גברי ובשני חמישי ג' גברי וכו', ומפסיקים להם אף באמצע הפרשה, והיינו משום דלבסוף הוא משלים כל הפרשה. ולפ"ז יש ליישב קושי' הג"ל, דשאני ושאני בין ב' דינים אלו, דבדינא דכל פרשה אם דעתו להשלים הפרשה שרי להפסיק, אך באמצע הפסוק אסור להפסיק אף אם דעתו להשלים. עכ"ד המג"א. אך לכאו' אכתי קשה, דהא מצינו כמה פעמים שקורין בתורה ואין מסיימין הפרשה בשבת שלאחמ"כ, וכגון קריאת התורה בתענית ציבור, דמפסיקין באמצע הפרשה ואין מסיימין אותה בשבת שלאחמ"כ, [ומה שיקראו הפרשה שוב בפר' כי תשא לכאו' ל"ח השלמה], וצ"ע.

וכמו"כ יש שכתוב להתיר היכא שאדם אחר משלים את הפסוק שהתחיל. וכ"כ בשו"ת אפרקסטא דעניא (ח"ב סי' כד) ליישב בזה המנהג שנוהגים בקריאת מגילת אסתר, שהקורא מפסיק בתיבות 'הרגו היהודים ואבדו', ולאחמ"כ ממשיכים הציבור בקריאת עשרת בני המן, וכן הציבור לאחר עשרת בני המן ממשיכים וקוראים אף תיבת 'עשרת', משום שהש"צ ממשיך המשך הפסוק. ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' סד) יישב בזה המנהג, בהחזרת הס"ת לארוה"ק לאחר קריה"ת, דאומר הש"צ 'יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו', והציבור מתחילים מאמצע הפסוק מתיבות 'הודו על ארץ ושמים', דליכא בזה משום כל פסוקא כו', משום שאמירת הציבור הרי היא המשך לאמירת הש"צ, ומשום אין איסור על הש"צ להפסיק בתיבות 'כי נשגב שמו לבדו', [אך לכאו' בזה לק"מ, כיון דנוהגים דאף

איסורא להפסיק שם, ומותר לומר חצי הפסוק עד מקום האתנחתא, וכן מותר לומר חצי הפסוק ממקום האתנחתא עד סופו, ומשום"ה כיון דבתיבת 'מאד' איכא אתנחתא, הרי דשרי לומר המשך הפסוק דהיינו תיבות 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי' אף ללא אמירת תחילת הפסוק. אך לכאו' ילה"ק טובא ע"ד החת"ס, דהא אמר' בסוגי' דתענית ודמגילה (הנ"ל בריש הסימן) לענין קריה"ת בר"ח וביום א' דמעמדות, דרב אמר דולג ושמואל אמר פוסק, ורב מאי טעמא לא אמר כשמואל משום דכל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן לי, וצ"ע הא שפיר יכולים לפסוק הפסוק באתנחתא ובהא לכו"ע ליכא איסורא, והדק"ל רב מא"ט לא אמר כשמואל. [וכ"ת דמקריה"ת דמעמדות אין להקשות כן, דשאני התם דהפסוק שהיו מחלקים אותו הרי הוא קרא ד'ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור', והתם טעם אתנחתא הרי הוא בתיבת 'אור', ואם נפסיק הפסוק בתיבה זו הרי שיהא לעולה הב' ב' תיבות בלבד ול"ח פסוק, א"כ צ"ב סברת שמואל, דלא מסתבר דהראשון יקרא 'ויאמר אלוקים יהי' והשני יקרא 'אור ויהי אור', והדק"ל. ובפרט להנתבאר בירושלמי (תענית פ"ד ה"ג), דלמא"ד פוסק אין מחלקים קרא ד'ויאמר אלוקים יהי אור', אלא דהפסוק האחרון חשיב כב' פסוקים, והיינו דתיבות 'יהי ערב ויהי בוקר יום אחד' חשיבי כפסוק בפנ"ע]. וצ"ע בדברי החת"ס.

ועכ"פ מצינו בדברי כמה פוסקים שנקטו נמי כדברי החת"ס, דלא נאסר להפסיק באמצע הפסוק היכא דאיכא טעם אתנחתא, וכבר קדמו להחת"ס בשו"ת יכין ובועז (ח"ב סימן ב'), וכ"ה נמי בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"א סי' יא), ובאפיקי מגינים (סי' סא ביאורים סק"א, יעו"ש), ובשו"ת תורת חיים להגר"ח זוננפלד (הנדמ"ח, או"ח סי' נח), [ויעו"ש כתב כן אף לענין היכא דאיכא 'זקף קטן'], שו"ת להורות נתן (ח"ז סימן ו' אות ה'), ועוד.

אמירת הפסוק מאמצעו ללא תחילתו

י"א, דכל האי איסורא דכל פסוקא כו' אנן לא פסקינן לי, היינו דווקא היכא שמתחיל מתחילת הפסוק ומפסיק באמצעו, אך ליכא איסורא כלל לומר הפסוק מאמצעו עד סופו בלא תחילתו. וכ"כ בשו"ת צבי תפארת (סי' יד).

הש"צ מסיים הפסוק, אלא שהציבור מתחיל רק מתיבות אלון.

פסוקי נביאים וכתובים

כ' המאירי (סוכה לח:), דלא נאמר איסור זה להפסיק באמצע הפסוק, אלא בפסוקי תורה ונביאים, אך בפסוקי כתובים ליכא איסורא כלל, ויישב בזה הקושי' היאך אנו מפסיקין באמירת ההלל, ואומרים אנא ה' הושיעה נא, ואין אנו ממשיכים מיד לאחמ"כ אנא ה' הצליחה נא [כי אם לאחר אמירת אנא ה' הושיעה נא ב' פעמים]. ועי' תוס' (סוכה שם) שכ' להקשות נמי קושי' הנ"ל, היאך מפסיקים באמירת הלל כו', [וכ' ליישב דהיינו משום דמתחילה אמרום ב' בנ"א לפסוקים אלון], ולא תירצו כתיורין המאירי דלא נאסר בפסוקי הכתובים, ולכאור' הרי לן מדברי התוס' דס"ל דאיסור זה היינו אף בפסוקי כתובים, ודלא כדעת המאירי. וכ"כ בנשמת אדם (כלל ה' אות ב'), דהתוס' ס"ל דלא כדעת המאירי, דאל"ה מאי קשי' להו גבי אמירת ההלל.

ויש שכתבו לדחות ראית הנשמ"א, דהתוס' כתבו תירוצן זה לרווחא דמילתא, והיינו דכיון דמתחילה אמרום ב' בנ"א הרי דאף בפסוקי תורה שרי להפסיק בכהא"ג, וכמש"כ המג"א (נאט) לענין פסוקי שירת הים דהם מפסוקי תורה, דכיון דמתחילה אמרום ב' בנ"א הרי דשרי להפסיק באמצעם, ואה"נ דמצינן ליישב דפסוקי כתובים ליכא איסורא כלל. אך נראה דדוחק גדול לומר כן, דהא אי נימא דהתוס' ס"ל דבכתובים כלל ליכא איסורא, הרי דקושי' מעיקרא ליתא, ואף אם הדין אמת דכל פסוק שמעיקרא אמרוהו ב' בנ"א שרי להפסיק בו, מכ"מ אמאי הוצרכו לכך; ואין הדברים מתיישבים על הלב. והן אמנם ע"כ חייבים לומר כן, משום דתי' התוס' דמעיקרא הכי אמרום לכאור' לא א"ש אלא לענין קרא דאנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא, דהאי קרא מעיקרא אמרום ישי ודוד, אך אכתי לא א"ש לענין קרא דברוך הבא בשם ה' ברכנוכם מבית ה', דמבו' התם דהיו פוסקים אף פסוק זה, וע"כ צ"ל דלעולם בהלל לק"מ משום דאיירי בפסוקי כתובים וליכא בהו איסורא כלל. אך לכאור' אכתי הדברים אינם נראים בכוונת דברי התוס'.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט סימן ז') כ' לדחות דברי הנשמ"א, די"ל דלעולם ס"ל להתוס' דהאי איסורא היינו דווקא בתורה ובנביאים, אלא דמכ"מ הקשו לענין אמירת ההלל, כיון דאי' בפסחים (ק"ז). דנביאים שביניהם תקנוהו, ועוד שם דמשה וישראל אמרוהו, ומשו"ה לא חשיב כשאר פסוקי הכתובים. אך דבריו תמוהים, דמה בכך שנביאים הראשונים תקנוהו, והא למעשה פסוקים אלו נכתבו בספרי הכתובים ולא בספרי הנביאים, וע"כ דבזה הדבר תלוי דהא אף פסוקי הכתובים נאמרו ע"י הנביאים, וע"כ הדבר תלוי אי איכא לפסוקים אלו קדושת נביאים או קדושת כתובים, וא"כ כיון דלמעשה פסוקים אלו הרי הם מפסוקי הכתובים, וקדושת כתובים יש להם, הרי דאינם בכלל האיסור. ואשר על כן, לכאור' יש להוכיח מדברי התוס' דלא ס"ל כהאי היתרא שכ' המאירי, ולעולם האי איסורא היינו אף בפסוקי הכתובים.

אך הנה בקידושין (ל.) אמרי' דאיכא יותר פסוקים בספר תהלים מבחמשה חומשי תורה, והק' התוס' (ד"ה יתר, והוא תמוס' ישנים) וז"ל, תימה, דע"כ בחומש יש יותר, דאפי' אם יהיו פסוקי תהלים מג' תיבות בלבד, [והיינו דיחלקו כל תיבות ספר תהלים וכל ג' תיבות יהא פסוק בפנ"ע], אינו כ"כ כמו שיש בחומש, עכ"ל. ובספר הזכרון שיח תפילה (עמ' רמט) הביאו מש"כ מוה"ר צבי הירש וואלק זצ"ל [אב"ד פינסק ומח"ס כתר כהונה], וכ' דמדברי התוס' מוכח דס"ל כדעת המאירי דלא נאמר האי איסורא לענין פסוקי הכתובים. וצ"ע טובא היאך משמע בדברי התוס' דשרי לפסוק פסוקי כתובים, דהא לא כתבו התוס' אלא דאף אם היו כל ג' תיבות בפסוקי ספר תהלים כפסוק בפנ"ע, הרי דפסוקי התורה היו רבים יותר על פסוקי ספר תהלים, וצ"ע. ויעו"ש שכ' הגרצ"ה וואלק, שכ"כ בספר תפארת שמואל (קידושין שם), דדעת התוס' דשרי לפסוק פסוקי ספר תהלים ושאר ספרי הכתובים, אך לא מצאתי כן בתפארת שמואל שלפנינו, וצ"ע.

פסוקים שאין בהם דינים ומוצות

והנה בברכות (יד:) אי', אמר רב יוסף כמה מעלי' הא שמעתתא דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא [בקריאת שמע] ערבית דבר אל

דהא כל פרשה דלא פסקה מה אנן לא פסקינן, אלא ודאי דבני מערבא אמרו 'דבר אל בני' ואמרת אליהם' האמור בפר' ציצית, וזה לא מיקרי התחלה דהא לא בקרא בויאמר ולא בקרא דבר אל בני' עד ואמרת אליהם ליכא בהם לא דין ולא מצוה, ומשום לא מיקרו התחלה וכנ"ל, ואח"כ אמרו חצי הפסוק אני ה' אלוהיכם; וע"ז הק' הרשב"א שפיר דהא החצי פסוק אני ה' אלוהיכם הוא דין ומצוה, ואיך נוכל לומר רק חצי פסוק הם פסוקא דלא פסק משה לא פסקינן וכנ"ל לפי ההסבר שהסברנו בטעמו של דבר בהא דפרשה דלא פסקה משה ופסוק דלא פסק משה לא פסקינן, עכ"ל מהרצ"ה וואלק.

העולה מדבריו, דליכא איסורא דכל פסוקא כו' אלא בדינים ומצוות וכיוב"ז, דהא טעם האיסור הוא משום שאם יפסיק באמצע הפסוק יש לחוש שיבוא לידי טעות בהמצוות והזהרות והעונשין, אך בשאר פסוקים ליכא איסור, והוא חידוש גדול. אך לכאור' דבריו תמוהים, דהא במקור ד"ז איירי לגבי קריה"ת בר"ח וביום א' דמעמדות, ובשלמא גבי ר"ח בקרא דאיירי ד'ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה', והיינו ציווי, שפיר איכא בזה האי איסורא, אך בקרי"הת דא' דמעמדות שהיו קורין במעשה בראשית, ואיירי בקרא ד'ויאמר אלוהים יהי אור ויהי אור', הרי בהאי קרא ליכא אזהרות ועונשים ומצוות כלל, ולפ"ד הגאון הנ"ל אמאי איכא בזה איסורא. וכן בסוגיית הגמ' בברכות (יב:) גבי איסורא דכל פרשה דלא פסקה משה אנן לא פסקינן לה, איירי לענין פר' בלעם וקרא ד'כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו', ולפי דבריו אף בזה לא יהא איסורא כלל, ולכאור' דבריו נסתרים מסוגיות הגמ' הנ"ל, וצ"ג.

עוד בזה ובענין פסוקי נביאים וכתובים

ונחזור לענייננו, דמענתה לפי יסוד הנ"ל דהאי איסורא לא שייך אלא בפסוקים שיש בהם עונשים ומצוות ואזהרות, המשיך וכ' (שם פ"ג) דדבר פשוט הוא דלא יהא איסורא אלא בפסוקי תורה ולא בפסוקי נביאים וכתובים, [וודלא כהנ"ל מדברי המאירי, דאיכא האי איסורא בתורה ובנביאים, ורק בכתובים ליכא להאי איסורא], ואינם דומים זל"ז כלל, דבנביאים וכתובים הלא אינם באים על דיני התורה והמצוות, ומשום"ה באמת איתא בגמ' דיומא

בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלוהיכם אמת, א"ל אביי מאי מעליותא והא א"ר כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר, וכ"ת ואמרת אליהם ל"ה התחלה והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב דבר אל בני ישראל ל"ה התחלה ואמרת אליהם הוי התחלה, אמר רב פפא קסברי במערבא ואמרת אליהם נמי לא הוי' התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית, ע"כ. והק' הרשב"א, היאך פסוק במערבא להאי פסוקא, והא איכא בזה משום כל פסוקא דלא פסקי' משה לא פסקינן ל"י. ובתשו' חת"ס (או"ח סי' י'), בתשובה להני תרי גיסי, הגרי"ש נתנו בעל שו"ת שואל ומשיב, והגרמ"ז אטינגר בעל מגן גבורים) כ' בזה בשם מחותנו מוה"ר יוסף ליימאן זצ"ל מאמסטרדם ליישב קו' הרשב"א, דלא אמרו אלא קרא דפרשת אחרי מות דכתיב (ויקרא יח, ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלוהיכם, ושפיר ליכא בזה משום כל פסוקא כו'. [ויעו"ש שכ' החת"ס לפקפק בתי' זה, וכ' דודאי לא נעלם האי קרא מהרשב"א, וע"כ דזה אינו מיישב, יעו"ש עוד].

אך הנה לכאור' קשה טובא, דלכאור' לא על הרשב"א התלונה אמאי לא תירץ דאמרו קרא דפרשת אחרי מות כי אם על דברי הגמ', דאם כנים הדברים דלא אמרו אלא קרא דפרשת אחרי מות מאי בעי בגמ' אי הוי התחלה או לא, הא אינם אומרים כלל קרא דפרשת ציצית, וא"כ שפיר הק' הרשב"א דכיון דאומרים קרא דפרשת ציצית הרי יש בזה משום כל פסוקא כו'. והא דבאמת לא אמרה הגמ' דבני מערבא קא אמרי קרא דפר' אחרי מות ולא קרא דפרשת ציצית, יש לבאר בזה ע"פ משנ"ת לעיל (בתחילת הסימן) מדברי מהרצ"ה וואלק בביאור טעם האיסור להפסיק באמצע הפסוק היכא דלא פסקו משה רבינו, דאם יפסיק בינתיים יש לחוש שיבוא לידי טעות כו' יעו"ש; ובוזה ביאר מהרצ"ה וואלק אמאי לא אמרה הגמ' דבני מערבא קא אמרי קרא דפר' אחרי מות, וז"ל, וא"כ לפ"ז אם נאמר דאמרו פסוק 'ויאמר' האמור בפר' ציצית ובוזה לא נקרא התחלה דהא בזה ליכא לא דין ולא מצוה, אבל אם יאמרו אח"כ כל הפסוק האמור בפר' אחרי 'דבר אל בני' ואמרת אליהם אני ה' אלוהיכם, א"כ בזה הפסוק נאמר הדין ומצות קבלת מלכות שמים, לא היו רשאים להפסיק באמצע הפרשה עד גמר הפרשה 'וחי בהם' עיי"ש,

נביאים וכתובים שייך לומר דמהאי טעמא לא יהא שייך בהם האי איסורא, דדווקא בפסוקי תורה אסרו בכל הפסוקים משום שבפסוקים רבים נזכרים הלכות ועונשים ומצוות וכיוב"ז, ומשום"ה אף בפסוקים שאינם דינים והלכות וכו' אסרו, אך בנביאים וכתובים לא אסרו כלל, ודו"ק.

ולכאן יש להעיר עוד על דברי מהרצ"ה וואלק, דהא אף בתורה מדלגין באותו ענין ולא חיישינן לטעות, וכמב' ביומא (סט:), וא"כ מכיון דלא חיישי' לטעות גבי דילוג ממקום למקום ה"ה דלא נחוש לטעות לענין דינא דכל פסוקא כו', וא"כ אמאי אם בדעתו להשלים הפסוק איכא איסורא דכל פסוקא כו', והלא בכהא"ג ליכא למיחש לטעות. וע"ע בהמשך דברי מהרצ"ה וואלק שם (פרק ד'), ודו"ק.

שוב עיינתי בדברי הרשב"א בברכות הנ"ל, ונראה דכוונתו בתירוץ כדברי מהרצ"ה וואלק, דז"ל הרשב"א, ויש לומר, דכמו שאין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם התחלה כיון שלא התחיל בעיקר המצוה, הכי נמי אני ה' אלוהיכם לא חשבינן ל' כהפסק פרשה כיון שלא אמר מעיקר המצוה כלום, עכ"ל, ויש לפרש דזהו כוונתו דכיון שלא אמר מעיקר המצוה כלום הרי דליכא בזה איסורא, ודו"ק.

כתיבת חצאי פסוקים

עוד רגע אדברה לענין כתיבת חצאי פסוקים, אי יש בזה נמי משום איסורא דכל פסוק דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן ל'. ועי' א"א בוטשאטש (סי' נא) שמצדד בזה, דלענין זה אין הכתיבה חשיבא כדיבור. אך בשו"ת הרא"ה מגריידיץ (סי' נז) משמע, דאיכא איסורא בכתיבת חצי פסוק. וע"ע בס' נפש חיה (מרגליות, סי' נא), דאם יכתוב וכו' או וגו', ודאי דליכא איסורא בהכי, וצ"ע.

לענין אמירת הפסוקים בשעת הגבהה

ולסיום הענין יש להעיר לענין אמירת קרא ד'על פי ה' ביד משה' בשעת הגבהת הס"ת. דהנה במסכת סופרים (פי"ד הי"ד) א', דבשעת הגבהת הס"ת אומרים וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, תורת ה' תמימה משיבת נפש כו'; אמנם המנהג כיום להוסיף ע"פ ה' ביד משה, ועי' ערוה"ש (קלד, ג) וז"ל, ופלא שאנו אומרים וזאת התורה וגו'

הנ"ל דמדלגין מנביא לנביא אף בב' עניינים, וכמב' בנדרים (כב:): דאלמלי חטאו ישראל לא ניתם להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, משום שספר יהושע מדבר בערכה של אר"י, ופי' הר"ן שם (ע"א ד"ה לא נתן) וז"ל, שעיקרן של שאר נביאים לא ה' אלא להוכיח ישראל על עבירות שבידם, ואלמלי חטאו לא הוצרכו לתוכחה, עכ"ל. ואע"פ שאף מן הנביאים וכתובים נלמדים דינים והלכות רבים מאין מספר, וא"כ היאך אמר' בגמ' דאלמלי חטאו ישראל לא ניתן להם נביאים וכתובים, יעוי' בהגהות מהר"צ חיות (נדרים שם) שהק' כן, [וע"ע שו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קפב), פרשת נדרים (נדרים שם), פירוש הרי"ף ועין יוסף (על עין יעקב, נדרים שם), ועוד], ותי' ע"פ מה שייסד הרמב"ן בספר המצוות (סוף שורש השני, בהוצאת פרנקל עמ' פו), וז"ל, אבל מה שכתוב בנבואה בדרך הצוואות כגון שמוהירין על עשה ומתירין על ל"ת דבר תורה הוא, והענין הזה, מפני שהזהרנו בתורה אלה המצוות מלמד שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה (שבת קד.), ידענו כי הבא בנבואה דבר תורה הוא, או שהוא פירוש לפסוק של תורה, או שהוא בידם הלכה למשה מסיני כמו שאמרו בגמ' תענית (יז:): הא עד דאתא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמרינוה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, עכ"ל; וא"כ א"ש דקרי הגמ' כאן דאלמלי חטאו ולא הוצרכו לתוכחות לא ה' ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע, וההלכות הנלמדות מדברי הנביאים בע"כ לאו חדשות נינהו וכמו שהיו נהוגות קודם ביאת הנביאים ה"נ לאחמ"כ. וא"כ ה"ה דאין לומר בזה איסורא דכל פסוקא דלא פסקי' משה כו', וכמשנ"ת.

וסיים שם מהרצ"ה וואלק בזה"ל, ומה מאד נוכל להמתיק לפי דברינו דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' חנוכה ומגילה הי"ח), כל ספרי הנביאים וכל ספרי הכתובים עתידים ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות תורה שבע"פ שאין בטלות לעולם, עכ"ל, ויעוי' ש' בהשגות הראב"ד ובלח"מ, ולפי הנ"ל מכוונים הדברים לנכון, עכ"ל מהרצ"ה וואלק. אך כבר כתבנו דלכאנ' סברתו תמוהה ממקור הדין, וכמשנ"ת. ואכן אפשר דיש ליישב דבריו, דבפסוקי

מוואלוז'ין, שמה שנהגו לומר בהגהת הס"ת וזאת התורה וגו' ע"פ ה' ביד משה, אינו נכון, משום שלא נמצא פסוק כזה, אלא המנהג נתייחד מתחילה לומר בהוצאת ס"ת ויהי בנסוע הארון ובהכנסת הס"ת ובנחה יאמר וגו', והיינו דוגמת הארון שהי' במשכן, ובאמצע נהגו לומר הפסוק ע"פ ה' יסעו בני ישראל וגו' ע"פ ה' ביד משה, ומזה נשתרבה המנהג לומר רק סוף פסוק זה, ואינו נכון כי כל פסוקא דלא פסקי' משה כו', עכ"ד.

ע"פ ה' ביד משה וכן נדפס בסידורים, וקשה טובא, חדא דא"ז פסוק בשום מקום ד'וזאת התורה' הוא בואתחנן ו'ע"פ ה' ביד משה' הוא סוף פסוק בבהעלותך במסעות, ועוד דבמסכת סופרים אינו כן, עכ"ל. וכן העיר בנו הגר"ב עפשטיין בספרו ברוך שאמר, והוסיף לתמוה דהא איכא בזה משום איסורא דכל פסוקא דלא פסקי' משה, ופלא שלא הביא דברי אביו בעל ערוה"ש. ובס' כל הכתוב לחיים (עמ' קכא אות יג) כ' בשם ספר שערי רחמים בשם הגר"ח

סימן ג' - שירת הלויים בביהמ"ק

משום שחכמת המוסיקא היא חכמה גדולה וצריכה לימוד חמש שנים, משמע מדבריו שהלויים היו צריכין לשורר בניגנה ולכן הצטרפו ללמוד חכמת המוסיקא, וצ"ע מנ"ל זה, דנהי דמבו' בחולין (כד). שהלויין נפסלין בקול, ופירש"י שצריכין לבשם קולם שיהא נראה כקול אחד, וכ"כ רבינו [הרמב"ם] בהלכה ח' שמשנתקלקל קולו מחמת הזקנה נפסל לשיר, ובמגילה (כד:) א"ל ר"ח לר"ש ברבי אלמלי אתה לוי פסול אתה לדוכן משום דעבי קלך, ומכ"ז מבואר שהיו צריכין לקרות שפה ברורה כולם כאחד ובנעימה שישתמע כולם יחד, ומסתבר שהיו צריכין גם לקרותם בטעמים שזה פירוש המילים כמבואר בחגיגה (ו:), וכן בנדרים (לז:): ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) זו פסוק טעמים, והריטב"א (יומא נב.) כ' דבתר שניתנו פסוקי טעמים נפשט הספק בחמש מקראות שאין להם הכרע, וכן מוכח במגילה (טז:): דבתר דקרינן עשרת בני המן בנשימה אחת שמעינן שכולן נהרגו יחד, ומסתבר שכל הדברים דחשיב בריש אלו נאמרין (סוטה לב.) שנקראים בלשון הקודש היו נקראין בטעמים שזה מסביר הפסוק, ע"י ב[ש"ע] או"ח סימן סא (סעיף כד) לענין קריאת שמע, וכן כתבנו בדרך אמונה פ"ג דביכורים בציון ההלכה אות פד בשם הריטב"א במכות (יח.) שהיו קוראין בטעמים, וזה נקרא שירה כמו שאנו קוראין שירת הים בביהכ"נ, וזה נקרא בנעימה ובנגינה כמ"ש באו"ח סי' נא (ס"ט) והיינו בקול צלול וברור ושישתמע לפי הענין, אבל אכתי לא שמעינן שצריך לשיר בניגונים, וע"י מגילה (לב.) משום דלא ידע

הנה יש שרצו להוכיח מהא דהלויים שוררו בביהמ"ק פסוקים ומזמורי תהלים, דשרי לומר פסוקים היכא דהוי לשם נתינת שבח להקב"ה, ולפיכך הוה שרי להו בביהמ"ק. [ונכע"ז יעוי' לעיל (פ"א הערה ג')] שהבאנו, דיש מי שרצה לבאר בדברי רש"י, דלא נאסר באיסור שירת פסוקים אלא היכא שמשורר הפסוקים באופן שמשנה את פסוק התיבות שלא כמשמעות טעמי המקרא, אך בלא"ה ליכא איסורא]. אך לכא' כל עיקר דב"י יש לדון בו טובא, אי באמת שירת הלויים בביהמ"ק היתה שלא בטעמי המקרא, דבפשטות י"ל דלעולם שירת הלויים בביהמ"ק היתה בטעמי המקרא בלבד. ובס"ד מצאתי לשנים מגאוני דורנו שליט"א, הלא הם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך חכמה פ"ג מהל' כלי המקדש ביאור ההלכה ד"ה חמש, ומשנת חיים דבסמוך) והגאון ר' חיים מאיר שטיינברג שליט"א (משנת חיים עה"ת, במדבר סי' מג), אשר נשאו ונתנו בזה בארוכה כדרכה של תורה, וזה אומר בכה וזה אומר בכה, ונסדר הדברים בס"ד.

כ' הרמב"ם (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ז), וז"ל, אין בן לוי נכנס לעזרה לעבודתו עד שילמדוהו חמש שנים תחילה, שנאמר (במדבר ח, כד) זאת אשר ללויין מבן חמש ועשרים שנה, וכתוב אחד אומר מבן שלשים שנה, הא כיצד חמש ללמוד ואינו נכנס לעבודה עד שיגדיל ויהי איש שנאמר (שם ד, יט) איש איש על עבודתו, עכ"ל.

וב' הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך חכמה שם, ביאור ההלכה ד"ה חמש), וז"ל, כתב הרב המגיד,

נקראת עבודה כו', כי השמחה היא שלימות העבודה, ועל כן ה' ענין השיר במקדש ובמשכן בשיר הפה ובכלי שהוא מביא נפש האדם לדרך השמחה, ומכאן אמר הכתוב בלויים (במדבר דמז) לעבוד עבודת עבודה, ודרשו חז"ל (ערכין יא.) אי זו עבודה לעבודה הוי אומר זה השיר, כי היו הלויים מוזחרין ומצוים לשורר ולעורר השמחה על מצות הקרבן כדי להיות מעשה המצוה בשמחה כו', עכ"ל. ומדברים אלו יש ללמוד, דשירת הלויים בפה לא היתה באמירה בעלמא ובטעמי המקרא, אלא בדרך ניגון.

ויעו"ש עוד המשך הדברים והמו"מ בזה, ואין כאן המקום להאריך עוד בזה. אך יש לציין עוד בזה, למש"כ בצפנת פענח (פ"א מהל' מתנות עניים ה"א) בשם מכילתא (פר' יתרו), שבנעימה שהי' משה שומע בו ה' משמיע את ישראל, לכך נאמר (שמות יט, יט) משה ידבר והאלוקים יענו בקול, וביאר הצפנת פענח, שהי' שומע את התורה בניגון הטעמים, ובאותו נעימה וניגון ה' מלמד את ישראל, וכי' שם דעיקר פסוקי טעמים ניתנו לצורך שירת הלויים שיהיו משוררים על הדוכן בפסקי הטעמים. והרי לן מדבריו דס"ל שלא היו הלויים משוררים בניגון בעלמא אלא בפסקי הטעמים.

ואי נימא כדברי הצפנת פענח וכדברי הגר"ק שליט"א, דלא היתה שירת הלויים בביהמ"ק בדרך ניגון בעלמא, אלא בטעמי המקרא, הרי דאין להביא רא' כלל משירת הלויים בביהמ"ק דשרי לשיר פסוקים בדרך נתינת שבח להקב"ה, דכל עיקר האי איסורא דשירת פסוקים היינו היכא שמשורר בלא טעמי המקרא, וכמבו ברש"י בסוגי' דסנהדרין שם, ודו"ק.

לבסומי קלא משפטים לא יחיו (יחזקאל כ, כה) קרינן ל', וגם שם אין הכוונה לשיר בניגונים אלא לומר בקול יפה ומובן, וכל העשר שירות שנאמרו בתורה לא מצינו אלא שנאמרו בהטעמים, אבל שישירו בהם ניגונים לא שמענו.

ומה שהביא הגמ' בערכין (יא.), ישאו (במדבר ז, ט), אין ישאו אלא לשון שירה, וכן הוא אומר (תהלים פא, ג) שאו זמרה ותנו תוף, ואומר (ישעי' כד, יד) ישאו קולם ירונו, כ"ז הכוונה כנ"ל שיאמר בנחת ובנעימה וטעמים, אבל ניגונים לא שמענו, ונהי שאלה ששרו בכלי שיר מסתמא שרו ניגונים, אבל המשורר בפה אין לנו. ומה שהיו צריכין ללמוד ה' שנים, משום שהרבה עבודות היו ללויים וצריכין ללמדם ה' שנים, וכן משמע בגמ' שם דקאמר שאני הלכות עבודה דתקיפין, ומה שהתורה לא הצריכה לכהנים ללמוד ה' שנים יש לפרש משום שכהנים זריזין הן ולומדין מהר, וצ"ע. שוב הראוני במאירי (סוכה) ריש החליל שכ', שהיו אומרים בנגינה, וצ"ע. עכ"ל הגר"ק בדרך חכמה שם.

והגר"מ שטיינברג שליט"א כ' כמקור לדב"ז, ששירת הלויים בביהמ"ק היתה בניגון ולא בטעמי המקרא בלבד, ממש"כ בספר שלטי הגבורים לרבינו אברהם הרופא (פרק ד') בזה"ל, צאו וראו כי בכל הלויים אשר היו בימי דוד עד סף שלשים ושמונה אלף מבין שלשים ומעלה, לא נמצאו בסכום ארבעת האלפים שנבחרו להלל לה' כי אם מאתיים ושמונה מבין עם תלמיד מלומדי שיר לה', עכ"ל. וברבינו בחיי (ריש פר' נשא) כ' בזה"ל, וידוע כי השמחה במעשה המצוה מצוה בפני עצמה, וכשם שהמצוה עבודה להשי"ת כך שמחה של המצוה

סימן ד' - בביאו"ד הרמב"ם בטעם איסור זמרא בזה"ז, והמסתעף

אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהם הם אומרים דברי נבלה בשיר, ע"כ. ובפשוטו מבו' מהכא, דטעם איסור זמרא בזה"ז הוא משום ביטול הסנהדרין, והחשש שיבואו לומר דברי נבלה בשיר, ולכך אסרו לגמרי את כל השירה והזמרה. ולכא' לא מצינו

א. הנה תנן בסוטה (מח.) משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר (ישעי' כד, ט) בשיר לא ישתו יין. ובירושלמי התם (פ"ט הי"ב) מפרש, אמר רב חסדא, בראשונה היתה אימת הסנהדרין עליהם ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר,

הגזית ולא מעה שפסקה לגמרי, וז"ל, משבטלה סנהדרין, היינו משגלתה מלשכת בקביעות כלשכת הגזית ארבעים שנה קודם חורבן, כדאי' סנהדרין (שם) ובכמה דוכתי, דא"א לפרש דהיינו משלא ישב ב"ד של ע"א בשום מקום לשום דין, אחר יבנה, דודאי בשעת חורבן היו מבטלין את השיר אם לא הי' בטל לפני כן, וע"כ קאי אביטול הקביעות כלשכת הגזית, וכדיליף לה מ'זנים משער שבתו, [ונראה כוונתו נמי כמשנ"ת לעיל בסמוך], דהיינו משער העזרה, ממקום שמשם תורה יוצאה. ומכאן יש לסייע דדין המקום גורם נוהג לא בהמראת זקן ודיני נפשות בלבד, אלא גם בכל שאר דברים שנמסרו לב"ד הגדול, וכמש"כ הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות, מ"ע קנג) דכשאנן במקומם אינן בכלל שם ב"ד הגדול כלל, ולכך קרי לה בטלה סנהדרין, דאם עדיין יכולה לדון בדברים הטעונים ב"ד הגדול גם מחוץ ללשכת הגזית, הו"ל למימר משגלתה סנהדרין ולא משבטלה, אלא משבטלה היינו משגלתה, עכ"ל. המבו' מדבריו הכרח נוסף לפרש דמשבטלה סנהדרין היינו משעה שגלתה ולא משעה שפסקה לגמרי, דאי נימא דהיינו משבטלה לגמרי, א"כ אמאי לא גזרו על הזמרה בשעת חורבן הבית, וע"כ דהיינו משעה שגלתה מלשכת הגזית.

ב. ומעתה לכאור' יש לתמוה טובא על הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ד) והשו"ע (תקסג) שכתבו להדי' דטעם האיסור הוא משום חורבן הבית, וז"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיצי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, עכ"ל, וזה לכאור' לא מצינו בשום מקום דטעם איסור זמרא בזה"ז הוא כדי שנזכור את חורבן הבית, וצ"ב מהיכן שאב הרמב"ם זאת.

ובס' עץ החיים למהר"ח אבועלפיה (דף קלב. וכ"כ בספרו ישרש יעקב דף צה:), תי', דלעולם טעם האיסור הוא משום ביטול הסנהדרין, וכמבו' במתני' דסוטה, אלא דעד חורבן הבית פעמים שהיו הסנהדרין עדיין חזרין ללשכת הגזית, [וכמש"כ התוס' (כתובות ל. ד"ה מיום)], אבל משעת חורבן הבית לא חזרו שוב ללשכת הגזית, וסבר הרמב"ם דמאי דתנן 'משבטלה סנהדרין' היינו משעה שלא ישבה שוב כלשכת הגזית, והיינו משעת חורבן הבית;

דפליג בזה, ולא נתבאר בבלי טעמא אחרינא לאיסור זמרא. וע"ע בתוספתא (סוטה פט"ו ה"ג) ובהגהות הגר"א שם.

ויש' לדון, אי 'ביטול הסנהדרין' היינו משעה שפסקו מלישב כלשכת הגזית, או משעה שבטלה הסנהדרין לגמרי. דהנה בסנהדר' (מא.) ובע"ז (ח:), אי', דארבעים שנה קודם חורבן בית שני גלתה הסנהדרין וישבה לה בחנות; ומאידך, בר"ה (לא.) אי', דעשרה גלויות גלתה סנהדרין, מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה לאושא כו' ומבית שערים לציפורי ומציפורי לטבריא, ופירש"י שם דבית שערים וציפורי וטבריא כולן בימי רבי הוה, ומבו' דבימי רבי אכתי היתה סנהדרין קיימת, וזה הרי הי' שנים רבות לאחר חורבן הבית, שהרי רבי נולד נ"ב שנה אחר החורבן [כמבו' בסדר הדורות, דחורבן בית שני הי' בשנת ג' אלפים תתכ"ח, ורבי נולד בשנת תת"פ]. ומעתה יל"ד בביאור מתני' דסוטה, אי 'ביטול הסנהדרין' היינו מ' שנה קודם החורבן והיינו משעה שגלתה מלשכת הגזית, או דלמא היינו משעה שבטלה לגמרי והיינו לכה"פ נ"ב שנה אחר החורבן.

ולכאור' הי' נראה להוכיח דהיינו משעה שגלתה מלשכת הגזית ולא משעה שבטלה לגמרי, דהא בסוגי' דסוטה שם אי', וממאי דמשבטלה סנהדרין כתיב, אמר רב הונא ברי' דרב יהושע דאמר קרא (איכה ה'ד) זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם, ע"כ, דהיינו דמשעה שזקנים משער שבתו בטלו גם הבחורים מנגינתם, ומלשון הכתוב משמע דמשעה ששבתו מה'שער' בטלו הבחורים מנגינתם, והיינו משעה שגלו מלשכת הגזית, וכן מבו' באבן עזרא (איכה שם) ד'שער' היינו שער לשכת הגזית בירושלים, והיוצא לכאור' דגזירת כלי שיר היתה משעה שגלתה סנהדר' מלשכת הגזית והיינו מ' שנה קודם חורבן הבית. שוב מצאתי בחסדי דוד (על התוספתא, סוטה פט"ו ה"ג ד"ה ועתה) שביאר להדי', ד'ביטול הסנהדרין' היינו משעה שגלו מלשכת הגזית, והיינו מ' שנה קודם החורבן; וביאר ע"פ זה המשך דברי התוספתא התם, דמקשינן וכי מאחר שהחכמים כדקיימי קיימי אלא שאינם דנים דיני נפשות אמאי הוצרכו לבטל השיר מבית המשתאות כו' יעו"ש.

וכן בס' דבר שאול (סוטה סי' עג אות א') ביאר נמי דביטול הסנהדרין היינו משעה שגלו מלשכת

ומשו"ה כ' הרמב"ם דאסור לשומען מפני חורבן. אך צ"ע בתירוץ זה, דהא הרמב"ם כ' דאסור לשומען 'מפני' החורבן, ולדברי מהר"ח אבועלפ"י אין טעם האיסור משום חורבן הבית אלא משום ביטול הסנהדרין, אלא שלמעשה דב"ז הי' בזמן חורבן הבית. וצ"ע.

ובס' דבר שאל (סוטה סי' עג אות א') ביאר, דהרמב"ם פירש ד'משבטלה סנהדרין' היינו משעה שבטלה לגמרי ולא משעה שגלתה, [ודלא כמשנ"ת לעיל בסמוך, דבפשטות היינו משעה שגלתה והיינו מ' שנה קודם החורבן]. וביטול הסנהדרין הי' לאחר חורבן הבית, וסבר הרמב"ם דלעולם עיקר הגזירה הי' משום חורבן הבית, אלא דבמתני' אי' דהיינו משבטלה סנהדרין משום דאסמכוהו אקרא ד'זקנים משער שבתו' והיינו הסנהדרין, ומשו"ה אי' במתני' 'משבטלה סנהדרין'. ובמחכ"ת הדברים דחוקים מאד, דהא במתני' תנן דמשבטלה סנהדרין בטל השיר, ולדבריו הרי כבר בטל שנים רבות קודם לביטול הסנהדרין, ותו, אמאי באמת אסמכוהו אקרא ד'זקנים משער שבתו' אי' לאו היינו טעמא דגזירה זו, וע"כ מהא דאסמכוהו אהאי קרא מוכח דהיינו טעם הגזירה, ולא משום חורבן הבית, וצ"ע.

ויש שביארו בדעת הרמב"ם, דמשבטלה סנהדרין המציאות היתה שבטל השיר, אך עדיין לא נאסר דב"ז ע"י חז"ל, ורק בשעת חורבן הבית אסרו זאת חז"ל באיסור גמור. וביאור מתני' דסוטה, דמשבטלה סנהדרין היתה המציאות שבטל השיר מבית המשתאות. ויש להביא כדמות ראי' לפי' זה, משום דבמתני' דסוף סוטה שם תנן כמה וכמה דברים שבטלו כשנתבטל דבר אחר, וכגון מאי דתנן התם דמשחרב ביהמ"ק בטל השמיר ופסקו אנשי אמנה, ומשמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים וכו', ודברים אלו אינם גזירות שגזרו חז"ל, ויש לפרש, דאף מאי דתנן דמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות לאו היינו גזירה דרבנן ואיסור גמור, אלא דכן נהגו העם וכך היתה המציאות. אך תי' זה נסתר מדברי הירושלמי, דמב' התם ביאור מתני' דסוטה, דעד השתא היתה אימת הסנהדרין עליהם, אבל השתא שבטלה הסנהדרין וחששו חכמי שיבואו לומר דברי נבלה בשיר, גזרו על כל השירה והזמרה, ומב' דהוי גזירה דרבנן, ולא שבטל השיר מחמת המציאות.

ועוד, דאכתי לא נתבאר לביאור זה, מהיכן הוציא הרמב"ם מש"כ דאסור לשמוע כלי שיר מחמת חורבן הבית, וזה לא נתבאר בשום מקום דבשעת חורבן הבית גזרו חז"ל שלא לשמוע כלי שיר כדי שזכור החורבן, [אכן לפי מה שנבאר לק' בסמוך בס"ד דסמך אמתני' דגזרו על האירוס, יש ליישב כן גם לפי' זה].

ג. והנראה לבאר בס"ד, [ושוב מצאתי שביאר כן בס' הערות במסכת סוטה להגרי"ש אלישיב (סוטה מח.)], דסבר הרמב"ם דאיכא תרי איסורי, חד איסורא בביה"מ וחד איסורא שלא בביה"מ, והיינו, דמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות דייקא, והיינו משום שחששו חז"ל מחמת השכרות המצוי' בבית המשתה ואינם שמים על לבם כ"כ שמנבילים פיהם, והחשש גדול שיבואו לומר דברי נבלה בשיר, לכן אסרו חז"ל את השירה והזמרה בבית המשתה, אך שירה וזמרה שלא בביה"מ לא נאסרה כלל, דלא חששו חז"ל בזה; אבל משחרב ביהמ"ק הוסיפו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר ואף שלא בביה"מ, והיינו כדי שזכור את החורבן, [וגזירה זו י"ל דהיינו דווקא על כלי שיר ולא על שירה בפה, וכמו שיבאר בסמוך]. והדברים מדויקים מאד בלשון הרמב"ם, דז"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיצי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, והיינו איסור זמרא דמנא דאסרו חז"ל מחמת חורבן הבית, ולאחמ"כ הביא הרמב"ם איסור שירה בביה"מ דאסור מחמת ביטול הסנהדרין, והוא שייך דווקא בביה"מ, והיינו מש"כ בהמשך דבריו, ואפי' שיר בפה על היין אסור שנא' בשיר לא ישתו יין.

וא"ש נמי מאי דיש להעיר אמאי כ' הרמב"ם תיבות 'מפני החורבן' לאחר שהביא איסורא זמרא דמנא וקודם שהביא איסור זמרא דפומא, ולפי דברינו א"ש טובא, דבתחילת דבריו הביא הרמב"ם איסור זמרא דמנא שלא בביה"מ והיינו משום חורבן הבית, וע"ז כ' 'מפני החורבן', ולאחמ"כ הביא איסור שירה בביה"מ והיינו אף שירה בפה, וזה אינו מפני החורבן כי אם משום ביטול הסנהדרין.

וא"ת, דאכתי צ"ע מהיכן הוציא הרמב"ם דיי"ז דמשחרב ביהמ"ק אסרו חז"ל לשמוע כלי שיר ואף שלא בביה"מ. י"ל, דהנה תנן בסוטה (מט.) דבפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל

הרמב"ם דטעם איסור זמרא בזה"ז אינו משום ביטול הסנהדרין אלא משום חורבן הבית.

ד. ועכ"פ, אי נימא כביאור זה, נראה להוסיף בזה עוד בס"ד, בהקדים לשונות הרמב"ם (פ"ה מהל' תעניות הי"ב ואילך) בגזירות ובתקנות חז"ל משום חורבן הבית. וז"ל הרמב"ם. [הל' יב] משחרב ביהמ"ק תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוויר כבנין המלכים, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד כו'. [הל' יג] וכן התקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם, וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משיירת מין ממני תכשיט שנוהגת בהן כדי שלא יהי' תכשיט שלם, וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו מקום הנחת תפילין, וכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלים, שנא' (תהלים קלז, ה-ו) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תרבך לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. [הל' יד] וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן כו'. [הל' טז] ואחר כך גזרו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל, ושלא יניח החתן בראשו שום כליל כו', וכן גזרו על עטרות כלות אם היו של כסף או של זהב, עכ"ל הרמב"ם.

ויש להעיר, אמאי כ' הרמב"ם דכל הדברים האלו כדי לזכור את ירושלים' בסוף הל' יג, ולא כתב זאת בסוף הל' טו לאחר שהביא כל התקנות והגזירות שגזרו מפני החורבן. ובהכרח מבו' מהכא, דרק מה שהביא הרמב"ם בהל' יב ובהל' יג הר"ז כדי שנוכור את ירושלים, אך מה שהביא הרמב"ם בהל' יד ובהל' טו אי"ז כדי שנוכור את ירושלים אלא מטעמים אחרים. והיינו, דתקנת חז"ל לשייר אמה על אמה בלא סיד, הר"ז כדי שנוכור את החורבן, וכמבו' בב"ב (ס:), וכן מבו' התם דתקנו שעושה אדם סעודה ומחסר בו דבר מועט, וכן משיירת אשה אחד מתכשיטיה, וכן להניח אפר מקלה בראש חתנים, וכל אלו הדברים תקן חז"ל כדי שנוכור את ירושלים. ומאידך, מה שהביא הרמב"ם בהל' יד גזירת כלי שיר, אי"ז כדי שנוכור את ירושלים, אלא משום ביטול הסנהדרין, ומשום הגזירה שגזרו על האירוס בפולמוס

האירוס, ופירש"י שם דאירוס היינו זוג של ענבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות, והרמב"ם מציין בפירושו זה שהרי בבית המשתאות נאסר כבר משבטלה סנהדרין והיינו מ' שנה קודם חורבן הבי, ומשו"ה פ' הרמב"ם דבפולמוס של אספסיינוס גזרו לאסור כלי שיר בכל מקום ואף שלא בביה"מ, וגזירה זו היתה דווקא על כלי שיר ולא על שירה בפה, [ולא"ד נקטו במתני' 'אירוס', ולעולם ה"ה נמי בשאר כלי זמר]. ומש"כ הרמב"ם דגזרו כן 'מפני החורבן', ומשמע דלא גזרו כן בפולמוס של אספסיינוס, אלא תקנו כן לאחר חורבן הבית כדי שנוכור החורבן, יעוי' בסמוך שנבאר הדברים בס"ד.

ומעתה א"ש נמי מאי דלכא' קשה טובא בשי' הרמב"ם, הדנה פשוטות לשון הרמב"ם מורה דחלוק זמרא דמנא מזמרא דפומא, דזמרא דמנא אסורה אף שלא בבית המשתה, וזמרא דפומא אסורה דווקא בביה"מ, וכבר תמהו האחרונים על הרמב"ם מהיכן הוציא חילוק זה להלכה. ולפי משנ"ת א"ש, דמחמת ביטול הסנהדרין גזרו חז"ל על השירה והזמרה בביה"מ, ואף שירה בפה בכלל האיסור, ובפולמוס של אספסיינוס הוסיפו לגזור על זמרא דמנא אף שלא בביה"מ.

והנה יעוי' לעיל (פ"ב סעיף ד' ובהערות שם) שביארנו באריכות, דדעת הרמב"ם במשנה תורה כמבו' בדבריו בתשובתו, דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ, ודלא כמו שנראה בפשוטות מדבריו במשנ"ת דשירה בפה אינה אסורה אלא בביה"מ. ולפ"ז, אי נימא כהביאור הנ"ל יש לדחוק קצת בזה, ונפרש דהבין הרמב"ם דאף מאי דתנן דבפולמוס של אספסיינוס גזרו על האירוס, אין הכוונה דווקא על כלי שיר, אלא ה"ה דגזרו על שירה בפה, ולא"ד נקטו במתני' כלי שיר, אך דוחק הוא; ועוד, דאי באמת תרי איסורי ניהו, צ"ב מאיזה טעם חילק הרמב"ם, וכ' לענין איסורא דמשחרב ביהמ"ק דאיירי בכלי שיר, ולענין איסורא דמשום ביטול הסנהדרין כ' דהוא בשירה בפה, ומשמע מזה דלעולם לא אסרו חז"ל משום חורבן ביהמ"ק שלא בביה"מ אלא בכלי שיר ולא בשירה בפה. ולכא' לפי מה שביארנו שם כנ"ל בדעת הרמב"ם, דלעולם ס"ל להרמב"ם דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ, לא מצינן לבאר כביאור זה, והדק"ל מהיכן הוציא

ודב"ז צ"ע מהיכן הוציאו דב"ז, דלכאור' לא מצינו בדברי חז"ל דאסור הזמרה משום חורבן הבית. אבל בדעת הרמב"ם נראה כמשנ"ת, דלעולם גזירה זו אינה כדי שנזכור את החורבן, אלא דבביטול הסנהדרין גזרו לאסור הזמרה בביה"מ, ולאחמ"כ גזרו נמי בפולמוס של אספיינוס לאסור כלי שיר אף שלא בביה"מ, וכמשנ"ת.

ו. והנה, ה' מקום ללמוד באופ"א בדעת הרמב"ם. ובהקדים מש"כ הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות (ד"ה והחלק הרביעי), וז"ל, והחלק הרביעי הם הגזירות שתקנו הנביאים והחכמים בכל דור ודור כדי לעשות סייג לתורה, ועליהם צוה הקב"ה לעשותם, והוא מה שאמר במאמר כללי (ויקרא יח,ל) 'ושמרתם את משמרת', ובאה בו הקבלה (יבמות כא. וכע"ז בתו"כ ויקרא שם) 'עשו משמרת למשמרת', והחכמים יקראו אותם גזירות, עכ"ל. ובהמשך הדברים (ד"ה והחלק החמישי) כ' בזה"ל, והחלק החמישי הם הדינים העשויים על דרך חקירה וההסכמה בדברים הנוהגים בין בנ"א שאין במ תוספת במצוה ולא גרעון, או בדברים שהם תועלת לבנ"א בדברי תורה, וקראו אותם תקנות ומנהגים, ואסור לעבור עליהם, עכ"ל. המבו' מדבריו, דאיכא חילוק בין 'גזירות' ל'תקנות', דגזירות היינו מה שגזרו כדי שלא יבואו לעבור על איסורי תורה וכיו"ב, ותקנות היינו דינים ומנהגים נוספים שהתקינו חז"ל מחמת טעמים שונים.

והנה המדייק בלשונות הרמב"ם שהבאנו לעיל יבחין, דבהל' יב גבי דינא דשירור אמה על אמה בלא סיד, ובהל' יג גבי דינא דשירור מאכל אחד ותכשיט אחד והנחת אפר מקלה בראש חתנים, כ' הרמב"ם בלשון תקנה, וז"ל שם, משחרב ביהמ"ק תקנו חכמים שהיו באותו הדור כו', וכן בהמשך דבריו כ' 'וכן התקינו שהעורך שולחן' כו'. ומאידך, בהל' יד גבי איסור זמרה בזה"ז, וכן בהל' טו גבי עטרות חתנים ועטרות כלות, כ' הרמב"ם בל' גזירה, וז"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר כו', וכן בהמשך דבריו כ' 'ואח"כ גזרו על עטרות חתנים כו' וכן גזרו על עטרות כלות' כו'. ולכאור' המבו' היטב מדקדוק לשונו, דאיכא חילוק בין אלו לאלו, דהדינים שהביא בהל' יב והל' יג הרי הם 'תקנות', והיינו שתקנוס

של אספיינוס, וכמבו' במתני' דסוטה, וכן מה שהביא בהל' טו שגזרו על עטרות חתנים ועל עטרות כלות, מבו' בסוטה (מט.) דפולמוס של אספיינוס גזרו על עטרות חתנים, ובפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות, וא"ז כדי שנזכור את ירושלים. ואשר ע"כ א"ש טובא אמאי כ' הרמב"ם ד'כל אלו הדברים כדי לזכור את ירושלים' בסוף הל' יג ולא בסוף הל' טו, משום שהתקנות שהביא הרמב"ם בהל' יד ובהל' טו אינם כדי שנזכור את ירושלים, ורק התקנות שהביא בהל' יב ובהל' יג הרי הם לשם כך, ודו"ק.

ומש"כ הרמב"ם בהל' יד דגזרו שלא לנגן בכלי שיר 'מפני החורבן', יש לבאר דאין כוונתו שתקנו כן כדי שנזכור את החורבן, אלא דבשעת חורבן הבית גזרו כן מחמת הצרות הרבות שארעו אז, ולעולם גזירה זו של כלי שיר אף שלא בביה"מ נגזרה בפולמוס של אספיינוס.

וכן מדויק לשון הרמב"ם בהל' טו, שכ' 'ואח"כ גזרו על עטרות חתנים', והיינו דלאחר הגזירה על השירה שנגזרה בשעת ביטול הסנהדרין, וההוספה לגזירה זו בפולמוס של אספיינוס על זמרא דמנא אף שלא בביה"מ, הוסיפו וגזרו בפולמוס של אספיינוס נמי על עטרות חתנים, ולאחמ"כ בפולמוס של טיטוס גזרו אף על עטרות כלות, והיינו כסדר הגזירות.

ה. וכן יש לבאר בדברי שלטי הגיבורים (ברכות כא: מדפי הרי"ף) בשם הרי"א, שכ' דכשבאו גייסות של רומיים על ישראל בסוף בית שני והכניעו אותם גזרו שלא לנגן בכלי שיר, ואף הוא לא כ' דטעם התקנה הוא משום 'זכר לחורבן', והיינו כדי שנזכור החורבן ויהא החורבן לנגד עינינו, אלא נראה כוונתו כמשנ"ת בדעת הרמב"ם, דהיינו הא דגזרו בפולמוס של אספיינוס על האירוס, והיינו בסוף בית שני כשבאו גייסות של רומיים על ישראל.

אכן, בדברי הכל בו (הל' תשעה באב סי' סב) מבו' להדי' דאיסור זמרא הוא משום 'זכר לחורבן', [ולא כמשנ"ת דהוא משום הגזירה שגזרו בפולמוס של אספיינוס], וז"ל, ואסור לשורר בזה"ז משום אבילות ירושלים, עכ"ל, וכע"ז כ' נמי בארחות חיים (לרבינו אהרן הכהן מלוגיל, הל' תשעה באב סי' יד),

אך ביאור זה דחוק הוא בדברי הרמב"ם, דהא הרמב"ם כ' דגזרו שלא לנגן בכלי שיר 'מפני החורבן', ואי נימא כביאור זה, יש לדחוק בדבריו דכוונתו דגזירות אלו נגזרו כתוצאה מהחורבן, ודוחק הוא.

ז. ואכן ביארנו בדעת הרמב"ם דטעם האיסור אינו משום אבילות על חורבן הבית, ואינו כדי שנוכור את ירושלים, אלא דגזרו גזירה זו בשעת ביטול הסנהדרין והוסיפו על גזירה זו בפולמוס של אספסינוס, מכ"מ בדברי כמה ראשונים מבו' להדי' דאיסור זמרה הוא משום אבילות על חורבן ירושלים. וכמו שהבאנו לעיל מדברי הכל בו והארח"ח; וכן מבו' להדי' בספר חרדים (פרק לח, מצוות עשה מדברי קבלה ומדברי סופרים התלויות בפה ובקנה ואפשר לקיימן בכל יום, אות כא), וז"ל, מפני אבל המקדש גזרו שלא לומר שירה, עכ"ל.

חז"ל מחמת שיש בהם תועלת לבנ"א, והיינו טעמא שתקנו תקנות אלו, כדי שנוכור את ירושלים, וכמו שבאמת סיים הרמב"ם בסוף ה' יג, ד'כל אלו הדברים כדי שנוכור את ירושלים; ומשא"כ בהל' יד הביא הרמב"ם איסור כלי שיר, דהוא אינו כדי שנוכור את ירושלים, אלא משום ביטול הסנהדרין, והיינו גזירה שגזרו חז"ל בשעת ביטול הסנהדרין, כדי שלא יבואו לידי ניבול פה, ומחמ"ז אסרו חז"ל לגמרי השירה והזמרה בבית המשתאות. אך צ"ע לפ"ז, אמאי גבי עטרות חתנים וכלות כ' הרמב"ם בל' גזירה, דהא לכאו' דב"ז לא אסרו חז"ל כדי שלא יבואו לעבור על איסור, ובזה הי' שייך לשון תקנה, ואולי י"ל דגזרו על עטרות חתנים כדי שלא יהיו בשמחה יתירה ויבואו לידי האיסור למלאות פיו שחוק, [וע"ע תוס' (גיטין ז. ד"ה עטרות) ודו"ק], וצ"ע.

סימן ה' - בדעת הראשונים דטעם איסור זמרה הוא משום איסור מילוי פיו שחוק

בדעת הלבוש בזה / בדברי הראשית חכמה בדעת הרי"ף בזה / ראיות לטעם זה /
בדברי הגהות הרמ"א בזה.

בדעת הלבוש בזה

א. הנה כ' המאירי (גיטין ז.), וז"ל, כל מיני זמר העשוין לשמחת הוללות ושלא לכוין בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה, אסור לשמענו ולהשתעשע בו בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה על פה, עכ"ל. ולעיל (פ"ב הערה ה') ביארנו כוונתו, דסבר דטעם איסור זמרה הוא משום הא דאסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה, וכיון שהשירה והזמרה מרגילים את האדם לשחוק, גזרו חז"ל לאסור אותם. ומדברי המאירי לכאו' נראה, דבין איסור זמרה דמנא ובין איסור זמרה דפומא, טעם אחד להם, והוא משום איסור למלאות פיו שחוק. והבאנו כן נמי מדברי רבינו בחיי בעל חובות הלבבות ומדברי רבינו בחיי בעל כד הקמח.

אך מאידך, מדברי הלבוש (תקס"ד-ה) לכאו' נראה בעליל דיש לחלק בזה בין זמרה דמנא לזמרה

דפומא. דהנה ז"ל הלבוש, מכ"מ אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז, כי השמחה היתירה מרגילה את האדם לעבירה [ובהגהות מוהר"א אזולאי (אות ד') הוסיף 'ומשכחת המצוות'], וכתוב (תהלים קכ"ב) אז ימלא שחוק פינו, בעולם הבא שנהי' נהנין מזיו שכינה ולא בעוה"ז, הלכך אסור לאדם לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר ומשמיעי קול אסור לשמוע ולשמוח בהם, ואפי' שיר בפה על היין אסור מפני החורבן כו', עכ"ל. ובפשטות נראה מדבריו, דאיסור זמרה דמנא גזרו חז"ל כדי שלא יבוא למלאות פיו שחוק, ומלבד זה איכא איסורא אחרינא שאסרו חז"ל שירה בפה על היין מפני החורבן. ואין לדחוק ולומר דלעולם בין איסור זמרה דמנא ובין איסור זמרה דפומא אסור משום החורבן, והיינו דגם איסור מילוי פיו שחוק כל כולו אינו אלא משום זכר לחורבן, ומחמ"ז גזרו חז"ל נמי לאסור כלי שיר כדי שלא יבוא לידי מילוי פיו שחוק, ויעוי' לק' (סימן ו') שנביא בזה בס"ד מח'

אך קשי' לי, דאס כי לכאו' צ"ב אמאי הביא הרי"ף דינא דאיסור זמרא בסוגי' דברכות התם, ולפ"ד הראשית חכמה א"ש משום דענין אחד הוא להאיסור למלאות פיו שחוק, מכ"מ אכתי קשה אמאי הביא הרי"ף התם גם גזירת רבנן על עטרת חתנים וכלות, המבו' במתני' דסוטה (מט.) ובסוגי' דגיטין (ז.), וזה לכאו' ודאי אינו משום האיסור למלאות פיו שחוק, ובעניותי היה נ"ל הפשיטות, דמהא דהביא הרי"ף הנהו איסורי בסוגי' דברכות התם, אין להוכיח מדבריו דס"ל דטעם האיסור הוא משום מילוי פיו שחוק, אלא דסבר הרי"ף כדעת הראשונים דסברי דאיסור מילוי פיו שחוק אינו משום שהשמחה היתירה מרגילה את האדם לעבירה ומשכחת המצוות, אלא מחמת החורבן, ואגב דמייתי בגמ' איסור שגזרו רבנן מחמת החורבן, הביא הרי"ף נמי עוד איסורים וגזירות שגזרו מחמת החורבן, ואשר ע"כ הביא התם איסורא דזמרא, ואף גזירת עטרות חתנים וכלות, וק"ל.

ראיות לטעם זה

ג. ולכאו' ה' נראה להוכיח כדעה זו, דאיסור זה אינו קשור כלל לחורבן הבית, דהיינו שאינו משום 'זכר לחורבן', ואינו משום ביטול השירה בביהמ"ק, ואף אינו משום ביטול הסנהדרין. דהנה בסוגי' דסוטה א' כמה מימרות בענין זמרא, וכגון הא דא' התם אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא, ומייתי בגמ' כמה קראי בעניינים אלו, וכגון הא דמייתי אהאי מימרא דרבא קרא דצפניה (ב,ד) 'קול ישורר בחלון חורב בסף כי ארזה ערה'; והנה הנהו קראי לא נאמרו כלל לענין חורבן הבית, ולכאו' מבו' מזה דאין טעם האיסור משום חורבן הבית, ואף לא משום ענין המסתעף לענין חורבן הבית דהיינו ביטול הסנהדרין או שירת הלויים, אלא משום טעמא אחרינא, ומעתה יש לפרש דהוא משום האיסור למלאות פיו שחוק, ודו"ק.

ויש' להוסיף ולהוכיח כן מהא דא' התם, אמר ריו"ח כל השותה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם, שנאמר (ישעיה ה, יא-יג) 'הוי משכמי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם, וה' כינור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו', מה כתיב אחרי' לכן גלה עמי בבלי

הראשונים אי מילוי פיו שחוק אסורו חכמים זכר לחורבן או לא; זה אינו, דהא בדברי הלבוש גופי' נתבאר דהאיסור למלאות פיו שחוק אינו משום החורבן, אלא משום שהשמחה היתירה מרגילה את האדם לעבירה ומשכחת המצוות, וכמו שהבאנו לשונו, וע"כ נראה דכוונת הלבוש כמשנ"ת, דאיסור זמרא דמנא הרי הוא משום האיסור למלאות פיו שחוק, ואיסור זמרא דפומא הרי הוא משום חורבן הבית.

וכן נראה לדקדק עוד מדברי הלבוש, דהנה הרמב"ם והשו"ע כתבו בזה"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, עכ"ל, והיינו דכתבו על איסור זמרא דמנא דהוא 'מפני החורבן', והלבוש כשהעתיק לשון המחבר שינה וכתב תיבות אלו בסו"ד לאחר שהביא גם איסור זמרא דפומא, ומבו' לכאו' דהרמב"ם והמחבר ס"ל דאף זמרא דמנא אסורה מחמת החורבן, והלבוש ס"ל דזמרא דמנא אינה אסורה מחמת החורבן כאיסור זמרא דפומאף אלא אסורה מחמת האיסור למלאות פיו שחוק, וכמשנ"ת.

בדברי הראשית חכמה בדעת הרי"ף בזה

ב. ובראשית חכמה (שער האהבה פ"י אות לה-לו) כ' נמי בדעת הרי"ף, דטעם איסור זמרא בזה"ז הוא משום האיסור למלאות פיו שחוק, וע"י הזמר יבוא האדם לידי מילוי פיו שחוק. וז"ל הראשית חכמה, ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות לא.), אמר ריו"ח משום ר' שמעון בר יוחאי, אסור לו לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז, שנא' אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רינה אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, אמרו עליו על ר' שמעון בן לקיש שלא מילא שחוק פיו בעוה"ז מכי גמרה להאי שמעתא מפומי דר' יוחנן רבי'. והר"ר יצחק אלפסי ז"ל (ברכות כא: מדפי הרי"ף) העתיק גבי מימרא זו דברכות כל השייך לענין זה ממה שנמצא בגמ', ולכן ראינו להעתיק לשונו כו', עכ"ל הראשית חכמה. ולכאו' מבו' מדבריו, דהא דהביא הרי"ף האי מימרא דאיסור זמרא בסוגי' דהתם, היינו משום דענין אחד הוא, דהא דאסור הזמרה היינו משום שהזמרה מרגילה את האדם לשמחה יתירה ויבוא לידי מילוי פיו שחוק.

למלאות פיו שחוק, דאכתי שפיר י"ל דטעם האיסור הוא משום ביטול הסנהדרין, נואי נימא כדעת מהר"ם שיף הנ"ל בסמוך, דאיסור זמרא אינו מחורבן בית שני אלא מחורבן בית ראשון, אפשר דיש ליישב סוגי' זו אף אי נימא דטעם האיסור הוא משום זכר לחורבן, דלא הביאה הברייתא אלא תקנות שנתקנו מחמת חורבן בית שני, ולא תקנות שכבר נתקנו מחמת חורבן בית ראשון.

בדברי הגהות הרמ"א בזה

ד. הנה יעוי' בהגהות הרמ"א על המרדכי (ריש גיטין) בשם מרדכי ישן, דכ' בזה"ל, זמרא מנא לן דאסור, מצאתי בתוס' במשנה בלא אכילה הוא דאסור דזהו דרך העובדי כוכבים אבל במשנה של אכילה מותר, עכ"ל. ויש שלמדו בדבריו, שבא לחדש טעם נוסף לאיסור זמרא בזה"ז, משום שהוא דרך העמים. אך אם כנים הדברים צע"ג מהיכן הוציא הרמ"א דב"ז, דהן אמנם בקרא (הושע ט, א) כתיב 'אל תשמח ישראל אל גיל כעמים', אך שפיר יש לפרש האי קרא דאסור לישראל לשמח כמו שהאומות שמחים, אך לעולם טעם האיסור אינו מהא"ט אלא מטעמא אחרינא. והנראה פשוט בזה, דאף הרמ"א אין כוונתו להוסיף טעמא אחרינא לאיסור זמרא בזה"ז, אלא כוונתו, דהנה אומות העולם כשהם יושבים במשתה עם יין, הרי הם שרים ומזמרים ומנגנים וכו' ומגיעים לידי קלות ראש, וכוונתו דב"ז נאסר לישראל מחמת האיסור למלאות פיו שחוק. ולפ"ז א"ש טובא מש"כ דהיינו דווקא במשתה בלא אכילה, אבל במשתה עם אכילה שרי, משום דהיכא שעושים כן במשתה בלא אכילה הרי"ז גורם לשחוק וקלו"ר מרובה, וכן הוא באמת דרך האומות לעשות משתה בלא אכילה משום שע"ז שמחים הם ביותר, אך משתה בלא אכילה דאינו מביא לידי קלו"ר כ"כ ל"ח בית המשתה לענין זה ולא נאסרה בו הזמרה. והיינו, דמש"כ הרמ"א 'דזהו דרך העובדי כוכבים', אין כוונתו דזהו טעם האיסור, אלא כוונתו דמהא דדרך העובדי כוכבים לעשות דווקא משתה בלא אכילה, הרי לן דבכהא"ג איכא שמחה יתירה, ודב"ז אסרו חז"ל שמא יבוא לידי מילוי פיו שחוק, אך במשתה עם אכילה לא גזרו, ודו"ק.

דעת', ע"כ. ומבו' מהכא, דאין הגלות גורמת לאיסור, אלא אדרבה האיסור גורם לגלות, דאם לא יקפידו בזה הרי דיבואו לידי גלות, וצ"ע.

עוד יש להוכיח כטעם זה, והיינו דאין האיסור מחמת חורבן הבית, דבסוגי' דגיטין אי' דשלחו ל' למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור, ואי נימא דאיסור זה זהו תקנה דרבנן מחמת חורבן הבית, או מחמת ביטול הסנהדרין כו', צ"ב מאי קשי' להו מנא לן, והלא ידוע שאי"ז כי אם תקנה דרבנן מחמת החורבן וליכא קרא להכי, אך אי נימא דטעם האיסור הוא משום האיסור למלאות פיו שחוק, הרי די"ל דאי"ז תקנה דרבנן מחמת חורבן הבית או המסתעף אלא איסור קדום, וא"ש מאי דשלחו ל' מנא לן איסור זה. וכע"ז יש לדייק נמי מדברי הארח"ח (הל' תשעה באב סי' יד), שכ' דאיסור זמרא מדברי קבלה הוא, והוסיף דדברי קבלה כדברי תורה דמו, והנה איסור זה מחמת חורבן הבית הוא הרי שלא שייך שיחא מדברי קבלה, כיון שבזמן חורבן בית שני פסקו הנביאים מישאל, [אב"כ נימא כדברי מהר"ם שיף (דרושים נחמדים בסוף מס' חולין) שכ' דהוא מחורבן בית ראשון], ואף אי איסור זה מחמת ביטול הסנהדרין לא יתכן דיהא כדברי קבלה, כיון דהסנהדרין גלתה מ' שנה קודם חורבן בית שני, וע"כ מבו' מהכא דאיסור זה אינו מחמת חורבן הבית, ויש לבאר דטעם האיסור הוא משום מילוי פיו שחוק.

עוד יש להוכיח דאין הטעם מחמת חורבן הבית, דהנה בב"ב (ס: א'), דמשחרב ביהמ"ק היו הפרושים נמנעים מאכילת בשר ומשתיית יין, כיון שאמרו היאך נאכל בשר והלא בטלו קרבנות מביהמ"ק, והיאך נשתה יין והלא בטלו הנסכים מעל גבי המזבח, ואמר להם ר' יהושע כו' אלא שלא להתאבל כלל אי אפשר שכבר נגזרה גזירה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר דאין גזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולים לעמוד בה, אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו אמה על אמה בלא סיד כו'. ויש להוכיח מזה דעם איסור זמרא אינו משום זכר לחורבן, דאי משום זכר לחורבן הו"ל לאתויי בההיא ברייתא איסור זמר אנמי. אכן מהא אין להוכיח דטעם איסור זמרא הוא משום האיסור

סימן ו' - בענין איסור מילוי פון שחוק

חורבן ביהמ"ק, משא"כ בזמן שביהמ"ק קיים ליכא איסור בדבר, ודלא כדעת רבינו יונה. וכבר בס' תורת האדם להרמב"ן (סוף שער אבילות ישנה, מהדר' שעוועל עמ' רסד) מבר' נמי דטעם האיסור הוא משום חורבן הבית, ולכשיבנה ביהמ"ק יהא שרי למלאות פיו שחוק. וכ"ד המאירי (ברכות שם), דאיסור זה היינו דווקא בזמן שביהמ"ק חרב, [ולק' בסמוך נביא לשונן]. ולכאו' יש לדייק כשיטתם מהא דאי' בהמשך דברי הגמ', דאימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה, בזמן שיאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, והיינו כשיבנה ביהמ"ק, אך כבר עמד בזה רבינו יונה בדבריו הנ"ל, יעו"ש. [וראה עוד לק' בסמוך מדברי הט"ז לענין זה, אי איסור זה היינו דווקא בזמן שביהמ"ק חרב, וכן עי' לק' מדברי היעב"ץ דנקט ב' טעמים הנ"ל].

ב. ולענין מילוי שחוק פיו לדבר מצוה, כ' המאירי (שם) וז"ל, ומכ"מ אחר החורבן צריך שלא להרבות בשמחה אף לדבר מצוה, והוא שאומרו אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז, ר"ל עד שיבא זמן המשיח, רמז לדבר (תהלים קלז), אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, עכ"ל. וכ"כ בסידור עמודי שמים להיעב"ץ (סוף הלכות תשעה באב), וז"ל, אסור למלא פיו שחוק בעוה"ז אפי' לדבר מצוה, ואין צ"ל בסעודת פורים מתוך מאכל ומשתה, משום שני טעמים, אחד לפי ששחוק וקלו"ר מרגילין את האדם לערוה, והשני משום חורבן בית מקדשנו ותפארתנו, עכ"ל.

והט"ז (תקסז), כ', דבזמן שביהמ"ק קיים לא נאסרה שמחה שלימה כי אם היכא שאי"ז צורך מצוה, ובמקום דהוי צורך מצוה שרי לשמוח שמחה שלימה ולמלאות פיו שחוק, אך בזה"ז שביהמ"ק חרב וערבה כל שמחה אין למלאות פיו שחוק אפי' לצורך מצוה; וז"ל, ונלענ"ד שיש חילוק בזה, דלענין שמחה שאינו של מצוה ודאי אסור אפי' שלא בזמן הגלות למלא פיו שחוק, אבל בשמחה של מצוה הי' היתר בזמן שביהמ"ק קיים, כגון שמחת בית השואבה

א. גרסינן בברכות (לא.), א"ר יוחנן משום רשב"י, אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז, שנאמר (תהלים קכב) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה, אימתי בזמן שיאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, אמרו עליו על ריש לקיש שמימיו לא מילא שחוק פיו בעוה"ז מכי שמעה מריו"ח רביה, ע"כ. ונחלקו הראשונים בטעם איסור זה, אי היינו דווקא בשעת חורבן הבית, והיי"ט דאסור לו למלאות פיו שחוק משום אבילות על חורבן ביהמ"ק, או דלמא אף בשעה שביהמ"ק קיים שייך איסור זה, ואין למלאות פיו שחוק בעוה"ז כלל.

ובתלמודי רבינו יונה (ברכות כא. מדפי הרי"ף) כ', דטעם האיסור אינו משום חורבן הבית, ולעולם איסור זה שייך אף בזמן שביהמ"ק עומד על מכונן. וז"ל, יש מפרשים שטעם הדבר מפני חורבן ביהמ"ק, אבל שלא בשעת חורבן מותר, ואי"ז נכון, דא"כ לא הי' לו לומר בעוה"ז אלא משחרב ביהמ"ק אסור לאדם שימלא שחוק פיו כו', ומדלא אמר הכי שמעינן שאינו תלוי בחורבן, אלא אפי' בזמן ביהמ"ק אמר שאסור למלאות שחוק פיו בעוה"ז בשום ענין, שהשמחה מרגילה את האדם שישכח המצוות כמו שאמרנו למעלה (שם בסמוך), ומאי דאמרי' אימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה בזמן שיאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, [-והיינו בזמן שיבנה ביהמ"ק], לא מפני המקדש בלבד אומר, אלא הכי קאמר אימתי ימלא שחוק פינו ותהי' השמחה מותרת, בזמן שיעשה עמנו נסים ויושיענו, ואז באותו הזמן נשמח כדי לגלות נפלאותיו וגבורותיו ויאמרו הגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה ויראו במחתנו ויבושו, ושמחה כזו שהיא שמחת הבורא היא מצוה גדולה משום פרסומי ניסא, עכ"ל. וע"ע פרישה (סו"ס תקס) בביאור דבריו.

מאידך, הטור (סו"ס תקס) הביא דברי הגמ' בלשון אחר, וכ' דאסור לאדם שימלא שחוק פיו בזמן הזה, והרי לן להדי' דהיינו דווקא בזה"ז לאחר שחרב ביהמ"ק, והיינו דטעם האיסור הוא משום

שבאה לידו אין בכך כלום, ולא עוד אלא שיפה הוא עושה, והוא שאמרו כאן תפילין קא מנחנא, וי"מ תפילין קא מנחנא כחומר ואיני מתירא להשתקע בשום דבר מגונה כו'. ומכ"מ אחר החורבן צריך שלא להרבות בשמחה אף לדבר מצוה, והוא שאמרו אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז, ר"ל עד שיבא זמן המשיח, רמז לדבר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, עכ"ל המאירי. והרי מבו' מדבריו, דדווקא בשמחה של מצוה אשר יכול לבוא בזה לידי עבירה, וכגון בשמחת נישואין, הוא דאסור להרבות בשמחה ולמלאות פיו שחוק, אבל בשמחה של מצוה שאין חשש מריבוי השמחה לבוא לידי איסור, י"ל דאינו אסור.

ג. עוד כתבו האחרונים לדון, אי מה שאמרו דאין לאדם למלאות פיו שחוק בעוה"ז, איסור גמור הוא, או דלמא אי"ז מדת חסידות. ולכא' מהא דמייתי בגמ' התם, דר"ל לא מילא שחוק פיו לעולם מכי שמעה להאי מימרא מפומי' דריו"ח רביה, משמע דאי"ז איסור גמור אלא מדת חסידות, דאי איסור גמור הוא מאי רבותי' דר"ל שהקפיד בזה, ומה צריך להביא ראי' מכך, ולכא' מבו' מהא דמדת חסידות הוא. אך לשון הגמ' ד'אסור' לאדם שימלא פיו שחוק כו' מורה בעליל דהוא איסור גמור, וצ"ע.

ובס' בית האוצר (למהר"י ענגיל, מערכת א-ס כלל קפט) כ', דמצינו בכמה מקומות בלשון 'אסור' על דבר שאינו אסור מצד הדין כי אם ממדת חסידות, והביא בתוה"ד אף סוגי' דידן, דאי"ז אלא מדת חסידות, והראי' מהא דמייתי מר"ל דלא מילא פיו שחוק מימיו מכי שמעה להאי מימרא, ואעפ"כ אי' ד'אסור' לאדם שימלא פיו שחוק. ויעו"ש עוד שהאריך מהר"י ענגיל בבקיאותו בענין זה, אי שייך לשון 'אסור' בדבר שאינו אסור מצד הדין כי אם ממדת חסידות.

ושמחת דוד שהי' מכרכר בכל עוז, ובזמן הגלות ערבה כל שמחה, ואפי' בשמחה של מצוה כגון בחתונה או פורים מכ"מ לא ימלא פיו שחוק, כנלענ"ד נכון, עכ"ל. וכ"פ המשנ"ב (תקס"ב) ושא"פ. [וכן בס' חוט שני (להגר"נ קרליץ שליט"א, או"ח ח"א עמ' שעג) כ' בזה בזה"ל, היוצא מהנ"ל, דבשמחת בית השואבה או בשמחת חתן וכלה או בשמחת פורים, צריך שהשמחה תהי' עם גבול מסוים, עכ"ל].

וראי' מי שכתב, דלא כתבו הפוסקים הנ"ל דאסור למלאות פיו שחוק אף לדבר מצוה, אלא בסעודה של מצוה, וכמו שנקט הט"ז כגון סעודת נישואין או סעודת פורים, ובסעודות כגון אלו איכא חששא בהשמחה שמרגילה את האדם לערוה וכו', משא"כ בשאר מצוות איכא מצוה גדולה לשמוח, וליכא איסורא אפי' למלאות פיו שחוק. [ועי' כה"ח (תקס"ט) שכו', דאף שיש לשמוח בלימוד התורה ובקיום מצוותיה, מכ"מ היינו דווקא שמחת הלב, וכמו שנאמר (תהלים יט, ט) פקדי ה' ישרים משמחי לב, ולכא' היינו הא דקשי' לי, היאך אמרו דאסור למלאות פיו שחוק אפי' לדבר מצוה, והרי איכא מצוה ומעלה גדולה לשמוח בלימוד התורה ובקיום מצוותיה, ולפי דברים הנ"ל לק"מ]. והביא סעד לדבריו מדברי המאירי (ברכות ל:), [והוא המקור לדעה זו דנאסר למלאות פיו שחוק בעוה"ז אף לדבר מצוה], שכו' בזה"ל, שמחה שבני אדם שמחים לאיזו דבר שמחה שבאה לידם, ראוי להם שלא להשתקע בה ושלא להרבות בה יותר מדאי, ואם הרבו בכך ראוי ליחידים שבהם להוכיחם, והותר להם לעשות איזה דבר שלא כראוי כדי למנוע רוב שמחתם שלא להשתקע בה יותר מדאי, כגון שבירת כלים נאים וכיוצא בהם מדברים המעציבים, כלל גדול אמרו במקום גילה שם תהא רעדה שמא מתוך רוב השמחה הוא בא לידי קלות ראש, ואם הי' שמח לקיום מצוה

סימן ז' - עוד בענין טעם איסור זמרא בזה"ז

בביאור שי' רש"י בטעם האיסור / בביאור שי' הרמב"ם בתשו' בטעם האיסור / אי נימא דטעם האיסור משום חורבן הבית, אי היינו בית ראשון או בית שני.

בביאור שי' רש"י בטעם האיסור

א. הנה לכאור' מדברי רש"י מבו' דטעם האיסור הוא משום חורבן הבית. דבחגיגה (טו:) א"י, אשכח'י שמואל לרב יהודה דתלי בעיברא דדשא [נשען על הבריח. רש"י] וקא בכי, אמר לי' שינא מאי קא בכית, אמר לי' מי זוטרא מאי דכתיב בהו ברבנן (ישעי' לג, יח) איה סופר איה שוקל איה סופר את המגלים, איה סופר שהיו סופרים כל אותיות שתורה, איה שוקל שהיו שוקלים קלין וחמורים שבתורה, איה סופר את המגדלים שהיו שונים שלש מאות הלכות במגדל הפורח באויר, ואמר רבי אמי תלת מאה בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר, ותנן (סנהדרין צ.) שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, אנן מה תהוי עלן, אמר לי' שינא טינא היתה בלבם [רשעים היו מימיהם. רש"י], ופריך 'אחר מאי', והיינו מפני מה לידי כך שיצא לתרבות רעה ולא הגינה תורתו עליו, ומשני דזמר יווני לא פסק מפומיה [וי"ג מביתיה], ופירש"י (ד"ה זמר יווני) וז"ל, והי' לו להניח בשביל חורבן הבית שנא' (ישעי' כד, ט) בשיר לא ישתו יין, עכ"ל. והמבו' לכאור' מדברי רש"י דטעמא דאיסור זמרא הוא משום חורבן הבית. אך כבר כתבנו לעיל (סימן ד'), דאי נימא דטעם האיסור הוא משום חורבן הבית, הרי דלכאור' נסתר דב"ז ממתני' דסוטה, דהא במתני' דסוטה (מח.) מבו' להדי' דמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ומפרש בירושלמי דהתם, דעד השתא היתה אימת הסנהדרין עליהם, אך השתא שאין אימת הסנהדרין עליהם חששו חז"ל שיבואו לומר דברי נבלה בשיר, ולפיכך אסרו כל השירה והזמרה, וא"כ אמאי כ' רש"י דטעם האיסור הוא משום חורבן הבית.

וראיתי מי שפירש באופ"א בדברי רש"י, בהקדים מאי דלכאור' יש להעיר בדברי רש"י אמאי כ' 'היה לו להניח', והלא איסור גמור הוא מדברנן,

ומדברי רש"י משמע דאי"ז אלא הנהגה טובה; ועל כן יש לבאר בשי' רש"י, דלעולם טעם איסור זמרא בזה"ז אינו משום חורבן הבית אלא מטעמא אחרינא, [ובפשטות היינו מטעם הנ"ל המבו' במתני' ובירושלמי, דחששו חז"ל שיבואו לומר דברי נבלה בשיר כיון שכבר אין אימת הסנהדרין עליהם], ומש"כ רש"י דהטענה על אחר היתה דהי' לו להניח משום חורבן הבית, אינו משום שהי' איסור בדבר, אלא מחמת המציאות שלא הרגיש האבילות על החורבן והי' מסוגל להתענג בזמר בביתו למרות שראה החורבן לנגד עיניו, ואם הי' באמת ירא שמים בלבבו לא הי' מסוגל להתענג בזמר בביתו בשעה שבית ה' חרב, ולכך 'היה לו להניח' הזמר ולא משום איסורא.

בביאור שי' הרמב"ם בתשו' בטעם האיסור

ב. הנה ז"ל הרמב"ם בתשובתו (שו"ת הרמב"ם הוצאת מיקיצי נרדמים סי' רכד, הוצאת פריימן סי' שע), [לשאלה שנשלחה אליו מארם צובה בענין זה]. ידוע שעצם הזמר והניגונים כולם אסורים, אפי' אין אומרים עליהם מילים כלל, לאומרם ז"ל (סוטה מח.) אודנא דשמעא זמרא תעקך, וכבר ביאר התלמוד שאין הבדל בין שמיעת הזמר או ניגון על מיתרים או השמעת הנגינות בלא מילים, אלא כל מה שמביא לידי שמחת הנפש והתרגשותה אסור, כמו שאמרו, וסמכו דבריהם אל איסור הנביא שאמר 'אל תשמח ישראל אל גיל כעמים'; וטעם זה ברור מאד, לפי שכל תאוה זה ראוי למונעו ולמשוך ברסנו, ולא שיפעל ויחיה מתו, עכ"ל. ולכאור' מדבריו מבו' טעמא אחרינא לאיסור זמרא, 'משום שכל תאוה זה ראוי למונעו ולמשוך ברסנו, וצ"ע.

אך לכאור' יש לפרש כוונת הרמב"ם בתרי אנפי. יש לפרש כוונת הרמב"ם כמש"כ המאירי וסייעתו, דטעם איסור זמרא הוא משום האיסור למלאות פיו שחוק, והשירה והזמרה מרגילים את האדם לשחוק, ולפ"ז מש"כ הרמב"ם דראוי למונעו ולמשוך ברסנו

אמנם, בדרושים נחמדים למהר"ם שיף (נרפסו בסוף חידושי למס' חולין) מבו', דאיסור זמרא בזה"ז זכר לחורבן הרי הוא מחורבן בית ראשון, וז"ל, מה שלא הי' כלי זמר אצל הסעודה - של אחשורוש], יש אומרים מפני שאינו שוה לכל נפש שבע"כ ישמע, ויש אומרים שאינו צריך לאומרו שודאי בכל השמחות יש כלי זמר וכמו שלא אומר לך מיני מאכלים. ויתכן שהסעודה הי' בלי אונס שלא להעביר ישראל על דתם באונס רק מרצונם הטוב וכמש"כ 'כרצון איש ואיש', כרצון מרדכי והמן (מגילה יב.), וישראל גזרו על עצמן מיום החורבן בשיר לא ישתו יין, ואם היו שם כלי זמר לא יבואו ישראל על המשתה, עכ"ל. ומבו', דאף בתקופה זו בין חורבן בית ראשון לבנין בית שני, נהגו ישראל באיסור כלי זמר מחמת החורבן, [ודו"ק בלשונו "ישראל גזרו על עצמן"].

והנה, יעו' במדרש רבה (קהלת יב,ז) דא' בזה"ל, 'ויקום לקול הציפור' (קהלת יב,ג), אמר רבי לוי, שמונה עשרה שנה היתה בת קול מכרזת ומצפצפת על נבוכדנצאר ואומרת לו עבדא בישא סוק אחריב ביתיה דמארך דבנוי מרדין ולא שמעין ליה, 'וישהו כל בנות השיר' (המשך קרא דקהלת שם), שעלה ובטל השיר מבית המקדש, הדא הוא דכתיב (ישעי' כד,ט) בשיר לא ישתו יין, ע"כ. ולפי גירסא זו הדברים תמוהים טובא, דמה ענין קרא דבשיר לא ישתו יין להא דבטל השיר מביהמ"ק, ודוחק לפרש דמשום דבטל השיר מביהמ"ק בטל נמי מבית המשתה והיינו דכתיב בשיר לא ישתו יין. אכן, האי מימרא אי' נמי במד"ר דאיכה (פתיחתא כג, וכן בילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעט), והתם גרסינן 'בטל השיר מבית המשתה', ולגירסא זו א"ש. ומעתה אי גרסינן הכי, הרי לן ראי' מדברי המדרש לדברי מהר"ם שיף, דהא נבוכדנצאר הי' בחורבן בית ראשון, ומבו' דבטל השיר מבית המשתה מחמת החורבן, והרי לן כדברי מהר"ם שיף דאיסור זה נאסר בחורבן בית ראשון ולא בחורבן בית שני. אכן, גירסא זו נמי לכאור' דחוקה טובא, כיון דלגירסא זו מבו' דנבוכדנצאר ביטל השיר מבית המשתה, וזה אינו, אלא דחז"ל ביטלו השיר מבית המשתאות מחמת החורבן, וצ"ע.

היינו משום שמביא לידי שחוק, ולכן יש למנוע עצמו מ'כח-תאוה' זה כיון שמביא לידי שחוק, וקרובים דבריו לדברי החובות הלכות והכד הקמח [הובאו דבריהם לעיל (פ"ב הערה ה')]. שוב מצאתי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קה אות ד') שהבין כן בביאור דברי הרמב"ם, יעו"ש. אכן, פי' זה דחוק קצת בדברי הרמב"ם, כיון דלא נזכר בדבריו כלל ענין השחוק והקלו"ר.

ויש לפרש דברי הרמב"ם באופ"א, דס"ל דטעם האיסור הוא משום שיטול שירת הלויים בביהמ"ק, וכיון שבטלה שירת הלויים בביהמ"ק ביטלו לגמרי השירה והזמרה, וכמו שהבאנו לעיל (פ"ב הערה ו') מדברי הישועות יעקב. וביאור זה מרווח יותר בדברי הרמב"ם, דכשהי' ביהמ"ק קיים והיו הלויים מנגנים ומשוררים בביהמ"ק, הרי זה הי' משפיע על כל הענין הרוחני של השירה, והשירה לא היתה נחשבת בגדר 'תאוה', אך משפסקה שירת הלויים נהפך הדבר ל'תאוה'. ואולי יש לבאר כפירוש זה דווקא, דבזה מצינן ליישב סתירת דברי הרמב"ם, דהא במשנה תורה כ' הרמב"ם דטעם האיסור הוא מפני החורבן, ולכאור' נסתרו דבריו אלו מאלו, ואי נימא כפירוש זה דהוא משום שבטלה שירת הלויים, י"ל דהיינו נמי כוונת הרמב"ם במש"כ במשנ"ת 'מפני החורבן', וצ"ע.

אי נימא דטעם האיסור משום חורבן הבית, אי היינו בית ראשון או בית שני

ג. הנה אי נימא דטעם האיסור הוא כדי שזכור את החורבן, בפשטות היינו מחורבן בית שני. וכן מבו' בשלטה"ג (ברכות כא: מדפי הרי"ף) בשם רבו הריא"ז, וז"ל, בעת שבאו גייסות של רומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני, גזרו שלא לנגן בכלי זמר שהן כעין תופים וכינורות, עכ"ל. ומבו' דהיינו בחורבן בית שני. ומש"כ שהגזירה נגזרה בעת שבאו גייסות של רומיים וכו', ולא כ' דטעם האיסור הוא כדי שזכור את החורבן, כבר ביארנו לעיל (סימן ד') בדעת הרמב"ם ועוד ראשונים דבאמת אין טעם האיסור כדי שזכור את ירושלים, אלא היא גזירה שנגזרה בשעת ביטול הסנהדרין או בפולמוס של אספסיינוס, יעו"ש.

סימן ח' - ביישוב סוגיית הגמ' בגיטין, ודברי הר"מ במשנ"ת אלי' דכמה אחרונים

אמאי במתני' דסוטה מייתי קרא דבשיר לא ישתו יין, ובסוגי' דגיטין אמרי' דליכא למילף מהאי קרא, והרמב"ם הביא האי קרא דבשיר לא ישתו יין / וכי לא ידעו השואלים מתני' דסוטה / מקור דברי הרמב"ם לחלק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא / ביאור שיי' רש"י ותוס' בדברי הרמב"ם במשנה תורה.

דווקא מקרא דאל תשמח ישראל, אך הרמב"ם לטעמ' דפסק (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ג) כמא"ד עיקר שירה בפה, וא"כ אף מקרא דבשיר לא ישתו יין שפיר איכא למילף אף לזמרא דפומא, וייעו"ע בסמוך שנביא דברי מהראנ"ח דסוגי' דגיטין אזלא אף כמא"ד עיקר שירה בפה. אך אכתי לא נתיישב לביאורים אלו אמאי במתני' דסוטה ילפי' מקרא דבשיר לא ישתו יין, ונאף להביאור הב' דוחק הוא לפרש דמתני' דסוטה אזלא רק כמא"ד עיקר שירה בפה, דלמא"ד עיקר שירה בכלי לא מצינן למילף מקרא דבשיר לא ישתו יין].

ובדרשות מהראנ"ח (הנקרא 'הנותן אמרי שפר', דרוש לפ' במדבר, והו"ד נמי בכנה"ג סי' תקס הגה"ט) ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קסו) תירצו, דהרמב"ם מפרש דמאי דמקרא דאל תשמח ישראל ילפי' דאף זמרא דפומא אסורה, אינו משום דקרא דאל תשמח משמע אף על זמרא דפומא יותר מאשר קרא דבשיר לא ישתו יין, אלא דאף מקרא דבשיר לא ישתו יין מצינן למילף לאסור אף זמרא דפומא, ואדרבה לשי' הרמב"ם דעיקר שירה בפה משמע יותר בקרא דבשיר לא ישתו יין דאיירי בשירה בפה, ודלא כבני בנימין הנ"ל בסמוך דסוגי' דגיטין אזלא רק כמא"ד עיקר שירה בכלי, אלא דאי הוה כתיב רק חד קרא לא הוה מצינן למילף ב' איסורים מיני', דהא איסור זה אינו אלא מדרבנן [ועכ"פ לדעת הרמב"ם בתשו' (הוצאת מקיצי נרדמים סי' רכד, הוצאת פריימן סי' שע) דאיסור זה מדרבנן הוא ולא מדברי קבלה] ואולי' לקולא, והוה אמרי' דלא נאסר אלא זמרא דמנא משום שהוא שמחה ותענוג ביותר, אך כיון דאית לן ב' קראי ילפי' מחד קרא דזמרא דמנא אסורה, ומחד קרא ילפי' דאף זמרא

א. ראשית כל יש להקדים לשון הרמב"ם במשנה תורה (פ"ה מהל' תעניות הי"ד), וז"ל, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, ואפי' שיר בפה על היין אסור שנא' (ישעי' כד, ט) בשיר לא ישתו יין, עכ"ל. והנה במתני' דסוטה (מח. תנן, משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנא' בשיר לא ישתו יין, ומאידך, בסוגי' דגיטין (ז). אמרי', שלחו לי למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור, שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ופריך, ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין, ומשני, אי מההוא הו"א ה"מ זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל, ומב' מסוגיית הגמ' בגיטין דליכא למילף מקרא דבשיר לא ישתו יין אלא זמרא דמנא, ולכך ילפי' לאיסור זמרא בזה"ז מקרא דאל תשמח ישראל, ומעתה יל"ע אמאי במתני' דסוטה מייתנין להאי קרא דבשיר לא ישתו יין, וכן הרמב"ם הביא האי קרא, וצ"ע. [וכבר הקשו כן האחרונים, בין על מתני' דסוטה ובין על דברי הרמב"ם, ונסדר דבריהם בס"ד].

ובס' בני בנימין (על הרמב"ם שם, נדפס בס' הליקוטים על הרמב"ם בהוצאת פרנקל) תי' בפשיטות, דאחר דכתיב קרא דאל תשמח ישראל דמהא ילפי' דאף זמרא דפומא אסורה, שפיר איכא למילף דם מקרא דבשיר לא ישתו יין אף זמרא דפומא, דאית קרא דאל תשמח ישראל וגלי לן דקרא דבשיר לא ישתו יין איירי נמי בזמרא דפומא. עוד תי' שם, דסוגי' דגיטין סברה כמא"ד עיקר שירה בכלי (סוכה נ: ערכין יא. ועוד), ולהאי מא"ד ליכא למילף מקרא דבשיר לא ישתו יין אף לזמרא דפומא, כיון ד'בשיר' לא משמע אלא בכלי, והלכך צריכין למילף

גם הפומא כמו בכלי, ואולי סתם שיר הוא יותר משמע פומא, וקצת ראי' ממה ששירת הלויים על הקרבן הוא העיקר בפה כדמסיק בסוכה כ"ו, עכ"ל, ומבו' דאי"ז פשיטא כ"כ דמקרא דבשיר לא ישתו יין אית לן למילף אף זמרא דפומא.

ב. הנה יש להקשות, אמאי שלחו ל' למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור, וכי לא ידעו השואלים מתני' דסוטה דמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמ' בשיר לא ישתו יין, ודוחק לומר שהשואלים היו עמי הארץ ולא ידעו מתני' דסוטה ומכ"מ ידעו דזמרא אסורה כיון שראו שכך מנהג העולם. וע"ע בס' דבר שאול (סוטה סי' עג אות ג') שכ' אסוגי' דגיטין בזה"ל, כל הך מילתא לא איירי אלא משבטלה סנהדרין, כדתנן בסוטה, וקיצרו השואלים בלשונם, שהרי המשנה שגורה בפהם, ולא שאלו אלא מנא לן אסמכתא מקרא לתקנה זו שתקנו חכמים באותה שעה, עכ"ל; ולא ירדתי לעומק דעתו, דהא במתני' גופי' תנן אסמכתא לאיסור זה מקרא דבשיר לא ישתו יין, והדק"ל וכי לא ידעו מתני' דסוטה.

ולפ"ד מהראנ"ח והאגרו"מ הנ"ל בסמוך, לא קשי' מידי, כיון דבאמת על זמרא דמנא לא שאלו לו כיון דזה ודאי ילפי' מקרא דבשיר לא ישתו יין, אך שאלו לו מהיכא ילפי' דאף זמרא דפומא אסורה, ולזה השיב להם מקרא דאל תשמח ישראל; ובאמת מצינן להקשות בגמ' אף על השואלים וכי לא ידעו מתני' דסוטה דתנן דאסרו השירה בבית המשתאות מקרא דבשיר לא ישתו יין, אלא דניחא לגמ' להקשות על מר עוקבא דהוא ודאי ידע מתני' דסוטה, אמאי לא מייתי להו קרא דבשיר לא ישתו יין.

ויעוי' לעיל (סימן ד' אות ב') שהבאנו בזה ביאור נוסף, דאפשר דמתני' דסוטה כלל לא מבו' איסור בזה, אלא מבו' המציאות שהיתה בזמן ביטול הסנהדרין שבטל השיר מבית המשתאות, וכדוגמת שאר המשניות בסוטה שם. אך ביאור זה נסתר מדברי הירושלמי, דמבו' התם הטעם לאיסור זמרא משום שחששו חז"ל שיבואו לומר דברי נבלה בשיר ומשו"ה אסרו הזמרא לגמרי, ומבו' דזה הי' גזרה דרבנן ולא זו בלבד שבמציאות בטל השיר מבית המשתאות.

דפומא אסורה. ומעתה, הרי בקרא דבשיר לא ישתו יין מבו' דהיינו דווקא בביה"מ, אך בקרא דאל תשמח ישראל לא נזכר דהיינו דווקא בביה"מ, ומעתה פי' הרמב"ם דכיון דאית לן תרי קראי לאסור זמרא בביה"מ וחד קרא לאסור זמרא אף שלא בביה"מ [דהיינו קרא דאל תשמח ישראל], הרי דבביה"מ אסרינן בין זמרא דמנא ובין זמרא דפומא, דכיון דאית לן תרי קראי אבית השתה אית לן לרבות אף זמרא דפומא, אך שלא בביה"מ אסרינן רק זמרא דמנא כיון שלית לן תרי קראי לאסור אף זמרא דפומא. ומעתה, מתני' דסוטה מיירי אבית המשתה, ולזה קא מייתי קרא דבשיר לא ישתו יין כיון דהתם איירי אבית המשתה, אך מר עוקבא הביא קרא דבשיר לא ישתו יין להורות שגם בזמרא דפומא איכא איסורא, והרמב"ם נמי הביא קרא דבשיר לא ישתו יין על זמרא דפומא, וק"ל.

אך קשי' לי על ביאור זה, דא"כ אמאי לא נימא דלא נאסרה זמרא דמנא אלא בביה"מ, ונילף מקרא דבשיר לא ישתו יין איסור לזמרא דמנא בביה"מ, ומקרא דאל תשמח ישראל נילף איסורא לזמרא דמנא אף שלא בביה"מ, ולעולם אימא לך דזמרא דפומא שרי אף בביה"מ, ואיכא סברא בהכי כיון דבזמרא דמנא איכא שמחה יתירה יותר מזמרא דפומא; וליכא למימר דלאחר דאית לן קרא דאל תשמח ישראל לאסור זמרא דמנא אף שלא בביה"מ לא צריכינן לקרא דבשיר לא ישתו יין דאיירי רק אבית המשתה, וא"כ ע"כ אתא קרא דבשיר לא ישתו יין לרבות אף זמרא דפומא דאסורה בביה"מ, זה אינו, דהא אי לא הוה כתיב קרא דבשיר לא ישתו יין הוה מוקמינן קרא דאל תשמח ישראל רק אבית המשתה, דליתן לן לאסור אלא איסור אחד ואולינן לקולא, ולכך איצטריך קרא דבשיר לא ישתו יין לגלות אקרא דאל תשמח ישראל דאיירי אף שלא בביה"מ, אך לעולם אימא לך דזמרא דפומא שרי אף בביה"מ. וכפה"נ יש לבאר בזה, דכיון דפסקינן דעיקר שירה בפה, א"כ קרא דבשיר לא ישתו יין משמע אזמרא דפומא, ולכך אסרינן בבית המשתה אף זמרא דפומא דהא כן משמע בקרא; אך באגרו"מ שם כ' בתוה"ד בזה"ל, אינו משום ד'אל גיל' הוא משמע גם פומא כמו בכלי שיר יותר מקרא דבשיר לא ישתו, משום דשיר הוא משמע יותר בכלי מבפומא, אלא דגם בשיר משמע

וגם תענוג, וכן כל דמי לי' דאיכא בי' גם שמחה וגם תענוג אסיר, אך בגוונא דאיכא שמחה ללא תענוג או תענוג ללא שמחה לא גזרו בי' רבנן. ואתא רב ואסר זמרא דמנא אף בגוונא דליכא גם שמחה וגם תענוג אלא רק חדא מינייהו, והיינו דאמר רב 'אודנא דשמעא זמרא' והיינו זמרא דמנא 'תעקר', ואתא רב הונא והוסיף וגזר אף על זמרא דפומא אף היכא דליכא גם שמחה וגם תענוג, וכדמשמע לישנא ד'רב הונא בטיל זמרא' דמשמע דביטל לגמרי, ובהאי גזירה דהוסיף רב הונא זלול בה רב חסדא וכו' כדאי' בגמ'. ומעתה איכא למימר דהרמב"ם פסק כרב ודלא כרב הונא, וע"ע רש"י (סוטה שם) דרב הונא לא גזר אלא על בני דורו, ודו"ק, [ויל"ע לפ"ז בשי" רש"י ותוס', אמאי פסקו דאינו אסור אלא בביה"מ, וע"ע שם בחסדי דוד].

ועפ"ז ביאר בחסדי דוד שם לשון הרמב"ם, שכתב 'אסור לשמוח בהן ואסור לשומען', והיינו ב' הדינים הנ"ל גזר רב, דאף היכא דאיכא שמחה ללא תענוג ואף היכא דאיכא תענוג ללא שמחה, נמי אסור, וסיים הרמב"ם דאפי' שיר בפה על היין אסור והיינו דווקא על היין בבית המשתה דהתם איכא גם שמחה וגם תענוג.

ובשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמו אות ב') ביאר בטעם איסור זמרא בזה"ל, כמו שהבאנו לעיל (פ"ב הערה ו') מדברי הישועות יעקב, דהוא משום השבתת השירה בביהמ"ק, דכיון דבטלה שירת הלויים מביהמ"ק גזרו חכמים על השירה בכל מקום, ומעתה למא"ד עיקר שירה בכלי איכא סברא להחמיר טפי בזמרא דמנא כיון דעיקר השירה בביהמ"ק היתה בכלי, ולכך אמרי' בסוגי' דגיטין התם דאי מקרא דבשיר לא ישתו יין הו"א דה"מ זמרא דמנא כיון דעיקר 'שירה' היא בכלי והו"א דקרא איירי רק בזמרא דמנא, ולכך פסק הרמב"ם דזמרא דמנא חמורה טפי ואסורה אף שלא בביה"מ, וזמרא דפומא אסורה דווקא בביה"מ; ובאמת מהא"ט הדר בי' הרמב"ם בתשובתו ופסק דאף שירה בפה אסורה אף שלא בביה"מ ואין סברא לחלק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא, כיון דהרמב"ם לטעמי' דפסק (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ג) כמא"ד עיקר שירה בפה. עכ"ד הדברי יציב. אך דבריו מוקשים, דא"כ אמאי במשנה תורה כ' הרמב"ם דרק בזמרא דמנא יש

ג. והנה לכאור' לשון הרמב"ם מורה דיש לחלק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא, דלגבי זמרא דמנא לא הזכיר הרמב"ם כלל דאסור דווקא בבית המשתה, ומאידך בזמרא דפומא הזכיר דהיינו דווקא בביה"מ, ומשמע דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ וזמרא דפומא אינה אסורה אלא בביה"מ. ודב"ז צ"ע, מהיכן שאב הרמב"ם חידוש זה לחלק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא. ואכן, לעיל (פ"ב סעיף ד') ובהערה (שם) ביארנו בארוכה דהטור ורוב הפוסקים פירשו בדברי הרמב"ם במשנ"ת כמבוי' בדבריו בתשו', דאף זמרא דפומא אסורה אף שלא בביה"מ, ודלא כדמשמע בפשטות מלשונו, ולפ"ז ודאי דלק"מ, אך יעוי' לעיל שם שהבאנו מדברי כמה אחרונים דס"ל בדעת הרמב"ם במשנ"ת כנ"ל, דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ וזמרא דפומא אינה אסורה אלא בביה"מ. ואפשר דאדרבה, מהא איכא להביא רא' וסיוע לדברינו שם, ודו"ק.

ולפ"ד מהראנ"ח והאג"מ הנ"ל לק"מ, דשפיר יליף הרמב"ם דכיון דאית לן תרי קראי אבית המשתה וחד קרא אף אשלא בבית המשתה, אית לן למימר דבבית המשתה יהא אסור בין זמרא דמנא ובין זמרא דפומא, אך שלא בביה"מ יהא אסור רק זמרא דמנא, וכמשנ"ת.

ובחסדי דוד (על התוספתא, סוטה פט"ו ה"ג) תי' מהיכן שאב הרמב"ם לחלק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא דהנה בהמשך סוגיית הגמ' דסוטה שם אי', רב הונא בטיל זמרא, קם מאה אווזי בזוזא ומאה סאה חיטי בזוזא ולא איבעי, אתא רב חסדא זלזיל בה איבעי אווזא בזוזא ולא משתכח, ע"כ; ואיכא למידק, חדא מאי האי דהוצרך רב הונא לגזור ולבטל הזמרא, הא בטל לי' וקאי כבר כמה דורות, ותו דהא רב דהי' רבו של רב הונא לייט לי' ואמר 'אודנא שמעא זמרא תעקר' (סוטה שם) ומה זה הוסיף רב הונא, ותו רב חסדא היכי זלזל בה וכי לא שמיע לי' מתני' דסוטה, וכן בהמשך סוגי' דהתם אי' מימרא דרב יוסף גבי זמרא בתערובת עם נשים, וילה"ק דהלא אף בגברי לחוד איכא נמי איסורא כמבוי' במתני' דסוטה. וע"כ ביאר בחסדי דוד, דמעיקרא גזירת חז"ל משבטלה הסנהדרין היתה רק היכא דאיכא גם שמחה וגם תענוג, ודוגמא לדבר נקטו חז"ל בביה"מ, דהיינו דהתם איכא גם שמחה

שלא בבית המשתה. והוסיף האג"מ, דאע"ג דמלשון הטור לכאור' משמע דרש"י והרמב"ם פליגי אהדדי, דלאחר שהביא הטור דברי רש"י ותוס' כתב 'והרמב"ם ז"ל כתב' כו', מכ"מ יש ליישב דכוונת הטור דמדברי רש"י אין הכרח לומר דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ, דאפשר דגם האי קרא דאל תשמח ישראל איירי דווקא בביה"מ, וע"ז הביא הטור דברי הרמב"ם דהוא ודאי פירש דמקרא דאל תשמח ישראל ילפי' לאיסור זמרא אף שלא בביה"מ, [וכמשנ"ת דעת הרמב"ם לעיל בסמוך]; אך לעולם נראה כנ"ל דאף רש"י ותוס' מודו לשי' הרמב"ם במשנ"ת דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ, ורק זמרא דפומא אסורה דווקא בבית המשתה. עכ"ד האג"מ. אך הדברים מחודשים, ולא מצאתי לו חבר בזה, ואף מש"כ לפרש בדברי הטור דחוק הוא בלשונו, ופשטות שי' רש"י ותוס' כמו שהבינו כל המפרשים בדבריהם דלא אסרו אלא בבית המשתה.

להחמיר שלא בביה"מ, ובזמרא דפומא אין להחמיר, והלא דעת הרמב"ם לפסוק כמא"ד עיקר שירה בפה. וע"ע מה שהארכנו לעיל (סימן ד') בביאור דעת הרמב"ם, דסבר דאיכא תרי איסורי, חד איסורא מחמת ביטול הסנהדרין והיינו דווקא בביה"מ, ואיסורא אחרינא מחמת חורבן הבית לנגן בכלי שיר אף שלא בביה"מ, יעו"ש באורך.

ד. ולפי ביאורם של מהראנ"ח והאג"מ הנ"ל, כ' האג"מ לחדש, דמעתה י"ל דאף רש"י ותוס' מודו לשי' הרמב"ם דזמרא דמנא אסורה אף שלא בביה"מ, ולעולם מה שפרש"י בסוגי' דגיטין דזמרא היינו לשוור בבית המשתאות, כוונתו רק לפרש פשט לשון הגמ', דהשוואלים שאלו למר עוקבא מנא לן דזמרא דפומא אסורה בבית המשתאות, ולזה השיב להם מר עוקבא מקרא דאל תשמח ישראל, ומעתה לאחר דאית לן תרי קראי לאסור זמרא אסרינן זמרא דמנא אף

סימן ט' - בדעת הרי"ף וסייעתו דלא התיירו זמרא לשמחת חתן וכלה

ביאור דעה זו / עוד הערה בזה.

א. הנה לעיל (פ"ג הערה ב') הבאנו דברי הרי"ף, דלכאור' מבו' מדבריו דלא התיירו היתר מצד עצמו לצורך שמחת חתן וכלה, כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות, דבכהא"ג התיירו אף בבית המשתה. והבאנו כן גם מתשובת רב האי גאון, שהיא מקור דברי הרי"ף הנ"ל. והבאנו, דאף הים של שלמה (פ"ק דגיטין סי' יז) כ', דמדברי הרי"ף נראה דלא התיירו איסור זמרה אף לצורך שמחת חתן וכלה דהוי צורך מצוה, כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות. אכן, היש"ש שם בהמש"ד כ', דאפשר לדחוק ולפרש דאף הרי"ף מודה לשי' התוס' וסייעתם דלשמחת חתן וכלה התיירו אף אם אי"ז שירות ותשבחות, ומש"כ הרי"ף דלא עדיף בית חתנים מבית משתאות כוונתו לענין 'בית חתנים' קודם הנישואין, דבכהא"ג לא הוי צורך מצוה, אך לעולם בנישואין עצמם יהא שרי אף אם אי"ז שירות ותשבחות כיון דהוי צורך מצוה.

א. הנה לעיל (פ"ג הערה ב') הבאנו דברי הרי"ף, דלכאור' מבו' מדבריו דלא התיירו היתר מצד עצמו לצורך שמחת חתן וכלה, כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות, דבכהא"ג התיירו אף בבית המשתה. והבאנו כן גם מתשובת רב האי גאון, שהיא מקור דברי הרי"ף הנ"ל. והבאנו, דאף הים של שלמה (פ"ק דגיטין סי' יז) כ', דמדברי הרי"ף נראה דלא התיירו איסור זמרה אף לצורך שמחת חתן וכלה דהוי צורך מצוה, כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות. אכן, היש"ש שם בהמש"ד כ', דאפשר לדחוק ולפרש דאף הרי"ף מודה לשי' התוס' וסייעתם דלשמחת חתן וכלה התיירו אף אם אי"ז שירות ותשבחות, ומש"כ הרי"ף דלא עדיף בית חתנים מבית משתאות כוונתו לענין 'בית חתנים' קודם הנישואין, דבכהא"ג לא הוי צורך מצוה, אך לעולם בנישואין עצמם יהא שרי אף אם אי"ז שירות ותשבחות כיון דהוי צורך מצוה.

חתן וכלה, ולכא' היינו אף היכא דל"ה שירות ותשבחות, דלא נזכר בדבריו כן. שוב מצאתי ג"כ בשו"ת שביבי אש (להגרש"א שטרן שליט"א, אור"ח ח"ד סי' קב) שעמד בזה, דמדברי תוס' הרא"ש מבו' דלא כמו שהבין היש"ש בדעת הר"ף. וצע"ג היכן מצא הרא"ש דב"ז בדברי הר"ף, דהא לכא' מדברי הר"ף מבו' איפכא וכמשנ"ל לעיל (שם) באריכות, וה' יאיר עיני.

והנה על דברי הרא"ש בפסקיו (ברכות פ"ה סי' א') שהעתיק לשון הר"ף דדברי שירות ותשבחות אינם בכלל האיסור, ומנהג כל ישראל לאומרן בבתי חתנים ובבתי משתאות, כ' הדברי חמודות (על הרא"ש שם אות ה') וז"ל, ומיהת איכא ביניהו דבבית חתנים כיון שהוא לצורך מצוה שרי בכל ענין אפי' בכלי שיר, כ"ל. ולכא' מבו' מדברי הדבר"ח, דלמד בדברי הר"ף והרא"ש דאיכא ב' היתרים ואיכא חילוק ביניהם, דלשירות ותשבחות התירו דווקא בפה ולא בכלי שיר, ולצורך שמחת חתן וכלה התירו אף בכלי שיר, ומבו' לכא' דהבין אף בדעת הר"ף והרא"ש דיש להתיר לצורך שמחת חתן וכלה אף היכא דל"ה שירות ותשבחות, וכמשנ"ל דזה צע"ג דהא בדברי הר"ף לכא' מבו' איפכא. ומחומר הקושי' נראה דיש לדחוק ולפרש בדבריו, דלעולם לא התירו אף לשמחת חתן וכלה היכא דל"ה שירות ותשבחות, אכן היכא דהוי שירות ותשבחות התירו לצורך שמחת חתן וכלה יותר מאשר היכא דל"ה לשמחת חתן וכלה; והיינו משום דבאמת איכא סברא להתיר בשמחת חתן וכלה דסברא זו אינה מספקת להתיר בשמחת חתן וכלה אף היכא דל"ה שירות ותשבחות, אך בגוונא דמתירים בשמחת חתן וכלה והיינו היכא דהוי שירות ותשבחות יש להתיר אף בכלי, אע"ג דבשירות ותשבחות שלא במקום שמחת חתן וכלה לא התירו אלא בפה.

עוד הערה בזה

ב. ויעוי' בס' שו"ע המקוצר עיני יצחק (להגר"י רצאבי שליט"א, סי' תקס סק"ז) שכ', דמהא דהרמב"ם והשו"ע השמיטו היתר זה דזמרא לצורך שמחת חתן וכלה, יש להוכיח שנהגו כמנהג תימן שלא לנגן בכלי שיר בשמחת חתן וכלה כלל, ומטעם זה לא הזכירו כן הרמב"ם והשו"ע; אך לפי דבריו

אכן, ביאור זה בדברי הר"ף דחוק הוא מאד, וכמו שנזכר כבר בדברי היש"ש דדוחק הוא, דא"כ הו"ל להר"ף לפרש דאיידי קודם הנישואין, וכן בדברי רב האי גאון גופי' נזכר 'בפני חתן וכלה' ולא נזכר כלל דהיינו דווקא קודם הנישואין דאילו לאחר הנישואין הוי צורך מצות שמחת חתן וכלה ושרי אף אם אי"ז שירות ותשבחות. ועוד, דמאי דמרוחנא בביאור זה ליישב דברי רבינו ירוחם, אכתי לא מהני לן ליישב דברי הארח"ח (הל' תשעה באב סי' יד), דכ' בזה"ל, ואסור לשורר בזה"ז בבית המשתה משום אבילות ירושלים, אך בבית החתנים מותר כו', וכתבו הגאונים ז"ל דאינו אסור אלא בבית המשתה או בבית חתנים וכיוצא בהן כו', עכ"ל, והיינו כעין דברי רבינו ירוחם, אלא שבתחילת דבריו נמי הזכיר הלשון 'בית חתנים', ולכא' נסתרו דבריו אלו מאלו, דבריש דבריו מבו' דשרי אף כשאיי"ז שירות ותשבחות, ומסוף דבריו מבו' דאף בבית חתנים לא התירו אלא היכא דהוי שירות ותשבחות. ועכ"פ אפשר דיש ליישב כוונת רבינו ירוחם והארח"ח, דהם עצמם ס"ל דיש להתיר לצורך שמחת חתן וכלה אף היכא דלא הוי שירות ותשבחות, אלא דאחר שכתבו כן הביאו נמי ההיתר לשורר שירות ותשבחות להקב"ה, והוא נזכר כבר בדברי רב האי גאון, ומשו"ה הביאו דבריו כלשונם אף שמדבריו משמע דלא כדבריהם לענין שמחת חתן וכלה, ועדיין צ"ע.

ועם שהפשטות היא לפרש בדברי הר"ף כמשנ"ל, דלא התירו לשמחת חתן וכלה כי אם היכא דהוי שירות ותשבחות, ואף היש"ש כ' לבאר כן בדברי הר"ף, [ודלא כהביאור הב' הנ"ל שכ' עליו דדוחק הוא], מכ"מ בדברי תוס' הרא"ש לכא' מבו' להדי' דלא כדבריו, אלא דאף לש' רב האי גאון והר"ף איכא היתר מצד עצמו בשמחת חתן וכלה אף אי לא הוי שירות ותשבחות. דז"ל תוס' הרא"ש (גיטין שם), זמרא מנא לן דאסור, כי ההיא שכתבתי לעיל דירושלמי דהוה קאים ורמיך בזימרינ כו', ומה שנוהגין עתה בשעת סעודה בחופה לשורר, שיר של מצוה כזה שהוא לשמח חתן וכלה שרי, וכן כתב רב אלפס בברכות פרק אין עומדין, פירש גאון הא דאמרין זמרא בפומא אסיר ה"מ כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח היפה ביופיו כו', עכ"ל. העולה מדבריו, דדעת הר"ף דיש להתיר בשמחת

מנהג בני תימן שלא לנגן בכלי שיר בשמחת חתן וכלה, כיון שבני תימן נוהגים לעולם כדעת הרמב"ם, וכיון שהרמב"ם לא התיר כלי שיר אף לצורך שמחת חתן וכלה, אף הם נהג כדבריו, וק"ל.

אין להביא מזה ראיה כלל, דהא דהרמב"ם והשו"ע השמיטו היתר זה, היינו משום דבאמת סברו דאין להתיר איסור זמרא לצורך שמחת חתן וכלה, וכדעת רב האי גאון והרי"ף, ואדרבה, מסתברא דמשו"ה הי'

סימן י' - מה נחשב לסיום מסכת

ספר מהתנ"ך / מסכת משניות / מסכתות קטנות / כשלא הוציא כל המילים מפיו / כשלא הבין מה שאומר / ללא פירוש רש"י / לימוד שלא כסדר / חלוקת וסיום מסכת ע"י כמה בנ"א / עוד הערה בזה.

מסכת משניות

ב. לענין סיום מסכת משניות אי חשיב סיום והוי' הסעודה סעומ"צ או לא. יעוי' שו"ת בנין שלמה (סי' נט), דעת תורה למהרש"ם (תקנא, ד"ה וראיתי), ארחו"ח ספינקא (תקנא, לה), שו"ת פני מבין (או"ח סי' קג אות א'), ושו"ת בית ישראל (לנדא, סי' מז), שכתבו דחשיב סיום והוי' הסעודה סעומ"צ, ושפיר יכול להפטר מחמ"ז מתענית בכורות בער"פ, ולאכול בשר בסעודה זו בתשעת הימים. מאידך, בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' צב אות ב') כ' לענין תענית בכורות בער"פ, דאין להקל בזה להחשיבו כסיום ולהפטר מחיוב התענית, משום שכל מאי דנהגו לאכול בסעומ"צ בער"פ ולפטר עצמו בזה מן התענית, ה"ז קולא גדולה שהקילו בתענית זו, והבו דלא לסיף עלה, ויל"ד בדעתו לענין שאר דיני סיום, וכגון לענין אכילת בשר בסעודה זו בתשעת הימים, אי לענין זה חשיבא סעומ"צ. ועי' נמי בשו"ת ארץ צבי (ח"ב סי' עד) ובשו"ת בית אבי (ח"ב סי' ב') שכ' דל"ה סיום. וכן בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' צט) כ' דל"ה סיום, משום שאין אנו עמלים בזה בלימוד מסכת משניות, ובשעה אחת מסיימים כמה מסכתות משניות, ואי"ז מספיק שמחה של מצוה. וכ"ד הגרי"ש אלישיב (סוכת חיים פסח ח"ב עמ' מו) והגר"ש וואזנר (שער המועדים פסח פ"ז הע' כא) דלא מהני סיום מסכת משניות לפוטרו מתענית בכורות בער"פ, [אלא שהוסיף הגר"ש וואזנר, שאם למדה זמן רב בעיון יכול להקל בזה], וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (מועדי הגר"ח ח"א עמ' יח), [ובס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פסח פ"ג סעיף יג) כ' בזה, דמדינא מהני סיום מסכת משניות כדי שתהא

ספר מהתנ"ך

א. לענין סיום ספר מהתנ"ך, כ' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קנז) וז"ל, נראה לענ"ד שהדין אמת, דאף לימוד בעיון הספרים של תורה שבכתב נמי יש להחשיב הסיום סעודת מצוה, [ומבו' מדבריו דהיינו דווקא כשלומדו בעיון, וכן בס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פסח פרק יג סעיף יח) כ' לענין תענית בכורות בער"פ, דאינו נפטר ע"י השתתפות בסעודת סיום ספר מהתנ"ך, אלא אם לומדו בעיון למשך זמן, אבל בלא"ה אין להקל להחשיבו כסיום, וכע"ז דעת הגר"ש וואזנר (שער המועדים פסח פ"ז הע' כב) דאם למד הנביא עם אחד מהמפרשים שפיר חשיב סיום], דהא מצינו דלא"ד סיום מסכת ללמד, אלא כל מצוה שנמשכה משך זמן נמי יש שמחה בסיומו, [וע"ע מש"כ לעיל (פ"ד סעיף כו ובהערות שם) לענין סיום מעשה מצוה], עכ"ל. אך דעת הגרי"ש אלישיב (שו"ת וישמע משה, ח"א עמ' קסא), דסיום ספר מהתנ"ך לא חשיב סיום, ואינו נפטר מחמ"ז מחיוב תענית בכורות בער"פ.

ובשו"ת האלף לך שלמה (להגר"ש קלוגר, או"ח סי' שפו) כ' לחלק בזה, וז"ל, על סיום איזה נביא החילוק הוא כך, אם למד לפי תומו וסיים בער"פ יכול להיות אפי' על סיום נביא אחד אפי' הוא קטן בקאפיטלין [-פרקים], אבל אם למד כדי להיות לו סיום, אז על מס' גדולה כיון דהוי מעלה הלימוד לו יהא דהוי שלא לשמה נמי נחשב סיום, אבל אם לומד איזה נביא כדי לעשות סיום אי"ז סעודת מצוה, עכ"ל. וכן נקט מדעת' דנפשי' בשו"ת משנ"ה (ח"ו סי' קסו).

כשלא הוציא כל המילים מפיו

ד. לענין סיום מסכת בגוונא שלא הוציא את כל המילים מפיו בעת לימודו, אלא בהרהור בלבד, אי חשיב סיום או לא. הנה כ' בשו"ע"ר (הל' ת"ת פ"ב סעיף יב), שצריך לזהר להוציר בשפתיו כל מה שלומד אא"כ בשעת עיונו להבין דבר מתוך דבר, וכל מה שלומד בהרהור ואפשר לו להוציא בשפתיו אינו יוצא ידי חובת מצות ולמדתם אותם, וכמו שכתוב (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו, וכמו בכל המצוות התלויות בדיבור שאינו יוצא בהם ידי חובתו בהרהור אא"כ הוי שומע כעונה, עכ"ד. ומבו' דס"ל דאינו יוצא ידי חובת מצות ת"ת בהרהור בעלמא. ועי' ביאור הגר"א (א"ח מ"ד, ש"כ), דחייב לברך ברכות התורה על לימוד תורה בהרהור, והרי לן דס"ל דשפיר מקיים מצות ת"ת אף אם אינו מוציא התיבות בשפתיו אלא בהרהור בעלמא. ועי' שו"ת שב יעקב (סי' מט) ש"כ' לדרן, אי יוצא ידי חובת מצות ת"ת בכתובה, וכ' דעי' הרהור ודאי דאינו יוצא ידי חובת מצות ת"ת, דהא מצות ת"ת ילפי' מושגתם לבניך ולמדתם אותם, וזה לא שייך בהרהור, ויעו"ש מה שחילק בין הרהור לכתובה, והו"ד בשו"ת רעק"א (מהדו"ק סי' כט-ל) יעו"ש באורך, וע"ע שו"ת אפרקסתא דעני' (ח"א סי' קג). ובשו"ת מגדנות אליהו (רובינשטיין, ח"א סי' יד) כ' ליישב, דלא פליגי הגר"א והשב יעקב, דלכו"ע איכא מצות ת"ת במחשבה ובהרהור לבד, אלא דמקיים בזה רק קרא ד'הגית בו', אך אינו מקיים בזה מצות ושגגתם לבניך ולמדתם אותם, עכ"ד. ולכא' לפי דבריו, הרי דשפיר חשיב סיום, כיון דבלימוד זה קיים מצות ת"ת, אלא דמכ"מ מצות ולמדתם אותם לא קיים בזה.

וב"ד הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה פסח פ"ח ס"ב) והגר"ש אלישיב (סוכת חיים פסח ח"ב עמ' מט), דשפיר חשיב סיום אף אם לא הוציא התיבות בשפתיו אלא בהרהור בלבד, וכ"כ בשו"ת אול"צ (ח"ג פרק יב אות א' בהערה) ובס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פסח פ"ג סי"ד). אך בס' שער המועדים (פסח פ"ז הע' לג) כ', ששאל בענין זה להגר"ח קניבסקי שליט"א, אי מי שלמד בהרהור יכול לעשות סיום על כך בער"פ ולהפטר מחמ"ז מחיוב תענית בכורות, והשיב לו הגר"ח ק

הסעודה סעומ"צ, ומעיקה"ד יכול להפטר בזה מתענית בכורות, אלא שלא נהגו להקל בתענית בכורות אלא בסיום מסכת גמ', עכ"ד, ומבו' דנקט עיקר כדעה קמייטא דמדינא סיום מסכת משניות חשיב סיום והוי' הסעודה סעומ"צ]. ובשו"ת משנ"ה (ח"ו סי' קסו) כ' לחלק בזה כמשנ"ת בשמו לעיל בסמוך לענין סיום א' מספרי התנ"ך.

מסכתות קטנות

ג. לענין סיום מסכת מ'מסכתות קטנות', כגון מסכת כלה או מסכת סופרים או מסכת דרך ארץ וכו', יעו"ש שו"ת האלף לך שלמה (א"ח סי' שפו) ש"כ', דאם עומד שם דרך לימודו שפיר הוי סיום, אך אם מסיים בכוונה תחילה כדי לעשות סעודת סיום, [ולהפטר מחיוב תענית בכורות בער"פ או לאכול בשר בסעודה זו בתשעת הימים], ל"ח סיום. ובשו"ת בית אבי (ח"ב סי' נב) כ', דלכא' י"ל דל"ה סיום כיון שמסכתות אלו לא נכללו בכלל מסכתות הש"ס, ונסדרו זמן רב אחר חתימת התלמוד, וא"כ אע"פ שאנו קורין אותם בשם מסכתות מכ"מ כיון שאין בהם משנה צ"ע לדינא אי חשיבי סיום מסכת, עכ"ד. אך בשו"ת פני מבין (א"ח סי' קג) מסיק לדינא, שמי שמבין בהם כפי יכלתו בודאי שמחה הוא, והוי סעומ"צ דשמח בלימודו, [ואפשר דגם זה תלי' במשך כמה זמן למד מסכת זו, דפעמים שאדם לומד מסכת מזוזה וכדו' בשעה אחת כדי שיוכל לעשות סיום, ובכח"א צ"ע אי אף בזה נימא דהוי שמחה עבורו, וצ"ע]. וכן בשו"ת בית ישראל (לנדא, סי' מז) העיד על אביו, שכשלא ה' לו פנאי לסיים מסכת גדולה בער"פ, ה' מסיים מסכת קטנה כמסכת כלה וכדו'.

ולענין סיום מסכת תמיד, הנה בפשטות ליכא סברא למימר דלא יחשב סיום, וכן נקט בשו"ת אול"צ (ח"ג הל' פסח פרק יב אות א') דהוי סיום, ומא"ש מסיום מסכת תענית או הוריות שאף הם מסכתות קטנות. וכ"ד הגר"ש אלישיב (אשרי האיש א"ח ח"ג פנ"ה אות יד), דסיום מסכת תמיד שפיר חשיב סיום. אך הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך שיחה ח"ב עמ' שג, ועוד) הביא בשם אביו הקה"י, דאי"ז כ"כ פשוט להקל בזה להחשיבו כסיום, ואין להקל בזה אלא בשעה"ד. וצ"ע.

שיאכל ג"כ בהרהור, ולכא' דעתו בזה דל"ח סיום, וצ"ע.

כשלא הבין מה שאומר

ה. לענין סיום מסכת כשקרא המילים ולא הבין מה שאומר, יעוי' בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' נז) בשם הקה"י, דלא הוי סיום א"כ מבין מה שלומד, וכ"ד הגרי"ש אלישיב (הגש"פ עם פסקיו, עמ' 20). ועי' משנ"ב (גב, וז"ל, מי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין, שאל"כ אינו נחשב ללימוד, עכ"ל, ומבו' נמי כדעה זו. וכן מבו' נמי בשו"ת אפרקסתא דעני' (ח"א סי' קנד אות ג'), דל"ה סיום א"כ מבין מה שלומד, אלא דמכ"מ כ' שם דסגי בהבנה מועטת וא"צ להיות שגור בסוגיית הגמ'. אך בס' שער המועדים (פסח פי"ז הע' לג) הביא, ששאל להגר"ח קניבסקי שליט"א בזה, והראה לו הגר"ח הגמ' בע"ז (יט), אמר רבא לעולם ליגריס איניש, ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר כו', ע"ש, ואמר לו הגר"ח קניבסקי קריאה יש לו, ומשו"ה שפיר יכול לעשות ע"ז סיום בער"פ כדי להפטר מחיוב התענית, אף שלא קיים בזה מצות 'תלמוד' תורה.

ללא פירוש רש"י

ו. לענין סיום מסכת ללא פירש"י, בפשטות כל היכא שמבין מה שלומד אף ללא פירש"י הרי דשפיר הוי סיום, וכ"כ בס' פניני רבינו הקה"י (ח"א עמ' יג) דאם מבין מה שלומד הוי סיום אף ללא פירש"י, וכ"ד הגרי"ש אלישיב (סוכת חיים פסח ח"ב עמ' נא), וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (מועדי הגר"ח ח"א עמ' יח), וכ"כ בס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פסח פי"ג סט"ו). אך בשו"ת אול"צ (ח"ג הל' פסח פי"ב אות א' בהערה) מבו' דצריך שילמד עם פירש"י, וצ"ע. ועי' שו"ת פני מבין (או"ח סי' קג) שכו', דלא מהני הסיום להפטר מתענית בכורות, אלא בגוונא שלומד ביגיעה עם פירש"י ותוס'.

לימוד שלא כסדר

ז. אם למד המסכת שלא כסדר, יל"ד אי חשיב סיום או לא. ויעוי' שו"ע (קלזג) לענין קריאת התורה, דבשבת אם דילג חוזר וקורא אותו פסוק ועוד ב' פסוקים עמו, ומבו' דלא בעינן כסדר, ודווקא במגילה

קיי"ל (שו"ע תרצו) דהקורא למפרע לא יצא משום דילפי' לה מקראי (מגילה יז). ולפ"ז כ' בשו"ת מנח"י (ח"ב סו"ס צג) דשפיר הוי סיום אף בכהא"ג שלא למד כל המסכת כסדר, וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' כח), שו"ת מנחת אהרן (ח"ג סי' תריד), ובס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פסח פי"ג סט"ז).

חלוקת וסיום מסכת ע"י כמה בנ"א

ח. לענין סיום מסכת שנלמדה ע"י כמה בנ"א בשותפות, והיו שחילקו ביניהם המסכת וכ"א מהם למד כמה דפים מתוכה, יל"ד אי שפיר יכולים לעשות סיום ע"ז ואי חשיבא הסעודה סעומ"צ. והנה עי' שד"ח (כללים, מערכת המ' כלל קצה ד"ה ומצוה שעושים אותה) שכ', דכ"א נוטל שכר כאילו עשאה כולה לבדו, ומטעם זה נוהגים כל בית ישראל לעשות חברת ש"ס כו'. וכן החזיק בדבריו בס' מרגליות הים (סנהדרין ט. אות ד'), והוסיף בזה ע"פ האמור שם, ששכר הנטפל לעושי מצוה כשכר עושי המצוה, דאפי' אם יש די אנשים שיוכלו לגמור בלעדיו, עכ"ז כיון שנטפל לעושי מצוה חשיב כאילו עשאה כולה בשלימותה. ועי' שו"ת חווי' (סי' ע'), שלאחר שכ' דסעודת סיום מסכת הוי סעודת מצוה, והוסיף וכו' בזה"ל, וכן סעודת חבורה שלומדים יחד כשגומרים ספר, עכ"ל, וביאר בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"א סי' צד), דכוונתו כדברי השד"ח הנ"ל דאף בכהא"ג חשיב סיום והוי סעומ"צ, דאל"ה אלא נימא דאירי כשכ"א מהם סיים כל המסכת בעצמו מה בא להוסיף בזה. וכן בשו"ת קנין תורה (ח"ה סי' נב) כ' דהוי סעודת סיום מעלי', ויעוי' ש שדימה נידו"ז לדין כתיבת ס"ת.

אך יעוי' בהערות הגרש"ב ולדנברג לשו"ת קנין תורה (שם), שהעיר על דבריו הנ"ל בזה"ל, תמוה איך יתכן שעיי"ז נקרא סיום, וכמובן דלא דמי לביהמ"ק הנבנה ע"י כולם או ס"ת הנכתבת ע"י כולם, שזו מצוה אחת של כולם, משא"כ בזה בוי לכל אחד רק דף ידי', ומה שמחלקים לימוד ש"ס לרבים לומד כ"א עכ"פ מסכת שלימה, ובסיום משניות שאז נוהגים בסיום סדר אחד ולא מסכת אחת מסתבר דע"י חלוקת משניות וכ"א לומד מסכת אחת ל"ה שמחת סיום, רק אם יש ביניהם מי שלמד סדר שלם, עכ"ל.

עוד הערה בזה

ט. לענין מי שלמד המסכת, ולאחר לימוד כל דף חזר ולמד שוב דף זה, יל"ד אי שפיר יכול לעשות ב' סיומים על כך. ויעור' שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' קעא אות ב') שכ' לדון בזה, ויעור' שהאריך בזה. ובס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פסח פי"ג סי"ז) כ', דאינו יכול לעשות על כך ב' סיומים, יעור'.

וכ"ד הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש אר"ח ח"ג פרק נה אות יא) דל"ה סיום, ודברי השד"ח הנ"ל אמורים רק לענין שחרם לעזה"ב, וכן בשו"ת ויברך דוד (ח"א סי' כד בהגה"ה) כ' דלא מהני סיום זה לפוטרו מתענית בכורות, וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (מישרים אהבון עמ' רנז) דלא מהני סיום זה לפוטרו מתענית בכורות, [אך בס' מועדי הגר"ח (ח"א עמ' יט) כ' בשמו לענין זה 'אולי'].

סימן יא - אי שרי לנגן בכלי שיר בחוה"מ

דאין שבות במקדש, ותי' התוס' דשאני שמחת בית השואבה שהיתה שמחה יתירה, ולא הותר לדחות מחמ"ז האי גזירה בשבת ויו"ט, ומשום הא דאין שבות במקדש התירו כלי שיר בחולו של מועד, ומבוי' מדברי התוס' דשמחת בית השואבה הוי שמחה יתירה, ואין להתיר לנגן בכלי שיר בחוש"מ אף שיש בזה משום שמחת יו"ט. עכ"ד השער אפרים.

אך לכאו' ראייתו תמוהה, דהא מהיכ"ט דדווקא חליל של בית השואבה הוא דרוחה חולו של מועד, וחליל סתמא אינו דרוחה, דהא לא נזכר במתני' דסוכה התם אלא דחליל של בית השואבה אינו דרוחה שבת ויו"ט אבל חוש"מ דרוחה, אך לא נזכר התם כלל דחליל שאינו של בית השואבה אינו דרוחה חוש"מ. ומש"כ השער אפרים דאין להתיר משום שמחת יו"ט, ג"ז תמוה טובא, דלשיטתו דהאי גזירה היא בין בשבת ויו"ט ובין בחוה"מ, א"כ אמאי התירו בביהמ"ק בחוש"מ יותר מבשבת ויו"ט, והלא אי בשבת ויו"ט אין להתיר אפי' במקדש משום דהוי שמחה יתירה, א"כ ה"ה נמי בחוש"מ. וצ"ע.

א. הנה בשו"ת שער אפרים (אר"ח סי' לו) נשאל, אי שרי לנגן בכלי שיר בחולו של מועד, או דלמא איכא בזה משום גזירה שמא יתקן כלי שיר, וכמו דאיכא האי גזירה בשבת ויו"ט. והביא רא"י מהא דתנן בסוכה (ג.), דהחליל של בית השואבה אינו דרוחה לא את השבת ולא את יו"ט, ומבוי' דחולו של מועד דחי, ומשמע מזה דדווקא חליל של בית השואבה הוא דרוחה חולו של מועד, הא סתם כלי זמר אסורים בחוש"מ, והיי"ט משום גזירה שמא יתקן כלי שיר. והא דהתירו בשמחת בית השואבה בביהמ"ק, היינו משום דהוי שמחה דמצוה. ומעתה כ' השער אפרים, דאין להתיר ניגון בכלי שיר בחולו של מועד כלל, כיון דלצורך שמחת נישואין לא שייך להתיר, כיון דאין נושאין נשים במועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה (מו"ק ח:), ומשום שמחת יו"ט נמי אין להתיר מטעמא דהוי שמחה יתירה; וכמבוי' בתוס' שם דהק', אמאי חליל של בית השואבה אינו דרוחה לא את השבת ולא את יו"ט, והלא הא דאסור לנגן בכלי שיר בשבת ויו"ט היינו משום גזירה דרבנן שמא יתקן כלי שיר, והא קיי"ל

סימן יב - עניינים נוספים בענייני שירה

ניגוני ימים נוראים / שירת 'אשר ברא' בחתונות

נוראים בשאר ימות השנה משום שמעורר הדינים, והשיב, דאינו יודע מקור מנהג זה, אך אם הוא עושה כן לבדר עצמו זה גופא מעורר דינים, ואם כוונתו לתפילה בכוונה תבוא עליו ברכה. ובס' שמירת הגוף

א. הנה יש הטוענים, שאין לנגן ניגוני ימים נוראים בשאר ימות השנה, משום שהדבר מעורר דינים. ובשו"ת אז נדברו (חלק יד סי' כא אות ב') נשאל בזה, אי יש להקפיד בזה ולא לנגן הניגונים של ימים

ועובדא הוי בחופת אחד מצאצאיו שכברו לרב אחד בברכה אחריתא, ולא שמע שקראוהו, ונשתהו זמן ארוך מלהודיעו, ובתוך כך נטל הגרשז"א את הכוס ובירך לעצמו.

ובקובץ שבט הכהונה שם הביא תשובות מרבנים נוספים שליט"א בענין זה, אי דב"ז שהציבור מנגן הניגון באמצע הברכה חשיב הפסק ולא אריך למיעבד הכי, או דליכא חסרון בהכי. והגר"א נבנצאל שליט"א כ' בזה"ל, לענ"ד הטוב ביותר שלא לשיר, לשיר פעם אחת ניהא, לשיר יותר פעמים לענ"ד הוא הוללות, עכ"ל, [אך לא איירי מצד הפסק]. והגרש"א שטרן כ' בזה"ל, לענ"ד אם שרים ומזמרים בצורה מסודרת ונעימה, הר"ז נחשב כחלק מהשמחה, ואי"ז הפסק, אך פעמים רבות הדבר נעשה בדרך הוללות ופורקן וזה גורם לבזיון לברכות ונוח שלא נברא משנברא, עכ"ל. ויעו"ש תשובות מרבנים נוספים בזה. ובס' גם אני אורך תשובות הגר"י טשזנר שליט"א (סימן ט') כ' ג"כ להקל בזה, וכמו שבמקומות נוספים נוהגים להקל בכגון דא, וכגון בקריאת המגילה שמכין בכל פעם כשקורא 'המן' ואין חוששים להפסק, ואעפ"כ כ' הרמ"א בזה (תרצ"ז) דאין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחינם הוקבעו המנהגים, נויש להוסיף, דאף להפוסקים שנקטו שם גבי קריאת המגילה דאין להכות ב'המן' משום הפסק, היינו דווקא גבי קריאת המגילה דלכתחילה יש לקורא כאגרת, ודו"ק], וכן בחזרת הש"צ בימים נוראים מאריכים בניגונים אע"פ שאינם כחלק מאמירת הפיוט, וכע"ז בקדושה או בהלל וכדו'. וע"ע בס' נטעי גבריאל (נישואין ח"ב פרק זה הערה יח) שכ', דרבו הגה"צ מפאפא ה"י ממתין עד שיסיימו המסובים את הניגון ולאחמ"כ המשיך הברכה, ולא חש להפסק כיון דהוי לצורך שמחת חתן וכלה והוי מעין המאורע, ואכמ"ל בזה עוד.

והנפש (ח"ב עמ' תתכו) הביא דבריו, והביא גם מש"כ בס' מנהגי מהרי"ו (אות תשנא) דיש להקפיד בזה מאחרי חנוכה עד חורש תמוז. וע"ע בס' מנהג ישראל תורה (ח"ג סי' תריט אות ז').

ב. הנה נהוג בחתונות רבות, אשר בשעה שמברך המברך את ברכת 'אשר ברא ששון ושמחה' וכו', עוצר הוא באמצע הברכה, והקהל מנגן הניגון הידוע וכו', והמברך ממתין בשתיקה, ורק לאחמ"כ ממשיך המברך את הברכה. ויל"ע אי אריך למיעבד הכי. ובס' שובע שמחות (להגר"ש דבליצקי שליט"א, פ"ד סכ"ו, עמוד פא) כ' על מנהג זה דיש לבטלו, וז"ל, רצוי לבטל את המנהג שבשעת ברכת אשר ברא מפסיקים הקהל את המברך בשירת התיבות אשר ברא ששון כו' או קול ששון כו', עכ"ל, ושם (הערה עח) ביאר הענין בזה"ל, דאם ימשיך לומר אז לא ישמעו הקהל, אף דלענין אשר ברא די בשלשה עכ"פ באשר ברא שבסעודה, ואם יפסיק להמתין בשתיקה הרי לכתחילה אין להפסיק באמצע ברכה בשתיקה, עכ"פ כדי לגמור את כולה שאסור לכתחילה כאור"ח סי' סה (משנ"ב סק"ד), עכ"ל. וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א (קובץ שבט הכהונה גליון ה-ו כסלו תשס"ט עמוד ס'), דאין נכון לנהוג כן, וז"ל, אינו נכון וכבר הערתי ע"ז הרבה פעמים, עכ"ל, [אכן, מאידך, בס' שאלת רב (ח"ב פרק יז אות יד) השיב הגר"ח בזה, דפוק חזי מאי עמא דבר, ובס' מנחה לחיים (מזלומיאן, עמ' רמג) הביא דהק' כן להגר"ח, והשיב לו 'טוב שלא לעשות']. וכ"כ בשו"ת רבב"א (ח"ה סי' תקב), שאין להפסיק באמצע הברכה בשירת 'אשר ברא', והביא כן אף בשם הגר"י זילבר (בעל שו"ת אז נדברו).

ודעת הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה תפילה פ"ט הערה יג) דאי"ז הפסק, כיון שהכוונה לייפות הברכה, אך היינו דווקא באמצע הברכה, אבל בין ברכה לברכה הוי הפסק שלא לצורך ואין לנגן,

סימן יג - חכם אחד מתיר ואחד אוסר,

כמי יש לנהוג למעשה

להכריע בכהא"ג וכיצד יש לנהוג למעשה. ועם שענין זה אינו נוגע בפרטות לאיסור זמרא והמסתעף, כי אם ענין זה הוא ענין כללי הנוגע לרבים מחלקי התורה,

הנה מעשים שבכל יום, אשר מוצאים אנו בהלכה מסויימים שהדבר תלוי במחלוקת גדולי האחרונים, או במח' גדולי דורנו, ויל"ע איך יש

ד"ה ויראה דלענין. וע"ע ערוה"ש (כה,יב) דנראה שנקט כהרמב"ם.

ובטעמא דמילתא דבדאו' אזלינן אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל, הנה בפשוטו הוא משום מאי דקיי"ל דספק דאו' לחומרא וספק דרבנן לקולא, ומח' הפוסקים חשיבא כספק, ומשו"ה אזלי' לחומרא בדאו' ולקולא בדרבנן. ועי' תרוה"ד (סי' רסא) דמבו' נמי דס"ל דמח' הפוסקים דינה כספק, ועי' ש"ש שנקט כן אף במח' הגאונים והראשונים, וכדבריו נקטו הב"י (או"ח סי' קסז), המג"א (קסז,יג) והמשנ"ב (קסז,מז). [וע"ע שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ק' סוד"ה ובדבר) שכי', דאי"ז ברור להחשב מח' אחרונים בהלכה כספק, אך בשו"ת דברי מלכאל (ח"ב סי' נו) איירי לענין מאי דאיירי האג"מ שם וכ' דהוי ס"ס משום דאיכא מח' הפוסקים בזה, יעו"ש]. וכן מבו' בלבוש (חו"מ שם) ובפמ"ג (סי' תצג א"א סוף סק"י) דמטעם ספק קאתינן עלה.

אך אם כנים הדברים לכאו' צ"ע בזה, דהא קיי"ל דספק חסרון ידיעה ל"ח ספק [עי' ש"ך (יו"ד צח,ט)], וא"כ היכא דאיכא מח' הפוסקים ואין אנו יודעים כדעת מי להכריע אמאי יחשב הדבר לספק. ובאמת בשו"ת הריב"ש (החדשות סי' לד) מבו' להדי', [וכ"ה נמי בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' אלף שסט, וסי' אלף רעו)], דמח' הפוסקים ל"ח ספק, כיון שאין אנו יודעים להכריע, ואי"ז אלא חסרון ידיעה, ודווקא מח' תנאים ואמוראים חשיב כספק ובזה בלבד נאמר בדרבנן הלך אחר המיקל. אכן לדעת הפוסקים הנ"ל דס"ל דאף מחלוקת הפוסקים חשיבא כספק, ולכאו' מהא"ט הוא דאמרי' דבמח' הפוסקים בדאו' הלך אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל, צ"ע אמאי חשיב כספק והלא אי"ז אלא חסרון ידיעה. ולכאו' צריך לבאר בזה, דכיון דאיכא בזה מח' הפוסקים, והתורה נמסרה לחכמים, א"כ ב' הצדדים אמת הם, ועל כן שפיר י"ל להדבר נחשב לספק, דעד כאן לא ניתן לסמוך על ספק שהוא מחמת חסרון ידיעה משום שאחד מהצדדים ודאי אינו נכון, וע"כ עלינו לברר ההכרעה הנכונה, משא"כ בנידו"ד דאלו ואלו דברי אלוים חיים, ודו"ק.

ולהשלמת הענין יש לציין, דכל הנ"ל היינו דווקא היכא ששני הצדדים שקולים ממש, אבל

מכ"מ צירפנו אף מאמר זה להשלמת העניינים, ויה"ר שיהא לתועלת.

כ' הרשב"א (שו"ת, ח"א סי' רנג), דהיכא דפליגי ב' חכמים בהוראות איסור והיתר, היכא דאיירי באיסור דאו' הלך אחר המחמיר, והיכא דאיירי באיסור דרבנן הלך אחר המיקל, אך היינו דווקא היכא דב' החולקים שוים הם בחכמתם, אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי הגדול ממנו בחכמה ובמנין, [ועי' ש"ך (יו"ד סי' רמב קונט' הנהגת איסור והיתר אות ב') ד'מנין' היינו מנין התלמידים ולא מנין השנים], עכ"ד, [והוא כפשט הסוגי' בע"ז (ז)]. והרי לן מדבריו, דלעולם אזלינן אחר הגדול, אלא שאם שקולים הם אזלינן בדאו' לחומרא ובדרבנן לקולא.

אך הרמב"ם (ממרים פ"א ה"ה כ'), דשני חכמים אחד מטמא ואחד מטהר, אפי' אם אין אתה יודע להיכן הדין נוטה, [ועי' ש"ך (שם אות ד')] דאם יודע הוא יכול להכריע בזה, וכן בערוה"ש (חו"מ כה,יב)], בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל, עכ"ד. והרי לן דעת הרמב"ם דלא כדעת הרשב"א, דלעולם אין לחלק בין היכא דחד מינייהו גדול מחבירו, אלא כללא דמילתא דבדאו' הלך אחר המחמיר ובדרבנן הלך אחר המיקל.

והלכה למעשה בזה, עי' רמ"א (חו"מ כה,ב) שפסק כהרשב"א, דאזלינן בתר הגדול, ורק היכא דשקולים נינהו יש לחלק בין דאו' לדרבנן, דבדאו' אזלינן לחומרא ובדרבנן לקולא, וכן דעת הלבוש (חו"מ שם, ועי' חסדי דוד (על התוספתא, עדויות פ"א ה"ג) שכי' שדעת 'כל' האחרונים כדעת הרשב"א. אך הש"ך (שם אות ב') נקט כדברי הרשב"א והרמב"ם לחומרא, והיינו בדאו' הלך אחר המחמיר אפי' הוא קטן ממנו בחכמה ובמנין, [ורק היכא שהקטן הוא תלמידו אין הלכה כמותו, כיון דאין הלכה כתלמיד במקום הרב אא"כ נתחכם כרב], והיינו כדעת הרמב"ם בדאו' לעולם אזלינן אחר המחמיר ואין לחלק בין גדול לקטן, ובדרבנן נמי אין להקל אלא היכא ששניהם שוים, והיינו כדברי הרשב"א דלא אמרו הלך אחר המיקל אלא היכא דשניהם שוים, אבל היכא דחד מינייהו גדול מחבירו יש לנהוג כמותו. וכדעת הש"ך דנקטינן כתרתייהו לחומרא, נקט נמי בס' גט פשוט (כלל ה')

איסור באותה חתיכה, כיון דשקולין הם, ורשאי המיקל להורות לאחרים קולא באותה חתיכה, עכ"ד. ומבר' מדברי הריטב"א, דבאותה חתיכה שהורו בה שפיר יכול לנהוג בה לעולם לקולא, נועי' קה"י (ברכות סימן א' אות א') הטעם לזה, אבל מכאן ואילך כיון שידוע לנו דאיכא מח' בזה אמרי' דבדאו' הלך אחר המחמיר.

ואע"פ שמצינו בכמה מקומות בש"ס, שבני העיר היו נוהגים כהחכם של אותה העיר לקולא אף בדברים האסורים מדאו', כבר כתב מהר"י בן לב (ח"א כלל יב דף צח ע"ג, והוב"ד בגט פשוט כלל א' ד"ה גם לענין), דכיון שהי' רבם הי' מותר להם לילך ולנהוג כדבריו אפי' לקולא, וכהא דאשכחן במקומו של ר' יוסי הגלילי שהיו אוכלים בשר עוף בחלב, אבל אנו בזמנינו הרי כל הפוסקים והרבנים אשר מימיהם אנו שותים הם רבותינו, ואנו מחויבים לילך בשל תורה אחר המחמיר, עכ"ד מהריב"ל. וכ"כ בחזו"א (שביעית סי' כג אות א'), והוסיף, דרבו' מיקרי כל שהוא קרוב לו ושימע שמועותיו תמיד ב'רוב' המצוות, ואפי' לאחר מותו כל שידועות הוראותיו, יעו"ש.

אלא דאכתי י"ל, דאע"פ שידוע לנו דאיכא פלוגתא ובדאו' אזלינן לחומרא, מכ"מ היינו דווקא בסתמא, אך שפיר יכול לילך לחכם שידוע שיתיר לו ולשואלו בענין זה, ולאחמ"כ שוב אינו צריך השואל לילך לחומרא אפי' בדאו' כיון דושב אי"ז ספק וכבר חלה הוראתו של המתיר. וכן בס' דברות משה להגר"מ פיינשטיין (שבת סימן י' ענף ב' ד"ה וסובר רבב"ח) כ' להוכיח, דאף במקום שידוע לנו דאיכא מח', יש רשות לשואל מבעל הוראה אף שידוע שיתיר עבורו, דהא מוכרחים לומר דהתורה נתנה רשות להורות אפי' לאלו היודעים דיני התורה ויודעים דיש אוסרין ויש מתירין, דאל"כ אף לאנשים פשוטים לא הי' להם להורות דבר מוחלט היכא דאיכא מח', אלא להשיב לשואל שהוא עצמו ס"ל להתיר אבל יש חכמים החולקים עליו. וכ"כ שנית בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כד אות ר').

אלא שבשו"ת מנחת שלמה (מהדו"ק סי' מד אות ב') יצא לחדש, דהיכא דב' חכמים התווכחו יחד וכ"א עומד בדעתו, מסתברא שאף אם האוסר

היכא שאיכא רוב פוסקים האוסרים, אפי' בדרבנן אזלי' לחומרא. וכ"כ בגט פשוט (כלל ו' ד"ה אמנם במידת). ונע"ע לענין זה, בשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"א סי' קנז) שכ', שכהולכים אחר הרוב לא משגיחין בהנך ספרים ולא ידעין בהו, דכמאן דליתנהו ניהו, ובשו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ג סי' קיט ד"ה והנ"ל) כ' דאזלינן בתר רוב חכמי אותה העיר כי לא צוותה תורה לטרוח אחר כל חכמי ישראל, (ויל"ע אי בזה"ז שהספרים מצויים, וגם אי"ז טירחא לשאול מורה הוראה הדר במקום רחוק עקב ריבוי אפשרויות הטכנולוגי' המתקדמות, דאפשר שבזה צריך לחקור ולשואל אף גדולים שאינם מאותה העיר, וצ"ע למעשה). וכן פעמים שאע"פ שמיעוטם אוסרים ורובם מתירים, מכ"מ המיעוט גדולים הם מהרוב, והדבר צריך שיקול דעת בכל מקום ומקום לעצמו, ואין לדיין אלא מה שענינו ראות, ועל כן תמצא בספרי הפוסקים שפעמים אפי' בדרבנן החמירו ולא הלכו אחר המיקל, ודו"ק.

כשידוע שחכם אחד מתיר ואחד אוסר, אי שרי לי לילך לשאול את החכם המתיר

ועתה יש לדון, ככה"ג שידוע לו שיש פלוגתא בין החכמים בדבר זה, אי שרי לי לילך לאותו חכם שידוע לו שמתיר, וכדי שיחול עליו הדין מכח ההוראה של אותו חכם, נועי' שו"ת אג"מ (יו"ד ח"ד סי' לח) שכ' לדון, אי כח ההוראה של החכם היא דווקא באותה עובדא שבאה לידו, או אף במה שכ' החכם בספרו, וכ' דלא סגי במה שידוע שכך היא דעת חכם זה או שכך כתב בספרו, ולפ"ז הרי דבכל מקום צריך הוא לילך לשאול את החכם עצמו.

והנה אי' בעירובין (ז.), דלפני שנקבע הלכה כדברי ב"ה, הרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה כדברי בית הלל עושה, וצ"ע היאך אמרי' דיכול לעשות כדעת מי שירצה לעשות כמותו, והרי קיי"ל בדבדאו' הלך אחר המחמיר. וכבר עמד בזה הריטב"א (ע"ז ז. ד"ה היו שניהם), וכתב, דלדיהו גופייהו ודאי כיון דשקולין ניהו וכל אחד עומד בשמועתו, הרי דשפיר יכול כ"א מהם לנהוג כדבריו לקולא, ואחרים הבאים לעשות בהוראתן הולכין אחר המחמיר בדאו' דווקא בענין אחר כיוצא בזה שנחלקו אלו, אבל באותה חתיכה עצמה שנחלקו בה לא חלה הוראת

יעו"ש. ולפי דבריו י"ל, דכש"כ בדאו' כשיש חכם
שאוסר דיש להודיע לשואל שעליו להחמיר, ומעתה
שוב אין להוכיח שיועיל הוראת החכם כמו שהוכיח
האג"מ הנ"ל.

עומד וצווח על המתיר שאינו אלא טועה, מכ"מ
נראה שאם לאחר גמר הויכח יחזור שוב השואל
וישאל אותם איך להתנהג, מסתבר שגם האוסר צריך
לומר לו האי כללא דברבנן הלך אחר המיקל,



ליקוטי תשובות

שו"ת מהרש"ג חלק ב' סימן קכה

בענין היתר שמייעת מוזיקה למניעת עצבות

העכו"ם בשמחה והתחילו הם בוכים שאומות העולם בשמחה ובתענוג גדול ואנו בצרה גדולה ור"ע משחק, מטעם אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, ושוב ראו שועל יוצא מבית קה"ק והתחילו ג"כ לבכות ור"ע משחק עי"ש, ואגב גמרא זו תמהתי על מש"כ המג"א (רכד, ג) בשם הב"ח בשם ספר האשכול, דאם תשמע קול עכו"ם שמחים על קניגאות שלהם תאנח ותצטער על חורבן ביהמ"ק עי"ש, ובעטרת זקנים שמביא איזה תפילה יאמר, פלא דהלא זהו רק דעת ר"ג אבל ר"ע לא כך אמר אלא אדרבה יש לו לשמוח ולומר אם לעוברי רצונו כך יש שמחה ותענוג לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, ועוד קשה לי על הראב"ד הנ"ל ממה שמבואר בס' רכג והוא ממשנה דברכות שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ופירש"י ורע"ב והרמב"ם והשו"ע שהפירוש הוא בשמחה, הרי שאפי' בכהא"ג אין לו לאדם לבכות ולהיות עצב. ואפשר שהראב"ד הוכיח לה מהך דינא דסי' תקס שאסור לשורר, מזה הוכיח דקיי"ל דלא כר"ע אלא כאינך תנאים. אבל אחתי קשה, שהרי בגמ' ובמדרש משמע שלבסוף הודו לו ואמרו לו עקיבא נחמתנו, וא"כ איך אפשר שנפסוק דלא כוותי', וע"כ ליישב הא דסי' תקס דרך בקום ועשה אין לעשות שמחות שלא לצורך, אבל בשב ואל תעשה אין לנו להיות עצב אלא אדרבה להיות שמח במה שאנו יהודים כמו ר"ע אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

אבל יותר נראה לי דגם ענין זה הוא כמו הענין של תוכחה שכתבנו למעלה, וכמ"כ בהוספות של ספר סור מרע הנ"ל (למהרצ"ה מזידיטשויב) דיש ב' דרכים לעבודת השי"ת בזה, והוא משום דבאמת מבו' בס' שער הקדושה למהר"ח ויטאל ז"ל דיש ד' מדות אשר הם כמעט כל היסוד של עבודת ה' ויסוד כל

קבלתי מכתבו לשאול חו"ד, על דבר אשר יש לו ויכוח עם חבריו, בענין מה שנוהגין בכמה מקומות על סעודות חתונה או ברית מילה שמעמידין כלי הנקראת פאנאגרא"ף [-טייפ], והכלי עצמה מנגן פסוקים ומזמורים, וחבירו טוען שיש בזה איסור מצד מה שמבו' במג"א (תקס, י) בשם מהרי"ל דעשאוני בניך ככינור, ולכן הוא מונע מללכת על שום שמחה שהוא חושש שיעמידו שם כלי כזו, ומעכ"ת מיישב המנהג דלשמחת מצוה שפיר דמי, ועוד אפי' לא אריך למיעבד הכי מכ"מ אין למנוע מלילך בשביל זה על סעודת מצוה שהוא כמעט חיוב, ואי מנגנין בכלי כזו אפשר לסתום אזניו או לצאת החוצה, ושואל חו"ד, ע"כ תוכן שאלתו.

ולולא כבודו של מעכ"ת לא הייתי משיב על שאלה כזו, משום דאין זה דומה לשאלה בהלכות שבת ויו"ט או בנותן טעם או בשעטנו וריבית, דאם היא אסורה אסורה לכל ואם היא מותרת היא מותרת לכל, אבל שאלה שמעכ"ת שואל נשתנים לפי המקום והזמן ולפי האדם, והרבה פעמים יש בה איסור גדול מאד, והרבה פעמים היא מותרת לגמרי ואפשר מצוה יש בה, דשאלה כזו שייך בה לומר אחר כוונת הלב הן הן הדברים, ואבאר קצת דברי וכו'.

והנה שמחה ובכי' על חורבן ביהמ"ק בזה"ז שאנחנו בגלות והישראלים ובפרט הת"ח והתוה"ק המה בשפל המצב מאד, עד שכמעט כשל כוחנו מלסבול, ורק שבחסד ד' עלינו נתן לנו כח לסבול, אם יש לנו רק לבכות ולתאונן כל היום, או אדרבה יש לנו עכ"ז להיות תמיד בשמחה, בזה יש ג"כ ב' דרכים, ואני מצאתי שבדבר זה נחלקו תנאים בגמ' בסוף מסכת מכות, [והוא ג"כ במדרש איכה על פסוק הר ציון ששמים ע"ש], מביא הגמ' מעשה בר"ג וכמה תנאים שהיו הולכין עם ר"ע ושמעו בעיר רומי מנגנין

והדומה להם, שמה שטוען מעכ"ת דמצוה רבה לילך לסעודת מצוה, לדעתי לא נאמר אלא במקום שיש לחוש שאם הוא לא ילך לא יהי' שמה מנין, אבל באופן אחר לדעתי אין לך מצוה רבה מלישב בביתו ולעסוק בתורה לידע הדינים וההלכות שצוה אותנו הקב"ה בכל פרטיהן, והרי מבו' ביו"ד בהל' ת"ת דמצוה שאפשר לקיים ע"י אחרים אין לבטל ת"ת עבודה, ועובדא ידענא כשלמדתי אצל מורי הגה"צ בעל מהר"ם שיק זצ"ל, ולעת חתונתי הלכתי להפרד ממנו וליטול ממנו ברכתו, אמר לו זקני ע"ה שהי' מהבע"ב החשובים בעיר חוסט, שיאמר לי שלא אלך על כל הסעודות והשמחות, וא"ל מורי זצ"ל הנ"ל בלשון אשכנז, אז מען יצטט אין מען לערנט האט מען קיין מאהל נישט קיין חרטה, ומאז הרבה פעמים נזכרתי בדבריו הקדושים, וראיתי בנסיון כי הם אמיתים ונכונים, כי כמעט בכל השמחות והסעודות יש הוללות, ועכ"פ לת"ח היכול לברר הלכה פשוט כביעתא בכוחא שטוב לו לישב בביתו ולברר הלכה, שגדול יותר מכל השמחות של זמן הזה, חוץ במבוקם נחוץ מאד. ויותר אין בכוחי להאריך, והנני בזה ידידו דורש שלומו ושלום תורתו, סעמיהאלי יצ"ו תרפ"ח לפ"ק, שמעון גרינפעלד.

התורה, ואחד מהם הוא עצבות, וכן אחד מהם הוא השיחה בטילה, וכן נראה בחוש שהעצבות הוא מידה רעה מאד, שהרי יסוד כל עצבות הוא שהוא בכעס על השי"ת שמנהג ח"ו עולמו שלא כדין שאינו נותן לו כפי רצונו, ומביא לידי כמה עבירות, ואפי' העצבות על העבירות לא טוב הוא כמש"כ בס' ליקוטי אמרים מהתניא ז"ל, ויוכל להביא ח"ו אפי' לידי מאבד עצמו לדעת, וכמו ששמעתי וגם כמעט ראיתי בעיני. וא"כ מי שהוא עלול בטבעו לבוא לידי עצבות ח"ו, בודאי אין עליו חטא אם שומע קול פאנאגרא"ף ושייך ב' יותר האיסור של עשאוני בניך ככינור. ולכן שפיר אמרתי שזה הוא נשתנה לפי האדם והמקום והזמן, וא"א לומר ב' שום כלל דאין אדם יודע מטמונותיו של חברו, וכמו דמצות תוכחה נשתנה לפי האנשים ולפי המקום והזמן, פעמים בכעס ופעמים בהתקרבות, כן לשמוע דברים כאלו ג"כ נשתנה לפי המקום ולפי האיש ולפי הזמן.

הארכתי קצת יען כי אני יודע שמעכ"ת מחפש דרך עבודת ה', הארכתי שא"א בזה לומר כלל, כי לאו כל האנשים שווים בזה. ועכ"ז למעשה נ"ל יותר דברי הת"ח שמביא מעכ"ת, שדעתו למנוע מלילך למקומות כאלו שמנגנים שם ע"י פאנאגרא"ף

שו"ת חלקת יעקב חלק א' סימן סב אות ב' [ובנדמ"ה או"ה סימן סד]

בענין שמיעת מוזיקה מטייפ

במשתה בלא אכילה הוא דאסור שכן דרך עכו"ם אבל במשתה של אכילה מותר, ומוכא גם במשנ"ב להלכה, ומה שהביא משו"ע סי' נג משירי נכרים דאסור אינו ענין לכאן, דהא מבו' שם במג"א (סקל"א) דזהו דווקא בניגון שמנגנים בו לע"ז, ובבאה"ט שם בשם ב"ח בתשובה ניגון שמייוחד בבית ע"ז וזה נוגע לאבק ואביזרייהו דע"ז, אבל ברדיו ידוע שאינו זמרת של ע"ז רק זמר סתם ויש רק חשש אבילות דאחר החורבן, וע"ז אנו סומכין על שיטת הנ"ל להתיר, ואם לפעמים נשמע קול אשה או שירי חשק ועגבות ודאי הוא דאסור וצריכין להזהר.

ויש עוד סברא גדולה להתיר, כיון דבשעת הגזירה לאסור הזמרא מטעם אבילות לא הי' עדיין

מי יתן והי' אשר יתכשר דרא להזהר מבלתי שמוע זמרת הרדיו, אבל לדאבונינו העולם אינם נוהרים כלל בזה ורק חסידים ואנשי מעשה, וראיתי בני עלי' והם מועטים, וצריכין למשכונני אנפשי' להתיר וללמד זכות, ומי התיר שארי הדברים הנאמרים בשו"ע תקס לאסור משום אבילות החורבן, לבנות בניינים מהודרים מבלי לשייר אמה על אמה ובענייני עריכת השולחן ותכשיט יעו"ש, וצ"ע שכל זה אין נוהגין כלל. וזמרת הרדיו עכ"פ יש לסמוך על שיטת רש"י ותוס' בגיטין דרך בבית המשתה על יין או שרגיל בכך כלשון הרמ"א כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר, וכלשון התוס' גיטין (ז. ד"ה זמרא) 'שמתענג ביותר', ובהגהות מרדכי ריש גיטין דדווקא

משום דהגזירה היתה כל מיני כלי זמר והסברה נותנת דאף כלי זמר שיתחדשו בכלל, אבל הרדיו שאינו רואים כלל המנגן ובא ממרחק רב ע"פ חדשות הטבע מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה, ואף שהיא רק סברא בעלמא ומי שירצה להתעקש יכול לדחותה, מכ"מ סניף יש.

הרדיו לא חל הגזירה על הרדיו, וכחאי דב"י בסי' יג מובא במג"א ומחצה"ש סו"ס שא, וז"ל, כיון דבימיהם דלא הי' גנאי לא אסרו חכמים, אע"פ שבימינו ליכא גנאי מכ"מ לא נגזור ונתחדש גזירה חדשה ונשאר בהיתרו, ואי"ז דומה למין כל"ז שיתחדש אע"פ שלא הי' בשעת הגזירה דודאי אסור

שו"ת כפי אהרן סימן נב

בענין עשיית חתונה בל"ג בעומר באופן שהריקודים נמשכים לליל ל"ד בעומר

שמשחקין לפניהם, דמזה עוד אינו מבואר דאבל אסור במיני שחוק וכלי זמר גם בלי חתן וכלה, די"ל דדווקא אצל חתן וכלה שהוא שמחה יתירה אסור לו לזמר ולשיר או לשמוע כלי שיר וזמר ומיני שחוק, אבל בלי חתונה דאין שמחה כ"כ מותר. וכמו כן גבי בין המצרים אינו מבואר בשו"ע או"ח סי' תקנא שיהא אסור לזמר ולנגן בכלי שיר והלא דבר הוא, ופשיטא דאסור כלי שיר לאבל תוך י"ב חודש וכן בימים בין המצרים, ולמה לא הביאו בטוש"ע דין זה. ולפענ"ד ברור ופשוט דהוא משום שכבר פסק השו"ע באו"ח סי' תקס (ס"ג) וז"ל, וכן גזרו [היינו משחרב ביהמ"ק] שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של זמר לשמח בהם, [הג"ה וי"א דווקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה אפי' מי שאינו רגיל בהם, מג"א], ואסור לשומעם מפני החורבן, ואפי' שיר בפה על היין אסורה שנאמר (ישעי' כד, ט) בשיר לא ישתו יין, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין, הג"ה וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי, ע"כ. ועיי"ש במג"א (סק"ט) שכ' בשם הב"ח, דאפי' בפה ואפי' מי שאינו רגיל אסור וכו', וסיים וא"כ הנשים המשוררים בשעת מלאכתן שלא כדין הם עושים, עכ"ל, וכיון שפסק השו"ע בזה דאסור לזמר ולנגן בכלי שיר וכל משמיע קול של שיר לשמח בהם כל השנה משחרב ביהמ"ק חוץ מבית חתן וכלה דמצוה הוא לשמוח חתן וכלה

נתעוררתי אם מותר לעשות ולסדר חג אש שקורין ל"ג בעומר פעסט בליל ל"ד לספירה, וענין וסדר החג הוא שאחד המיוחד הדורש בעניינו של יום ומעין המאורע בו, ואח"כ מזמרים ומנגנים בפה וכלי זמר ושיר ואוכלים ושותים ושמים, ואם יש בזה היתר כשמתחילין מבעוד יום לגמור ולעשות העיקר בלילה.

הנה ראשונה צריך לברר אם יש איסור לעשות פעסט כזה בשאר ימי הספירה, דהנה הדרשה [מה שקורין פעסט רעדע] אין בו שום איסור בימי הספירה ואי"ז בכלל השמחה האסורה בימי הספירה, ומה שאוכלים ושותים שם ביחד במסיבת מרעים ג"כ לאו איסורא הוא, דדבר פשוט הוא שמותר לעשות סעודת הרשות ושמחת מריעות בלא ריקודין ומחולות ושמחה יתירה בימי הספירה כמב' בחק יעקב (תצג, ד) ובאה"ט (סק"ב) עיי"ש. אבל במה שמזמרים ומנגנים שם בפה ובכלי שיר וזמר, לפענ"ד ודאי הוא אסור בימי הספירה, ואע"ג דלא נמצא בהשו"ע והרמ"א סי' תצג מבואר דאסור לזמר ולשיר בכלי זמר ושיר בימי הספירה, בא ואראך קצת דבר פלא, שכמו כן אינו מבואר ביו"ד הלכות אבילות שאבל אסור כל י"ב חודש לזמר ולנגן בכלי שיר לשם תענוג ושמחה, [ואין לומר דמב' הוא ברמ"א יו"ד סי' שצא (ס"ג) שכ' שם שאבל אע"ג שמותר לו להיות אצל החופה לשמוע הברכות אבל לא יכנס לבית כלל בשעה שעומדים במזמורי חתן וכלה, ועיי' ש"ס חגיגה דף יד (ע"ב) פירש"י ותוס' שהוא מיני שחוק

ואחרי אשר ביררנו שאסור לעשות פעסט כזה שיש בו שחוק כלי זמר ושיר בימי הספירה אפי' לאותן הנוהגין היתר כל השנה כנ"ל, פשיטא דגם בליל ל"ד לספירה אסור לעשות כמוהו לדידן אנחנו בני אשכנז אשר יוצאים ביד רמ"א, עיין באו"ח סי' תצג (ס"ב וס"ג) דרק לשי' המחבר יש היתר בתספורת ונישואין וכדו' בל"ד, ואין לנו לסמוך כלל אשיטה זו, וא"צ להאריך בזה שהוא דבר ברור ופשוט.

ואם ירצה מי לבקש ולמצוא היתר כשהתחילו במקצת סידור הפעסט קצת מבעו"י איזה מינוטין, אוכית ואראה לנגד עיניו אשר טועה הוא מראות בצדק ומישרים. כי רואה הוא במתני' דמסכת שבת דף ט' (ע"ב), דאי' התם לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל, לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדון, ואם התחילו אין מפסיקין, מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה, עכ"ל. ולכאור' יעלה על הדעת אשר כמו בעושי אלה דמתני' אין מפסיקין לתפילה מפני שהוא רק מדרבנן, ואפי' לקריאת שמע שהוא דאורי' אם התחילו בהיתר אין מפסיקין כדלקמן, כמו"כ כשהתחילו הפעסט קצת מבעו"י ביום ל"ג בעומר מותר לגמורו בליל ל"ד, ואין מפסיקין מפני אבילות ימי הספירה שחזור וחל בליל ל"ד, ועיי"ש היטב בש"ס ותוס', דאפי' אם התחיל באיסור אינו פוסק לתפילה שהוא מדרבנן, ולקר"ש שהוא מדאורי' פוסק אם התחיל באיסור, עי' שו"ע או"ח סי' רלה בבאה"ט סק"ה.

אמנם לפענ"ד נראה לתת כלל וחילוק בדבר זה דאם התחילו, באיזה דבר צריך להפסיק ובאיזה דבר א"צ להפסיק, ובזה יסקל המסילה מכמה עקולי קושיות ותמיהות. והוא, דדי"ז דאם התחילו אין מפסיקין הוא דווקא בדבר שאין בו איסור מחמת עצו, רק שהאיסור הוא שע"י דב"ז יוכל להמשך מלשכות מלעשות מצוה המוטלת עליו, כגון הא דמתני' שבת הנ"ל, לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל וכו'. כל דיני המשנה, דבכל אלה ליכא איסור מחמת עצמו, דכי איסור יש להסתפר בלי תפילה וכן בכולהו, והאיסור לא הוה רק שמא ימשך התספורת וכן כולהו וישכח מלהתפלל תפילת המנחה, וכן לענין תפילת ערבית וקר"ש בשו"ע שם סי' רלה, דלא הוה האיסור מחמת עצמו כדאמרן, לכן יש חילוק שם,

היינו בשעת החופה והחתונה, וכיון שפסק השו"ע ביו"ד סי' שצא דאסור לאבל תוך י"ב חודש ליכנס בבית חתונה רק לחופה לשמוע הברכות, וכן פסק בשו"ע או"ח סי' תקנא דאין עושין נישואין מר"ח אב ולהרמ"א שם מ"ז בתמוז ואילך, ממילא נשמע דאסור לזמר בכלי שיר וכדו' כיון דכל השנה ג"כ אסור כלי שיר וכדו' חוץ מבית חתונה, ואבל אסור בסעודת חתונה, (ובן) [וכן] בימי המצרים אין נושאין נשים, וזולת נישואין גם בכל השנה אסור בכלי שיר וזמר וכדו', משו"ה לא הוצרך השו"ע להביא דין איסור כלי זמר בימי המצרים ולאבל תוך י"ב חודש, וזה ברור. וא"כ בימי הספירה דג"כ אין עושין נישואין, ומשו"ה לא הוצרך השו"ע להשמיענו דאסור כלי שיר וזמר בימי הספירה, דזולת נישואין כל השנה ג"כ אסור, ובאמת באותן הימים בימי הספירה לפי כל מנהג ומנהג, [כן] שעושין נישואין, גם כלי זמר ושיר מותר בבית חתונות משום מצות שמחת חתן וכלה.

ולפ"ז הא דכ' המג"א באו"ח סי' תצג (סק"א) דנהגו לאסור ריקודין ומחולות של רשות בימי הספירה, וכן במג"א סי' תקנא (סק"י) דמ"ז בתמוז ואילך אסור לעשות ריקודין ומחולות, היינו אפי' בלא כלי שיר וזמר, דבכלי שיר וזמר בלא"ה אסור חוץ מבית חתונות, ובאלה הימים אינם עושין חתונות כנ"ל. ועיין בא"ר שם.

ואם כבר נהגו באיזה מקומות היתר לזמר ולנגן בכלי שיר וכדו' כל השנה, וכנראה שסמכו עצמם על דעת הי"א שברמ"א סי' תקס (ס"ג) שלא גזרו רק למי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה, וכמדומה ששמעתי מתנצלים לומר שאין עושים אלה לשם שמחה אלא לשם לימוד וחכמה, מכ"מ בימי הספירה ודאי אסור, וכן בימים בין המצרים, וכן אבל כל י"ב חודש. והא דלא הביאו השו"ע והרמ"א דבר זה להדי', משום שהם ס"ל עיקר דכל השנה ג"כ אסור כלי שיר וזמר כנ"ל. ואפשר דהמג"א בסי' תצג ובסי' תקנא שכ' לאסור ריקודין ומחולות בימי הספירה וביהמ"צ, כיוון לזה שאפי' אותן שנוהגין היתר בכלי שיר תוף ומחול כל השנה, אבל בימי הספירה וביהמ"צ אסור מטעם אבילות.

דברים האסורים לאכל דליכא בהו משום כבוד
הבריות משמע דאפי' אם התחיל בהיתר פוסק, וע"כ
אמור וכו', ועי' בדברינו בסימן הקודם מש"כ בזה.

ועוד אביא רא' לסברת כלל וחילוק הנ"ל שהוא
אמת וצדק, מהא דקיי"ל בשו"ע או"ח סי' פט
ס"ג, דאסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל שחרית
כו' עיי"ש, ובסעיף ה' פסק דאם התחיל לאכול קודם
עלות השחר צריך להפסיק וי"א שא"צ להפסיק,
עכ"ל, וידוע דהמחבר דעתו תמיד כדעה הא', ועי'
בט"ז ומג"א שם דלא דמי לתפילת מנחה בסי' רלב
דאם התחיל אינו פוסק, דשאני הכא דאסמכוהו אקרא
דלא תאכלו על הדם עכ"ד עיי"ש, ולכאור' מה בכך
דאסמכוהו אקרא הלא קר"ש הוא ג"כ דאו' ואפ"ה
קיי"ל בסי' רלה דאם התחיל בהיתר קודם חצי שעה
סמוך לצאה"כ אפי' לקר"ש אינו פוסק מאחר
שהתחיל בהיתר, וכך עמא דבר עי' באה"ט שם
סק"ה, א"כ הכא נמי בשהתחיל לאכול בהיתר קודם
עמוד השחר למה יפסוק לאחר עמוד השחר כיון
שהתחיל בהיתר. אלא ודאי כמ"ש דהתם בסי' רלה
מה דאסור לאכול קודם קר"ש חצי שעה אינו אסור
מחמת עצמו שיהא אסור לאכול בלי קר"ש, אלא
האיסור הוא דשמא ימשך וישכח מלקרות קר"ש,
וכיון שקר"ש הוא מדאו' פוסק כשהתחיל באיסור,
וכשהתחיל בהיתר אינו פוסק כנ"ל, משא"כ באיסור
אכילה קודם תפילת השחרית בבוקר אינו דווקא
מחמת חשש המשכה ושכחה, דמטעם זה לבד אם הי'
התחיל אפי' באיסור לא הי' פוסק לתפילת שחרית
כמו שאינו פוסק בתפילת מנחה ומעריב, וכשהתחיל
בהיתר אפי' לקר"ש לא הי' פוסק כיון שאין בזה
איסור מחמת עצמו, אבל הכא בתפילת שחרית יש
עוד טעם איסור אכילה קודם התפילה משום לא
תאכלו על הדם שהוא איסור מחמת עצמו, או משום
ואותי השלכת אחרי גוך כדאי' בש"ס ברכות דף ו'
דהוא ג"כ איסור מחמת עצמו משום גאווה, וכיון
שהוא איסור מחמת עצמו אפי' התחיל בהיתר פוסק,
וזהו כוונת הט"ז והמג"א, וזה ברור ויציב בס"ד.

ומהא"ט נמי אמרי' וקיי"ל באו"ח סי' רעא (ס"ד),
וז"ל המחבר, אסור לטעום כלום עד
שיקדש ואפי' מים ואפי' אם התחיל מבצו"י צריך
להפסיק שפורס מפה ומקדש, וכ' המג"א שם (סק"ו)
וז"ל, ואע"ג דבסי' תרנב גבי לולב אינו פוסק

דבתפילה שהוא מדרבנן אפי' התחיל באיסור אינו
פוסק, ובקר"ש שהוא מדאו' אם התחיל באיסור פוסק
ואם התחיל בהיתר אפי' בקר"ש אינו פוסק.

משא"כ היכא שיש איסור בדבר מחמת עצמו, ליתא
לדין זה דאם התחילו וכו', כלל לא, ולא
מיבעי' בדבר איסור שאינו תלוי בזמן כלל, דכי יעלה
על הדעת דמי שהתחיל לאכול מאכל שהוא אסור
מדרבנן שא"צ להפסיק, אלא אפי' דבר שהוא אסור
מחמת הזמן כיון שהוא איסור מחמת עצמו אפי' אם
התחיל בהיתר צריך להפסיק אפי' הוא רק איסור
דרבנן, כגון בנידוד, אפי' התחילו לסדר הפעסט
מבעו"י ל"ג בעומר שאז מותר לזמר ולנגן בכלי שיר,
מכ"מ כיון שחשכה ליל ל"ד צריך להפסיק, כיון
שאיסור הכלי שיר וזמר הוא איסורא מחמת עצמו,
דהיינו מחמת אבילות אע"ג דתלי' בזמן כדאמרן.

ולבד שהוא סברא נכונה וברורה לחלק בכך, אביא
לך רא' ממתני' ערוכה בפ"ח דתרומות (משנה
ג'), וז"ל, היה אוכל באשכול ונכנס מן הגינה לחצר,
ר' אליעזר אומר יגמור ר' יהושע אומר לא יגמור,
וידוע דהלכה כר' יהושע נגד ר' אליעזר, ועיין בש"ס
(ביצה לה). דאפי' ר"א לא אמר שיגמור בחצר
ושיגמור בשבת אלא יצא ויגמור חוץ לחצר וממתין
וגומר במוצ"ש עיי"ש, הרי דבין לענין חצר שהיא
קובעת למעשר ואין האיסור תלוי בזמן, ובין לענין
שבת דקובעת ג"כ למעשר והוא איסור התלוי בזמן,
מכ"מ ס"ל לכו"ע דלא יגמור בחצר או בשבת אע"ג
דהתחילו בהיתר חוץ לחצר או קודם השבת דמותר
לאכול אכילת עראי, וע"כ משום דאיסור אכילה בלי
מעשר הוא איסור מחמת עצמו לא אמרי' בי' דאם
התחילו אין מפסיקין אפי' התחיל בהיתר, ועי'
ברמב"ם פ"ד מהלכות מעשר (הי"ז) ובפ"ה שם
(הלכה כג), ועי' בכס"מ וברדב"ז ומשנה למלך
חילופי הגריסאות בזה ועי' במשנה ב' שם. והגע
עצמך, מי שישב בסעודת חתונה ופתאום מת לו מת,
הכי נימא ג"כ כיון דהתחיל בהיתר דגומר ויושב
בסעודה, ודאי זה לא ניתן להאמר, ועי' ברמב"ם פ"ב
מהל' אבל (ה"ב) ובשו"ע יו"ד סי' שצ (ס"ב) דמי
שהי' יושב לפני הספר ושמע שמת אביו משלים
תגלחתו אחד המגלח ואחד המתגלח, היינו משום
גדול כבוד הבריות כמש"כ הנמק"י במסכת מוע"ק
והמרדכי [הביאו הב"י ביו"ד סי' שצ], אבל בשאר

להקשות דדלמא ריב"ל לא קאמר רק שאסור להתחיל, אבל באמת אם התחיל אינו פוסק, ותירצו דמשמע לי' להש"ס דס"ל לריב"ל דאפי' התחיל פוסק מדקאמר אסור לטעום, ודברי התוס' בזה צריכין הסבר. ועוד הק' התוס' שם דדלמא ריב"ל איירי בהתחיל באיסור, ומתני' איירי בהתחיל בהיתר, ובכהא"ג גם ריב"ל מודה דאינו פוסק, עיי"ש מה שתירצו. ולפמ"ש א"ש, דכיון דאמר ריב"ל דאסור לטעום כלום קודם תפילת המנחה, ע"כ דס"ל דהאיסור אינו רק משום חשש המשכה ושכחה, דמטעם זה הי' מתיר טעימה בעלמא דלא שייך בי' המשכה ושכחה, אלא ודאי דס"ל טעם האיסור אכילה או טעימה קודם המנחה לאיסור מחמת עצמו, כמו שאסור לאכול אחר עמוד השחר קודם תפילת שחרית דהוא איסור מחמת עצמו כנ"ל, וכיון דס"ל לריב"ל דאיסור אכילה וטעימה קודם המנחה הוא איסור מחמת עצמו, בודאי אין לחלק בין התחיל או לא התחיל ובין התחיל בהיתר או התחיל באיסור כנ"ל.

והא דבהבדלה הוה ג"כ איסור מחמת עצמו ואפ"ה פוסק, כבר יישבתי למעלה שהוא משום כבוד השבת כמ"ש הרשב"ם הנ"ל. ואפשר לומר דבזה פליגי ר' יוסי ור' יהודה בפסחים דף ק' (ע"א), דר' יהודה ס"ל מפסיקין לשבתות דהיינו לקידוש, ור' יוסי אומר אין מפסיקין, ואיתא לק' שם אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש, ועיי"ש בתוס' ד"ה אלא דשמואל ס"ל כחכמים דסברו פורס מפה ומקדש כדאי' בירושלמי עיי"ש. וי"ל דפלוגתתם הוא, דר' יוסי ס"ל דאין באכילה קודם הקידוש איסור מחמת עצמו, רק שאסור לאכול קודם קידוש שמא ימשך וישכח מלקדש, ומשו"ה בהתחיל בהיתר אינו פוסק וכשהתחיל באיסור פוסק כיון שהוא מדאורי' כמו בקר"ש, ור' יהודה ס"ל דאכילה קודם קידוש איסור מחמת עצמו הוא, וכיון שהוא איסור מחמת עצמו אין חילוק בין התחיל בהיתר או באיסור ולעולם פוסק, וחכמים דכוותיהו ס"ל [לשמואל, סבירא להו ג"כ דאיסור האכילה קודם קידוש הוא איסור מחמת עצמו, רק דאין צריך עקירת שולחן ודי בפורס מפה ומקדש.

ועכ"פ היוצא לנו מכל זה, דבנידוד דאיסור כלי זמר ושיר בימי הספירה הוא איסור מחמת

כשהתחיל בהיתר שאני הכא דקידוש מקמי סעודה אתקון ובמקום סעודה, עכ"ל בשם הר"ן, יעוי' במחצה"ש שם שדוחק עצמו להסביר החילוק, ולפי האמור עד כאן החילוק ברור ונכון, דהתם בסי' תרנב אין איסור האכילה קודם נטילת לולב ומאי שייטי' מצות נטילת לולב להאכילה, אלא דהאיסור הוא שמא ימשך וישכח מליטול לולב, ומשו"ה כיון דמצות לולב ביום ראשון הוא מה"ת כשהתחיל באיסור פוסק וכשהתחיל בהיתר אינו פוסק, משא"כ בקידוש דאסור לטעום כלום עד שיקדש ולא מטעם דשמא ישכח אח"כ ולא יקדש אלא הוא איסור מחמת עצמו דאסור לאכול בלא קידוש כמו שאסור לאדם ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, וכיון שהוא איסור מחמת עצמו אפי' התחיל בהיתר פוסק כמ"ש למעלה. וזה שכ' הר"ן הובא במג"א הנ"ל, שאני הכא דקידוש מקמי סעודה אתקון ובמקום סעודה, דהיינו שאסור לאכול בלא קידוש והוא איסור מחמת עצמו ולא מחמת שמא ישכח, ומשו"ה אין חילוק בין התחיל באיסור או בהיתר ולעולם פוסק, וזה ברור כשמש בס"ד.

ואין להקשות על דברינו אלה, מהא דקיי"ל באו"ח סי' רצט (ס"א), אסור לאכול שום דבר או אפי' לשתות יין או שאר משקים חוץ ממים משתחשך עד שיבדיל, ואם הי' יושב ואוכל מבעורי' וחשכה לו א"צ להפסיק, עיי"ש בט"ז ומג"א, והלא איסור אכילה ושת' קודם הבדלה הוא ג"כ איסור מחמת עצמו דאסור לאכול בלי הבדלה, ולא רק מחמת המשכה ושכחה, עי' פסחים קה (ע"א), והל"ל דאפי' התחיל בהיתר פוסק כמו בקידוש. דלא קשה מידי, דז"ל הרשב"ם בפסחים דף קה (ע"א ד"ה הבדלה אינו קובעת), דכיון שהתחיל בסעודת שבת מבעורי' זה כבוד השבת שיהא גומר סעודתו אף לאחר שהחשיך ולאחר שגמר סעודתו יבדיל עכ"ל, הרי לך דדווקא בהבדלה אע"ג שהוא איסור מחמת עצמו כאמור אינו פוסק שוא מפני כבוד השבת, ולק"מ.

ובלכתי בדרך הזה יובן היטב דברי הש"ס במסכת שבת דף ט', דפריך שם על הא דאם התחילו אין מפסיקין כו' אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תיהוי תיובתא דר' יהושע בן לוי, דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפילת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפילת המנחה כו' עיי"ש, ובתוס' שם ד"ה לימא תיהוי וכו' רמזו

עצמו, וממילא דאפי' כשהתחילו בהיתר דהיינו מבעו"י ל"ג בעומר מכ"מ אמרי' דלא יגמור אלא יפסיק אפי' כשהתחילו בהיתר מבעו"י גדול ועיקר השמחה והחגיגה כבר נעשה ביום, וכש"כ בנידו"ד אשר עליה אנן דנין שהי' זמן שעת התחלת החגיגה מוגבל לעשרה מינוטין קודם צאה"כ שהוא כבר בין השמשות, ובפרט שהרבה בני"א אשר נטלו חלק בהחגיגה התפללו מעריב בזמנו בביהכנ"ס ואח"כ הלכו אל החגיגה כשהי' כבר לילה ממש, ולהם ודאי לא הי' שום היתר אפי' לשיטת הטועה שיסבור דבנידו"ד נמי שייך דין דאם התחילו אין מפסיקין, דהגע בעצמך מסיבה שישבו לסעודה קודם תפילת המנחה דרינן שאין מפסיקין לתפילה, הכי יעלה על הדעת שיהא מותר לאדם הבא אצלם בתוך סעודתם להסב עמהם לכתחילה כיון שהמה התחילו כבר, זה ודאי לא ניתן להאמר, דהא הוא רוצה עתה להסב לכתחילה באיסור, והי' דכוותי' פשיטא שכן הוא, אפי' יהיבנא לי' טעותי'.

[ובר מן דין, אפי' לשיטת הטועה שיסבור דשייך בנידו"ד דין דאם התחילו אין מפסיקין, מאן יימר לן דבקביעת וסידור הסעודה מבעו"י הוה התחלה דאין מפסיקין, כיון שלא ישבו לסעודה בנט"י מבעו"י, ועי' באו"ח סי' רצט (ס"א) לענין הבדלה, דדווקא כשהתחיל לאכול אינו פוסק אבל כשהתחיל לשנות צריך להפסיק להבדלה דשתי' לא הוה קבע, והי' בנידו"ד י"ל דהתחלת סידור השחוק וכדו' לא הוה קביעות דנימא בי' אם התחילו אין מפסיקין. והאמת אגיד אשר לא ברירא לי מילתא לענין תפילת מנחה או מעריב כשהתחיל בשתי' אי פוסק או לא, ובשו"ע או"ח סי' רלב במנחה ובסי' רלה בתפילת ערבית אינו מבואר זאת, ומסתפק אני אי לדמותו להבדלה דפוסק בשתי', או נימא דלא גרע קביעת השתי' מהתחלת תפילת או מהתחלת בורסקי ושאר דינין דאמרי' בהו אם התחילו אין מפסיקין, והמג"א בסי' פט (סקט"ו) כ' לענין תפילת שחרית דאם התחיל בשתי' לכו"ע פוסק אפי' מאן דס"ל דבאכילה אינו פוסק, ושוב מצאתי בסידור דרך החיים בדיני תפילת מנחה (סוף אות ה') כ', דגם בתפילת המנחה אם התחיל בשתי' פוסק, והביא ראי' מדברי המג"א בסי' פט הנ"ל, ולפי דבריו בנידו"ד ג"כ י"ל דלא הוה התחלת החגיגה קביעות דנימא בי' אם התחילו אין

מפסיקין כיון שלא קבעו סעודה בנט"י לאכילה, וצ"ל דשאני התחלת בורסקי והתחלת תפילת שחרית דלדמות מדות חכמים זו לזו, וכשאני לעצמי עוד לא ברירא לי' האי מילתא לענין תפילת המנחה וערבית, די"ל דווקא בהבדלה דאיסור האכילה והשתי' קודם הבדלה הוה איסור מצד עצמו, והא דאינו פוסק באכילה הוה מטעם דכיון שקבע סעודתו בשבת אי"ו מכבוד השבת שיפסוק וכמש"כ הרשב"ם כנ"ל, משא"כ בשתי' דלא הוה קבע ואין בזה משום כבוד השבת במה שיפסוק, וכן בתפילת שחרית איסור האכילה קודם התפילה הוה איסור מחמת עצמו, ואפי' להסוברים דבתפילת שחרית אם התחיל בהיתר אינו פוסק י"ל דמכ"מ ס"ל דהוה איסור האכילה מחמת עצמו רק דבהתחיל בהיתר לא הוה איסור, ומשו"ה בשתי' דלא הוה התחלה פוסק, משא"כ לענין תפילת מנחה ומעריב דלא הוה משום חשש שכחה והמשכה, וא"כ אפשר דאפי' כשהתחיל רק בשתי' אינו פוסק, אלא דמכ"מ צדקו דברי הדה"ח, דכיון דחזינן באו"ח סי' רצט לענין הבדלה ובמג"א סי' פט דהתחלת שתי' לא הוה התחלה וקבע, ממילא דגם בתפילת מנחה ומעריב פוסק כיון דלא הוה התחלה הוה כמתחיל עתה ואסור, וממילא דהי' בנידו"ד כן. וכ"ז כתבתי רק לשיטת הטועה שיטעה בכך, אבל באמת כבר ברירתי דבנידו"ד לא שייך כלל האי דינא דאם התחילו אין מפסיקין כנ"ל.

ואם מותר לעשות חגיגה זו בליל ל"ג בעומר, נלענ"ד להתיר פה שנוהגין שלא לומר תחנון במנחה של ל"ב כמש"כ החק יעקב (סי' תצג סק"ו) בשם המנהגים שכך נוהגין במדינת מעהרן ופיהם, ובשם המהרי"ל הביא דבאשכנז אומרים תחנון מבערב, וכי' הח"י שם דלפ"ז מש"כ הרמ"א שם שאין להסתפר רק ביום ל"ג בעצמו ולא מבערב, והוא ממהרי"ל, היינו לבני אשכנז, והמהרי"ל לשיטתי' שאומרים תחנון מבערב ג"כ, אבל אותן שנוהגין שלא לומר תחנון במנחה של ל"ב גם להסתפר מותר בערב, וכ"כ בשם המלבושי יו"ט. א"כ לפי מה שנוהגין פה שלא לומר תחנון במנחת ערב של ל"ב גם להסתפר מותר. ואע"ג שיש יראים שאין מסתפרין עד יום ל"ג ממש, המחמיר קדוש יאמר לו, אבל מדינא ודאי מותר לפי מנהגנו פה שאין אומרים תחנון במנחת

האבילות, וכן במקום הפסד שכבר הכינו הסעודה וחשש קלקול השידוך יש להקל, וכמ"ש בכנה"ג ביו"ד סי' שמא עיי"ש. ועכ"פ כל הני ההיתרים דאיתא בחתונה ליתא בנידו"ד, וגם בחתונה צלע"ג, ואין הספר או"ח תחת ידי, ועי' בש"ס חולין (יז). בבעיית הש"ס לענין אברי בשר נחירה שהכניסו בני" לאר"י, וברא"ש שם, ועי' בתשו' נוב"י (מהדו"ת יו"ד סי' סד) ותראה שאין ענין ש"ס הנ"ל שייך לענייננו, ועי' בברכ"י ושע"ת שו"ע או"ח סי' תקנא, ואין עת האסף פה.

ערב של ל"ב, וכ"כ הא"ר בסי' הנ"ל (סק"ז) שהי' הרב מרא דאתרא פה זי"ע, ובכן בודאי אין לפקפק ולהזניח על עשיית חגיגה זו בליל ל"ג בעומר, ותו לא מידי.

ולענין חתונה בל"ג בעומר כשהתחילו ביום אם מותר לגמור בליל י"ד, ג"כ צ"ע, עיין במסגרת השולחן לקצש"ע (סי' קכ אות ה'), אלא דראיתי בס' שלחן העזר (סימן ד' סעיף ו' סק"ד) הביא מהאור"ח דבחתונה יש להקל לפי שכבר יו"ט של החתן וכלה הוא וחלו עליהם ז' ימי המשתה ודוחה

שו"ת חבלים בנעימים חלק ד' סימן יא

בענין ריקודים ומחולות בסעודת מצוה בימי הספירה

דמותר. אך המג"א (תצג,א) וחק יעקב (תצג,ד) כתבו, בסעודת תנאים ריקוד אסור, וי"ל שס"ל דתנאים אינה סעודת מצוה, דמש"כ מג"א (סק"ד) דסעודת קנין הוי סעודת מצוה וכ"כ חק יעקב (סק"י), י"ל דווקא מפני ששולחים סבלונות, וכ"כ בשו"ע"ר שם (סט"ו) ופמ"ג (מש"ז סק"ח) בדעת הח"י, וכ"כ באר היטב (סק"ז) לדעתם, אבל סעודת תנאים בלי סבלונות בוי רשות, ולכן אוסרים מג"א וח"י ריקודים, אבל בסעודת מצוה כבר מצוה ריקוד מותר. אך פשוט לשון חק יעקב סי' תמד (סק"י) שכ' סעודה של סבלונות או סעודה של קנין שעושים בשעת השידוכים ג"כ מיקרי סעודת מצוה, מפורש דסעודת תנאים גם בלי סבלונות הוי מצוה, וכ"כ במשנה ברורה (סקכ"ד) ובשעה"צ (סקי"ט), ומכ"מ אוסר חק יעקב ריקודים בתנאים, וצ"ל דרק במצוה דאו' כאירוסין מותר, אבל לא במצוה קטנה כתנאים, וה"ה סעודת בר מצוה לא עדיפא מתנאים.

ועי' שם במג"א (תצג,א) דמותר לארס משום שמא יקדמו אחר, ותמוה, דגם בגמ' (מו"ק יח:) ק' ל"ל טעם זה הא מותר משום דאין שמחה באירוסין כמש"כ שם ויבמות (מג:) והיא קושיית הריטב"א, ותי' דלולא כן הי' אסור דמחזי כמקח וממכר, וא"כ הכא בספיר א"צ לטעם זה כלל.

על דבר השאלה אם ריקודים ומחולות מותרים בימי הספירה בסעודת בר מצוה. הנה במו"ק (יח:): סעודת אירוסין אסורה במועד מפני שמחה היא, וריקודים מותר כמש"כ באור"ח (תקמו,א) בשם ריב"ש שהריקוד אינו שמחה, א"כ מכש"כ בימי הספירה שאין שמחה אסורה מדינא רק ממנהג ודאי דלא חמור ממועד, וריקוד מותר. ועי' מג"א (תקמו,א) דלרב (מו"ק ח:) דטעם איסור משום ושמחת בחגך ולא באשתך וקאי רק על שמחת הסעודה ולא על שמחה אחרת ולכן נישואים בלי סעודה מותר ומשום זה ריקוד מותר במועד, אבל בספירה ריקוד אסור דשמחה היא, אבל לשמואל דהטעם משום אין מערבים שמחה בשמחה כל שמחה אסורה ומכ"מ ריקוד מותר, וצ"ל דריקוד אינו שמחה כלל, וא"כ גם בימי הספירה מותר. אך מש"כ מג"א (שם, וסי' תרצו סקי"ח) דקיי"ל כשמואל, תמוה, דרמב"ם פט"ז מהלי יו"ט (הט"ז) כ' טעמו של רב כדי שלא תשתכח וכמש"כ הה"מ, ואף שבפ"י מאישות (הי"ג) כ' טעם דאין מערבים, עי' בבית מאיר (סי' סב ס"ב) דהעיקר כמש"כ בפ"ז מיו"ט, וכ"כ תוס' מו"ק (ח: ד"ה מפני ביטול דאין אסור לערב שמחה בשמחה, וכ"כ ריטב"א (שם).

ואף שהמג"א (תצג,א) אוסר ריקודים בימי הספירה, הוא רק של רשות, אבל בסעודת בר מצוה י"ל

קפ. _____ שו"ת חבלים בנעימים חלק ד' סימן יא / איך נשיר

וביין שדעת אבי הבן לדחות את הסעודה מיום הקבוע, כיון דאדחי ידחה לשבוע השני יום א' ר"ח סיון, ואז בהיתר גמור תהי' עת רקוד ותצא מזה תועלת, כי סעודת בר מצוה במדינתנו איננה קרבן ראשית רק סיום, כי אז הנער גומר מצות תפילין ומסירם מעל ראשו, והוא מברך ברוך שפטרני, ועל ידי הדחי' ישמא את החוקה הזאת מימים, עוד איזה ימים, ואחרון אחרון חביב.

והכא בנידו"ד אין לחוש במניעת הריקודים לתרעומות היש"ש (ב"ק פ"ז סי' לז) דס"ל שבר מצוה היא סעודת מצוה, כמש"כ יש"ש כתובות (פ"א סי' כ') אני הגבר ראה עמי ואין לברך שהשמחה במעונו אם אנישם ונשים ביחד והשטן מקטרג וכו'.

וגם כיון דאומרים לעשות את הסעודה אחר הזמן איננה סעודת מצוה כמש"כ מג"א (רכה, ד) בשם היש"ש (ב"ק שם), רק אם הנער דורש.

